

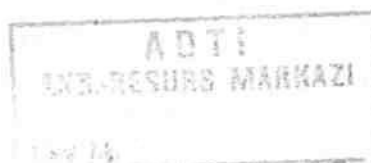


ЯШАШ ҲУҚУҚИ
ВА ШАХС ДАХЛСИЗЛИГИ
КАФОЛАТИ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ
ХУЗУРИДАГИ АМАЛДАГИ ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИ
МОНИТОРИНГИ ИНСТИТУТИ

ЯШАШ ҲУҚУҚИ ВА ШАХС ДАХЛСИЗЛИГИ КАФОЛАТИ

(Илмий-амалий қўлланма)



ТОШКЕНТ — 2008

Яшаш ҳуқуқи ва шахс дахлсизлиги кафолати (илмий-амалий қўлланма). // Масъул муҳаррир: ю.ф.д., проф. Ш.Х.Файзиев. — Т.: АҚҲМИ. 2008. — 296-бет.

Тузувчилар: **М.М. Мамасиддиқов** — юридик фанлари номзоди, доцент; **С.С.Найимов** — юридик фанлари номзоди; **Р.Р. Ҳақимов, Н.И.Мухторов.**

Масъул муҳаррир: **Ш.Х.Файзиев** — юридик фанлари доктори, профессор.

Мазкур қўлланмада Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримовнинг суд-ҳуқуқ ислоҳотларига оид ғоя ва қарашлари, «Ўлим жазоси бекор қилиниши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги ҳамда «Қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқи судларга ўтказилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонунларига шарҳлар, бу борада қонунчиликда қўлланилган асосий тушунчаларнинг тавсифи, халқаро ҳуқуқий ҳужжатлардан қўчирмалар, МДҲга аъзо ва бошқа хорижий давлатлар тажрибасининг жадвал шаклидаги қиёсий таҳлили, қамоққа олишга санкция беришнинг процессуал тартиби бўйича схемалар, процессуал ҳужжатлардан намуналар ўрин олган. Шунингдек, қўлланмага ўлим жазосининг бекор қилиниши ҳамда қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқини судларга ўтказишга доир норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, Олий суд Пленуми қарорлари илова қилинган.

Қўлланма судья, прокурор, терговчи ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг бошқа ходимлари, адвокатлар, юридик олий ўқув юр்தларининг профессор-ўқитувчилари ва талабалари, шунингдек, кенг жамоатчилик учун мўлжалланган.

ISBN 978—9943—332—09—6

© Ўзбекистон Республикаси
Президенти ҳузуридаги
Амалдаги қонун ҳужжатлари
мониторинги институти, 2008 й.

«Бугун бизнинг ҳуқуқий доктринамиз мутлақо янги, демократик тамойилларга асосланган. У, энг аввало, Ўзбекистон Конституцияси талабларига кўра, инсон ҳуқуқларининг устуворлигини таъминлайди».

И.А. КАРИМОВ

СЎЗ БОШИ

Ўзбекистон Республикаси мустақилликнинг илк кунлариданоқ ривожланишнинг дунё тажрибасида синалган ўзига хос ва мос тараққиёт йўлини танлаб олди. Бу йўлнинг моҳияти миллий ва умуминсоний қадриятларни ўзида акс эттирувчи, бозор муносабатларига асосланган ҳуқуқий демократик давлат ва одил фуқаролик жамиятини қуриш, халқимизга ҳеч кимдан кам бўлмаган муносиб турмуш шароитларини яратиб беришдан иборатдир.

Мазкур эзгу мақсадларни амалга ошириш учун ҳаётимизнинг барча жабҳаларида, хусусан суд-ҳуқуқ соҳасида ҳам босқичма-босқич равишда ислоҳотлар ўтказилмоқда ва ҳар бир ватандошимиз, халқимиз билан биргаликда юртимизда собитқадамлик билан олиб борилаётган ушбу кенг қўламли янгиланиш ва ўзгаришлар жараёнининг гувоҳи ҳамда иштирокчиси бўлиб турибмиз.

Мамлакатимизда ислоҳотларнинг дастлабки босқичидаёқ «ислоҳот — ислоҳот учун эмас, ислоҳот — инсон учун» деган ғоя мазкур жараённинг асосига қўйилди. Инсон ҳуқуқлари устуворлиги принципига таяниб, миллий ҳуқуқий тизим барпо этилди ва инсон манфаатлари ислоҳотлар стратегиясининг асоси сифатида белгиланди. Республикамизда демократия умуминсоний принципларга асосланиши, уларга кўра инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланиши Конституция даражасида мустаҳкамланди. Ҳеч шубҳасиз, айтиш

мумкинки, мамлакатимизда ўлим жазосининг бекор қилиниши ҳам истиқлол йилларида халқимиз эришган энг катта ютуқлардан бири бўлди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримов Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг 2005 йил 28 январда бўлган қўшма мажлисидаги маърузасида жинсий жазолар тизимидан ўлим жазосини чиқариш суд-ҳуқуқ тизими ислохотларининг муҳим вазифаси эканлигини алоҳида таъкидлаган эди.

Ўлим жазосининг бекор қилиниши халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган принциплари ва нормаларига тўла мувофиқ келади. Чунончи, 1948 йил 10 декабрда қабул қилинган Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясининг 3-моддасида «Ҳар бир инсон яшаш, эркин бўлиш ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқларига эгадир»¹, 1966 йил 19 декабрда қабул қилинган Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактнинг 6-моддаси 1-бандида эса «Яшаш ҳуқуқи ҳар бир инсоннинг ажралмас ҳуқуқидир. Бу ҳуқуқ қонун билан ҳимояланади. Ҳеч ким ўзбошимчалик билан инсонни яшашдан маҳрум қила олмайди»² деб белгиланган.

Мазкур қоидалар мамлакатимиз Конституциясида ўз ифодасини топган бўлиб, унинг 13-моддасига кўра, инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланади, 24-моддасига кўра эса яшаш ҳуқуқи ҳар бир инсоннинг узвий ҳуқуқидир. Инсон ҳаётига суиқасд қилиш энг оғир жиноятдир.

Ўзбекистон Республикасида ўлим жазосининг бекор қилиниши юртимизда амалга оширилаётган давлат ва жа-

¹ Ўзбекистон Республикаси ва инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро шартномалар. //БМТ Тараққиётга Ҳамкорлик Кўрсатиш Дастури. — Т.: «Адолат», 2002. — 49-б.

² Ўзбекистон Республикаси ва инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро шартномалар. //БМТ Тараққиётга Ҳамкорлик Кўрсатиш Дастури. — Т.: «Адолат», 2002. — 56-б.

Мият қуришнинг ўзбек модели ва унинг ажралмас қисми бўлмиш суд-ҳуқуқ тизими ислохотларининг навбатдаги босқичи ҳамда мантиқий давоми бўлганлигини, халқимиз дунёқарашининг ўзгариши, тегишли ташкилий-ҳуқуқий механизмларнинг яратилиши, зарур шарт-шароитларнинг пилиб етилишига монанд тарзда босқичма-босқич ҳал этилганлигини, шунингдек мазкур ижобий ўзгаришлар халқаро ҳамжамиятнинг ҳам юксак эътирофига сазовор бўлаётганлигини қайд этиш лозим.

Чунончи, Словения раислигининг Европа Иттифоқи номидан баёнотида шундай дейилади: «Европа Иттифоқи Ўзбекистонда 2008 йилнинг 1 январидан ўлим жазоси бекор қилинганлигини қизгин маъқуллайди. Биз Ўзбекистон ҳукумати ва халқини ушбу муҳим қарор билан самимий қутлаймиз. Европа Иттифоқи Ўзбекистон ҳукуматини ушбу қарорни тўла рўёбга чиқариш ҳамда суд тизимидаги ислохотларни бундан буён ҳам изчил амалга оширишда қўллаб-қувватлайди.

Европа Иттифоқи аъзо мамлакатлар ўлим жазосининг бекор қилиниши инсон қадр-қимматини ҳурмат қилиш ва қўллаб қувватлашда муҳим омил бўлади, деб ҳисоблайди. Европа Иттифоқи ўлим жазосининг бутун дунёда бекор қилинишига эришиш ўз фаолиятининг асосий мақсади эканини яна бир бор тасдиқлайди. Европа Иттифоқи Ўзбекистонда ўлим жазосининг бекор қилиниши юқорида қайд этилган мақсад йўлида қўйилган муҳим қадам, деб билади ва минтақадаги бошқа мамлакатлар ҳам бу борада Ўзбекистондан ўрнак олади, деб умид қилади»¹.

Ўз навбатида Халқаро Амнистия ташкилоти ҳам Ўзбекистон Республикасида 2008 йил 1 январдан бошлаб ўлим жазосининг бекор қилинганлигини олқишлаб, бунинг ушбу шафқатсиз ва ғайриинсоний жазони қўллашни бутун дунё-

¹ «Халқ сўзи» газетаси, 2008 йил 5 январь.

да тақиқлаш йўлида яна бир муҳим қадам бўлганлигини қайд этди. Мазкур ташкилот берган маълумотларга кўра, ҳозирги кунда дунёда 135 та давлатда ўлим жазоси қонунчиликда ёки амалиётда бекор қилинган. 62 та давлатда ушбу жазо ҳамон амал қилмоқда. 2006 йил давомида 25 та давлатда 1,591 та маҳкум қатл қилинган бўлиб, уларнинг 91 фоизи Хитой, Эрон, Покистон, Ироқ, Судан ва АҚШ ҳиссасига тўғри келади¹.

Ўзбекистонда эса амалга оширилаётган ислохотлар туфайли қисқа вақт ичида фуқаролик жамиятининг асосларини куришга, инсон ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясини таъминлайдиган механизмларни яратишга муваффақ бўлинди. Одил судлов соҳасида қўлга киритилган ушбу ўзгаришлар ўлим жазосини бекор қилиш учун ҳам зарур шарт-шароитларни яратди. Ўз навбатида Ўзбекистон ўлим жазосини бекор қилишда узоқ, оғир ва мураккаб тарихий йўлни босиб ўтганлигини алоҳида таъкидлаш жоиз. Мазкур йўлни қуйидаги асосий босқичларга бўлиш мумкин:

Биринчи босқич. Ўзбекистоннинг мустақилликка эришиши қийин тарихий шароитларда амалга ошди. Бунда нафақат эски маъмурий буйруқбозлик, балки вайрон бўлган иқтисодиёт, ҳўжалик юритишнинг эски тизими билан бир қаторда эски совет ижтимоий муносабатларини тартибга солишга ва ҳимоя қилишга қаратилган қонунлар ҳам мерос қолиб, ҳамон амал қилмоқда эди. Чунончи, собиқ Ўзбекистон ССР Жиноят кодексининг 33 та моддаси санкциясида ўлим жазоси белгиланган бўлиб, уларни таҳлил қилиш ўша вақтдаги жиноят қонунининг қанчалик даражада репрессив характерга эга эканлигидан далолат беради:

Давлатга қарши алоҳида хавфли жиноятлар: Ватанга хиёнат қилиш (54-модда биринчи қисм); Жосуслик (55-модда); Террористик акт (56-модда биринчи қисм); Чет эл дав-

¹ Қаранг: <http://web.amnesty.org/pages/deathpenalty-eng>

лат вакилига қарши террористик акт (57-модда биринчи қисм); Кўпуровчилик (58-модда); Давлатга қарши алоҳида хавфли жиноятларни қилишга қаратилган ташкилий фаолият, шунингдек, Советларга қарши ташкилотда иштирок қилиш (62-модда). Давлатга қарши бошқа жиноятлар: Бошқа меҳнаткашлар давлатига қарши содир этилган алоҳида хавфли жиноятлар (63-модда); Бандитизм (67-модда); Меҳнат-ахлоқ тузатиш муассасаларининг ишини издан чиқарувчи ҳаракатлар (67-1-модда иккинчи қисм); Сафарбарлик бўйича чақирилишдан бош тортиш (71-модда иккинчи қисм); Қалбаки пул ёки қимматдор қоғозлар ясаш ёки уларни ўтказиш (77-модда иккинчи қисм); Валюта операциялари тўғрисидаги қоидаларни бузиш (78-модда иккинчи қисм).

Шахснинг ҳаётига, соғлиғига, озодлиғига ва қадр-қимматига қарши жиноятлар: Айбни оғирлаштирадиган ҳолатларда қасддан одам ўлдириш (80-модда); Номусга тегиш (94-модда биринчи қисм); Давлат ёки жамоат мулкни жуда кўп миқдорда талон-тарож қилиш (19-1-модда).

Одил судловга қарши жиноятлар: Судьяни ёки халқ маслаҳатчисини ўлдириш (157-5-модда). Идора қилиш тартибига қарши қаратилган жиноятлар: Прокурорни ёки милиция ходимини қасддан ўлдириш (194-4-модда).

Жамоат тартиби ва жамоат хавфсизлиғига қарши қаратилган жиноятлар: Ҳаво кемасини олиб қочиш (209-3-модда учинчи қисм).

Ҳарбий жиноятлар: Бошлиққа қаршилик кўрсатиш ёки уни ўз хизмат вазифаларини бузиб бажаришга мажбур этиш (228-модда учинчи қисм); Бошлиққа нисбатан зўрлик ишлатиш (230-модда учинчи қисм); Дезертирлик (235-модда иккинчи қисм); Жанг вазиятида ҳарбий қисмни ўзбошимчалик билан ташлаб кетиш (236-модда); Ўзининг бирон аъзосини майиб қилиш йўли билан ёки бошқа йўллар билан ҳарбий хизматдан бўйин товлаш (237-модда иккинчи қисм); Ҳарбий мулкни қасддан нобуд қилиш ёки унга зарар етказиш.

зиш (239-модда учинчи қисм); Қоровул хизмати устави қоидаларини бузиш (243-модда олтинчи қисм); Жанговар навбатчилиқни ўташ қоидаларини бузиш (245-модда тўртинчи қисм); Ҳокимиятни суиистеъмол қилиш, ҳокимиятдан четга чиқиш ёки ҳокимиятда ҳаракатсизлик кўрсатиш (248-модда учинчи қисм); Уруш олиб бориш воситаларини душманга топшириш ёки қолдириш (249-модда); Ҳалок бўлаётган ҳарбий кемани ташлаб кетиш (250-модда иккинчи қисм); Жанг майдонини ўзбошимчалиқ билан ташлаб кетиш ёки қурол билан ҳаракат қилишдан бош тортиш (251-модда); Ўз ихтиёри билан асир тушиш (252-модда); Мародёрлик (254-модда); Уруш ҳаракатлари ҳудудида аҳолига зўравонлик ишлатиш (255-модда) жиноятлари учун ўлим жазоси белгиланган эди.

Мустақил Республикамизнинг Конституцияси принциплари асосида ишлаб чиқилиб, 1994 йил сентябрда қабул қилинган ва 1995 йил апрелда кучга кирган Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексида 13 та модда бўйича, яъни: жавобгарлиқни оғирлаштирадиган ҳолатларда қасддан одам ўлдириш (97-модда иккинчи қисми); номуста тегиш (118-модда тўртинчи қисми); жинсий эҳтиёжни зўрлик ишлатиб ғайритабиий усулда қондириш (119-модда тўртинчи қисми); агрессия (151-модда иккинчи қисми); урушнинг қонун ва удувларини бузиш (152-модда); геноцид (153-модда); терроризм (155-модда учинчи қисми); давлатга ҳоинлик қилиш (157-модда биринчи қисми); Ўзбекистон Республикаси Президентига тажовуз қилиш (158-модда биринчи қисми); жосуслик (160-модда биринчи қисми); жиноий уюшма ташкил этиш (242-модда биринчи қисми); контрабанда (246-модда биринчи қисми); гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни қонунга ҳилоф равишда ўтказиш (272-модда биринчи қисми) жиноятлари бўйича ўлим жазоси қолдирилди ҳолос.

Бу ҳолат эндигина мустақил бўлган, ўтиш даврини бошлаган ва ўз хавфсизлигини таъминлашга ҳаракат қилган рес-

публиканинг эҳтиёжларига мос келар эди. Шу билан бирга республикамизнинг янги Жиноят кодексида ўша вақтда ҳам ўлим жазосининг аёлга ва ўн саккиз ёшга тўлмасдан жиноят содир этган шахсга нисбатан тайинланиши мумкин эмаслигига оид норманинг назарда тутилганлигини таъкидлаш жоиз. Ҳатто ҳозирги кунда ҳам ўлим жазоси бир қатор давлатларда, хусусан Туркия, Бирлашган Араб Амирликлари, Индонезия, Ливан, Яман, Иорданияда аёлга нисбатан, баъзи мамлакатларда, чунончи Хитой, Саудия Арабистони, Покистон, Эрон, Яман, Нигерияда эса вояга етмаган шахсларга нисбатан қўлланиб келинаётганлигини айтидиган бўлсак, мустақилликнинг илк йилларида ҳам миллий жиноят қонунчилигимиз инсонпарварлик намунаси бўлганлиги маълум бўлади.

Иккинчи босқич. Ўзбекистон Республикасининг 1998 йил 29 августдаги Қонуни билан амалдаги Жиноят кодексига қўшимча ва ўзгартишлар киритилиб, яна 5 та жиноят бўйича моддалар санкциясидан (119-моддаси тўртинчи қисми, 152-моддаси, 158-моддаси биринчи қисми, 160-моддаси биринчи қисми, 246-моддаси биринчи қисми) ўлим жазоси чиқарилди. Баъзи жиноятлар учун Жиноят кодексининг тегишли моддалари санкциясида ўлим жазосининг қолдирилиши ўша вақтда республикамиздаги криминоген вазият, жамият ва давлат хавфсизлиги, фуқаролар манфаатини ҳимоя қилиш нуқтаи назари билан изоҳланади.

Учинчи босқич. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг 2001 йил 29—30 августда бўлиб ўтган иккинчи чақириқ VI сессиясида Президентимиз Ислом Каримов «Адолат қонун устуворлигида» номли маърузасида жиноят қонунчилигига оид сиёсатда жиноий жазоларни либераллаштиришнинг навбатдаги истиқболларини белгилаб берди. Унда мамлакатимизда амалга оширилаётган суд-ҳуқуқ ислохотларининг бош мақсади жиноят, жиноят-процессуал қонун ҳужжатлари ва жиноий жазо тизимини изчиллик билан бос-

кичма-босқич либераллаштиришдан иборат эканлиги таъкидланди.

Мазкур сессияда қабул қилинган «Жиноий жазоларнинг либераллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят, Жиноят-процессуал кодекслари ҳамда Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига ўзгаришлар ва қўшимчалар киритиш ҳақида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни билан амалдаги Жиноят кодексида яна 4 та жиноят бўйича моддалар санкциясидан (118-моддаси тўртинчи қисми, 157-моддаси биринчи қисми, 242-моддаси биринчи қисми, 272-моддаси иккинчи қисми) ўлим жазоси чиқарилди.

Ўз навбатида ушбу Қонун билан олтмиш ёшдан ошган эркакка нисбатан ҳам ўлим жазоси тайинланиши мумкин эмаслиги тўғрисидаги қўшимчанинг Кодексга киритилиши миллий жиноят қонунчилигимизда инсонпарварлик принципининг яна бир намунаси бўлди. Шу муносабат билан Президентимизнинг ушбу сессияда айтган қуйидаги гапларини келтириш ўринлидир: «... фарзандлари, неваралари бор, соч-соқоли оппоқ қарияни ҳаётдан маҳрум этиш бизнинг миллий анъаналаримизга мутлақо тўғри келмайди. Кексаларни эъзозлаш, уларга мурувват кўрсатиш ва ғамхўрлик қилиш халқимизнинг ўзига хос бетакрор ва бебаҳо инсоний фазилатларидан ҳисобланади. Ёши бир жойга борганида жиноятга қўл урганлар, майли, яхшиси, Оллоҳни ёдга олиб, унга илтижо қилсин, яқин орада Яратганнинг ҳузурида ўз қилмишларига яраша ҳисоб бериши муқаррарлиги ҳақида ўйласин. Майли, хоҳ тўғри, хоҳ нотўғри ишлари учун улар вақти-соати келиб, неvara-чеваралари, келгуси авлодлари олдида жавоб бериши лозимлиги ҳақида ўйласин»¹.

Тўртинчи босқич. Ўзбекистон Республикасининг 2003 йил 12 декабрдаги Қонуни билан Жиноят кодексидаги яна иккита

¹ Каримов И.А. Хавфсизлик ва тинчлик учун курашмоқ керак. - Т.10. — Т.: «Ўзбекистон», 2002. —43-б.

жиноят бўйича модда санкциясидан (151-моддаси иккинчи қисми, 153-моддаси) ўлим жазоси чиқарилди ва фақатгина жавобгарликни оғирлаштирадиган ҳолатларда қасддан одам ўлдириш ва терроризм жиноятлари учун қолдирилди.

Бешинчи босқич. Юртбошимиз Ислон Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг 2005 йил 28 январдаги қўшма мажлисидаги маърузаси мамлакатда суд-ҳуқуқ ислоҳотларининг, чунончи ўлим жазосини бекор қилишга қаратилган жараёнинг янги босқичини бошлаб берди. Мазкур босқич ўз моҳияти билан олдингиларидан тубдан фарқ қилади. Чунки унинг пировардида Ўзбекистон Республикасида ўлим жазоси бутунлай бекор қилинди.

Маърузада белгиланган вазифалардан келиб чиқиб, 2005 йил 1 августда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасида ўлим жазосини бекор қилиш тўғрисида»ги тарихий аҳамиятга эга бўлган Фармони эълон қилинди. Мазкур ҳужжат мамлакатимизда яшаш ҳуқуқи олий қадрият даражасига кўтарилганлигининг амалий ифодаси бўлди. Фармонда бу борадаги муҳим вазифалар сифатида жамоатчилик ўртасида кенг қўламли тушунтириш ишларини олиб боришни йўлга қўйиш, ушбу жараёнда аҳолига ўлим жазосидан воз кечиш сабабларини чуқур тушунтириш, хорижий давлатлар қонунчилигини ўрганиб таҳлил қилиш, қонунчиликка тегишли ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш, ўлим жазоси ўрнига тайинланадиган умрбод ёки узоқ муддатга озодликдан маҳрум этиш жазоси ижросини таъминлашга қаратилган ташкилий чоралар кўрилиши лозимлиги белгиланди. Ушбу Фармон асосида ўтган вақт давомида қатор ташкилий-ҳуқуқий чора-тадбирлар амалга оширилди. Мазкур жараёнда жамоатчилик фикрини шакллантириш ўлим жазосини бекор қилишга қаратилган сиёсатнинг таркибий қисми бўлиб ҳисобланди. Бундай фаолият натижасида ўлим жазосининг бекор қилинишига нис-

батан жамиятдаги муносабатнинг тубдан ўзгариши, халқимиз томонидан мамлакатимизда амалга оширилаётган суд-хуқуқ ислохотларининг сиёсий ва ижтимоий самарасини англаш талаб қилинар эди.

Қўйилган вазифаларни амалга ошириш учун ташвиқот ишларига олим ва амалиётчилар, мутахассис, юрист, иқтисодчи, журналист, экспертлар, кенг жамоатчилик, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари вакиллари жалб этилди. Ўтказилган 238 дан ортиқ телекўрсатув, 463 тадан ортиқ радиоэшиттириш, 23 та илмий-амалий конференциялар, 148 та семинар, 265 та давра суҳбатлари, чоп этилган 270 дан ортиқ газета ва журналлардаги мақолаларининг барчаси ўлим жазосини бекор қилиш масаласини муҳокама қилишга бағишланди.

Жамоатчилик ўртасида кенг қўламли тушунтириш ишларини олиб бориш натижасида ўлим жазосини бекор қилиш масаласида жамоат фикрининг тубдан ўзгариши кузатилди. Масалан, ҳукуматга қарашли бўлмаган «Ижтимоий фикр» маркази томонидан охириги йилларда ўтказилган сўровлар шундан далолат берадики, 2004 йилдан 2006 йилга қадар ўлим жазоси тарафдорларининг сони 21,5 фоизга камайган бўлса, 2006 йилнинг февраль ойидан 2007 йил июль ойига қадар ушбу фоиз 35,6 ни ташкил қилган.

Мазкур маълумотлар халқимизнинг оғир ёки енгил жазо эмас, балки адолатли жазо тарафдори эканлигини, Президентимиз Ислон Каримовнинг «Жиноятчиликнинг олдини олиш, унга қарши курашиш самарадорлиги жазонинг оғирлиги ва шафқатсизлигига эмас, балки биринчи навбатда, қонунни бузган шахснинг жазонинг муқаррарлигини нечоғлик англашига боғлиқ» деган таъкидлари нақадар тўғри эканлигини кўрсатиб турибди.

Ўлим жазосини бекор қилишни қонунчилик йўли билан таъминлаш, бу борада тегишли норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни таёрлашни жадаллаштириш мақсадида 2006 йил

29 июнда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасида ўлим жазоси бекор қилиниши муносабати билан қабул қилиниши лозим бўлган қонунлар, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тайёрлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги Фармойиши эълон қилинди. Мазкур Фармойишга асосан Олий суд, Бош прокуратура, Адлия ва Ички ишлар вазирликлари мутахассислари, мамлакатимиз илмий тадқиқот ва таълим муассасаларининг етакчи эксперт ва олимларидан иборат ишчи гуруҳи тузилиб, гуруҳ томонидан кенг жамоатчилик ва хорижий мутахассислар билдирган фикр ва мулоҳазалар, илмий-амалий конференциялар, семинар, давра суҳбатларининг натижалари ва тавсиялари умумлаштирилиб, қонунчиликка ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш бўйича таклифлар ишлаб чиқилди ва Олий Мажлис Қонунчилик палатасига тақдим этилди.

«Ўлим жазоси бекор қилиниши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни Қонунчилик палатаси томонидан 2007 йил 15 июнда қабул қилинди, Сенат томонидан 2007 йил 29 июнда маъқулланиб, 2008 йил 1 январдан эътиборан кучга кирди.

Қайд этиш лозимки, ушбу Қонунни ишлаб чиқишда умумэътироф этилган халқаро-ҳуқуқий ҳужжатларнинг қоида ва принциплари ҳар томонлама инобатга олинган. Шунингдек, бир қатор Европа (Австрия, Германия, Дания, Польша, Франция, Швейцария, Швеция ва бошқ.), Осиё (Япония, Корея, Хитой ва бошқ.) ҳамда МДХга аъзо давлатларнинг (Россия, Украина, Белорусь, Молдова, Грузия, Озарбайжон, Қозоғистон ва бошқ.) тажрибаси ўрганилган ва ижобий ютуқларидан фойдаланилган.

Қонунга мувофиқ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят, Жиноят-процессуал ҳамда Жиноят-ижроия кодексларига ўлим жазосини жиноий жазолар тизимидан чиқариш ва уни умрбод ҳамда узоқ муддатли озодликдан маҳрум

қилиш билан алмаштириш, жазони тайинлаш ва ижро этиш тартиби ҳамда шартларини белгилаш билан боғлиқ ўзгартиш ва қўшимчалар киритилди.

Таъкидлаш жоизки, ўлим жазосининг бекор қилиниши нафақат ҳуқуқий, балки сиёсий масала ҳисобланади. Чунки у демократия ва инсонпарварлик ғояларига жавоб берувчи фуқаролик жамиятини қуриш билан боғлиқдир. Инсоният ўлим жазоси жиноятчиликни тўхтатишга қодир эмаслигини, аксинча, ҳар қандай зўрлик янада каттароқ зўрликка сабаб бўлишини ўз тажрибасида тушуниб етмоқда. Дунёда ҳам ўлим жазосининг инсон ҳуқуқлари ва демократия ғояларига зид эканлигига оид қарашлар тобора устун хусусиятга эга бўлиб бормоқда.

Ўлим жазоси фақатгина мустақил ва кучли давлатчиликка, барқарор ҳокимиятга, ривожланган ҳуқуқий маданият қадриятларига ва мустаҳкам ҳуқуқий тизимга эга бўлган мамлакатдагина бекор бўлиши мумкин. Унинг бекор қилиниши давлатимизнинг жиноятга оид сиёсати жаҳонда бу борадаги анъаналарга содиқлигидан далолат беради, ҳаётимизда инсонпарварлик ва одиллик тамойилларининг тобора мустаҳкамланиб бораётганлигини кўрсатади.

Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган суд-ҳуқуқ тизимидаги ислохотларининг муҳим вазифаларидан бири инсонларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини самарали ҳимоя қилиш ҳисобланади. Айниқса, шахсни қонунга асосланмаган ҳолда ҳибсга олиниши ёки қамоқда сақланишидан ҳимоялаш, эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқини, шунингдек, адолатли суд муҳокамасига бўлган ҳуқуқини таъминлаш муҳим аҳамият касб этади.

Қайд этиш жоизки, мустақилликнинг дастлабки йилларида бизга собиқ совет тузумидан суд ҳокимиятининг мустақил органига қараганда кўпроқ айблов ва жиноий таъқиб органига айланиб қолган суд тизими мерос бўлиб қолган эди. Шунинг учун ҳам биринчи навбатда «... биз одамлар-

нинг судларга фақат жазоловчи идора деб эмас, балки аввало инсоннинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилувчи идора деб қарашига эришмоғимиз керак»¹, эди. Ҳар қандай демократик давлатда суд тизими инсон ҳуқуқлари ҳимоясига қаратилган механизмнинг асосини ташкил қилади. Қонунни қўлловчи субъект сифатида суднинг энг асосий вазифаси одил судловни амалга ошириш бўлиб, бундай йўл билан суд қонун ҳукмронлигини таъминлайди. Шундай экан ҳар қандай бошқа давлат ташкилоти унинг фаолияти қай даражада самарали бўлмасин ёки кенг ваколатларга эга бўлмасин барибир қонун асосида ишлаётган суд тизимининг ўрнини тўла боса олмайди.

Шу сабабли суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилиш мустақил республикамызда аввалданоқ ижтимоий-сиёсий, социалиқтисодий ислохотларнинг устувор йўналишига айланди. Бунда асосий эътибор инсон ҳуқуқларини самарали ҳимоя қилишнинг кафолати сифатида суд ҳокимияти обрўсини ошириш, судларнинг том маънодаги мустақиллигини таъминлаш, уларни жазоловчи органдан қонун устуворлигини таъминловчи, оддий одамларнинг ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилувчи органга айлантиришга, ҳокимиятнинг алоҳида учинчи тармоғи сифатида бутун одил судлов тизимини қайта кўриб чиқиш ва демократлаштиришга қаратилди.

Ҳозирги кунда ҳам Ўзбекистонда суд-ҳуқуқ ислохотлари жамиятни либераллаштириш, демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этиш жараёнининг муҳим қисмини ташкил қилмоқда. Президентимиз Ислам Каримов Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг 2005 йил 28 январда бўлиб ўтган қўшма мажлисидаги маърузасида бу борадаги устувор йўналишлар

¹ Каримов И.А. Биз танлаган йўл — демократик тараққиёт ва маърифий дунё билан ҳамкорлик йўли. Т.11. — Т.: «Ўзбекистон», 2003. —12—14-б.

ҳақида тўхталиб, «... бу соҳада ҳали ечимини кутиб турган жиддий муаммолар борлигини ҳам инкор эта олмаймиз. Бу муаммолар биринчи галда, судларнинг ҳақиқий мустақиллиги ва эркинлигини таъминлаш билан боғлиқдир.

Суд — одил судловнинг олий нуқтаси ва унинг ролини ошириш ҳуқуқий давлат барпо этиш йўлидаги қонуний жараён. Шу муносабат билан прокуратура ваколатларининг бир қисмини судларга ўтказиш ҳозирги замоннинг мантиқий талабидир. Ва бу, энг аввало, инсоннинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини, дахлсизлигини чеклаш билан алоқадор масалаларга тегишлидир.

...Бошқа демократик давлатлар каби Ўзбекистонда ҳам шахсни ушлаб туриш, ҳибсга олиш, шунингдек, бошқа процессуал мажбурий чораларини қўллаш учун санкция бериш ҳуқуқларини ҳам судларга ўтказиш керак...»¹, деб таъкидлаган эди.

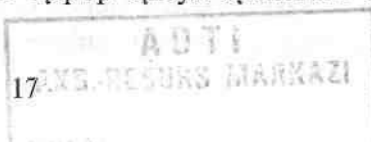
Айнан шу мақсадда 2005 йил 8 августда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқини судларга ўтказиш тўғрисида»ги Фармони эълон қилиниб, унда жиноят содир этишда гумон қилинаётган ёки айбланаётган шахсларни қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқи 2008 йил 1 январдан эътиборан судлар ваколатига ўтказилиши белгиланди. Фармонда таъкидланганидек, қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқини прокуратура органларидан судларга ўтказилиши шахснинг ҳуқуқ ва эркинликлари дахлсизлиги ҳамда улардан суд қарорисиз маҳрум этишга ёки уларни чеклаб қўйишга ҳеч ким ҳақли эмаслиги белгиланган Ўзбекистон Республикаси Конституциясига, халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган принцип ва

¹ Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз — жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир / Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг 2005 йил 28 январда бўлиб ўтган қўшма мажлисидаги нутқ // «Халқ сўзи». 2005 йил 29 январь.

нормаларига ҳам тўла мос келади. Мазкур Фармоннинг қабул қилиниши қуйидаги қатор объектив сабаб ва омилларга асосланади:

Биринчидан, прокуратура органлари уларга қонун билан юклатилган вазифаларига кўра жиноятчиликка қарши курашувчи орган ҳисобланади. Шунга кўра, прокурорлар жиноятчиликка қарши кураш самарадорлигини таъминлаш мақсадида тезкор-қидирув фаолиятини, суриштирув ва дастлабки терговни амалга оширадиган тегишли органларнинг фаолиятини мувофиқлаштирадилар, уларда қонунларни ижро этилиши устидан назоратни амалга оширадилар, жиноят ишлари бўйича дастлабки терговни олиб боришни таъминлайдилар ва судда давлат айбловини қувватлайдилар. Тегишли ҳудудда жиноятчиликнинг аҳволи учун масъулият ва ўз навбатида тергов органлари томонидан қонунчиликка риоя қилиниши устидан назоратни таъминлашдек вазифалар мантиқан муштарак бўла олмайди. Шу сабабли бундай ҳолат тергов ва суд амалиётида фуқаролар эркинлиги ҳамда дахлсизлигини таъминлаш учун янада холис ва самарали механизм жорий этилишини тақозо этар эди.

Иккинчидан, амалиётдан маълумки, аксарият ҳолларда шахсни қамоққа олишга санкция бериш масаласини асосан прокурорнинг якка ўзи ҳал этар эди. Мазкур жараёнда ҳимоячи, жабрланувчи ва бошқа тегишли процесс иштирокчиларининг қатнашуви етарли эмас. Қонунда қамоқ эҳтиёт чорасини қўллаш учун асос бўладиган ҳолатларнинг тўлиқ рўйхати кўрсатилмаган эди. Бундай таомил айблов ва ҳимоя ўртасида тортишувчилик ва бошқа принциплар асосида иш юритишга тўсқинлик қилади. Қамоққа олишга санкция бериш ваколатининг судларга ўтказилиши эса реал тортишув муҳитининг пайдо бўлишига олиб келади ва иш бўйича қонуний, асосли ҳамда адолатли қарор қабул қилишга замин яратади.



Учинчидан, судлар томонидан қамоққа олишга санкция бериш дастлабки тергов устидан суд назоратини олиб беришнинг самарали усулларида бири ҳисобланади. Бундай тартиб дастлабки тергов босқичидаёқ инсон ҳуқуқлари бузилиши, қонунга хилоф равишда шахсни ушлаш ва қамоққа олиш, ноқонуний қарорлар қабул қилиш, номақбул далиллардан фойдаланиш каби ҳолатларни олдини олиш ҳамда уларга чек қўйишга, пировардида эса суриштирув ва тергов органлари ходимларининг масъулиятини, дастлабки терговнинг сифатини оширишга хизмат қилади.

Тўртинчидан, Ўзбекистон Республикасида суд-давлат ҳокимиятининг мустақил тармоғи ҳисобланади. Судьялар мустақилдирлар ва фақат қонунга бўйсунадилар. Иш судда кўрилатганда айблаш, ҳимоя қилиш ва ишни ҳал қилиш вазифалари бир-биридан алоҳида бажарилиб, айнан бир орган ёки айнан бир мансабдор шахс зиммасига юклатилиши мумкин эмас. Суднинг қамоққа олишга санкция бериш тўғрисидаги қарори устидан шикоят келтирилганда юқори суд инстанциясида кўриб чиқилади. Прокурорнинг қарори устидан эса юқори турувчи прокурорга шикоят келтирилади ва унинг томонидан кўриб чиқилади. Суд тергов органидан ёки прокурор назоратидан ҳам мустақил равишда қонунга бўйсунган ҳолда фаолият кўрсатади. Шундай қилиб, қамоққа олишга санкция бериш жараёнида судларнинг холис бўлиш имкониятлари кенгроқ бўлиб, фақат уларгина инсоннинг Конституция ва қонун билан мустаҳкамланган ҳуқуқларини чеклаши ёки улардан маҳрум қилиши мумкин. Мазкур қоида асрлар мобайнида ўзини оқлаб келмоқда.

Бешинчидан, қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқининг судларга ўтказилиши халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган тамойил ва нормаларига тўлиқ мувофиқдир. 1966 йил 16 декабрда қабул қилинган Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактнинг 9-моддаси учинчи бандига кўра, жиноий айблов билан қамалган ёки ушлан-

ган ҳар бир шахс зудлик билан судья ёки қонун бўйича суд ҳокимиятини амалга ошириш ҳуқуқи бўлган бошқа мансабдор шахс ҳузурига келтирилади ва айбланаётган шахс оқилона муддат ичида иши судда кўрилиши ёки озод этилиш ҳуқуқига эга.

Қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқининг судларга ўтказилиши 1957 йилда қабул қилинган «Экстрадиция қилиш тўғрисида»ги Европа Конвенцияси ва 1993 йилда имзоланиб, 2003 йилда янги таҳрирда тасдиқланган «Ўзаро ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш тўғрисида»ги Минск конвенцияси талабларига ҳам тўла мос келади. Эндиликда Ўзбекистонда жиноят содир этиб, хорижий мамлакатларда қочиб юрган жиноятчиларни экстрадиция қилиш тартиби осонлаштириш кутилмоқда. Чунки аксарият ривожланган давлатларда шахсни экстрадиция қилиш учун прокурорнинг санкцияси эмас, балки суднинг шахсни қамоққа олишга санкция беришга оид қарори талаб қилинади.

Мавжуд маълумотларга қараганда ҳозирги кунда, дунёнинг 120 га яқин мамлакатиде фуқароларнинг асосий ҳуқуқ ва эркинликларини чеклаш ёки улардан маҳрум қилиш билан боғлиқ мажбурлов чораларини қўллашга санкция бериш судлар ваколатига берилган. Фақат 15 га яқин мамлакат қонунларида, шахсни қамоққа олишга прокурор томонидан санкция бериш амалиёти сақлаб қолинган.

Ҳарб мамлакатларида жиноий таъқибга учраган фуқаронинг адолатли суд муҳокамасига бўлган ҳуқуқини «*habeas corpus*» деб юритиш одатга айланган. Бу атама 1679 йил 27 май куни инглиз парламенти томонидан қабул қилинган қонун — «*Habeas Corpus Act*» номидан келиб чиқади. Мазкур атама латинчадан таржима қилинганда, «танани, шахсни (судга) келтириш» деган маънони англатади. «*Habeas Corpus Act*» ўз давридаги инсон ҳуқуқлари ҳимоясини қўзловчи энг илғор қонунлардан бири бўлган десак тўғри бўлади. Мазкур қонун ўша вақтда Англияда мансабдор шахслар, шерифлар, турма

бошлиқларининг авж олган ўзбошимчалигини чеклаш, фуқароларнинг қонуний ҳуқуқлари муҳофазасини кучайтириш мақсадида қабул қилинган. Мазкур тарихий қонун ўз даври ва кейинги даврларда ҳам инсоннинг эркинлик ва шахсий дахлсизликка бўлган ҳуқуқининг кафолати сифатида, аввало англо-саксон ҳуқуқ тизимига кирувчи мамлакатлар қонунларида ўз аксини топиб, кейинчалик дунё мамлакатлари қонунчилигига кириб борган.

Қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқининг судларга ўтказилиши Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси, Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт қоидалари ҳамда халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган бошқа принцип ва нормаларининг Ўзбекистон қонунчилигига имплементация қилишнинг изчиллигини кўрсатади.

Бундан келиб чиқиб айтиш жоизки, мамлакатимизда амалга оширилаётган суд-ҳуқуқ ислохотларининг навбатдаги босқичдаги вазифаларидан бири — инсоннинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари, аввало, асоссиз жиноий таъқиб ва хусусий ҳаётга аралашишдан ҳимояланиш, шахсий дахлсизлик ҳамда адолатли суд муҳокамасига бўлган ҳуқуқлари ҳимоя этилишини таъминлашга қаратилган механизмларни янада такомиллаштиришдан иборат бўлди. Бу вазифа Асосий қонунимизнинг 19-моддасида белгиланган қоидадан, яъни фуқароларнинг Конституция ва қонунларда мустаҳкамлаб қўйилган ҳуқуқ ва эркинликлари дахлсиз эканлиги, улардан суд қарорисиз маҳрум этишга ёки уларни чеклаб қўйишга ҳеч ким ҳақли эмаслигидан келиб чиқади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқини судларга ўтказиш тўғрисида»ги Фармонида қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқи зарур тайёргарлик тадбирлари, бу соҳадаги хорижий тажрибани ўрганиш, судлар томонидан қамоққа олишга санкция

бериш ҳуқуқини амалга оширишнинг ташкилий-ҳуқуқий, процессуал механизмларини ишлаб чиқиш, суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар тизими кадрларини тайёрлаш ва қайта тайёрлаш, қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш каби вазифалар қўйилган эди. Ушбу вазифаларни ижро қилиш мақсадида мазкур соҳадаги халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар, хорижий давлатларнинг, чунончи Германия, Франция, Англия, АҚШ давлатларининг, МДХда эса Россия, Молдова, Беларусь, Озарбайжон, Арманистон, Қозоғистон республикаларининг тегишли қонунчилиги, суд-ҳуқуқ амалиёти тажрибаси ўрганилди, ҳар томонлама қиёсий таҳлил қилинди. Олинган натижалардан судлар томонидан қамоққа олишга санкция беришни амалга оширишнинг ташкилий-ҳуқуқий ва процессуал механизмларини ишлаб чиқишда, жумладан қонунчиликка тегишли ўзгартиш ва қўшимчалар киритишда фойдаланилди.

«Қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқи судларга ўтказилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонуни Қонунчилик палатаси томонидан 2007 йил 15 июнда қабул қилинди, Сенат томонидан 2007 йил 29 июнда маъқулланиб, 2008 йилнинг 1 январидан эътиборан кучга кирди.

Ушбу Қонун Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси, «Судлар тўғрисида»ги, «Прокуратура тўғрисида»ги қонунларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритишни, чунончи, суд томонидан эҳтиёт чораси сифатида қамоққа олишнинг, қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтиришнинг процессуал тартибини, шунингдек жиноят процессида шахснинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишнинг процессуал кафолатларини кучайтиришни назарда тутди.

Қонуннинг қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасининг фақатгина ушлаб турилган гумон қилинувчига ёки айбла-

нувчига нисбатан қўлланиши мумкинлиги, баъзи тоифадаги шахслар учун қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашнинг алоҳида тартиби назарда тутилганлиги, алоҳида ҳолларда қамоққа олиш учун асосларнинг қонунда мустаҳкамланаётганлиги, қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома кўзгатиш ҳақидаги қарорнинг фақатгина прокурор ёки прокурорнинг розилиги билан терговчи томонидан чиқарилиши мумкинлиги, бунда бошқа эҳтиёт чорасини қўллаш мақсадга мувофиқ эмаслиги заруратидан келиб чиқилиши лозимлиги, ишнинг ёпиқ суд мажлисида кўрилиши, ушлаш ва қамоқда сақлаб туриш муддатларининг қонунда чегараланганлиги, ушбу муддатларни узайтириш тартибига, судьянинг ажрими устидан апелляция тартибида шикоят қилиш ёки протест киритиш тартиби, ҳеч кимнинг суд қарорига асосланмай қамоққа олиниши мумкин эмаслигига оид нормалари шахс эркинлиги ва дахлсизлигини суд орқали самарали ҳимоя этилишини таъминлаш кафолати сифатида муҳим аҳамият касб этади.

Қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқининг судларга ўтказилиши Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган ислохотларнинг мантиқий давоми, шунингдек инсон ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясини таъминлашнинг қўшимча кафолатидир. Мазкур қадамнинг халқаро ҳамжамият томонидан юқори баҳоланиши ва таъ олиниши Ватанимиз нуфузининг жаҳон майдонида янада мустаҳкамланишига хизмат қилмоқда.

Қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқининг судларга ўтказилиши:

— фуқароларнинг Конституция ва қонунларда мустаҳкамлаб қўйилган ҳуқуқ ва эркинликлари дахлсиз эканлиги, улардан суд қарорисиз маҳрум этишга ёки уларни чеклаб қўйишга ҳеч ким ҳақли эмаслиги тўғрисидаги конституциявий принципнинг тўла амал қилишига;

— фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини одил суд орқали муҳофазасини кучайтиришга ҳамда қўшимча кафолатларнинг белгиланишига;

— дастлабки тергов ва суд жараёнида жиноят процессининг тортишувчилик принципининг янада жонланишига;

— судга қадар иш юритиш босқичида фуқаролар ҳуқуқларини самарали ҳимоя қилишни амалга оширишда ва уларнинг дахлсизлигини таъминлашда суд ваколатларини кенгайтиришга;

— суднинг мустақиллиги, суд ҳокимиятининг таъсирчанлигини оширишга, фуқароларнинг судларга бўлган ишончини мустаҳкамланишига;

— ижтимоий ҳаётимизда одил судлов тамойилларининг янада тўлароқ намоён бўлишига хизмат қилади.

Мазкур қўлланма мамлакатимизда ўлим жазосининг бекор қилиниши ҳамда қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқининг судларга ўтказилиши муносабати билан қабул қилинган қонун ҳужжатларини амалиётда самарали татбиқ этишда фойдали қўлланма бўлади деган умиддамиз.

I. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ ИСЛОМ КАРИМОВ СУД-ҲУҚУҚ ИСЛОҲОТЛАРИ ҲАҚИДА

ИСТИҚЛОЛ ЙЎЛИ: МУАММОЛАР ВА РЕЖАЛАР

*(XII чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг
X сессиясида 1992 йил 2 ва 3 июлда сўзланган нутқ)*

Ўзбекистон Республикаси миллий давлат қурилмасида ҳокимият учга ажратилади — қонунчилик, ижрочилик ва суд ҳокимиятига. Бу принципларга амал қилмасдан туриб, ҳеч қачон ҳуқуқий давлатга эришиб бўлмайди.

Суд ҳокимияти — мустақил ҳокимият. Қонунга қатъий риоя қилиш ва унинг фуқаролар томонидан сўзсиз бажарилишини таъминлаш — суд ҳокимиятининг олий бурчи.

Ҳуқуқий давлатнинг барча фуқаролари қонун олдида тенг. Қонун жамият тинчлиги ва хавфсизлигини муҳофаза этади. Қатъий тартиб ва интизом, қонунга ҳурмат, анъаналарга ҳурмат — ҳуқуқий давлат фуқаролари учун одатий ҳол¹.

ЎЗБЕКИСТОН — КЕЛАЖАГИ БУЮК ДАВЛАТ

*(Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши XI сессиясида
1992 йил 8 ва 10 декабрда сўзланган нутқ)*

Фуқаролар билан давлат ўзаро ҳуқуқлар ва бурчлар орқали узвий боғлиқдирлар. Фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликлари дахлсиз бўлиб, ҳеч ким уларни суднинг қарорисиз маҳрум этиши ёки чеклаши мумкин эмас. Айни вақтда фуқароларнинг ўз ҳуқуқ ва эркинликларини амалга оширишлари бошқа фуқароларнинг, давлат ва жамиятнинг қонуний манфаатларига зид бўлмаслиги лозим².

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. Т.1. — Т.: «Ўзбекистон», 1996. —126-б.

² Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. Т.1. — Т.: «Ўзбекистон», 1996. —15—16-б.

ЎЗБЕКИСТОН — БОЗОР МУНОСАБАТЛАРИГА ЎТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ЙЎЛИ

Қонун устуворлиги ҳуқуқий давлатнинг асосий принциpidир. У ҳаётнинг барча соҳаларида қонуннинг қатъиян ҳукмронлигини назарда тутди. Ҳеч бир давлат органи, ҳеч бир ҳўжалик юритувчи ва ижтимоий-сиёсий ташкилот, ҳеч бир мансабдор шахс, ҳеч бир киши қонунга бўйсунмиш мажбуриятидан халос бўлиши мумкин эмас. Қонун олдида ҳамма баробардир. Қонуннинг устуворлиги шуни билдирадики, асосий ижтимоий, энг аввало, иқтисодий муносабатлар фақат қонун билан тартибга солинади, унинг барча қатнашчилари эса ҳеч бир истисносиз ҳуқуқ нормаларини бузганлиги учун жавобгар бўлади¹.

БУЮК КЕЛАЖАГИМИЗНИНГ ҲУҚУҚИЙ КАФОЛАТИ

*(Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг
бир йиллигига бағишланган тантанали йиғилишида
сўзланган нутқ, 1993 йил 7 декабрь)*

Сир эмас, ҳар қандай жамият келажакни кўзлаб яшайди ва унинг пойдеворини имкон қадар мустаҳкамроқ қуришга ҳаракат қилади. Шу нуқтаи назардан қараганда, давлатимиз, жамиятимиз эришган буюк ютуқ — Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси бўлди.

Табиийки, ҳар қандай давлатнинг юзи, обрў-эътибори унинг Конституцияси ҳисобланади. Зотан, Конституция давлатни давлат, миллатни миллат сифатида дунёга танитадиган қомусномадир. Шу маънода Асосий қонунимиз халқимизнинг иродасини, руҳиятини, ижтимоий онги ва маданиятини акс эттиради. Чунки уни ишлаб чиқиш ва муҳофама

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафхура. Т.1. — Т.: «Ўзбекистон», 1996. —321-б.

этишда бутун халқ иштирок этди. Бир суз билан айтганда, Конституциямиз том маънода халқимиз тафаккури ва ижодининг маҳсулидир.

Янги Конституциямизнинг энг муҳим моҳияти шундан иборатки, унда «Давлат органлари ва мансабдор шахслар жамият ҳамда фуқаролар олдида масъулдирлар» дейилган, яъни фуқаролар манфаатининг устунлиги қонуний равишда мустаҳкамланган ва кафолатланган. Собиқ тоталитар тузум шароитида бундай фикрни ҳеч ким ҳаёлига ҳам келтира олмас эди. Бугун эса инсон, унинг ҳаёти, эрки, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа ҳуқуқ ҳамда эркинликлари муқаддас бўлиб, давлат ҳимоясидадир¹.

Янги Конституциямизнинг муҳим жиҳатларидан бири шуки, давлат ҳокимиятининг тузилиши ва фаолият тартиби ваколатларни тақсимлаш тамойили асосида амалга оширилади.

Улуғ бобокалонимиз Амир Темур «Қаерда қонун ҳукмронлик қилса, шу ерда эркинлик бўлади» деган сўзларни тарих саҳифаларига зарҳал ҳарфлар билан ёздирган эди. Қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимияти — давлатнинг уч асосий таянчидир.

Конституцияда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг, Ўзбекистон Президентининг, Вазирлар Маҳкамасининг, Суд ҳокимияти идоралари бўлмиш — Конституциявий суд, Олий суд ва Олий ҳўжалик судининг ваколатлари аниқ-равшан белгилаб қўйилган...

Суд ҳокимияти Конституциявий суд, Олий суд ва Олий ҳўжалик суди томонидан амалга оширилиб, улар биргаликда республиканинг ягона суд тизимини ташкил этади².

¹ Каримов И.А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. Т.2. — Т.: «Ўзбекистон», 1996. — 93—95-б.

² Каримов И.А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. Т.2. — Т.: «Ўзбекистон», 1996. — 97-б.

ЎЗБЕКИСТОННИНГ СИЁСИЙ-ИЖТИМОИЙ ВА ИҚТИСОДИЙ ИСТИҚБОЛИНИНГ АСОСИЙ ТАМОЙИЛЛАРИ

(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг биринчи сессиясидаги маъруза, 1995 йил 23 февраль)

Адолат ва ҳақиқат ғояси ижтимоий ҳаётимизнинг барча соҳаларини қамраб олмоғи даркор. Адолат ва ҳақиқат ғояси қонунчилик фаолиятимизнинг замини, бош йўналиши бўлмоғи шарт. Давлатчилик ва фуқаролик муносабатлари, меҳнат ва уй-жой, нафақа ва солиқ, табиатни муҳофаза қилиш ва жиноятчиликка қарши курашиш масалалари, қўйингки, ҳаётимизнинг ҳамма жабҳалари ана шу заминга таяниши зарур¹.

Ҳуқуқ органлари фаолиятининг қонуний негизини мустаҳкамлашимиз зарур. Албатта, уларнинг мураккаб ўтиш даврида қонун, ҳуқуқ-тартиботга бўйсунитиш таъминлагани, МДХдаги айрим давлатларда юз берганидай, жиноятчиликнинг ҳаддан ташқари кучайиб кетишига йўл қўймаганини эътироф этиш керак. Шу билан биргаликда, биз ҳар ким ва ҳар бир нарса қонунга бўйсунитиш лозим бўлган ҳуқуқий давлат қурмоқчимиз. Бизнинг жамиятда қонун бошқарувнинг асосий ва кўп қиррали воситасига айланиши зарур. Бундай шароитда ҳуқуқни муҳофаза этиш органлари зиммасига катта масъулият юкланади. Уларнинг касб маҳорати ва ахлоқий сифатларига бўлган талаб кескин ошади. Шундан келиб чиққан ҳолда, суд, прокуратура, милиция тўғрисидаги қонунларни такомиллаштириб бориш зарурати тобора кўзга ташланмоқда. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимлари тўғрисида қонун қабул қилишни ҳам ўйлаб кўриш лозим. Қонунда бу органларда кимнинг ишлашга ҳаққи бор, у қандай хусусиятларга эга бўлиши керак, унинг жавобгарлиги ва мансаб пиллапоясидан кўтарилиш шарт-

¹ Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. Т.3. — Т.: «Ўзбекистон», 1996. — 10-б.

лари ўз аксини топиши керак. Мазкур органларга қўли эгри, порахўр, виждонсиз кимсалар кириб қолишини бартараф этадиган тизимни қонун йўли билан белгилаб қўйиш мақсадга мувофиқдир¹.

Ҳар қандай қонун, ҳаракат соҳасидан қатъи назар, ишлаб чиқиладиган ва муҳокама этиладиган пайтда инсоннинг асосий, бузилмас ҳуқуқларига қанчалик мос келишига алоҳида эътибор қаратиш зарур. Ана шу тамойилларга оғишмайриоя этган ҳолдагина биз чин маънодаги ҳуқуқий, адолатпарвар давлат қуришга эриша оламиз. Яқин кунларда ташкил қилиниши лозим бўлган Конституцион суд ўз фаолиятида ана шу тамойилга амал қилиши керак. Суд, ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари ва табиийки, давлат аппарати ҳам шу қоидага бўйсунishi тақозо этилади.

Инсон ва давлат ўртасидаги муносабатларда инсон манфаатлари устувор бўлиши керак. Давлат ва давлат ҳокимиятининг барча тармоқлари ўз фаолиятини инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва қўриқлаш ишига сафарбар қилгандагина ўз вазифасини тўғри адо этган ҳисобланади. Бу қоида ҳамма тан олиши, бу қоидага ҳамма итоат қилиши шарт. »

Хусусан, фуқароларнинг манфаатлари ва ҳуқуқларини суд орқали ҳимоя қилиш соҳасини мумкин қадар кенгайтириш даркор. Ваҳоланки, айрим тармоқ қонунларида ҳуқуқлари поймол этилган фуқароларнинг шикоятларини судлов йўли билан эмас, маъмурий йўл билан қўриб чиқиш тартиби ҳам учрайди. Албатта, бу ҳол Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясига ва бизнинг Конституциямиз талабларига зид. Фуқаро, агар унинг қонуний манфаатлари ва ҳақ-ҳуқуқлари поймол этилган тақдирда, ҳар қандай масала бўйича ҳимоя учун судга мурожаат қилиш ҳуқуқига эга бўлмоғи даркор².

¹ Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. Т.3. — Т.: «Ўзбекистон», 1996. — 14-б.

² Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. Т.3. — Т.: «Ўзбекистон», 1996. — 17—18-б.

ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЙ ИСЛОҲОТЛАРНИ ЧУҚУРЛАШТИРИШ ЙЎЛИДА

Ҳозирги вақтда ислоҳотлар жараёнини давлат-ҳуқуқий жиҳатдан бошқаришнинг яхлит тизими таркиб топди. Бу тизим ҳокимиятнинг ҳамма тармоқларини: президентлик бошқаруви шаклини, қонун чиқарувчи, ижроия ва суд ҳокимиятларини ўзида узвий қовуштиради. Бундан ташқари, у ошқоралик, қабул қилинаётган қарорларни очиқ ва кенг кўламда муҳокама қилиш қоидаларига қаттиқ асосланади¹.

ИСТИҚЛОЛ ИМКОНияТЛАРИДАН ОқИЛОНА ФойДАЛАНАЙЛИК

*(Халқ депутатлари Қашқадарё вилояти кенгаши сессиясида
сўзланган нутқ, 1995 йил 29 ноябрь)*

Жамиятнинг маънавий қиёфаси бевосита қонун устуворлигига боғлиқ. Биз қонунга бўйсуниб яшашни турмуш тарзига айлантирмас эканмиз, жиноятчиликнинг олдини олиш муаммо бўлиб қолаверади. Биз ҳуқуқий демократик давлат қуриш йўлидан борапмиз. Ана шу эзгу мақсадга эришиш эса, энг аввало, одамларнинг ўз ҳақ-ҳуқуқини англай олиши, ўзини ҳимоя қила билишига боғлиқ².

Бунёдкорлик — Фаровон Ҳаёт Асоси

*(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг IV сессиясида
сўзланган нутқ, 1995 йил 21 декабрь)*

Суд ва суд хизматчилари обрўсини кўтариш зарурлигини алоҳида таъкидламоқчиман. Суд — ҳокимиятнинг учинчи тармоғи. Давлатнинг обрўси, жамиятнинг обрўси суд органлари ва судьяларнинг қонун меъёрларига қанчалик риоя

¹ Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. Т.3. — Т.: «Ўзбекистон», 1996. — 194—195-б.

² Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлидан. Т.4. — Т.: «Ўзбекистон», 1996. — 148-б.

қилишига, улар қабул қилган қарорларнинг адолат меъёрларига нечоғлик мос келишига бевосита боғлиқдир.

...Халқ судни фақат одамларни қоралайдиган, жазолайдиган орган деб эмас, аксинча уларнинг ҳақ-ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қиладиган орган деб билиши керак.

Бу — ўта муҳим. Яна қайтараман, одамлар суд органларини ўзларининг ҳимоячиси, адолат посбони деб билиши керак.

Бизнинг олий қонун чиқарувчи органимиз — Олий Мажлис ушбу масала билан ҳам шуғулланиши, суд органлари фаолиятининг ҳуқуқий асосини қадам-бақадам такомиллаштириб бориши зарур. Бу ҳуқуқий асос суд ва судьяларнинг ҳокимиятнинг бошқа барча тармоқларидан ҳақиқий мустақиллигини, суд қарорларини қабул қилишда фақат қонунга бўйсунлигини таъминлаши лозим. Бу ҳуқуқий асос демократизмни, холисликни, суднинг ҳаммабоп бўлишини, суднинг ҳимоя доираси кенгайишини таъминлаши лозим. Ва ниҳоят, бу ҳуқуқий асос суд тизимига нопок, порахўр ва тасодифий кимсалар кириб қолишига йўл қўймаслиги лозим. Менинг фикримча, Олий Мажлиснинг суд ислоҳоти бўйича аниқ дастурга эга бўлиши ва шу асосда қайд этилган масалаларни ҳал эта бориши мақсадга мувофиқдир¹.

ҲОЗИРГИ БОСҚИЧДА ДЕМОКРАТИК ИСЛОҲОТЛАРНИ ЧУҚУРЛАШТИРИШНИНГ МУҲИМ ВАЗИФАЛАРИ

*(Биринчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси
Олий Мажлисининг VI сессиясида сўзланган нутқ,
1996 йил 29 август)*

Ўзбекистондаги ҳуқуқий ислоҳотларнинг асосий мақсади суднинг алоҳида ва мустақил ҳокимият тармоғи сифатидаги мавқеини қайта тиклаш ғояси бўлди. Суд ҳокимияти-

¹ Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлидан. Т.4. — Т.: «Ўзбекистон», 1996. — 185—186-б.

нинг янги тармоқлари яратилди. Суднинг ваколатлари сезиларли даражада кенгайтирилди. Фуқароларнинг қонуний ҳуқуқ ва манфаатларини суд орқали ҳимоя қилишни кафолатлашнинг ҳуқуқий меъёрлари шакллантирилмоқда. Эндиги муҳим вазифа — ана шу меъёрларнинг судлов амалиётига изчил кириб боришини таъминлаш, уларнинг одамлар оғида чуқур ўрнашиб қолишига эришишдан иборат¹.

Инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилиш масалаларида суд органлари ва, энг аввало, Конституциявий суд қатъий позицияда турмоғи лозим².

Суд ислоҳотини чуқурлаштириш, ҳокимиятнинг учинчи, мустақил ва қарам бўлмаган тармоғи сифатида бутун одил судлов тизимини демократлаштириш — ҳуқуқий давлатни мустаҳкамлашнинг яна бир муҳим йўналишидир. Ижтимоий турмушимизнинг демократик институти тариқасида суднинг аҳамияти жиддий оширилиши зарур.

Фуқароларнинг қонуний ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилиш судларнинг ва ҳуқуқ-тартиботни муҳофаза қилиш органларининг фаолиятида асосий мазмунга айланмоғи керак. Суд бўлди, деса биз кимдир жазо олди, деб тушунамиз. Суд бўлди, деганда, одамлар ҳимоя қилинди деган тушунча қачон оғимизга сингади? Суд жазоловчи органдан оддий одамларнинг ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилувчи органга айланиб, ҳақиқатан ҳам мустақил бўлиб қолиши лозим. Бунинг учун:

биринчидан, халқ маслаҳатчилари тизимини ислоҳ қилиш зарур. Фуқароларнинг одил судловни ўтказишда қатнашуви — демократик жамиятнинг асосий принципларидан биридир. Демократия ривожланган кўпгина мамлакатларда профессионал суд билан бир қаторда холис, ҳалол маслаҳатчилар иштирокидаги судлар муваффақиятли ишлаб турибди. Биз

¹ Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш давр талаби. Т.5. — Т.: «Ўзбекистон», 1997. — 109-б.

² Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш давр талаби. Т.5. — Т.: «Ўзбекистон», 1997. — 187-б.

ана шу тажрибани ҳам ўрганишимиз керак. Суд ишларини кўриб чиқишга одамлар ўртасида ҳурмат ва ишонч қозонган обрўли, маърифатли фуқароларни фаолроқ жалб этиш мақсадга мувофиқдир. Сир эмас, кўп ҳолларда ташкилотлардан иккинчи даражали одамлар судга маслаҳатчи қилиб юборилади. Ахир, бу қип-қизил кўзбўямачилик-ку. Судда инсон тақдири ҳал бўлади-я! Бунга чек қўйиш керак;

иккинчидан, судларнинг таркибини такомиллаштириш, уларни янги тузилмалар билан тўлдириш зарур. Шу мақсадда транспорт ва солиқ судларини тузиш, ҳолис ҳакамлар судлари (третейский суд) имкониятларидан кенгроқ фойдаланиш лозим. 1993 йил сентябрида қабул қилинган «Судлар тўғрисида»ги Қонунда назарда тутилганлигига қарамай, судлар таркибида ҳанузга қадар маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар бўйича судьялар лавозимлари жорий этилмади.

Ўзбекистон судьялари уюшмасини ташкил этиш ҳам мақсадга мувофиқ кўринади. Бу уюшма Халқаро судьялар уюшмасига тўла ҳуқуқли аъзо бўлиши мумкин;

учинчидан, суд қарорларини ижро этиш тизимини қайта ташкил этиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш зарур. Шунинг эътирофи билан керакки, бутунги кунда бу тизим самарасиз бўлиб, айрим суд қарорлари узоқ вақтгача ижро этилмаяпти. Ҳар бир суд қарори сўзсиз бажарилишини таъминлашга имкон берадиган пухта механизм барпо этилгани йўқ. Қолаверса, хўжалик судлари тизимида бундай тузилма умуман йўқ. Суд қарорлари ижросини тартибга солиб турувчи қонун қабул қилиш талаб этилмоқда;

тўртинчидан, судларнинг ижро этувчи ҳокимият ва, энг аввало, жойлардаги ҳокимлар ва прокуратура органлари билан ўзаро муносабатларини тубдан қайта кўриб чиқиш фурсати етди. Ҳокимлар судларни камситишга, ҳар қандай усуллар билан уларга ўз таъсирини ўтказишга уринаётган ҳоллар ҳам маълум. Бундай фактларнинг қатъият билан пайи қирқилиши керак;

бешинчидан, адвокатлар тизимининг мавқеи ва аҳамиятини кескин кўтариш лозим. Улар биринчи навбатда судлов амалиётида конституциявий ва ҳуқуқий метёрларга қатъий риоя этилишини таъминлашлари, ўз ҳимояларидаги фуқароларнинг ҳуқуқлари, шаъни ва қадр-қимматини ҳимоя қилишлари керак. Аҳолининг ҳуқуқий тарбиясини тубдан яхшилаш, унинг ҳуқуқий маданият даражасини ошириш, ҳуқуқий ахборотнинг кенг майдонини яратиб бериш — ҳуқуқий давлатнинг қарор топишида муҳим йўналишдир.

Юридик таълим тизимини жиддий тарзда ислоҳ қилиш, юридик олий ўқув юртларига талабалар қабул қилишни анча кенгайтириш, юристларнинг малакасини ошириш бўйича ягона ўқув марказини ташкил этиш зарур. Ҳозирча республикада юристлар етишмаяпти. Ҳар юз минг аҳолига бизда судлар, масалан, Германиядагига нисбатан 6 марта ва адвокатлар АҚШдагига нисбатан 55 марта кам¹.

**ЎЗБЕКИСТОН XXI АСР БЎСАҒАСИДА:
ХАВФСИЗЛИККА ТАҲДИД, БАРҚАРОРЛИК
ШАРТЛАРИ ВА ТАРАҚҚИЁТ КАФОЛАТЛАРИ, 1997 й.**

Ўзбекистонда бутун ҳуқуқ ва суд тизимини такомиллаштириш дастурини мамлакат ичидаги жиноятчилик ва коррупцияга қарши кучли чора деб ҳисобламоқ даркор. Бир томондан, қонуннинг мутлақ устунлиги ва фуқароларнинг ҳуқуқлари кафолатли ҳимоя қилиниши ушбу дастурнинг мақсади бўлиши лозим. Иккинчи томондан, мамлакат аҳолисини ва айниқса ёшларни ҳуқуқий тарбиялашни сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш ниҳоятда зарур².

Ҳуқуқий ислоҳотлар борасидаги улкан ва аниқ мақсадга қаратилган куч-ғайратлар натижасида, Асосий қонуннинг

¹ Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш давр талаби. Т.5. — Т.: «Ўзбекистон», 1997. — 126—128-б.

² Каримов И.А. Хавфсизлик ва тараққиёт йўлида. Т.6. — Т.: «Ўзбекистон», 1998. — 94—95-б.

қоидалари негизида республика суд тизими мустақил ва бошқа тармоқларга боғлиқ бўлмаган ҳокимият сифатида қарор топтирилди. Суд ҳокимиятининг янги тузилмалари вужудга келди. Суднинг ҳуқуқ доираси кенгайди¹.

ЎЗБЕКИСТОН XXI АСРГА ИНТИЛМОҚДА

*(Биринчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий
Мажлисининг ўн тўртинчи сессиясидаги маъруза,
1999 йил 14 апрель)*

Суд-ҳуқуқий соҳасига дахлдор ислоҳотларни чуқурлаштириш масалаларига алоҳида тўхталмоқчиман. Биз адвокатура тизимини кучайтириш ва унинг чинакам мустақиллигини таъминлаш, уларнинг ваколатлари ва мақомини прокуратура мақомига тенглаштириш учун қонунчилик соҳасида ҳам, амалий ишлар соҳасида ҳам кўпгина чора-тадбирлар кўрмоқдамиз. Ҳар қандай суд жараёнида, жиноий иш кўрилаётган бўлса ҳам, фуқаролик иши кўрилаётган бўлса ҳам, бир томонда айбловчи, иккинчи томонда тенг ҳуқуқ билан ҳимоячи сўзга чиқади. Фақат қонунга бўйсунувчи суд, судьялар эса қонуний ҳуқуқларга, ўз виждонига амал қилиб, айбловчи ва ҳимоя қилувчи томонларнинг фикрларини ҳолисона ҳисобга олиш асосида мустақил равишда адолатли, қонуний ҳукм чиқаради. Бундан хулоса қилиб айтиш керакки, суд тизимини ислоҳ қилиш, аввало, ҳукм чиқарувчи судьяларнинг чинакам мустақиллигини таъминлашга қаратилиши керак. Фақат шундай қилганда ҳозир судни жазоловчи орган деб биладиган одам судга ўз ҳуқуқлари ва эркинликларини, манфаатларини ҳимоя қилиши лозим бўлган орган сифатида мурожаат қиладиган бўлади. Ана шундагина суд ҳокимиятнинг ҳақиқий мустақил учинчи тармоғига айланади².

¹ Каримов И.А. Хавфсизлик ва тараққиёт йўлида. Т.6. — Т.: «Ўзбекистон», 1998. — 139—140-б.

² Каримов И.А. Биз келажакимизни ўз қўлимиз билан қурамиз. Т.7. — Т.: «Ўзбекистон», 1999. — 390-б.

ОЗОД ВА ОБОД ВАТАН, ЭРКИН ВА ФАРОВОН ҲАЁТ — ПИРОВАРД МАҚСАДИМИЗ

*(Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси
Олий Мажлисининг биринчи сессиясидаги маъруза,
2000 йил 22 январь)*

Суд-ҳуқуқ соҳасида:

Биринчидан. Ҳуқуқий давлатнинг мазмун-моҳиятини белгилайдиган амалдаги кодекслар, қонунлар, меъёрий ҳужжатларни танқидий баҳолаган ҳолда, ҳуқуқий давлатни шакллантириш борасида биринчи галда қабул қилишимиз зарур бўлган янги қонун ва меъёрий ҳужжатларни аниқлаб олишимиз керак.

Иккинчидан. Давлат ва жамият қурилиши ва бошқарувининг барча бўғинларида қабул қилинган қонун ва меъёрий ҳужжатларнинг сўзсиз бажарилишини таъминловчи тизим яратиш учун зарур чора-тадбирларни кўришимиз лозим. Бу, биринчи навбатда, қонунни ҳимоя қилувчи ва унинг ижроси назоратини таъминловчи органларга тааллуқлидир. Яъни, ҳуқуқ-тартибот органларининг ўзи қонунларга сўзсиз риоя қилишини таъминлашимиз лозим.

Учинчидан. Ҳокимиятнинг тўлақонли мустақил тармоғи сифатида судларнинг фақат қонунга бўйсунлигини таъминлаш мақсадида суд тизимини ислоҳ этиш керак. Суд жараёнида айблов ва ҳимоянинг амалда тенглиги таъминланмоғи ва бунинг учун адвокатура идораларининг мавқеини кўтариш даркор. Суд ислоҳотини ўтказиш жараёнида жиноий ва фуқаролик ишларини кўрувчи судьяларнинг ихтисослашувини амалга ошириш ва бу масалаларни ташкилий жиҳатдан ҳал қилиш зарур. Бу, албатта, одил судловни амалга ошириш сифати ва тезкорлигини, энг муҳими, қабул қилинган суд қарорларининг адолатли бўлишини таъминлайди.

Тўртинчидан. Аҳолимиз, айниқса, ёшларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтиришга қаратилган чора-тад-

бирлар дастурини кенг қўламда амалга оширишга алоҳида эътибор бериш зарур, деб ўйлайман. Токи ҳар бир фуқаро ўз ҳақ-ҳуқуқини билсин ва уни ҳимоя қила олсин¹.

**ПРЕЗИДЕНТ ИСЛОМ КАРИМОВНИНГ ИККИНЧИ
ЧАҚИРИҚ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ
МАЖЛИСИ БЕШИНЧИ СЕССИЯСИ ДАВОМИДА
БИЛДИРИЛГАН ФИКР-МУЛОҲАЗАЛАРИ
(2001 йил 11—12 май)**

«Қонунчилик ва суд ҳуқуқи» масаласи бўйича

... Биз судларнинг ҳуқуқи, судларнинг бугунги ҳаётимиздаги ўрни ва судларнинг ҳолисона ҳукмлар чиқариши масаласи бўйича анча-мунча қарорлар қабул қилдик. Судларни ҳақиқий учинчи ҳокимият даражасига кўтариш учун кўп ҳаракатлар бўляпти. Судларни танлаш, судларни сайлаш, судларни тасдиқлаш масаласига, ўйлайманки, депутатлар ҳам катта аҳамият беради. Ўзбекистонда, шуни аниқ айтишимиз мумкинки, бошқалардан фарқли ўлароқ жуда чуқур ўйланган тартиб-интизомни жорий қилдик, яъни алоҳида квалификация комиссиясини туздик. Уни Олий Мажлис Раисининг муовини бошқаради. У номзодлар бўйича алоҳида қарор чиқариб, кейин Президентнинг тасдиғига тақдим этади. Ҳар қайси суд, у туман суди бўладими, шаҳар суди бўладими ёки вилоят судими ҳаммасини биз мана шундай йўл билан, ҳолисона танлаб оламиз. Бундай суднинг ҳақиқатан ҳам адолатли иш олиб боришига ишонамиз. Энди суд ижрочилари масаласига қайтсак. Сиз айтган фикрни мен яна бир бор қайтариб айтмоқчиманки, агарда жиноий иш бўлса, жиноятчини олиб бориб қамаш мумкин. Лекин хўжалик ишлари билан боғлиқ жиноий ишлар бўлса-чи? Ўйлайманки, бугун, умуман, биз ана шу ўта муҳим муаммони ҳали

¹ Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт — пировард мақсадимиз. Т.8. — Т.: «Ўзбекистон», 2000. — 344-б.

охиригача ечганимиз йўқ. Одамни олиб бориб қамаш мумкин, лекин давлатга ёки бошқа шахсларга етказилган катта зарарни қоплаш масаласини ҳали ҳал қилганимиз йўқ. Масалан, давлатга хиёнат қилиб топилган маблағларнинг 80 фоизини қайтариб ололмаслигимиз қонунчилигимиз заифлигини кўрсатади.

Яна бир бор айтаман, жиноий нуқтаи назардан олиб қараганда, жазо бериш мумкин, қамаш мумкин, лекин бу жазо билан биз нимага эришамиз? Мен мана шу жиноятчиларнинг оилалари, болаларига кўп куюнаман, отасиз ё онасиз болаларнинг ҳаёти, турмуши, тарбияси қандай бўлади. Қамалган одамнинг болалари бошини кўтариб юролмайди, энди вояга етаётган болалар, айниқса кўпроқ эзилади. Аёллари изтироб чекади ва ҳоказо.

Биз ҳозир шу масала устида чуқур ўйлашимиз керак: қандай қилиб болаларни бу изтироблардан асраб қолиш, етказилган зиённи қандай қилиб қонун асосида тўлиқ қайтариб олиш мумкин? Менга қолса хўжалик ишлари билан боғлиқ жиноий ишлар бўйича одамларни қамаш, уларни бир жойга ўтқазиб қўйиб, қурол билан қўриқлаб ўтириш шарт эмас — бу давлатга жуда қимматга тушади. Менга қолса, етказилган зарарни ундириб олардим-у, шунга қараб жазосини берардим. Бу масалага сиз депутатларимиз ҳам бошқача кўз билан қарашингизни сўрардим.

Биз адолат ўрнатмоқчи бўлсак, минг йилликлар, асрлар давомида ўзимизда шаклланган адолатни жорий қиладиган бўлсак, аввало, етказилган зарарни ундириб олиш масаласини ҳал қилишимиз керак, жиноятнинг бундай турларини содир этган одамларни қамашга қаршиман. Фарб мамлакатларида жиноятчи, деб гумон қилинган шахс, қочиб кетмайман, ёки умуман давлат қонуни ёки суд қарорини бажараман, деган ваъдасига кўра, маблағини кафолат тариқасида берса, бемалол юраверади. Бизда суд қилинмасдан туриб, одамлар йиллаб ётади. Шу тўғрида биз қарор чиқаришимиз керак. Агар ҳуқуқий давлат, фуқаролик жамиятини қурмоқчи бўлсак, биз ўзбеклар ҳам шундай жамиятга, шундай тар-

тибга, шундай тизимга чиқишимиз керакми, йўқми? Совет тузуми даврида эски замондан қолган шундай бир ярамас мерос бор эди: бир килограмм ёғни ўғирлагани учун ҳам одамлар 10—15 йиллаб қамоқда ётган. Умуман айтганда, жазо бериш бизнинг тузумимизда шундай бўлиб келган: агар жиноят қилган бўлса, албатта, қамаш керак. Бунинг оқиба-тида қанча оила хонавайрон бўлади, бу ҳақда ўйлашмаган.

Биз шарқ шароитида яшаймиз. Демократик давлат кура-ётганимизда, аввало, ўз анъаналаримизни асос қилиб оли-шимиз керак. Буни унутмаслигимиз лозим. Тарихимизга на-зар ташласак, кўрамиз, хато қилган одамни жазолашдан кўра, кўпроқ кўпчилик ўртасида муҳокама қилиш, изза қилиш, яъни унга авваламбор, тарбиявий чоралар қўлла-нилган. Иккинчи марта жиноят қилдирмаслик — бу бирин-чи вазифа. Иккинчи вазифа шундан иборатки, етказилган зарарни қайтариб олиш. Турмаларда, лагерларда ётган одам-ларнинг сонини камайтиришимиз керак. Бу ҳеч кимга фой-да бермайди. Мен гапимни якунлаб нима демоқчиман, мана шу суд ижрочиларида зиённинг қайтарилиши бўйича кафо-лат борми? Агар шу пайтгача зиённинг 80 фоизини қайта-риб ололмаган бўлсак, янги қонунни қабул қилганимиздан кейин етказилган зиённи эртага қайтариб олиш учун бизда реал имкониятлар пайдо бўлишига ўзингиз ишонасизми, йўқми? Ижрочи қандай бўлиши керак? Ижрочи қандай ҳуқуқ, кафолат ёки имкониятлар беришимиз лозим. Етка-зилган зиён эртага жисмоний шахсларга ё давлатга қайта-рилиши учун қандай қўшимча чоралар зарур? Бу — бирин-чи масала. Иккинчи масала шуки, мана бу янги қонун лойи-ҳасида ёзилишича, мисол учун одамларнинг банкларда ўз маблағлари бўлса, ижрочи ўз ҳукмини чиқаради-ю, шунга асосан етказилган зиён қайтариб олинади. Савол туғилади: ақлли, олдиндан ўйлаб, чуқур тайёргарлик кўрган жиноят-чилар ўз пулини Ўзбекистон «омонат кассалари»да сақлай-дими? Жиноят қилишга қўл урган одам, авваламбор, пули-ни қаерга, қайси счётга олиб бориб қўяди? Аввало, Ўзбекис-тон чегарасидан узоқроқ жойга қўйишни чуқур ўйлайди. Бу

масала қандай ечилади? Мана, масалан, Россияга ёки Қозғоғистонга олиб бориб қўяди, ёки Форс кўрфазида жойлашган бой Араб давлатларидаги банкларга жойлаштиради. Шунга ўхшаган жойларни топади. Қонунда шу каби ҳолатлар кўзда тутилганми, йўқми? Бу халқаро қонуниятлардан келиб чиқадиган масала демоқчиман.

Менинг фикрим шундай, одамни қамаш эмас, аввало, у етказган зиёни қандай қилиб ундириб олиш ҳақида ўйлаш керак. Яна бир масала бор: ўша жиноятни содир қилган шахс ақли кириб, бундан хулоса чиқариб олса яхши, агар у бундай жиноятни такроран қилса-чи? Ундай ҳолда қандай чора қўлланилади? Бу ҳақда ҳам ўйлаб кўриш керак. Умуман, менинг шахсий фикрим шундай: хўжалик ишлари бўйича, унчалик оғир бўлмаган бошқа жиноятлар бўйича ҳам қарор чиқаришда, жазо белгилашда масалага худди шундай кўз билан қараш тарафдориман¹.

АДОЛАТ — ҚОНУН УСТУВОРЛИГИДА

(Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг VI сессиясидаги маъруза, 2001 йил 29 август)

Ҳаётимизнинг бугунги босқичида демократлаштириш, тубдан янгиланиш жараёнлари жамиятимизнинг барча соҳаларини қамраб олди, десак асло муболаға бўлмайди. Тараққиётимизнинг ҳозирги босқичидаги бош стратегик вазифа — бу 2000 йил июн ойида қабул қилинган, жамиятимизнинг сиёсий, иқтисодий ва маънавий соҳаларидаги ислохотлар жараёнини эркинлаштириш ва чуқурлаштириш Дастурини амалга оширишдан иборат.

Бугун мен ана шу Дастурнинг муҳим таркибий қисми бўлган суд-ҳуқуқ тизимини эркинлаштириш ва демократлаштириш масалаларига тўхталиб ўтмоқчиман. Қонун устуворлигини таъминлаш, шахс, оила, жамият ва давлатнинг

¹ Каримов И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. Т.9. — Т.: «Ўзбекистон», 2001. — 325—330-б.

ҳуқуқ ва манфаатлари муҳофазасини кучайтириш, аҳолининг ҳуқуқий маданияти ва ҳуқуқий онгини ошириш, фуқароларни қонунга бўйсунтириш ва ҳурмат руҳида тарбиялаш — бу ривожланган бозор иқтисодиётига асосланган чинакам демократик, ҳуқуқий давлат ва эркин фуқаролик жамияти қуришнинг нафақат мақсади, балки унинг воситаси, энг муҳим шарт ҳисобланади. Мустақиллик йилларида суд-ҳуқуқ тизимини эркинлаштириш ва демократлаштириш борасида муҳим қадамлар қўйилганини эътироф этмоқ лозим. Бунинг натижасида мамлакатимизда замонавий демократия талабларига жавоб бера оладиган суд тизими шаклланмоқда. Суд бугунги кунда аввалгидек ҳукмрон коммунистик тизимнинг қатағон ва жазолаш аппарати эмас, балки у ҳар бир инсон ва фуқаронинг ҳуқуқ ҳамда эркинликларини ишончли тарзда қўриқлаш ва ҳимоя қилишга қаратилган чинакам мустақил давлат институтига айланмоқда. Фуқароларнинг судга ишончи мустаҳкамланиб бормоқда.

Ҳурматли депутатлар!

Юртимизда бу соҳада бўлаётган ижобий ўзгаришлар босқичма-босқич амалга оширилаётган ислохотлар натижасидир. Келинг, шу йўлда босиб ўтган босқичларни бир эслайлик. 1993 йили қабул қилинган «Судлар тўғрисида»ги биринчи қонундаёқ айбсизлик презумпцияси, ҳимояга бўлган ҳуқуқ, суд жараёнидаги тортишув ва ошкоралик каби умум-эътироф этилган тамойиллар белгилаб қўйилган эди. Улар кейин жиноий-процессуал, фуқаролик-процессуал ва бошқа кодекс ҳамда қонунларда ривожлантирилди.

Ислохотларнинг мана шу босқичида суд иш юритишининг, том маънодаги мустақил ва фақат қонун олдида жавоб берувчи суд тизимининг қонуний асослари яратилди. «Фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини бузадиган хатти-ҳаракатлар ва қарорлар устидан судга шикоят қилиш тўғрисида»ги, «Адвокатура тўғрисида»ги, «Адвокатлик фаолиятининг кафолатлари ва адвокатларнинг ижтимоий ҳимояси тўғрисида»ги қонунлар, фуқаролар, юридик шахсларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини суд орқали ҳимоя қилишни

кучайтиришга, суд тизимини демократлаштиришга қаратилган бошқа қонунлар қабул қилинди.

Жаҳон тажрибасини ҳисобга олиб, биринчи марта мамлакатимизда Конституциявий суд таъсис этилди. Бозор иқтисодиётига ўтиш шароитидаги хўжалик муносабатларида қонунчиликни таъминлашда муҳим роль ўйнаётган хўжалик судлари тизими яратилди. 2000 йилда янги таҳрирдаги «Судлар тўғрисида»ги Қонуннинг қабул қилиниши суд тизимини ислоҳ қилишда муҳим босқич бўлди. Унда мустақиллик йилларида суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилиш борасида орттирилган тажрибадан ҳулоса чиқарилди ҳамда судлар фаолиятининг янада демократлашуви ва такомиллашуви учун шароит вужудга келтирилди.

«Судлар тўғрисида»ги янги Қонуннинг моҳияти нимадан иборат?

Биринчи ва энг асосийси — давлат ҳокимиятининг бўлинишига оид конституциявий тамойилдан келиб чиқиб, ҳокимиятнинг тўлақонли мустақил тармоғи бўлган суднинг мустақиллигини таъминлашнинг мустаҳкам механизми яратилди.

Судьялик лавозимларига номзодларни тавсия этиш, уларнинг ваколатларини тўхтатиш ва муддатидан илгари тугатиш ҳақида тақдимномалар киритиш ваколатлари Адлия вазирлиги тасарруфидан чиқарилди. Бу ваколатлар Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузурида тузилган Судьяларни танлаш ва лавозимларига тавсия этиш бўйича олий малака комиссияси зиммасига юкланди.

Иккинчидан, умумий юрисдикция судларининг ихтисослашуви қонуний мустаҳкамланди, фуқаролик ва жиноят ишлари бўйича алоҳида судларни ташкил этиш механизми жорий қилинди. Ҳаётнинг ўзи бу қарорнинг тўғрилигини кўрсатиб турибди. Судларнинг ихтисослашуви ишларни кўриб чиқиш сифатини оширмоқда, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш кафолатини кучайтирмоқда.

Учинчидан, судлар фаолиятини моддий-техника ва молиявий жиҳатдан таъминлаш вазифаси махсус ваколатли мустақил орган — Адлия вазирлиги қошидаги Суд депар-

таменти зиммасига юклатилди. Бу департамент судларнинг мустақиллиги ва фақат қонунга бўйсунитиш тамойилларига қатъий амал қилган ҳолда иш юритиш белгилаб қўйилган.

Тўртинчидан, «Судлар тўғрисида»ги аввалги Қонундан фарқли ўлароқ, янги қонун асосида суд кадрларини танлаш ва тайинлашнинг самарали ва демократик ҳуқуқий механизми яратилди.

Мазкур Қонунга мувофиқ:

судьялар захираси судлар, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, муассасалар, ташкилотлар, судьяларнинг жамоатчилик бирлашмалари аъзоларининг таклифи асосида судьяларнинг малака (квалификация) ҳайъатлари томонидан шакллантирилади;

судьялик лавозимига номзодлар ҳақидаги таклифлар Суд департаментида жамлаб борилади, унинг зиммасига судьялик лавозимига номзодларнинг ҳужжатларини йиғиш ва тайёрлаш, суд кадрлари малакасини ошириш вазифаси юклатилади;

номзодларни муқобиллик асосида кўриб чиқиш ҳамда судьялик лавозимига тайинлаш ҳақида тақдимнома кириштириш судьялардан, Олий Мажлис депутатларидан, ҳуқуқшунос олимлардан, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар ҳамда нодавлат ташкилотларининг вакилларида иборат таркибда Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузурида тузилган Судьяларни танлаш ва лавозимларига тавсия этиш бўйича олий малака комиссияси томонидан амалга оширилади.

Суд кадрларини танлаш ва тайинлашга доир яратилган тизим суд ҳокимиятининг амалдаги мустақиллигини, судьялик лавозимига тайинлашда холисликни таъминлайди. Суд-ҳуқуқ соҳасидаги асосий ҳужжат ҳисобланган «Судлар тўғрисида»ги янги Қонунга мувофиқ, жиноий-процессуал ва фуқаролик-процессуал қонунчилигига ўзгартиришлар киритилди.

Ишларни кўриб чиқишнинг апелляция тартиби жорий қилинди. Бу суд хатоларини ўз вақтида тузатиш, суд иш юртишида сансалорликка йўл қўйилмаслигининг муҳим кафо-

лати бўлди. Янги қонунга мувофиқ, апелляция инстанцияси суди ишни қайта кўриб чиқиш учун судга юбормасдан, ўзи мазмунан кўриб чиқишга ҳақли.

Ҳукм, ажрим ва қарорларнинг қонунийлиги, асослилиги ва адолатлилигини юқори судлардаги кассация инстанцияларида кўриб чиқиш тартиби ҳам ислоҳ қилинди. Фуқаролар қонуний кучга кирган суд қароридан норози бўлган тақдирда ўз ҳуқуқларини кассация инстанцияси судининг мажлисида ҳимоя қилиш имкониятига эга бўлдилар. Бунда ҳимоя билан айблов ҳуқуқий жиҳатдан тенглаштирилди.

Фуқароларга суд қарорлари устидан апелляция ёки кассация тартибида шикоят бериш йўли билан ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш усули, танлаш имконияти берилди. Суд тизими билан бир қаторда жамиятда қонунийликни ва ҳуқуқ-тартиботни таъминловчи Ички ишлар вазирлиги, Прокуратура, бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар тизимида ҳам чуқур ислохотлар рўй бермоқда.

Азиз дўстлар!

Шубҳасиз, ҳаётимиздаги барча тармоқ ва жараёнларда амалга оширилаётган ижобий ўзгаришлар қаторида ҳуқуқни муҳофаза қилиш соҳасида ҳам жорий қилинаётган ислохотлар ўзининг самараси ва натижасини бера бошлади. Энг муҳими, бу ислохотлар ижтимоий ҳаёт ва давлат қурилишининг демократик ўзгаришлар йўлида босқичма-босқич амалга оширилишини таъминлади. Лекин, шу билан бирга, шуни таъкидлашимиз зарурки, ижтимоий тараққиёт одимлари, жамиятимизда рўй бераётган, узоқни кўзлаб амалга оширилаётган демократик жараёнлар суд-ҳуқуқ тизимига жорий қилинаётган ислохотларни танқидий баҳолаб, уларни янада чуқурлаштиришни ва қатъиятлик билан олиб боришни талаб этмоқда.

Шуни очиқ-ойдин тан олиш лозимки, бу соҳада эришилган ижобий натижаларга қарамай, суд-ҳуқуқ соҳасида ҳамон совет тизимининг асоратлари сезилмоқда. Аниқроқ айтганда, суд фаолиятига доир қабул қилинган қонун ва бошқа меъёрий ҳужжатлар умумэтироф этилган халқаро

демократик меъёрларга борган сари мослаштирилаётган бўлса-да, афсуски, судьялар, прокуратура ва тергов органлари ходимлари, бир сўз билан айтганда, қабул қилинган янги қонунларни ҳаётга татбиқ этиши лозим бўлган кишиларнинг дунёқараши ва тафаккури анча қийинчилик билан ўзгаришти. Буни очик тан олиш керак. Бизнинг бош вазифамиз — ўтмиш асоратларидан имкони борича тезроқ қутулиш. Энг аввало, жазолашнинг репрессив, озодликдан маҳрум қилиш ҳолларини қисқартириш ҳисобига қонунчиликнинг адолат ва инсонийлик каби тамойилларининг кучайишини ва амалда қўлланишини таъминлашимиз зарур.

Маълумки, совет қонунчилигида иқтисодий жиноятларда ҳимоя қилинадиган асосий субъект бўлиб, давлат субъекти ҳисобланган. Шунинг учун ҳам давлатга зарар етказиш ҳолларига ўта оғир жиноят сифатида қаралган ва бунга йўл қўйган шахслар ўта шафқатсизлик билан жазоланар эди. Хусусан, жуда катта миқдорда давлат мулкани ўғирлаган ёки пора олган жиноятчи шўро даврида амалда бўлган қонунчиликка мувофиқ ўлим жазосига ҳукм қилинар эди.

Мисол учун, 1986 йилда СССР Олий суди Ўзбекистоннинг собиқ пахта тозалаш саноати вазири Ваҳобжон Усмоновни ноқонуний тергов усуллари қўллаб олинган сохта гувоҳликлар асосида катта миқдорда пора олганликда айб-лаб, ўлим жазосига ҳукм қилган эди. Суд ҳукми ижро этилиб, орадан 12 йил ўтгач, 1998 йилда В. Усмонов батамом оқланди, жинойиш эса унинг хатти-ҳаракатларида жиноят таркиби йўқлиги сабабли ҳаракатдан қолдирилди.

Бугун бизнинг ҳуқуқий доктринамиз мутлақо янгича, демократик тамойилларга асосланган. У, энг аввало, Ўзбекистон Конституцияси талабларига кўра, инсон ҳуқуқларининг устуворлигини таъминлайди. Инсон ҳимоянинг бош субъекти бўлиб, унинг ҳаёти ва соғлиғига суиқасд қилиш оғир жиноят ҳисобланади. Лекин шуни афсусланиб тан олишимиз керакки, ҳали-бери қонунчилигимизда ҳам, қонунни қўллаш фаолиятимизда ҳам ўтмиш замоннинг иллатла-

ридан ҳамон қутила олмаяпмиз. Суд-тергов тажрибасида биъзан умуман тоқат қилиб бўлмайдиган мантиқсизликларга йўл қўйилмоқда. Жамият учун унчалик хавфли бўлмаган қонунбузарликни содир этган шахс судларимиз томонидан амалдаги қонунларимизга кўра, беш йил ёки ундан ҳам кўп муддатларга озодликдан маҳрум этилади.

Масалан, Фарғона вилояти, Охунбобоев тумани суди томонидан 20 ёшли Моргунов болалар боғчаси ошхонасидан 8600 сўмлик идиш-товоқ ўғирлагани учун, гарчи бу нарсаларни эртаси кунёқ қайтариб олиб келган бўлса-да, 5 йил муддатга озодликдан маҳрум этилган. Тошкент шаҳар, Шайхонтохур туманида балоғат ёшига етмаган Р.Абдуллаев ўғай онасининг 3300 сўм пулини ўғирлагани учун қамоққа олинган. Навоий вилояти Хатирчи тумани ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари томонидан фуқаро Ш.Исмамов харидордан 190 сўм ортиқча пул олгани учун жиноий жавобгарликка тортилган ва ҳукм қилинган.

Тошкент шаҳар, Бектемир тумани тергов органлари томонидан 19 ёшли Ҳожирасулов 25 килограмм гилос ўғирлагани учун жиноий жавобгарликка тортилган ва қамоққа олинган. Бундай мисоллар, биринчи навбатда, қонунчилигимизда ва қонунларни жорий этиш амалиётининг айрим қисмларида бугун бизнинг қарашларимизга номаъқул бўлган тажрибалар қўлланилаётганини кўрсатади.

Бундай ҳолларда қонунни бузган одамдан уни такрорламаслик ҳақида тилхат олиш, гаров каби бошқа эҳтиёт чораларини, жарима каби жазоларни қўллаш ўзини оқлашини унутмаслик керак. Афсуски, юқоридаги ҳар бир ҳолатда тергов органлари энг оғир эҳтиёт чораларини қўллаган. Бундай мисолларни яна кўплаб келтириш мумкин.

Шу йилнинг июнь ойида менинг топширигим бўйича тергов ҳибсхоналарида ўтказилган текширув натижасида кўплаб ана шундай фактлар аниқланди. Жамият учун хавфли бўлмаган жиноятларни содир этган, илгари судланмаган ва ҳатто етказилган моддий зарарни тўла қоплаган шахслар қачон суд мажлиси бўлишини кутиб, ойлаб ҳибсда сақланган.

Кўрилган чора-тадбирлар натижасида бир ой ичида тергов ҳибсхоналаридан икки минг нафардан зиёд ана шундай шахслар озод қилинди.

Бундай ҳолатларнинг ҳар бири ортида тирик жон, бизнинг ватандошимиз, унинг алам-изтиробларини бирга тортаётган ўғил-қизлари, оиласи, қариндош-уруғлари борлигини, минг афсуски, унутамиз. Буни қандай изоҳлаш мумкин? Бу фактлар, аввало, шундан гувоҳлик берадики, тергов органлари жиноятларнинг содир этилишига олиб келган ҳақиқий сабаб ва шарт-шароитларни, ҳуқуқбузарнинг шахси ва уни жиноятга ундаган омилларни ҳар доим ҳам пухта ўрганмайди.

Терговни зўравонлик билан олиб бориш, яъни олдин ҳибсга олиб, жамиятдан ажратиб, кейин унинг айбини исботлашга киришишдек ўтган замондан қолган ярамас тажрибага ҳали-ҳануз барҳам берилмаган.

Ҳуқуқ-тартибот идораларининг айрим нопок ходимлари учун фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш биринчи навбатдаги вазифа бўлмай, балки кўрқитиш, ўз ваколати ва ҳукмдорлигини кўрсатиб қўйишга интилиш, ўзини гўё жиноятчиликка қарши курашаётгандек қилиб кўрсатиш каби нохуш одат ҳамон яшаб келмоқда.

Шундайлар ҳам борки, улар қонунчилигимиздаги айрим номукамалликлар, одамларнинг хато ва бахтсизликлари ҳисобига ўзларининг ғаразли, тамагирлик мақсадларига эришишга уринади. Бундай ходимлар халқ ҳақида, давлатнинг обрўси ва фаровонлиги ҳақида мутлақо ўйламайди.

Энг хавфлиси шундаки, одамлар тақдирига бепарволик, номақбул иш усуллари оқибатида биз оддий, умуман олганда, қонунга итоат этувчи, лекин қонундан биров чекинган фуқароларни нотўғри жазолаб, улардан ҳокимиятга ҳам, қонунга ҳам ишонмайдиган норози одамлар тоифасини ўз қўлимиз билан яратамиз. Сир эмас, бунинг оқибатида фуқароларнинг айнан ана шундай қатлаמידан, айниқса, ёшлардан ашаддий жиноятчиларнинг пайдо бўлишига ўзимиз сабабчи бўламиз.

Сўзсиз, ўз номига доғ тушираётган бундай ходимлардан қатъий воз кечиш керак. Шу билан бирга, айрим қонун нормаларини, биринчи навбатда, иқтисодиёт соҳасидаги жиноятларнинг олдини олишга қаратилган қонун нормаларини қўллаш ҳолатларини танқидий баҳолашимиз лозим.

Ривожланган демократик мамлакатларда қўлланиб келинаётган тамойиллар ва талабларга жавоб берадиган мезонлар асосида ҳуқуқбузарлик ва жазо тизимини қайта кўриб чиқишимиз зарур, деб ҳисоблайман. Оғир жазо, айниқса, фуқароларни жамиятдан ажратиш билан боғлиқ бўлган жазоларнинг жиноятчиликнинг олдини олишдаги аҳамиятини ошириб кўрсатиш ўринсиз эканлигини ҳаётнинг ўзи исботламоқда.

Жиноятчиликнинг олдини олиш, унга қарши курашиш самарадорлиги жазонинг оғирлиги ва шафқатсизлигига эмас, балки биринчи навбатда, қонунни бузган шахснинг жазонинг муқаррарлигини нечоғлик англашига боғлиқ. Жазонинг муқаррарлиги жиноятчиликнинг олдини олишда самарали таъсир кўрсатувчи омиллардан ҳисобланади.

Шу билан бирга, миллий анъаналаримиз руҳида тарбияланган кўпгина фуқароларимизга содир этган жинояти учун сўроқ ёки тергов ишлари бошланишининг ўзиёқ тегишли хулоса чиқариб олиш ва қонунни бошқа бузмаслик учун кўп ҳолларда кифоя бўлади, деб ўйлайман.

Бугун жиноят учун жазо тайинлаш борасида юқорида келтирилган ёндашувларни тубдан қайта кўриб чиқиш вақти етди. Жиноят, жиноят-процессуал қонунчилигини ўзгартириш бўйича ушбу сессияга тақдим қилинган таклифларни бу соҳадаги дастлабки қадамлар, деб қабул қилиш керак. Табиий бир савол туғилади: уларнинг моҳияти ва аҳамияти нимадан иборат? Уларни қабул қилиш билан нима ўзгаради?

Биринчидан, сизлар яхши биласизлар, амалдаги жиноят қонунчилигимизда барча жиноятлар, ўз хусусияти ва ижтимоий хавфлилик даражасига қараб, тўрт гуруҳга бўлинади. Эслатиб ўтаман: булар ижтимоий хавфи катта бўлмаган, унча

оғир бўлмаган, оғир ва ўта оғир жиноятлардир. Ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятлар Жиноят кодексига жами 460 жиноят таркибидан 86 тасини ёки бошқача айтганда, 18,7 фоизини ташкил этади.

Бугун жиноят қонунчилигини эркинлаштириш ва инсонпарварлик тамойилларига янада мувофиқлаштириш мақсадида яна 110 турдаги унча оғир бўлмаган жиноятларни ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятлар тоифасига ўтказиш таклиф этилмоқда. Шундай қилиб, Жиноят кодексига жиноятлар таркибининг 42,8 фоизи ижтимоий хавф туғдирмайдиган жиноятлар ҳисобланади. Ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятлар тоифасининг кўпайиши тергов ва суд органларининг қамоққа олиш билан боғлиқ бўлмаган ҳуқуқий чеклашлардан фойдаланиш имкониятларини сезиларли даражада кенгайтиради.

Жиноятнинг бундай тоифасини содир этгани учун судланиб, озодликдан маҳрум қилинганлар жазони колония жойларида қўриқчисиз ўтайди, эркин юриш ҳуқуқига, қариндош-уруғлари ва яқинлари билан чекланмаган миқдорда учрашиш ва бошқа бир қатор имтиёзларга эга бўлади.

12 турдаги жиноятни оғир тоифадан унча оғир бўлмаган жиноятлар тоифасига, етти турини эса ўта оғир жиноятлар тоифасидан оғир жиноятлар тоифасига ўтказиш таклиф этилмоқда. Шунини алоҳида таъкидлаш жоизки, бу ўзгартишлар жазони ўташ режимида таъсир кўрсатади. Жазони енгилроғи билан алмаштириш, жазони ўташ муддатидан илгари шартли озод қилиш тартибини қўллаш мумкин бўлган маҳкумлар тақдирини сўзсиз анча енгиллаштиради.

Жиноятларни белгилаш қоидаларининг ўзгартирилиши Жиноят кодексимизнинг умумий йўналишини том маънода ўзгартиришга ва уни ҳуқуқий-демократик давлат тамойилларига мослаштиришга имкон беради.

Ўзингиз ўйлаб кўринг: тасдиқлаш учун таклиф этилган ўзгаришлар жиноятлар таркибининг 73,1 фоизи ижтимоий хавфи катта бўлмаган ва унча оғир бўлмаган жиноятлар тои-

фасига ва фақат чорак қисмигина оғир ва ўта оғир жиноятлар тоифасига ўтказилади.

Иккинчидан, жиноят қонунчилигида иқтисодий соҳада жиноят содир этган шахсларга нисбатан иқтисодий таъсир чораларини қўллаш имкониятларини кенгайтириш зарур. Бу — қонунчилигимизда иқтисодий соҳадаги жиноятлар ва унинг учун жавобгарлик тушунчасини замон талабига мос равишда идрок этишга асосланган янгича ёндашувдир.

Бунинг моҳияти нимада? Озодликдан маҳрум қилиш ўрнига жазонинг жарима турини қўллашни кенгайтириш, жарима миқдорини ошириб, энг аввало, етказилган моддий зарарни қоплашга қаратилган бошқа таъсир чораларидан фойдаланиш таклиф этилмоқда. Эҳтиёт чораси сифатида қамоқда сақлаш ўрнига гаров, тегишли хулқ-атворда бўлиш тўғрисида тилхат олиш ва бошқа чоралардан фойдаланиш маъқулдир. Ҳақиқатан ҳам, иқтисодий жиноят содир этганликда айбланувчи ўзининг судга қадар қамалмаслигини аниқ билса, тергов ва суддан яширинишга ҳаракат қилиб ўтирмайди.

Бугунги кунда судлар томонидан тайинланаётган жазо чоралари ичида жарима жазоси атиги 8,3 фоизни ташкил этади, уни қўллаш даражаси эса пасайиб бормоқда. Айни пайтда жиноят содир этган ҳар икки шахсдан бирига озодликдан маҳрум қилиш чораси қўлланилмоқда. Жазо чораларига доир таклиф этилаётган ўзгаришлар жиноятлар таркибининг 87 тасига тааллуқли бўлиб, жиноят қонунининг жазолаш таъсирини камайтиради.

Шу билан бирга, жавобгарлик доирасини янада аниқроқ белгилаш ва унга алоҳида ёндашув ҳисобига жазонинг тарбиявий аҳамиятини ва унинг самарасини ошириш имконини ҳам беради. Жиноят кодексининг бешта моддасига, агар жиноят содир этган шахс етказилган моддий зарарни тўлиқ қоплаган тақдирда, судлар томонидан озодликдан маҳрум этиш жазосини қўлламаслик ҳақидаги нормалар киритиш таклиф этилмоқда. Ўйлайманки, жазо белгилашнинг муқобил турларини қўллашни кенгайтириш жиноят

қонунчилигимизни такомиллаштиришнинг устувор йўналишларидан бири бўлади.

Учинчидан, бутун жаҳонда муҳокама этилаётган муҳим масалалардан бири — ўлим жазосининг жиноий жазо чораси сифатида қолаётганлиги билан боғлиқ муаммодир.

Айрим мамлакатларда ўлим жазоси тақиқланган, баъзиларида эса унга нисбатан мораторий эълон қилинган. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 1977 йил 8 декабрда қабул қилинган резолюциясида жаҳон ҳамжамиятининг ушбу муаммога муносабати аниқ-равшан баён қилинган: «Ўлим жазоси масаласида кўзда тутиладиган асосий мақсад, — дейилади ушбу ҳужжатда, — бундай жазони бекор қилиш эҳтиёжидан келиб чиққан ҳолда, ўлим жазоси қўлланиладиган ҳуқуқбузарликлар миқдорини янада камайтириб боришдан иборат бўлмоғи лозим».

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, Ўзбекистонда ўлим жазосини қўллашга доир жиноят қонунчилиги сиёсати бутун жаҳонда кечаётган жараёнларга тўла мос бўлиб, Ўзбекистон Конституцияси моҳиятидан келиб чиқадиган инсонпарварлик тамойилини ўзида тўла акс эттиради. Бинобарин, инсонга, унинг Парвардигор ато этган ҳаётига ҳамиша буюк неъмат сифатида муносабатда бўлиб келган халқимизнинг маънавий қадриятлари ҳам шуни тақозо этади. Шуни эслатиб ўтмоқчиманки, 1994 йили Жиноят кодекси қабул қилинганда, 13 та моддада жазо чораси сифатида ўлим жазоси кўзда тутилган эди. 1998 йили бу жазо тури Жиноят кодексининг бешта моддасидан олиб ташланди.

Яъни, бугунги кунда ўлимга ҳукм қилиш мумкин бўлган моддалардан фақатгина саккизтаси қолдирилган. Бугун улардан яна тўртта моддасини қисқартириш таклифи киритилмоқда. Таклиф этилаётган муайян ўзгаришлар қабул қилинган ҳолда, фақат тўрт турдаги жиноятлар учун ўлим жазоси қўлланиши мумкин бўлади. Агрессия, геноцид, террорчилик шулар жумласидан ҳисобланиб, халқаро нормаларга мувофиқ, улар энг оғир жиноят сифатида қаралади ва ўта қаттиқ жазо тайинлашни тақозо этади.

Тўртинчидан, қонунчилигимиздаги жиноий жазо тури сифатида мол-мулкни мусодара қилиш жазосини қўллаш тартибини қайта кўриб чиқиш таклиф этилмоқда.

Сизларга яхши маълумки, бошқа турдаги жиноий жазоларга қўшимча сифатида қўлланадиган ушбу жазо туридан шўролар даврида кенг фойдаланилган эди. Бундан кўзланган мақсад битта: яъни, одамни бутунлай синдириш, руҳан эзиш, уйидан, рўзғоридан айириш ва яна энг номақбули, оиласи, фарзандларини асосий тирикчилик манбаидан маҳрум этиш эди. Халқимиз марказдан келган «десант»чи терговчилар «пахта иши», «ўзбеклар иши» каби сохта айбловлар асосида минглаб мутлақо бегуноҳ кишиларни қамоққа ташлаган оғир кунларни бошдан ўтказди. Ана шу кезларда одамларнинг мол-мулкни рўйхатга олиш каби таҳқирловчи, ғайриинсоний хатти-ҳаракатлар кўплаб содир этилди. Судланувчиларнинг хотинлари, бола-чақалари бамисоли кўчага ҳайдалиб, турли хўрлаш ва камситишларга дучор этилди.

Бундай ишларни амалга оширган «десант»чиларнинг ўзлари эса катта минбарларга чиқиб, демократия ва ошкоралик, қайта қуриш ва инсон ҳуқуқлари ҳақида бор овоз билан дунёга жар солди. Аслида ҳибсга олинган ва маҳкум этилганларнинг болалари ва қариндошлари моддий ва маънавий нуқтаи назардан ноҳақ бадном бўлиб, ана шу тазйиқлар тамғасини бир умр кўтариб юришга мажбур бўлдилар.

Мана, бугун замон ўзгарди. Ҳаёт ҳамма нарсани жой-жойига қўйди. Аммо ўша даврдаги эскича қарашлар асорати муайян масалаларга ёндашувда, шу жумладан, қонунчилигимизда, ҳуқуқий нормаларни қўллаш амалиётида баъзан кўзга ташланиб қолмоқда. Табиийки, жиноий йўл билан орттирилган мол-мулк ва бойликларни мусодара қилиш ва етказилган зарарни мол-мулк ҳисобидан ундиришга доир қонун нормалари ўз кучида қолади. Аммо қонунни бузган оила бошлиғининг қилмиши учун унинг хотини, бола-чақаси азият чекмаслиги ва жавоб бермаслиги керак. Инсон

хукуқининг моҳияти ҳам, авваламбор, мана шундадир. Биз синфий кураш ғояларига, давлат манфаатларининг мутлақ устунлигига асосланган ва ҳали-бери онгимиздан батамом йўқ бўлиб кетмаган коммунистча ёндашувлардан воз кечишимиз керак.

Яъни, агар бирор бир оила бошлиғи қонунни бузишда айбланадиган бўлса, унинг бутун оиласи ва яқинлари ҳам жиноят тамғаси ва шармсорлик азобини кўтариб юришига қаршимиз. Биз отанинг номуносиб хулқи учун оила аъзолари, энг аввало, ҳаётга ёруғ ният ва катта умидлар билан эндигина қадам қўяётган ёшларнинг жамиятдан узилиб қолишига асло йўл қўймаслигимиз керак. Бу — бизнинг бош мақсадимиздир.

Бешинчидан, биз вояга етмаганлар, аёллар ва кексаларга нисбатан қўлланадиган жазо тизимини қайта кўриб чиқмоғимиз зарур. Бизнинг жиноят қонунчилигимиз инсонпарварлик қоидаларига асосланган ҳолда, жиноят содир қилган аёллар ва вояга етмаганларга нисбатан жазо тайинлашда бир қатор енгилликларни назарда тутати. Ишончим комилки, бу борадаги эркинлаштириш жараёнини изчил давом эттиришимиз зарур. Шунинг тан олиб айтиш керакки, ёшлар ўртасидаги жиноятчилик — бу, аввало, биз, катталарнинг уларни тарбиялашда йўл қўйган жиддий хатоларимиз оқибатидир. Бинобарин, шунинг учун ҳам, руҳий ва маънавий жиҳатдан шахс сифатида шаклланмай қолиб, жиноят содир этган ёшларимизни жамиятга қайтариш — аввало, биз, отаоналар ва давлатнинг зиммасига тушади.

Бугунги кунда вояга етмаганлар томонидан содир этилаётган жиноятлар умумий жиноятлар миқдорининг 4 фоизини, аёллар томонидан содир этилаётган жиноятлар эса қарийб 11 фоизни ташкил этади. Жазони ижро этиш муассасаларида жазо муддатини ўтаётганлар умумий миқдорининг бир фоизи вояга етмаганлар, 2,3 фоизи эса аёллардир.

Шуни барчамиз англаб олишимиз муҳимки, колониялардаги ишлар нечоғлик яхши ташкил этилмасин, барибир, бу ер ёшларни тарбиялайдиган жой эмас. Кўп ҳолларда

иримас қилмиши эвазига қаттиқ жазо олган навқирон йи-
тиг айнан шу ерда жиноят оламига киради, ашаддий жино-
ятчиларга қўшилиб, уларнинг турмуш тарзига хос кўник-
маларни эгаллай бошлайди. Бугун Жиноят кодексига кири-
тиш учун тавсия қилинаётган ўзгартиришлар олтмиш ёшдан
ошган эркакларга ва аёлларга нисбатан тайинланадиган озод-
ликдан маҳрум қилиш шаклидаги юқори жазо муддатлари-
ни ҳам камайтиришга қаратилган. Бу тоифадаги кишиларга
бирор-бир жиноят учун бериладиган жазо қонунда назарда
тутилган энг юқори муддатнинг тўртдан уч қисмидан ош-
майди.

Яна бир муҳим ўзгаришга эътибор беришингизни ис-
тардим. Вояга етмаганлар томонидан ижтимоий хавфи катта
бўлмаган ёки эҳтиётсизлик оқибатида жиноят содир этил-
са, уларга нисбатан озодликдан маҳрум этиш жазосини
қўлламаслик таклиф этилмоқда. Шу билан бирга, сессия
муҳокамасига киритилган таклифларда ёши олтмишдан
юқори бўлган эркакларга ўлим жазосини қўллаш амалиёти-
ни тақиқлаш масаласига алоҳида эътибор берилган.

Нега деганда, фарзандлари, неваралари бор, соч-соқо-
ли оппоқ қарияни ҳаётдан маҳрум этиш бизнинг миллий
аъёналаримизга мутлақо тўғри келмайди. Кексаларни эъзоз-
лаш, уларга мурувват кўрсатиш ва ғамхўрлик қилиш халқи-
мизнинг ўзига хос бетакрор ва бебаҳо инсоний фазилатла-
ридан ҳисобланади. Ёши бир жойга борганида жиноятга қўл
урганлар, майли, яхшиси, Оллоҳни ёдга олиб, унга илтижо
қилсин, яқин орада Яратганнинг ҳузурида ўз қилмишлари-
га яраша ҳисоб бериши муқаррарлиги ҳақида ўйласин. Май-
ли, хоҳ тўғри, хоҳ нотўғри ишлари учун улар вақти-соати
келиб, неварачеваралари, келгуси авлодлари олдида жавоб
бериши лозимлиги ҳақида ўйласин.

Олтинчидан, жиноят ва жиноят-процессуал қонунчи-
лигини эркинлаштириш ва демократлаштиришда ишларни
кўриб чиқиш тартибини соддалаштириш, жиноий ишларни
тергов қилиш ва судда кўриш муддатларини қисқартириш
долзарб вазифаларимиздан бири бўлиб турибди.

Чунки тергов ҳамда суд амалиётининг таҳлили шуни кўрсатадики, бу соҳада ҳозир ҳам хато-камчиликлар талайгина.

Баъзан бирон-бир иш ойлаб, йиллаб тергов идоралари томонидан текширилади, сўнгра судда кўрилиши учун яна навбат кутиб ётади. Амалдаги қонунларга кўра, жиноят ишларини дастлабки тергов қилиш икки йилгача, айбланувчини қамоқда ушлаб туриш муддати эса бир ярим йилгача узайтирилиши мумкин. Ҳолбуки, бу муддатнинг ҳар бир кунини ҳукм чиқарилишини кутаётган одам учун, айниқса, у қамоқхонада ўтирган бўлса, жазонинг ўзидан ҳам оғирроқдир.

Шу муносабат билан Жиноят кодексига тергов қилиш ва ҳибсда сақлаш муддатларини тўққиз ойга қадар камайтириш бўйича ўзгартиш киритиш катта аҳамият касб этади. Яна бир янгилик. «Жабрланувчи билан ярашув» тўғрисидаги алоҳида тоифадаги иш юритиш тартибининг жорий этилиши жиноят процесси қонунчилигини такомиллаштиришда муҳим қадам бўлади. Хўш, бу ерда гап нима ҳақда бормоқда?

Ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноят содир этган шахс, агар муқаддам судланмаган бўлса, ўз айбини бўйнига олса, жиноят оқибатида келтирган зарарни тўласа, жабрланувчи билан ярашса, суд ишни ҳаракатдан тўхтатади. Бу ҳолатда жиноят содир этган шахс судланган, деб ҳисобланмайди. Муҳими, дастлабки тергов ишларини олиб бориш ва ишни судда кўриш учун сарфланадиган муддатлар қисқаради. У узоғи билан уч ҳафтагача чўзилиши мумкин.

Ҳурматли депутатлар!

Бугун кўриб чиқиляётган Жиноят ва Жиноят-процессуал кодексларига киритиляётган қўшимча ва ўзгартишлар жиноий ишларга тааллуқли қонунларни эркинлаштириш ва демократлаштириш сари ташланган муҳим ва масъулиятли қадамдир. Айни чоғда, шуни ҳам унутмаслигимиз керакки, биз бу ишни амалга оширадиган идоралар фаолиятини тубдан ўзгартирмас эканмиз, бу қонун нормалари тўла-тўқис ишламайди ва ижобий самара бермайди.

Шунинг учун ҳам ушбу сессияда «Прокуратура тўғрисида»ги қонун лойиҳасини талабчанлик ва синчковлик билан, принципиал нуқтаи назардан кўриб чиқиш ғоят муҳим. Лойиҳа учинчи ўқишда муҳокама этилмоқда. Бу бир жиҳатдан табиийдир. Негаки, прокуратура қонунни, унинг талабларини қатъий ҳимоя қилувчи идора ҳисобланади. У ҳуқуқий ислохотларни ўтказишда, ҳуқуқий давлат, демократик жамият қуриш ишида ҳал қилувчи ўрин тутати. Шу боис «Прокуратура тўғрисида»ги қонунни мукамал ишлаб чиқиш ўта муҳим аҳамиятга молик вазифадир.

Ўз навбатида бунинг бошқа сабаблари ҳам бор. Эсингизда бўлса, олдинги сессия муҳокамасига киритилган ушбу қонун лойиҳаси бугунги ҳаёт тақозо этаётган ўзига хос принципиал ўзгаришларни тўла қамраб олмаган эди. Унда моҳиятан прокуратура фаолиятининг маъно-мазмунини ҳар томонлама ва чуқур акс эттирилмаган эди. Жиддий равишда қайта ишланган, бугун қайта кўрилаётган қонун лойиҳасида муҳим ўзгаришлар ва замон талабларига жавоб берадиган янгиликлар киритилган.

Аввало, бу янгиликлар нимага қаратилган?

Биринчидан, шуни афсус билан тан олишимиз керакки, прокуратуранинг қонунлар бажарилишини назорат қилиш бўлинмаларининг иши ўзининг ижобий ва яратувчанлик ролини йўқотиб, кўпинча жазолаш хусусиятларини касб этмоқда. Прокурорларнинг фаолиятида қонунларни ўзбошимчалик билан талқин этиш ҳоллари ҳам учраётгани, айниқса, ташвиш ва хавотир уйғотади.

Яна бир ўз ечимини кутаётган муаммо ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идораларнинг барчасига тааллуқлидир. У ҳам бўлса, ушбу касбни танлаган айрим ходимларнинг махсус хизмат либосини кийиши билан бирданига юриш-туриши, хулқ-атвори ўзгариб қолади. Уларнинг онгида «Биз — давлатнинг ўта ишончли одамларимиз, қолганлар эса биз назорат қилиб туришимиз лозим бўлган омма, холос» деган кайфият пайдо бўлади. Бу, ахир, ўтмишга, шўролар даврига хос бўлган ахлоқий тубанлик асорати эмасми? Оддий одам-

ларда ҳуқуқ-тартибот идораларига нисбатан гоҳида ишончсизлик туғилишининг сабаби ҳам шунда эмасми?

Аксарият ҳолларда жамоатчилик билан ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари ходимлари ўртасида девор пайдо бўлиши ҳам ана шундай манманлик, ўзгаларни менсимаслик туфайли келиб чиқади. Давлат муассасалари, биринчи навбатда, прокуратура ходимлари бир ҳақиқатни қулоғига қуйиб олсинки, улар ҳам мана шу халқнинг бир қисми, ҳеч кимдан, оддий одамлардан ортиқ жойи йўқ. Уларни шу халқ, шу жамият тарбиялаб вояга етказган. Бас, шундай экан, прокуратура ходимлари уларни назорат қилиши эмас, балки уларга хизмат қилиши керак.

Яна ва яна такрорлаб айтмоқчиман: прокуратура халқнинг устидан назорат қилмаслиги, аксинча, унга хизмат қилмоғи даркор. Прокуратура ваколатининг доирасини, унинг фаолиятини такомиллаштиришнинг асосий йўналишларини айнан ана шу нуқтаи назардан келиб чиққан ҳолда белгилаш зарур. Жамиятни демократлаштиришнинг ҳозирги босқичида, яъни мамлакатда бозор муносабатларини тартибга солишнинг муҳим ҳуқуқий асослари, фуқароларни ва хўжалик субъектларини суд-ҳуқуқий жиҳатдан ҳимоя қилиш институти барпо этилаётган бир пайтда прокурорлик назорати тизимига ҳам ўзгаришлар киритиш вақти келди.

Боз устига, прокуратура органларининг хўжалик фаолиятига ўринсиз аралашуви иқтисодий ислохотлар йўлида гов-тўсиққа айланмоқда. Қисқача қилиб айтганда, замон талабларига қараб, «Прокуратура тўғрисида»ги қонуннинг янги таҳрири лойиҳасига прокурорлар ваколатини чеклайдиган бир қанча ўзгаришлар киритилмоқда. Хусусан, қонун билан белгиланган прокурорлик назорати объектилари қаторидан фуқаролар чиқарилмоқда. Демократик жамиятда алоҳида фуқаролар эмас, балки уларнинг қонуний ҳуқуқ ва манфаатлари қандай ҳимоя қилинаётгани прокурорлик назоратининг объекти ҳисобланади.

Прокуратура идоралари фуқароларнинг ҳуқуқлари камситилиши ҳолатларига йўл қўймаслик мақсадида бошқарув

ва контрол органларининг ҳуқуқий ҳужжатлари қонунийлигини назорат қилиб бориши зарур. Бу — прокурорларнинг асосий вазифаси ва бурчидир. Амалдаги процессуал қонунчиликка мувофиқ ҳолга келтирилган янги таҳрирдаги қонунга кўра, прокурорлар суд қарорлари ижросини тўхтатиш ҳуқуқига эга эмас. Бундай ҳолида бошқа янги ўзгаришлар қаторида судларнинг мустақиллигини таъминлаб, суд ва прокуратура ваколатлари ўртасидаги тегишли мувозанатни ўрнатишга ёрдам беради.

«Прокуратура тўғрисида»ги қонуннинг янги таҳририда прокурорларнинг ижро этиш учун мажбурий бўлган «предписание», яъни амрнома киритиш ваколати ҳам олиб ташланди. Чунки, тажриба шуни кўрсатмоқдаки, бу ваколат прокуратура идораларига контрол органлари вазифасини амалга ошириш ва ҳўжалик субъектларининг фаолиятига аралаштиш учун замин яратиб келмоқда.

Қолаверса, қонуннинг бузилиши ҳолатларини бартараф этиш бўйича прокурорларда бошқа таъсир чоралари ҳам етарли. Прокурорлар ваколатига тааллуқли бир қанча ўзгаришларни Жиноят-процессуал кодексига ҳам киритиш таклиф этилмоқда. Тергов қилиш муддатларини қисқартириш, жиноий ишларни тергов қилишда сифат ва тезкорликни ошириш мақсадида шаҳар ва туман прокурорларини тергов ва айбдорларни қамоқда сақлаш муддатларини узайтириш ҳуқуқидан маҳрум қилиш таклиф этилмоқда. Кўрсатилган ва белгиланган муддатларни узайтириш ҳуқуқлари вилоят прокурорлари, мамлакатимизнинг Бош прокурори ва унинг муовинларига берилган. Умумий узайтириш муддати, яна бир бор эслатиб ўтмоқчиман, 9 ойдан ошмаслиги керак.

Иккинчидан, «Прокуратура тўғрисида»ги қонунда прокуратура фаолияти устидан самарали, биринчи галда, жамоатчилик томонидан назорат ўрнатишни таъминловчи механизмлар мустаҳкам белгилаб қўйилиши лозим.

Мамлакатимиз Конституциясида прокуратура ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Президентига ҳисоб бе-

риши белгилаб қўйилган. Аммо бу нормани амалга оширишни таъминловчи ҳуқуқий механизмлар ҳанузгача яратилмаган эди. Бу соҳадаги ҳуқуқий бўшлиқ кўп ҳолларда прокуратура ходимлари ўртасида ўзбилармонлик ва шунга ўхшаган номаъқулчиликларга сабаб бўлди.

Қонунчиликка амал қилиниши устидан назорат ўрнатиши керак бўлган тизимнинг ўзида турли суиистеъмоллик ҳолатлари, порахўрлик каби иллатларнинг мавжудлиги мутлақо йўл қўйиб бўлмайдиган ҳолдир. Сўнгги бир ярим йил ичида 500 га яқин ходим интизомий жавобгарликка тортилган, прокуратура идоралари обрўсига путур етказувчи хатти-ҳаракатлари учун 44 киши эгаллаб турган лавозимидан озод этилган. Шулардан 9 нафари жиноий жавобгарликка тортилган.

«Прокуратура тўғрисида»ги қонуннинг янги таҳрирдаги лойиҳасига прокуратура фаолияти устидан назоратни кескин кучайтирувчи қоидалар киритилди. Қонун лойиҳасига Конституциявий суд томонидан Бош прокурор қарорларининг Ўзбекистон Республикаси Конституциясига ва амалдаги қонунчиликка мослиги устидан суд назоратини ўрнатиш механизми ҳақидаги қонуннинг киритилиши жуда тўғри бўлган, деб ўйлайман.

Қонун лойиҳасига вилоят, туман ва шаҳар прокурорлари қонунчиликнинг ва жиноятчиликка қарши курашнинг аҳволи тўғрисида халқ депутатлари маҳаллий кенгашларига мунтазам равишда ахборот бериб туриши шарт эканлиги ҳақидаги қоида ҳам киритилди. Ушбу ҳужжатда прокурорлар ишини қонунчилик асосида баҳолашнинг аниқ мезонларини белгилаб берадиган нормалар ҳам илк бор кўзда тутилмоқда. Улар прокурорларни лавозимларга тайинлашда ҳисобга олинади.

Прокурорлар фаолиятига улар томонидан қўзғатилган жиноий ишлар ёки жавобгарликка тортилган фуқаролар сонига қараб эмас, балки тегишли ҳудудда қонунчиликка амал қилинишининг ҳолатига қараб баҳо берилади.

Хурматли депутатлар!

«Прокуратура тўғрисида»ги қонун муҳокама этилиши муносабати билан яна бир мулоҳазани айтиб ўтмоқчиман. Қонунни ҳимоя қилиш, суд, прокуратура органларининг асосий вазифаси, аввало, фуқароларнинг ҳуқуқий маданиятини ошириш, уларнинг ўз ҳуқуқларини, қонунларни яхши билишларига эришиш, ҳуқуқбузарликнинг олдини олиш бўйича самарали иш олиб боришдан иборатдир.

Биз мана шу оддий ҳақиқатни тушуниб етсак, ўшанда жамиятимизда жиноятчилар сони ҳам, эҳтимол, бу соҳада ишловчи ходимларнинг сони ҳам кескин камаяди. Аммо бугунги кунда, айтиш мумкинки, тушуниб бўлмайдиган, қандайдир мавҳум вазият юзага келмоқда.

Биз ҳали ҳам болаларнинг ҳуқуқий тарбиясига етарлича эътибор бермаяпмиз. Мактаблардаги ўқув дастурларида қонунларни, ҳуқуқий тизимимизнинг асосларини ўрганишга амалда эътибор берилмаяпти. Таажжубланиб айтмоқчиманки, бу масалалар билан оилалар ҳам, жамоатчилик ҳам, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ташкилотлар ҳам самарали тарзда шуғулланмаяпти. Биз инсон улғайиб, фаол турмушга киришиб, жиноят қилганда ёки қонунни буза бошлагандагина у содир этган ҳуқуқбузарликларнинг оқибатлари билан «муваффақиятли» кураша бошлаймиз.

Келинг, азиз дўстлар, бир ўйлаб кўрайлик. Вақт ўтгач, бундай салбий ҳолатларга қарши курашгандан кўра, аввал-бошдан бундай қонун бузилишларининг олдини олган яхши эмасми? Ҳуқуқбузарлик қилган инсон ҳали ёш, дунёқарашини ва ҳуқуқий онги эндигина шаклланаётган, қонунларга итоат қилувчи киши қилиб тарбиялаш мумкин бўлган пайтда аниқ мақсадни кўзлаб, унинг тарбияси билан шуғулланган яхши эмасмиди? Бу масаланинг ҳал этилиши прокуратура идоралари, бутун ҳуқуқий тизимимиз ва умуман, жамиятимиз учун асосий фаолият йўналиши бўлмоғи керак.

Азиз юртдошлар!

Шахс эркинлиги ва ҳуқуқларини, бутун жамият ва давлат манфаатларини самарали ҳимоя қилишни кафолатлов-

чи қонунларнинг қабул қилиниши, бир томондан, фуқароларнинг бу қонунларни ҳурмат этиши ва уларга амал қилиши шарти бўлса, бошқа томондан, бугун ўз мустақиллигининг ўн йиллигини нишонлаш арафасида турган мамлакатимизнинг изчил демократик тараққиёти гаровидир¹.

ҚОНУНГА ҲУРМАТ, ҚОНУНГА ИТОАТ ҲАЁТИМИЗ МЕЗОНИ БЎЛСИН

(Ўзбекистон Конституциясининг 9 йиллигига бағишланган тантанали маросимда сўзланган нутқ, 2001 йил 7 декабрь)

...Ҳар қайси инсон Конституция ва қонунларга ҳурмат билан қарагандагина бошқалардан — давлатдан, давлат идораларидан, қонунни муҳофаза қиладиган, унинг ижроси учун масъул бўлган ходимлардан ҳам қонунни сўзсиз бажаришни талаб қилишга ҳаққи бор.

Ана шундагина бутун жамият тафаккурида қонунга ҳурмат ва итоат билан қараш ҳукмрон бўлади.

Жамиятимизда Конституция ва қонунларга мана шундай муносабат — ҳурмат ва итоат билан қарашни тарбиялашда кўп нарса, аввало, давлат идораси — суд ва прокуратура бўладими ёки милиция ва адлия органлари бўладими — мана шу идораларда ишлайдиган хизматчиларга боғлиқ эканини алоҳида таъкидлаб ўтишимиз даркор. Ҳеч шубҳасиз, айнан мана шу идоралар ва уларнинг ходимлари қонунга қандай муносабатда бўлаётганига қараб, барча фуқаролар қонунни ҳурмат қилиш, унга итоат этиш масаласини ўзи учун белгилаб олади.

Содда қилиб айтганда, бу тўғрида кўп гапирадиган, ташвиқот қиладиган, унга бевосита жавобгар бўлган одамларнинг ўзи бу масалага бошқача кўз билан қараса, аввало, ўз манфаатини устун қўйиб, ундан кейингина қонун ижроси ҳақида ўйлайдиган бўлса, бошқалардан нимани талаб қилиш

¹ Каримов И.А. Хавфсизлик ва тинчлик учун курашмоқ керак. Т.10. — Т.: «Ўзбекистон», 2002. — 28—51-б.

мумкин? Мана шу муаммонинг ечимида жуда кўп гап бор. Чунки халқимизнинг «Олдин ўзингга боқ, кейин ногора қоқ» деган мақоли бежиз айтилмаган. Бошқалардан қонун ижросини талаб қилиб, ўзлари эса унга зид иш тутадиган айрим назифада ўтирган раҳбарлар, ҳуқуқ-тартибот соҳаси ходимларининг хатти-ҳаракатини ана шу мақол мисолида яққол ифодалаш мумкин. Афсуски, мана шу масаланинг ечимида бизнинг катта заифлигимиз ва оқсоқлигимиз борлиги сезилиб қолмоқда. Мухтасар қилиб айтганда, одамларнинг қонунларга нисбатан ҳурмати, ҳеч шубҳасиз, аҳолининг ҳокимиятга бўлган ҳурмати билан чамбарчас боғланганини чуқур англаб олишимиз даркор¹.

ОДАМЛАРНИНГ ТАШВИШ ВА ОРЗУ-ИНТИЛИШЛАРИ БИЛАН ЯШАШ ФАОЛИЯТИМИЗ МЕЗОНИГА АЙЛАНДИ

(2002 йилнинг биринчи ярим йиллигида Ўзбекистон иқтисодийтини ривжлантириш юзасидан устувор вазифалар ва топшириқларнинг бажарилиши ҳамда долзарб муаммоларнинг ҳал этилиши тўғрисидага маъруза, 2002 йил 18 июль)

Мен шу ўринда суд-ҳуқуқ соҳасида чуқур ўзгаришлар рўй берганини алоҳида таъкидламоқчиман. Судлар ва прокуратура ҳақида, суд қарорлари ва бошқа органлар қарорларининг ижроси бўйича янги қонунлар қабул қилинибгина қолмай, фуқаролик ишлари ва жиноий ишлар бўйича алоҳида судлар тузиш орқали судларни ихтисослаштириш чора-тадбирлари ҳам амалга оширилди.

Фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишни кучайтириш, судлов жараёнининг барча босқичларида прокурор ва адвокатнинг тенглиги, ҳўжалик судларида ҳўжалик низоларини кўриб чиқишда томонларнинг ҳуқуқларини таъминлаш, одил судловнинг сифати ва

¹ Каримов И.А. Хавфсизлик ва тинчлик учун курашмоқ керак. Т.10. — Т.: «Ўзбекистон», 2002. —153—154-б.

тезкорлигини ошириш, жазолар, айниқса иқтисодий жиноят учун белгиланган жазолар тизимини эркинлаштиришга қаратилган суд-ҳуқуқ соҳасидаги ислохотларни чуқурлаштириш бўйича белгиланган чора-тадбирлар изчил амалга оширилмоқда¹.

**ЎЗБЕКИСТОНДА ДЕМОКРАТИК ЎЗГАРИШЛАРНИ
ЯНАДА ЧУҚУРЛАШТИРИШ ВА ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ
АСОСЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ
АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ**

*(Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажли-
сининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза,
2002 йил 29 август)*

Шу жумладан, прокуратура тизими устидан ижтимоий назоратни кучайтириш, унинг айрим ҳуқуқларини чегаралаш ва қисқартириш, бу ҳуқуқларнинг кўпини суд идораларига бериш масалаларига аниқлик киритилди.

Инсон ҳуқуқларига риоя этилиши бўйича миллий мониторинг тизимини янада ривожлантириш ва мустаҳкамлашга қаратилган чора-тадбирлар ишлаб чиқилмоқда ва бу борада амалий қадамлар қўйилмоқда. Шунинг алоҳида таъкидлаш зарурки, нафақат қонунчилик соҳасида, балки қонунларни амалиётда қўллаш, жазо тизимини тубдан қайта кўриб чиқиш соҳасида ҳам жиддий ўзгаришлар амалга оширилди.

Суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилишга қаратилган чора-тадбирлар, жумладан, судлар тўғрисида, прокуратура тўғрисида, суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида, судларни жиноят ва фуқаролик ишлари бўйича ихтисослаштириш муносабати билан қатор кодексларга ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисидаги қонунларнинг қабул қилиниши одил судлов сифатини ошириш ва ишларни кўриб чиқиш муддатларини қисқартиришни

¹ Каримов И.А. Хавфсизлик ва тинчлик учун курашмоқ керак. Т.10. — Т.: «Ўзбекистон», 2002. —409-б.

таъминламоқда. Бу чора-тадбирлар судлар томонидан жиноят ва фуқаролик ишларини кўриб чиқишда, бу жараённинг истисносиз барча босқичларида тарафларнинг ҳақиқий тенглиги ва ўзаро тортиша олиши учун шароит яратиши, айниқса, иқтисодиёт соҳасида содир этилган жиноятлар учун жазоларни сезиларли тарзда енгиллатиш имкониятини амалда таъминлаши дозим.

Ҳокимиятнинг учинчи тармоғи бўлмиш суд тизимини мустаҳкамлаш, судларнинг мустақиллигини, уларнинг фақат қонунга бўйсунишини кучайтириш борасида моҳият-либборига кўра мутлақо янги қадам қўйилди, десак, ҳеч қандай муболаға бўлмайди. Бу ўзгаришларни амалга оширишдан асосий мақсад шуки, биз одамларнинг судларга фақат жазоловчи идора деб эмас, балки аввало инсоннинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилувчи идора деб қарашига эришмоғимиз керак¹.

Олтинчи устувор йўналиш — бу суд-ҳуқуқ соҳасини ислоҳ қилиш бўйича бошланган ишларни изчил давом эттиришдан иборат. Бу соҳадаги энг муҳим вазифа суд-ҳуқуқ идораларининг мустақиллиги ва таъсирчан фаолиятини сўзда эмас, амалда таъминлаш бўлмоғи зарур. Судлар том маънода мустақил бўлган ҳолдагина қонунларнинг қатъий ижроси, уларнинг ҳақиқий устуворлиги сўзсиз таъминланади. Қаерда суд мустақил бўлмас экан, шу ерда қонун талаблари ва адолат бузилиши муқаррар.

Қонун устуворлигини, инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясини таъминламасдан туриб фуқаролик жамиятини қуриш ҳақида сўз юритишга ҳеч қандай асос қолмайди. Бу тамойиллар Конституциямизда аниқ белгилаб қўйилган, аммо, яширишнинг ҳожати йўқ, улар амалда ҳозирча ўзининг тўлиқ ижросини топмоқда, дея олмаймиз. Бунинг муҳим сабабларидан бири суд ҳокимиятининг етарли даражада самарали фаолият юрита олмаётгани билан боғлиқ.

¹ Қаримов И.А. Биз танлаган йўл — демократик тараққиёт ва маърифий дунё билан ҳамкорлик йўли. Т.11. — Т.: «Ўзбекистон», 2003. — 12—14-б.

буриятларини мустақил ҳолда амалга ошириш учун зарур шарт-шароит ва кафолатлар яратилади.

Қонунчилик ҳокимиятининг роли ва аҳамияти сезиларли даражада ортади. Олий Мажлиснинг ҳукуматни шакллантириш ва унинг фаолиятини назорат қилиш, хусусан, Бош вазир номзодини тасдиқлашдаги роли ва ваколатлари кучаяди. Президент ваколатларининг бир қисми, биринчи галда, давлат, суд тизими ва махсус хизматларнинг раҳбарларини, чет эллар ва халқаро ташкилотлардаги дипломатик вакилларни тайинлаш ва тасдиқлаш масалалари янги ташкил этиладиган юқори палата — Сенатга ўтказилади¹.

КОНСТИТУЦИЯ — ЮРТИМИЗДА ЯНГИ ҲАЁТ, ЯНГИ ЖАМИЯТ БАРПО ЭТИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ ПОЙДЕВОРИ

(Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 11 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги сўз, 2003 йил 5 декабрь)

Албатта, биз инсон ҳуқуқларини юксак қадрлаймиз, бу борада бирон-бир адолатсизлик ёки қонун талабларидан чекинишга асло йўл қўймаймиз. Чунки бу дунёда ҳар ким ўз хоҳишига кўра яшашга, ўзи хоҳлаганча иш тутишга ҳақлидир.

Бугун биз суд тизимини айнан ана шундай қарашлар асосида ислоҳ қиляпмиз. Шу мақсадда судларда ярашув амалиёти ҳам кенг қўлланилмоқда. Бу ўзаро келишув йўли билан ҳал бўладиган масалани жанжал кўтармасдан, беҳуда аризабозлик, бир-бирини ҳақорат қилмасдан ҳал этиш имконини беради².

¹ Каримов И.А. Биз танлаган йўл — демократик тараққиёт ва маърифий дунё билан ҳамкорлик йўли. Т.11. — Т.: «Ўзбекистон», 2003. —218—220-б.

² Каримов И.А. Тинчлик ва ҳавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжиҳатлигимиз ва қатъий иродамизга боғлиқ. Т.12. — Т.: «Ўзбекистон», 2004. —106-б.

**ЭРИШГАН МАРРАЛАРИМИЗНИ МУСТАҲКАМЛАБ,
ИСЛОҲОТЛАР ЙЎЛИДАН ИЗЧИЛ БОРИШ —
АСОСИЙ ВАЗИФАМИЗ**

*(2003 йилда мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлан-
тириш йуллари ва 2004 йилда иқтисодий ислохотларни
чуқурлаштиришнинг асосий йўналишларига бағишланган
Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маъруза,
2004 йил 7 февраль)*

Учинчи принципиал хулоса — иқтисодиётдаги ислохот-
лар етисий соҳа, давлат қурилиши ва суд-ҳуқуқ тизимидаги
чуқур ислохотлар билан уйғун ҳолда амалга оширилмаса,
уларнинг самараси, муваффақияти гумон бўлиб қолиши мум-
кин. Мустақил тараққиёт йўлидаги тажрибамиз шуни кўрсат-
ганики, бошқарув тизимини, суд-ҳуқуқ тизимини ислох
қилмасдан туриб, иқтисодиётни ислох қилиб ва ривожлан-
тириб бўлмайди¹.

**ИМПЕРИЯ ДАВРИДА БИЗНИ ИККИНЧИ ДАРАЖАЛИ
ОДАМЛАР, ДЕБ ҲИСОБЛАШАР ЭДИ**

*(«Независимая газета» /Москва/ мухбирининг саволларига
жавоблар, 2005 йил 14 январь)*

... Қонунларимиз қанчалик мукаммал бўлмасин (ҳақиқат-
дан ҳам улар энг замонавий талабларга жавоб беради), лекин
мустақил суд тизимига эга бўлмасдан туриб, бу қонунларни
тулақонли равишда қўллаш амримаҳол. Ҳатто бугунги кунда
Ўзбекистон аҳоли жон бошига нисбатан маҳбуслар сони
(жамин 39 минг киши) бўйича МДҲ давлатлари орасида энг
юқини — охириги ўринни эгаллашини инобатга олган тақдир-
дан ҳам бунга эришиш қийин.

Прокуратуранинг бу масаладаги ролига ҳам жиддий туза-
тишлар киритиш лозим. У жазоловчи идора эмас, биринчи

¹ Қаримов И.А. Тинчлик ва хавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга,
қамжиқатлигимиз ва қатъий иродамизга боғлиқ. Т.12. — Т.:
«Ўзбекистон», 2004. — 199-б.

навбатда фуқаролар манфаатини, жумладан, уларни давлат таъйиқидан ҳам ҳимоя қиладиган орган бўлиши керак. Тасаввур қилиб кўринг, одамларнинг онгида чуқур илдиз отган қарашларни ўзгартириш, ҳуқуқ-тартибот ходимлари, бутун адлия идоралари давлат манфаатларини эмас, фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишига эришиш учун қанчалик катта, аниқ мақсадларга йўналтирилган ишларни амалга ошириш даркор. Шундай тушунча, шундай қараш қон-қонимизга, вужудимизга сингиб кетиши лозим. Биз шу мақсадда мактабларимизда «ҳуқуқий маданият» дарсини жорий этиш ниятидамиз. Албатта, судларнинг адолатли бўлишига эришиш керак, бироқ ҳозирча ўзини адолатли судланган, деб ҳисоблайдиган кишини топиш қийин...

Қисқача айтганда, бошланган ислохотларнинг энг долзарб мақсади — иқтисодиёт, одил судлов, давлат тузилмалари йўлида ҳов бўлиб турган, ҳар бир инсонга унинг муносиб турмуш кечириши, ўз имкониятларини тўлиқ намоён этиши учун шарт-шароит яратишга ҳамда фуқароларимиз фаровонлигининг ошишига ҳалал бераётган барча тўсиқларни бартараф этишдан иборат. Давлат халқимизга ривожланган мамлакатлардаги каби турмуш шароитини яратиш бериши керак¹.

**БИЗНИНГ БОШ МАҚСАДИМИЗ — ЖАМИЯТНИ
ДЕМОКРАТЛАШТИРИШ ВА ЯНГИЛАШ, МАМЛАКАТНИ
МОДЕРНИЗАЦИЯ ВА ИСЛОҲ ЭТИШДИР**

*(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик
палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маъруза,
2005 йил 28 январь)*

II. Биз ҳокимиятнинг учинчи тармоғи — суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилиш ва янада либераллаштиришга алоҳида аҳамият берамиз. Ўтган йиллар мобайнида мамлакатимизда

¹ Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. Т.13. — Т.: «Ўзбекистон», 2005. — 143—144-б.

ҳуқуқий давлатни шакллантиришнинг муҳим таркибий қисми бўлган суд-ҳуқуқ тизими қурилишининг мутлақо янги концепцияси амалда жорий этилди. Судларнинг жиноий, фуқаролик ва ҳўжалик ишлари бўйича ихтисослашуви амалга оширилди. Қонунчиликка биноан суд ишларини апелляция ва кассация тарзида кўриб чиқиш институтлари жорий этилди, тергов-суриштирув ва кишиларни ҳибсда сақлаш муддатлари сезиларли даражада қисқартирилди, ишларни судларда кўриб чиқишнинг қатъий муддатлари белгиланди.

Суд соҳасида кадрларни танлаш ва тасдиқлашнинг самарали ва демократик ҳуқуқий механизми яратилди, суд қарорларини ижро этиш бўйича етарлича ваколатларга эга бўлган департамент фаолият кўрсатмоқда, судларнинг ўзи эса уларга ҳе бўлмаган вазифалардан озод этилди.

Прокуратура органларининг суд жараёнига аралашувини жиддий чеклаш бўйича қонунчилик нормаларига зарур ўзгартишлар киритилди. Бугунги кунда суд жараёнида тортинув тамойили, яъни прокурор билан адвокат ҳуқуқларининг тенглиги таъминланмоқда. Мамлакат жиноий қонунчилигини эркинлаштириш юзасидан муҳим чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Жиноятларнинг таснифи тубдан қайта кўриб чиқилди ва ўзгартирилди, ўта оғир бўлмаган тоифага кирувчи ҳамда ижтимоий хавф туғдирмайдиган жиноий ҳаракатлар таркиби сезиларли даражада кенгайтирилди.

Натижада фақат сўнгги икки ярим йил ичида катта ижтимоий хавф туғдирмайдиган қонунбузарликка йўл қўйган беш мингта яқин киши озодликда сақланди ва улар томонидан 11 миллиард сўмдан ортиқ миқдордаги моддий зарар қилланди. Жиноят-ижроия кодексига киритилган ўзгартишлар жазони ўташ шароитларини анча яхшилаш, маҳкумларга муддатидан илгари озод бўлиш ҳуқуқини берадиган моделларни кўпайтириш, жазони ўташ жойларида яшаш тартибни ва шароитини сезиларли даражада энгиллаштириш имконини яратди.

Натижада жазони манзил-колонияларда ўтаётган шахсларнинг улуши қамоқда сақланаётганлар сонига нисбатан

навбатда фуқаролар манфаатини, жумладан, уларни давлат тазйиқидан ҳам ҳимоя қиладиган орган бўлиши керак. Тасаввур қилиб кўринг, одамларнинг онгида чуқур илдиз отган қарашларни ўзгартириш, ҳуқуқ-тартибот ходимлари, бутун адлия идоралари давлат манфаатларини эмас, фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишига эришиш учун қанчалик катта, аниқ мақсадларга йўналтирилган ишларни амалга ошириш даркор. Шундай тушунча, шундай қараш қон-қонимизга, вужудимизга сингиб кетиши лозим. Биз шу мақсадда мактабларимизда «ҳуқуқий маданият» дарсини жорий этиш ниятидамиз. Албатта, судларнинг адолатли бўлишига эришиш керак, бироқ ҳозирча ўзини адолатли судланган, деб ҳисоблайдиган кишини топиш қийин...

Қисқача айтганда, бошланган ислоҳотларнинг энг долзарб мақсади — иқтисодиёт, одил судлов, давлат тузилмалари йўлида гов бўлиб турган, ҳар бир инсонга унинг муносиб турмуш кечириши, ўз имкониятларини тўлиқ намоён этиши учун шарт-шароит яратишга ҳамда фуқароларимиз фаровонлигининг ошишига ҳалал бераётган барча тўсиқларни бартараф этишдан иборат. Давлат халқимизга ривожланган мамлакатлардаги каби турмуш шароитини яратиб бериши керак¹.

**БИЗНИНГ БОШ МАҚСАДИМИЗ — ЖАМИЯТНИ
ДЕМОКРАТЛАШТИРИШ ВА ЯНГИЛАШ, МАМЛАКАТНИ
МОДЕРНИЗАЦИЯ ВА ИСЛОҲ ЭТИШДИР**

*(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик
палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маъруза,
2005 йил 28 январь)*

II. Биз ҳокимиятнинг учинчи тармоғи — суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилиш ва янада либераллаштиришга алоҳида аҳамият берамиз. Ўтган йиллар мобайнида мамлакатимизда

¹ Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. Т.13. — Т.: «Ўзбекистон», 2005. — 143—144-б.

ҳуқуқий давлатни шакллантиришнинг муҳим таркибий қисми бўлган суд-ҳуқуқ тизими қурилишининг мутлақо янги Концепцияси амалда жорий этилди. Судларнинг жиноий, фуқаролик ва ҳўжалик ишлари бўйича ихтисослашуви амалга оширилди. Қонунчиликка биноан суд ишларини апелляция ва кассация тарзида кўриб чиқиш институтлари жорий этилди, тергов-суриштирув ва кишиларни ҳибсда сақлаш муддатлари сезиларли даражада қисқартирилди, ишларни судларда кўриб чиқишнинг қатъий муддатлари белгиланди.

Суд соҳасида кадрларни танлаш ва тасдиқлашнинг самарали ва демократик ҳуқуқий механизми яратилди, суд қарорларини ижро этиш бўйича етарлича ваколатларга эга бўлган департамент фаолият кўрсатмоқда, судларнинг ўзи эса уларга хос бўлмаган вазифалардан озод этилди.

Прокуратура органларининг суд жараёнига аралашувини жиддий чеклаш бўйича қонунчилик нормаларига зарур ўзгартишлар киритилди. Бугунги кунда суд жараёнида тортишув тамойили, яъни прокурор билан адвокат ҳуқуқларининг тенглиги таъминланмоқда. Мамлакат жиноий қонунчилигини эркинлаштириш юзасидан муҳим чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Жиноятларнинг таснифи тубдан қайта кўриб чиқилди ва ўзгартирилди, ўта оғир бўлмаган тоифага кирувчи ҳамда ижтимоий хавф туғдирмайдиган жиноий ҳаракатлар таркиби сезиларли даражада кенгайтирилди.

Натижада фақат сўнгги икки ярим йил ичида катта ижтимоий хавф туғдирмайдиган қонунбузарликка йўл қўйган беш мингта яқин киши озодликда сақланди ва улар томонидан 11 миллиард сўмдан ортиқ миқдордаги моддий зарар қопланди. Жиноят-ижроия кодексига киритилган ўзгартишлар жазони ўташ шароитларини анча яхшилаш, маҳкумларга муддатидан илгари озод бўлиш ҳуқуқини берадиган моддаларни кўпайтириш, жазони ўташ жойларида яшаш тартиби ва шароитини сезиларли даражада енгилаштириш имконини яратди.

Натижада жазони манзил-колонияларда ўтаётган шахсларнинг улуши қамоқда сақланаётганлар сонига нисбатан

анча кўпайди. Яъни, 1990 йилда манзил-колонияларда жазони ўтаётган шахслар маҳбусларнинг умумий сонига нисбатан 7 фоиз бўлган бўлса, бугунги кунда бу рақам 21 фоизни ташкил этмоқда. Ҳозирги вақтда Ўзбекистонда ҳар 100 минг аҳолига нисбатан қамоқдагилар сони 158 кишини ташкил этади. Айни пайтда ушбу кўрсаткич, масалан, АҚШда — 715, Россияда — 584, Украинада — 416, Қозоғистонда — 386, Қирғизистонда — 390, Эстонияда — 339 кишидан иборат.

Шуни таъкидлаш лозимки, қонунчиликда одил судловни амалга ошириш шаклларида бири — ярашув институтининг жорий этилиши қонунийликни мустаҳкамлашда ижобий омил бўлди. Халқимизнинг табиатига мос келадиган мана шундай усулдан фойдаланиш ўтган давр мобайнида 26 мингдан ортиқ кишини жиноий жавобгарликдан озод қилиш имконини берди. Суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилиш бўйича амалга оширилган ижобий ишларни қайд этар эканмиз, бу соҳада ҳали ечимини кутиб турган жиддий муаммолар борлигини ҳам инкор эта олмаймиз. Бу муаммолар, биринчигалда, судларнинг ҳақиқий мустақиллиги ва эркинлигини таъминлаш билан боғлиқдир.

Суд — одил судловнинг олий нуқтаси ва унинг ролини ошириш ҳуқуқий давлат барпо этиш йўлидаги қонуний жараён. Шу муносабат билан прокуратура ваколатларининг бир қисмини судларга ўтказиш ҳозирги замоннинг мантиқий талабидир. Ва бу, энг аввало, инсоннинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини, дахлсизлигини чеклаш билан алоқадор масалаларга тегишлидир. Бугунги кунда жиноий ва процессуал қонунчилигимизнинг дастлабки тергов ва судгача бўлган жараён устидан суд назоратини кучайтириш билан боғлиқ айрим қоидаларини қайтадан кўриб чиқиш зарурати вужудга келди. Бошқа демократик давлатлар каби Ўзбекистонда ҳам шахсни ушлаб туриш, ҳибсга олиш, шунингдек, бошқа процессуал мажбурий чораларини қўллаш учун санкция бериш ҳуқуқларини ҳам судларга ўтказиш керак, деб ўйлайман.

Бироқ, ушбу жараён ташкилий-ҳуқуқий масалаларни пухта ва жиддий тарзда ишлаб чиқишни ҳамда суд тизими ва у билан боғлиқ бошқа ҳуқуқ-тартибот ва прокуратура органларининг ушбу ўзгартишларни киритиш учун зарур тайёргарликка эга бўлишини тақозо этади. Суд-ҳуқуқ тизимини либераллаштириш борасида биз ҳал этишимиз лозим бўлган яна бир масала — бу жазолаш тизимидан ўлим жазосини чиқариб ташлашдир. Бу ўринда гап, айрим мамлакатларда бўлганидек, ўлим жазосига мораторий қўллаш, яъни маҳкум йиллар давомида ушбу жазо чораси қачон ижро этилишини кутиб ётиши тўғрисида эмас, балки уни бутунлай бекор қилиш ҳақида бормоқда. Биз мустақиллигимизнинг дастлабки кунларидан бошлаб ушбу масалани ҳал қилиш устида иш олиб бормоқдамиз. Ўтган ўн йилдан ортиқроқ вақт мобайнида ўлим жазоси қўлланилиши мумкин бўлган жиноятлар таркиби 33 тадан 2 тагача қисқартирилди.

Эндиликда фақат террорчилик ва оғирлаштирувчи вазиятларда қасддан одам ўлдирганлик учунгина ўлим жазоси берилиши кўзда тутилган. Айни вақтда қонунчилигимиз ўлим жазосининг хотин-қизларга, вояга етмаганлар ва 60 ёшдан ошган шахсларга нисбатан қўлланилишини ман этади. Бундан битта хулосага келиш мумкин — ушбу масала етилиб келмоқда ва уни ҳал қилиш лозим, лекин, бунинг учун, фикримизча, камида икки-уч йил вақт керак. Биринчи навбатда аҳоли ўртасида кенг тушунтириш ишларини олиб бориш лозим, чунки бугунги кунда уларнинг қўпчилиги ўлим жазосининг бекор қилинишига қарши. Иккинчидан, ўлим жазоси ўрнига умрбод ёки узоқ муддатли жазони ўташга ҳукм қилинадиган шахслар учун тегишли жойлар қуриш керак.

Яна бир ўта муҳим масала — суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимларининг масъулиятини кучайтириш ҳақида алоҳида тўхталишни ўринли, деб биламан. Такрор-такрор айтишга тўғри келади, бу соҳада хизмат қиладиган одамлар ўзининг профессионал ва фуқаролик бурчини, ўз вазифасини қанчалик ҳалол ва сидқидилдан ижро этиши, ҳеч муболағасиз, бутун ҳокимиятнинг обрўси ва кишиларимизнинг адолатга ишончи қай даражада бўлишини белгилайди.

Ҳеч шубҳасиз, мамлакатда коррупцияга қарши курашнинг даражаси, унинг амалий самараси кўп жиҳатдан ҳуқуқ-тартибот, прокуратура ва суд органлари тизимининг ўзида бу иллатга қарши қандай кураш олиб борилаётгани билан боғлиқдир. Яна бир масала. Биз барчамиз, биринчи навбатда қонун ҳимоячилари, шўро давридан қолган эски иллатлардан тўла халос бўлишимиз, тадбиркорлик, бизнес ва хусусий сектор вакилларига нисбатан муносабатимизни тубдан ўзгартиришимиз керак. Минг афсуски, ўзимиз яхши қонунлар яратамиз-у, ўзимиз уларга қатъий риоя қилмаймиз.

Тадбиркорлар фаолиятига ноҳолис, тирноқ остидан кир қидириш кайфияти билан қарашдан бутунлай воз кечиш, аксинча, уларнинг манфаатлари ва қонуний ҳуқуқлари ҳимоясини тўла таъминлаш фурсати етди. Мамлакатимиз келажагини белгилаб берадиган бу тоифа вакилларига шундай ҳуқуқий замин, имтиёз ва кафолатлар тизимини яратиш керакки, улар ўзи, ўз оиласи, бутун мамлакат иқтисодиётининг равнақи йўлида эмин-эркин ва аниқ мақсад билан меҳнат қила олсинлар¹.

Дунёнинг ривожланган мамлакатларида бўлгани каби, бизда ҳам текширишлар натижалари бўйича молиявий ва маъмурий жазоларни (мисол учун, хўжалик субъекти фаолиятига жиддий таъсир кўрсатадиган катта миқдорда жарима солиш, корхона фаолиятини тўхтатиб қўйиш ёки тугатиш, ҳисоб рақамидан фойдаланишни тақиқлаш ва ҳоказоларни) фақат суд томонидан тайинлаш тизимига ўтиш вақти етди.

Иккинчидан, хўжалик субъектларига нисбатан қўлландиган жазо чоралари тизимини тўлиқ қайта кўриб чиқишнинг ҳам фурсати келди. Қасддан содир этилмаган ва катта бўлмаган қоидабузарликлар учун жазо чораларини камайтириш ва тадбиркорлар етказилган зарарни ихтиёрий равишда тўлиқ қоплаган ҳолларда жазони қўллашдан воз кечиш керак¹.

¹ Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. Т.13. — Т.: «Ўзбекистон», 2005. —184—190-б.

² Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. Т.13. — Т.: «Ўзбекистон», 2005. —212-б.

ЯНГИ ҲАЁТНИ ЭСКИЧА ҚАРАШ ВА ЁНДАШУВЛАР БИЛАН ҚУРИБ БЎЛМАЙДИ

*(Вазирлар Маҳкамасининг янги таркиби билан
ўтказилган йиғилишдаги нутқ,
2005 йил 7 февраль)*

Биз мустақил тараққиёт йўлида ўн тўрт йилдан буён кенг қўламли ислоҳотларни изчиллик билан олиб бормоқдамиз. Бу борада биз танлаган модел, жамият ҳаётини эркинлаштириш жараёнлари амалда ўзини оқлаганини кўп-кўп мисолларда кўришимиз қийин эмас. Бу — ҳаётимизнинг деярли барча жабҳаларида ўз тасдиғи ва исботини топган, кўпчилик томонидан тан олинган ҳақиқатдир.

Шу маънода, биз охириги йиллар, жумладан, 2004 йилда эришган ютуқларнинг асосий омили нимада, деб сўраса, мен, бу ютуқларнинг замини — жамиятимизда амалга оширилаётган туб ислоҳотларда, ислоҳотларнинг маъноси, самараси эса эркинлаштириш жараёнлари билан узвий боғлиқ, деб жавоб берган бўлардим¹.

Содда қилиб айтадиган бўлсак, эркинлаштириш дегани — бу қўл-оёғимизни кишан каби боғлаб турган ҳар қандай тўсиқлардан бутунлай халос бўлиш дегани.

Аслида иқтисодиётга нисбатан ишлатилган бу сўз бугунги кунда суд-ҳуқуқ масаласи бўладими, давлат ва жамият қурилиши ёки фуқаролик идораларини шакллантириш бўладими, оммавий ахборот воситалари ёки инсон ҳуқуқлари бўладими, жамиятимизнинг барча соҳасига дахлдор бўлган ғоят муҳим масалага айланмоқда².

¹ Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. Т.13. — Т.: «Ўзбекистон», 2005. — 225-б.

² Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. Т.13. — Т.: «Ўзбекистон», 2005. — 231—232-б.

БИЗНИ ТАНЛАГАН ЙЎЛИМИЗДАН ҲЕЧ КИМ ҚАЙТАРОЛМАЙДИ

*(2005 йил Андижон шаҳрида рўй берган воқеалар
муносабати билан маҳаллий ва хорижий оммавий
ахборот воситалари учун ўтказилган матбуот
анжуманидаги баёнот ва мухбирларнинг
саволларига жавоблар)*

Мақсадимиз Америка ва Германиянинг суд тизимини либераллаштириш борасидаги тажрибасини ўрганиш, одил судлов, қонунчилик тизимлари билан танишиш ва уларни ўзимизда қўллашдан иборат. Албатта, уларни қандай бўлса, шундайлигича, кўр-кўрона қўлламоқчи эмасмиз. Биз Европа ва АҚШ тажрибасини ижодий ёндашган ҳолда ўргана-миз ва ўзлаштирамиз¹.

ОЗОД ХАЛҚНИНГ УЛУФ БАЙРАМИ

*(Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг
14 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги сўз,
2005 йил 31 август)*

Айниқса, жамиятимизда демократик тамойилларни жорий қилиш, фуқаролик жамияти барпо этиш мақсадида давлат бошқаруви, суд-ҳуқуқ тизимини замон талабларига мувофиқлаштириш, матбуот ва сўз эркинлигини таъминлаш, аввало, инсон ҳуқуқи, инсон манфаатини ҳимоялашга қаратилган ижобий ишларимизни босқичма-босқич, ҳеч шубҳасиз, охирига етказамиз².

¹ Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. Т.13. — Т.: «Ўзбекистон», 2005. —363-б.

² Каримов И.А. Инсон, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари — олий қадрият. Т.14. — Т.: «Ўзбекистон», 2006. —13-б.

**ЭРИШИЛГАН ЮТУҚЛАРНИ МУСТАҲКАМЛАБ,
ЯНГИ МАРРАЛАР САРИ ИЗЧИЛ ҲАРАКАТ
ҚИЛИШИМИЗ ЛОЗИМ**

*(2005 йилда мамлакатни ижтимоий-иқтисодий
ривожлантириш якунлари ва 2006 йилда иқтисодий
ислохотларни чуқурлаштиришнинг энг муҳим устувор
йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси
мажлисидаги маъруза, 2006 йил 10 феврал)*

Назорат идораларининг хўжалик субъектлари ва тадбир-қорлик объектларини текшириш натижалари бўйича қабул қилган барча қарорларини суд идоралари орқали амалга ошириш тартиби ўрнатилди. Бундай тартиб ўз-ўзига мазкур субъектларга нисбатан турли санкцияларни қўллашни ҳам тубдан ўзгартириш, яъни уни суд қарори билан ўрнатишни белгилаб беради. Шундай қилиб, хўжалик субъектлари фаолиятидаги ўзаро масала ва талабларни турли даражадаги давлат бошқаруви идораларида кўриш ва ҳал қилиш каби ўз умрини ўтаб бўлган амалиётга бутунлай барҳам бериш борасида қатъий қадамлар қўйилди. Бугун бундай масалалар, ҳуқуқий демократик давлатларда бўлганидек, истисносиз равишда суд орқали ҳал этилади. Сўнгги йилларда хўжалик судлари тизими анча мустаҳкамланди, умумий юрисдикция судларининг функциялари фуқаролик ва маъмурий-жиноий ишлар бўйича алоҳида ажратилди¹.

**МАМЛАКАТИМИЗ ТАРАҚҚИЁТИНИНГ ҚОНУНИЙ
АСОСЛАРИНИ МУСТАҲКАМЛАШ ФАОЛИЯТИМИЗ
МЕЗОНИ БЎЛИШИ ДАРҚОР**

*(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг
бешинчи япти мажлисидаги нутқ, 2006 йил 24 февраль)*

Маълумки, бугунги кунда мамлакатимизда суд-ҳуқуқ тизими ислохотлари изчил давом этмоқда. Жумладан, про-

¹ Каримов И.А. Инсон, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари — олий қадрият. Т.14. — Т.: «Ўзбекистон», 2006. —167-6.

куратура, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва суд органларининг бутун бир тизими фаолиятини ташкил этишни талаб қиладиган янгича ёндашувлар асосида муҳим ҳужжатлар — қонунлар, жиноий жазолар тизимини, судларнинг иш юритувини, инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш билан боғлиқ масалаларни либераллаштириш тўғрисидаги фармонлар қабул қилинмоқда¹.

**ДЕМОКРАТИК ҲУҚУҚИЙ ДАВЛАТ, ЭРКИН
ИҚТИСОДИЁТ ТАЛАБЛАРИНИ ТўЛИҚ ЖОРИЙ ЭТИШ,
ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ АСОСЛАРИНИ ҚУРИШ —
ФАРОВОН ҲАЁТИМИЗ ГАРОВИДИР**

*(2006 йилда мамлакатни ижтимоий-иқтисодий
ривожлантириш якунлари ва 2007 йилда иқтисодий
ислохотларни чуқурлаштиришнинг энг муҳим устувор
йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси
мажлисидаги маъруза, 2007 йил 12 февраль)*

Учинчидан, давлатнинг иқтисодиётдаги иштирокини кескин камайтириш бўйича юқорида қўйилган мақсадларга эришишда давлат назорат органларининг корхоналар хўжалик фаолиятига ҳар қандай ноқонуний аралашувига тўла барҳам бериш муҳим аҳамиятга молик масала бўлиб қолмоқда.

Албатта, кейинги уч йилда бу борада кўпгина ишлар амалга оширилди. Бугунги кунда республикада молия-хўжалик фаолиятини фақат солиқ органлари текшириши мумкин, тадбиркорларга нисбатан ҳар қандай санкциялар фақат суд қарорига биноан қўлланади. Қонунчиликдаги баҳсли масалалар тадбиркорлар фойдасига ҳал этилмоқда. Ҳисобот тақдим этишнинг барча шакллари ва турлари кескин қисқартирилди. Бироқ, бу соҳада ҳали кўп иш қилиш керак. Гап бу ўринда корхоналар фаолиятига аралашуш учун маъ-

¹ Каримов И.А. Инсон, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари — олий қадрият. Т.14. — Т.: «Ўзбекистон», 2006. —145-б.

мурий имкониятлардан, уларнинг молиявий ва бошқа ресурсларидан ҳар қандай шаклда ноқонуний фойдаланишга қаратилган уринишларнинг қатъий бартараф этилиши ва бундай хатти-ҳаракатларга йўл қўйганлар маъмурий тартибда ҳамда суд орқали жазоланиши зарурлиги ҳақида бормоқда.

Бизнинг асосий мақсадимиз шундан иборатки, ўз сармоесини аниқ бир ишга йўналтириб, ўзининг мулки ва маблағини ўртага қўяётган тадбиркор ҳар қандай даражадаги давлат амалдори, ҳеч қандай текширувчи унинг мулки ва бизнесига дахл қилишга ҳаққи йўқлигига ишонч ҳосил қилиши керак. Ўйлайманки, Олий Мажлисимиз, Бош прокуратура ва суд органлари ушбу вазифани амалга ошириш бўйича қўшимча қатъий чоралар кўради¹.

ЎЗБЕКИСТОННИНГ 16 ЙИЛЛИК МУСТАҚИЛ ТАРАҚҚИЁТ ЙЎЛИ

*(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси, Вазирлар
Маҳкамаси ва Президент Девонининг Ўзбекистон
мустақиллигининг 16 йиллигига бағишланган қўшма
мажлисидаги маърузаси, 2007 йил 30 август)*

Бугун 16 йил мобайнида бошимиздан кечирган кунлар, ҳафталар, ойларни ана шу нуқтаи назардан баҳолар эканмиз, қатъий ишонч билан айтиш мумкинки, ўтиш даври ва миллий давлатчилик асосларини шакллантириш билан боғлиқ биринчи галдаги ислоҳот ва ўзгаришларни ўз ичига олган дастлабки босқич — 1991—2000 йиллар мамлакатимиз ва халқимиз ҳаётида улкан из қолдирган ўтиш даври том маънода тарихий аҳамиятга эга бўлган давр бўлди.

2001 йилдан 2007 йилгача бўлган муддатни ўз ичига олган иккинчи босқич — фаол демократик янгиланишлар ва

¹ Каримов И.А. Жамиятимизни эркинлаштириш, ислоҳотларни чуқурлаштириш, маънавиятимизни юксалтириш ва халқимизнинг ҳаёт даражасини ошириш — барча ишларимизнинг мезони ва мақсадидир. Т.15. — Т.: «Ўзбекистон», 2007. —187—188-б.

мамлакатни модернизация қилиш даври эса иқтисодиёти-мизни барқарор ривожлантириш, сиёсий ҳаётимизни, қонунчилик, суд-ҳуқуқ тизими ва ижтимоий-гуманитар соҳаларни изчил ислоҳ қилишни таъминлашда ғоят муҳим рол ўйнаган давр бўлди.

Аввало, тарихан жуда қисқа муддатда Асосий қонунимиз — Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ишлаб чиқилди ва қабул қилинди. Бу қомусий ҳужжатда мамлакатимизда давлат ва жамият қурилишининг асосий тамойиллари аниқ ифодалаб берилди, давлат ҳокимиятининг қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд тармоқларига бўлиниши энг муҳим тамойил сифатида белгиланди. Шунингдек, инсон ҳуқуқларининг давлат манфаатларидан, умумэътироф етилган халқаро ҳуқуқ нормаларининг эса миллий ҳуқуқий меъёрлардан устунлиги ҳам Конституцияда муҳрлаб қўйилди.

Учунчидан, судларни жазоловчи ва фақат давлат манфаатларини ҳимоя қилувчи органдан қонун устуворлигини ва инсон ҳуқуқлари ҳимоясини таъминловчи органга айлантиришга қаратилган яхлит суд ҳокимияти тизимини шакллантириш вазифаси қўйилди ва муваффақиятли ҳал этилди. Конституциявий суд, Олий суд, умумий юрисдиция судлари, ҳўжалик судлари жорий этилди. Жиноят, жиноят-процессуал, суд-ҳуқуқ ва бошқа йўналишларнинг қонунчилик асосини ташкил этувчи база яратилди. Тарихан қисқа вақт ичида совет давридаги эски маъмурий-буйруқбозлик тизимига барҳам берилди, миллий давлатчиликни шакллантиришнинг пухта ҳуқуқий асослари яратилди, давлат ҳокимиятининг қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимияти тармоқлари ташкил этилди, ижтимоий ва фуқаролик институтлари фаолияти йўлга қўйилди, иқтисодиётни эркин бозор муносабатларига ўтказиш жараёни амалга оширилди. Ушбу босқичнинг муҳим дастурий вазифалари — сиёсий ва иқтисодий ҳаёт, давлат ва жамият қурилишининг барча жабҳаларини янада демократлаштириш ва эркинлаштириш, мустақил суд тизимини мустаҳкамлаш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя

қилиш, фуқароларнинг сиёсий, иқтисодий фаоллигини ошириш, фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришдан иборатдир. Мамлакатимизда суд-ҳуқуқ тизимини ҳуқуқий давлатни шакллантиришнинг муҳим таркибий қисми сифатида чуқур ислоҳ этиш ва эркинлаштириш бўйича янги концепция ҳаётга татбиқ қилинди. Судлар ихтисослаштирилди, фуқаролик ва жиноий ишлар бўйича алоҳида судлар ташкил этилди, судлар суд қарорларини ижро этиш каби ўзларига хос бўлмаган вазифалардан озод қилинди.

Жиноий жазо тизимини эркинлаштиришга доир чоратadbирлар ҳам улкан социал ва ижтимоий-сиёсий аҳамиятга эга бўлди. Бунинг натижасида оғир ва ўта оғир тоифадаги жиноятларнинг 75 фоизга яқини ижтимоий хавфи катта бўлмаган ва унча оғир бўлмаган жиноятлар тоифасига ўтказилди. Жиноят кодексидаги жиноят содир этган шахс етказилган моддий зарарни тўлиқ қоплаган тақдирда, суд томонидан унга нисбатан озодликдан маҳрум этиш тариқасида жазо тайинлашга йўл қўймайдиган нормалар анча кенгайтирилди.

Мазкур ўзгаришлар қабул қилинганидан сўнг судларнинг озодликдан маҳрум этиш тариқасидаги жазони тайинлаши 2006 йилда 2000 йилга нисбатан қарийб 20 фоизга камайди. Шунингдек, ярашув институти жорий этилгани ҳам бу борада муҳим роль ўйнамоқда. 2007 йилда Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 1 январдан мамлакатда ўлим жазосини бекор қилиш, шунингдек, фуқароларни қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқини прокуратурадан судларга ўтказиш тўғрисида қабул қилинган қонунлари халқаро ҳамжамият томонидан ижобий кутиб олинди ва бутун дунёда катта акс-садо берди.

Ўлим жазоси бундан буён умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси билан алмаштирилади ва у фақат икки турдаги жиноят, яъни, жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолатларда қасддан одам ўлдириш ва терроризм учун тайинланади. Бунда жазонинг мазкур тури хотин-қизларга, 18 ёшга етмаган ва ёши 60 дан ошган эркакларга нисбатан тайинланмайди.

Ўзбекистонда юқорида қайд этилган жиноий жазо чораларининг жорий этилиши билан дунёда жиноий жазолашнинг энг инсонпарвар, ҳуқуқий тизимларидан бири ташкил этилди, десак, ҳеч қандай муболаға бўлмайди. Таъкидлаш жоизки, умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси Германия ва Польша каби давлатларда 5 турдаги, Белгия ва Россия Федерациясида 6, Францияда 18, Голландияда эса 19 турдаги жиноят учун тайинланади. Қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқини судларга ўтказиш, уни амалга оширишнинг аниқ процессуал-ҳуқуқий механизмини яратиш жиноят процессининг судгача бўлган босқичида жиноий таъқиб қилинадиган фуқароларнинг ҳуқуқ ҳамда қонуний манфаатларини самарали ҳимоя қилишнинг муҳим кафолатига айланади. Бу терговчи ва прокурорларнинг эҳтиёт чораси сифатида қамоққа олишни танлашда жавобгарлигини кучайтириш, суд ҳокимиятининг нуфузини ошириш ва мустақиллигини мустаҳкамлаш, инсоннинг озодликка бўлган конституциявий ҳуқуқини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашга хизмат қилади¹.

ВАТАНИМИЗ ВА ХАЛҚИМИЗГА САДОҚАТ БИЛАН ХИЗМАТ ҚИЛИШ — ОЛИЙ САОДАТДИР

*(Тадбиркорлар ва ишбилармонлар ҳаракати — Ўзбекистон
либерал-демократик партияси IV қурултойидаги маъруза,
2007 йил 6 ноябрь)*

Бешинчидан. Мамлакатимизда суд-ҳуқуқ тизимини ҳуқуқий давлатни шакллантиришнинг зарур таркибий қисми сифатида чуқур ислоҳ этиш ва эркинлаштириш бўйича бошлаган ишларимизнинг таъсири ва самарасини кучайтириш, энг асосийси, суд тизими мустақиллигини таъминлаш муҳим вазифамиз бўлиб қолади.

¹ Каримов И.А. Ўзбекистоннинг 16 йиллик мустақил тараққиёт йўли. — Т.: «Ўзбекистон», 2007. —4—36-б.

Жумладан, ўлим жазосини бекор қилиш, фуқароларни қимоққа олишда санкция бериш ҳуқуқини прокуратурадан судларга ўтказиш тўғрисида қабул қилинган қонунлар ижросини тўлиқ таъминлаш, шу йўналишда самарали тизимни шакллантириш бизнинг фаолиятимизда катта аҳамият касб этади. Бир сўз билан айтганда, «Адолат — қонун устуворлигида» деган шиоримизни амалий жиҳатдан мустаҳкамлашга қаратилган саъй-ҳаракатларимизни замон талаблари даражасига кўтариш йўлида янги, амалий қадамлар қўйишимиз зарур¹.

¹ Каримов И.А. Ватанимиз ва халқимизга садоқат билан хизмат қилиш — олий саодатдир. — Т.: «Ўзбекистон», 2007. — 34-б.

II. ЎЛИМ ЖАЗОСИНИ БЕКОР ҚИЛИШГА ОИД МИЛЛИЙ ҚОНУНЧИЛИК ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

1. «ЎЛИМ ЖАЗОСИ БЕКОР ҚИЛИНИШИ МУНОСАБАТИ БИЛАН ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ АЙРИМ ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИГА ЎЗГАРТИШ ВА ҚЎШИМЧАЛАР КИРИТИШ ТЎҒРИСИДА»ГИ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚОНУНИГА Ш А Р Ҳ Л А Р *

1. Қонунга биноан Жиноят кодексининг жиноятларни таснифлашга оид нормалари белгиланган 15-моддасининг бешинчи қисмидаги «ёки ўлим» деган сўзлар «ёхуд умрбод озодликдан маҳрум қилиш» деган сўзлар билан алмаштирилди. Демак муқаддам санкциясида ўлим жазоси назарда тутилган моддалар бўйича жиноятлар ўта оғир жиноятлар тоифасига киритилган бўлса, эндиликда ўлим жазоси бекор қилиниши муносабати билан янги кучга кирган қонун бўйича санкциясида умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси белгиланган жиноятлар ўта оғир жиноятлар тоифасига киритилди.

2. Жиноят кодексининг жазо тизими назарда тутилган 43-моддаси биринчи қисмининг «з» бандидаги «ўлим жазоси» деган сўзлар «умрбод озодликдан маҳрум қилиш» деган сўзлар билан алмаштирилди. Мазкур ўринда жаҳон амалиётида умрбод озодликдан маҳрум этиш жазосининг қонунда белгиланишига нисбатан турлича ёндашувлар шаклланганлигини таъкидлаш жоиз. Жумладан, баъзи давлатларда (Россия, Белорусь, Молдова, Грузия, Озарбайжон, Хитой, Франция, Польша ва ҳ.к.) умрбод озодликдан маҳрум қилиш мустақил жазо тури сифатида жиноят қонунида жазо тизи-

* *Изоҳ:* ушбу илмий шарҳ ю.ф.н., доц. М.М. Мамасиддиқов, ю.ф.н. С.С. Найимов, Р.Р. Ҳакимов, Н.И. Мухторов томонидан тайёрланган бўлиб, илмий шарҳ ҳисобланади.

инда назарда тутилган бўлса, бошқа давлатларда (Япония, Корея, Германия, Швеция, Дания, АҚШ, Қозоғистон ва ҳ.к.) озодликдан маҳрум қилиш жазосининг тури сифатида қаралади ва тегишли нормалар жазо тизимида белгиланмасдан, балки озодликдан маҳрум қилиш жазоси назарда тутилган моддада мустақамланган.

Мамлакатимизда эса ўлим жазоси бекор қилиниши муносабати билан умрбод озодликдан маҳрум қилиш жиноят қонунида жазо тизимида мустақил жазо тури сифатида назарда тутилди. Шундан келиб чиқиб, Жиноят кодексининг янги таҳрирда берилган 51-моддасида ушбу жазонинг тушуничаси берилди. Унга биноан, умрбод озодликдан маҳрум қилиш фавқулодда жазо чораси бўлиб, маҳкумни махсус тартибли жазони ижро этиш колониясига жойлаштириш орқали жамиятдан муддатсиз ажратиб қўйишдан иборатдир.

3. Қонун бўйича фақат икки турдаги ўта оғир жиноят учун, яъни жавобгарликни оғирлаштирадиган ҳолатларда қасддан одам ўлдириш (97-модданинг иккинчи қисми) ва терроризм (155-модданинг учинчи қисми) жинояти учун умрбод озодликдан маҳрум қилиш назарда тутилди, холос.

Хорижий амалиёт шуни кўрсатадики, баъзи давлатларда умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси юқорида кўрсатилган ўта оғир жиноятлардан ташқари, агрессия, геноцид, давлатнинг хавфсизлигига қарши жиноятлар, жосуслик, конституциявий тузумга тажовуз қилиш, номусга тегиш, мулкни нобуд қилиш, босқинчилик ва бошқа жиноятларни содир қилганлик учун ҳам тайинланади. Масалан, Россияда 6 турдаги, Германияда 7 та, Японияда 9 та, Данияда 10 та, Бельгияда 11 та, Швецияда 13 та, Белорусьда 14 та, Озарбайжонда 16 та, Қозоғистонда 17 та, Францияда 18 та, Кореяда 19 та, Молдовада 24 та ва Хитойда 66 турдаги ўта оғир жиноятлар учун умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланади.

4. Қонун бўйича Жиноят кодексининг 51, 58, 64, 69-моддаларига киритилган ўзгартиш ва қўшимчаларга биноан инсонпарварлик тамойилидан келиб чиқиб, қуйидаги шахс-

ларга нисбатан ва қуйидаги ҳолатларда умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланиши мумкин эмас:

- аёлга;
- ўн саккиз ёшга тўлмасдан жиноят содир этган шахсга;
- олтмиш ёшдан ошган эркакка;
- тамом бўлмаган жиноятлар учун;
- суд жавобгарликка тортиш муддатини қўллашни лозим топмаса;
- суд жазони ижро этиш муддатини қўллашни лозим топмаса.

Қайд этиш жоизки, миллий жиноят қонунчилигимиз инсонпарварлик қоидаларига асосланган ҳолда, доимо аёллар, вояга етмаганлар ва кексаларга нисбатан жазо тайинлашда бир қатор енгилликларни назарда тутиб келмоқда. Маълумки, мазкур тоифадаги шахсларга нисбатан ўлим жазоси ҳам тайинланиши мумкин эмас эди. Эндиликда ўлим жазоси ўрнига киритилган умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси ҳам мазкур шахсларга нисбатан тайинланмаслиги белгиланди.

Ҳуқуқий жиҳатдан олганда вояга етмасдан жиноят содир этган шахс ҳукм чиқариш вақтида ўн саккиз ёшга тўлган тақдирда ҳам умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазосига ҳукм қилиниши мумкин эмас. Олтмиш ёшдан ошган эркакка нисбатан мазкур жазони қўлламаслик учун эса унинг суд ҳукмига қадар ушбу ёшдан ошганлиги талаб қилинади. Ўз навбатида жиноят унга тайёргарлик кўриш ёки уни содир этишга суиқасд қилиш босқичларида тўхтатилган бўлса, яъни тамом бўлмаган бўлса, бундай жиноят учун ҳам умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланиши мумкин эмас.

Бу борада Россия, Украина, Белорусь, Молдова, Грузия, Озарбайжон, Япония, Корея, Хитой, Франция, Германия, Австрия, Польша, Швейцария, Швеция, Голландия, Дания, Бельгия, АҚШ жиноят қонунчилиги таҳлили шуни кўрсатадики, санаб ўтилган давлатларнинг фақат 7 та-сида умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазосини қўллаш мумкин бўлмаган шахслар тоифасига оид нормалар мавжуд.

Мисол учун, Россия Федерациясининг Жиноят кодексига асосан умрбод озодликдан маҳрум қилиш аёлга, шунингдек ўн саккиз ёшга тўлмасдан жиноят содир этган шахсга ва суд ҳукмига қадар олмиш беш ёшга тўлган эркакка нисбатан қўлланилмайди. Қолган 12 та давлат қонунчилигида эса умрбод озодликдан маҳрум қилиш қўлланилмайдиган шахслар тоифаси кўрсатилмаган.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 64-моддасида жавобгарликка тортиш муддатининг ўтиб кетганлиги муносабати билан жиноят учун жавобгарликдан озод қилишга оид нормалар назарда тутилган. Қонун бўйича киритилган ўзгартишга биноан, эндиликда Жиноят кодекси Махсус қисмининг моддасида умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазосини тайинлаш назарда тутилган жиноятни содир этган шахсга нисбатан, жавобгарликка тортиш муддатларини қўллаш масаласи суд томонидан ҳал қилинади. Мазкур ҳолатда шуни назарда тутиш керакки, санкциясида умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси назарда тутилган жиноят ўта оғир жиноят ҳисобланади. Шундай экан, Жиноят кодексининг 64-моддаси биринчи қисми тўртинчи бандида белгиланган нормадан келиб чиқиб, бундай тоифадаги жиноят содир этилган кундан бошлаб ўн беш йил ўтиб кетган бўлса, шахс жавобгарликдан озод қилинади. Бунинг учун суд жавобгарликка тортиш муддатини қўллашни лозим топган бўлиши керак. Акс ҳолда агар суд ушбу муддатни қўллашни лозим топмаса умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси ўрнига озодликдан маҳрум қилиш жазосини модда санкцияси доирасида тайинлайди. Жиноят кодексининг 64-моддаси бешинчи қисмига асосан, агар жиноят содир этилган кундан бошлаб йигирма беш йил ўтган бўлса, шахс жавобгарликка тортилиши мумкин эмас. Мазкур ҳолатда ҳам модда санкциясида умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси назарда тутилган бўлса, муддатларни қўллаш масаласи суд томонидан ҳал қилинади.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 69-моддасида жазони ижро этиш муддати ўтиб кетганлиги муноса-

бати билан жазодан озод қилишга оид нормалар назарда тутилган. Эндиликда Жиноят кодексининг 69-моддаси бешинчи қисми бўйича умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазосига ҳукм этилган шахсга нисбатан муддатлар ўтишини қўллаш масаласи суд томонидан ҳал қилинади. Агар суд муддатлар ўтишини қўллашни лозим топса, шахс жазони ўташдан озод қилинади. Суд муддатлар ўтишини қўллашни лозим топмаса умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси модда санкциясидаги доирада озодликдан маҳрум қилиш билан алмаштирилади.

Жавобгарликка тортиш ёки жазони ижро этиш муддатларини қўллаш масаласида шунинг эътиборга олиш лозимки, терроризм жинояти тинчлик ва инсоният хавфсизлигига қарши жиноят ҳисобланади. Шу сабабли Жиноят кодексининг 64-моддаси ва 69-моддасида кўрсатилган муддатлар суд томонидан терроризм жинояти учун жазо тайинлашда эътиборга олинмайди.

5. Қонунга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 50-моддаси учинчи ва тўртинчи қисмлар билан тўлдирилди. Мазкур қўшимчаларга биноан узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш йигирма йилдан ортиқ, лекин йигирма беш йилдан кўп бўлмаган муддатга белгиланади ва фақат жавобгарликни оғирлаштирадиган ҳолатларда қасддан одам ўлдириш (97-модданинг иккинчи қисми) ва терроризм (155-модданинг учинчи қисми) учун тайинланиши мумкин. Ушбу жазо ҳам аёлга, ўн саккиз ёшга тўлмасдан жиноят содир этган шахсга ва олти ёшдан ошган эркакка нисбатан тайинланиши мумкин эмас.

6. Қонуннинг муҳим хусусияти шундан иборатки, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 97-моддаси иккинчи қисми ва 155-моддаси учинчи қисми санкциялари муқобил шаклда, яъни йигирма беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш ёки умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси билан жазоланади тарзда берилди. Баъзи хорижий давлатларнинг, хусусан, Буюк Британия, Янги Зеландия,

АҚШнинг қатор штатлари жиноят қонунчилигида умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси мутлақ санкция шаклида белгиланган. Муқобил санкция, яъни Жиноят кодекси Махсус қисми моддаси санкциясида икки ёки ундан ортиқ жазо турини белгиланиши бўлиб, бу судлар томонидан жиноят содир этган шахсга қилмишига яраша тайинладиган жазо турини танлаш имкониятини кенгайтиради.

7. Умрбод ёки узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилган шахсга нисбатан жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш, жазони енгилроғи билан алмаштириш институти қўлланилмайди.

8. Қонуннинг яна бир муҳим хусусиятларидан бири шундан иборатки, унда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг 1995 йилдаги умрбод озодликдан маҳрум қилишга доир тавсияларининг устувор қоида ва принципларига мос тарзда умрбод озодликдан маҳрум қилинганларга нисбатан афв этишни қўллаш асослари белгиланган.

Қонунга биноан афв этиш тўғрисидаги илтимоснома умрбод озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилган шахс томонидан у тайинланган жазонинг йигирма беш йилини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин берилиши мумкин. Лекин жазони ўташ даврида маҳкум қатъий тузалиш йўлига ўтган, белгиланган тартибни бузганлик учун интизомий жазо олмаган, меҳнат ва ўқишга нисбатан виждонан муносабатда бўлаётган, тарбиявий тадбирлар ўтказишда фаол иштирок этаётган тақдирда эса, илтимоснома тайинланган жазонинг йигирма йилини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин берилиши ҳам мумкин.

Умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазосига ҳукм қилинган шахс афв этиш тартибида жазони ўташдан озод қилиниши ёки ушбу жазо озодликдан маҳрум қилиш жазосига алмаштирилиши мумкин.

Қонунга мувофиқ, афв этиш тўғрисидаги илтимоснома узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилган шахс томонидан у тайинланган жазо муддатининг йигирма

йилини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин берилиши мумкин. Лекин жазони ўташ даврида маҳкум қатъий тузалиш йўлига ўтган, белгиланган тартибни бузганлик учун интизомий жазо олмаган, меҳнат ва ўқишга нисбатан виждонан муносабатда бўлаётган, тарбиявий тадбирлар ўтказишда фаол иштирок этаётган тақдирда эса, илтимоснома тайинланган жазонинг ўн беш йилини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин берилиши ҳам мумкин.

Узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилинган шахс афв этиш тартибида жазони ўташдан озод қилиниши мумкин.

Қонунда узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилишга ёки умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазосига ҳукм қилинган шахснинг афв этишни сўраб илтимоснома киритиш сони ва муддати чегараланмаган.

Қонуннинг юқорида кўрсатилган нормалари бир томондан маҳкумни асоссиз равишда жазодан озод қилишга, ушбу соҳада ўзбошимчаликка йўл қўймайди, иккинчи томондан эса мазкур норма ва механизмлар маҳкумда тузалиш йўлига кириш мақсадининг пайдо бўлишига, озод ҳаётга қайтишга умид туғдиради.

9. Қонунга кўра, Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 51 ва 473-моддаларига киритилган ўзгартишлар жазо чораси сифатида умрбод озодликдан маҳрум қилиш тайинланиши мумкин бўлган жиноятларни содир этишда гумон қилинаётган ёки айбланаётган шахсларнинг иши бўйича ҳимоячининг иштирок этиши шартлигини, шунингдек, судьяга умрбод озодликдан маҳрум қилишга ҳукм қилинган шахсга афв этишни сўраб илтимоснома киритиш ҳуқуқини тушунтириш мажбуриятини юклаш билан боғлиқдир. Жиноят-процессуал қонунчилик бўйича агар шахс ўлим жазоси тайинланиши мумкин бўлган жиноятларни содир этишда гумон қилинаётган ёки айбланаётган бўлса бундай турдаги жиноят ишларида ҳимоячи иштирок этиши шарт ҳисобланар эди. Эндиликда ўлим жазоси бекор қилинганлиги муносабати билан агар шахс умрбод озод-

ликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланиши мумкин бўлган жиноятларни содир этишда гумон қилинаётган ёки айбланаётган бўлса бундай турдаги жиноят ишларида ҳам ҳимоячи иштирок этиши шартлиги қонунда белгилаб қўйилди.

10. Қонун билан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-ижроия кодексига умрбод озодликдан маҳрум қилиш тартибидеги жазони ижро этиш тартиби ва шартлари, маҳкумларнинг меҳнатини ташкил этиш, уларни рағбатлантириш ва интизомий чораларни қўллашга оид ўзгартиш ва қўшимчалар киритилди.

Умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумлар махсус сақлаш шароитларига эга бўлган махсус тартибли колонияларда сақланадилар. Маҳкумлар жазони қаттиқ, одатдаги ва енгиллаштирилган сақлаш шароитларида ўтайдилар.

Қонунда бундай сақлаш шароитларидан келиб чиқиб, маҳкумларнинг озиқ-овқат маҳсулотлари ва энг зарур нарсаларни сотиб олиши, учрашув, телефон орқали сўзлашувлари, посилкалар, йўқловлар, бандероллар олиш ҳуқуқлари, улар меҳнатини ташкил қилиш хусусиятлари, уларга нисбатан рағбатлантириш ва интизомий жазоларнинг қўлланилиши тартиблари белгиланган.

Қонуннинг умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазо турини ижро этиш тартиби ва шароитига тегишли нормалари 1955 йилда БМТнинг жиноятчиликни олдини олиш ва ҳуқуқбузарлар билан муомалада бўлиш бўйича Конгресси томонидан қабул қилинган ва 1957 йил ЭКОСОС резолюцияси билан маъқулланган маҳкумлар билан муомалада бўлишнинг минимал андозавий қоидаларига тўла мувофиқ келади.

«Ўлим жазоси бекор қилиниши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонуни мамлакатимизда ўлим жазоси бекор қилиниши муносабати билан вужудга келадиган ижтимоий муносабатларнинг ҳуқуқий асосларини яратади ҳамда фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашнинг яна бир кафолати бўлиб хизмат қилади.

2. ЎЛИМ ЖАЗОСИ БЕКОР ҚИЛИНИШИГА ОИД ҚОНУНЛАРДА ҚЎЛЛАНИЛГАН АСОСИЙ ТУШУНЧАЛАР ТАВСИФИ

**Узоқ муддатли озод-
ликдан маҳрум қилиш** —

Узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш йигирма йилдан ортиқ, лекин йигирма беш йилдан кўп бўлмаган муддатга белгиланали ва фақат жавобгарликни оғирлаштирадиган ҳолатларда қасддан одам ўлдириш (ЖК 97-моддасининг иккинчи қисми) ва терроризм (ЖК 155-моддасининг учинчи қисми) учун тайинланиши мумкин.

Узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси аёлга, ўн саккиз ёшга тўлмасдан жиноят содир этган шахсга ва олтмиш ёшдан ошган эркакка нисбатан тайинланиши мумкин эмас.

**Умрбод озодликдан —
маҳрум қилиш**

Умрбод озодликдан маҳрум қилиш давқулодда жазо чораси бўлиб, маҳкумни махсус тартибли жазони ижро этиш колониясига жойлаштириш орқали жамиятдан муддатсиз ажратиб қўйишдан иборатдир.

Умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси фақат жавобгарликни оғирлаштирадиган ҳолатларда қасддан одам ўлдириш (ЖК 97-моддасининг иккинчи қисми) ва терроризм (ЖК 155-моддасининг учинчи қисми) учун белгиланади. Умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси аёлга, ўн саккиз ёшга тўлмасдан жиноят содир этган шахсга ва олтмиш ёшдан ошган эркакка нисбатан тайинланиши мумкин эмас.

Тамом бўлмаган жиноятлар учун умрбод озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо тайинланиши мумкин эмас.

Умрбод озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилган шахснинг афв этиш тўғрисидаги илтимосномаси

Афв этиш тўғрисидаги илтимоснома умрбод озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилган шахс томонидан у тайинланган жазонинг йигирма беш йилини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин, агар жазони ўташ даврида маҳкум қатъий тузалиш йўлига ўтган, белгиланган тартибни бузганлик учун интизомий жазо олмаган, меҳнат ва ўқишга нисбатан виждонан муносабатда бўлаётган, тарбиявий тадбирлар ўтказишда фаол иштирок этаётган тақдирда эса, тайинланган жазонинг йигирма йилини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин берилиши мумкин.

Узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилган шахснинг афв этиш тўғрисидаги илтимосномаси

Афв этиш тўғрисидаги илтимоснома узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилган шахс томонидан у тайинланган жазо муддатининг йигирма йилини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин, агар жазони ўташ даврида маҳкум қатъий тузалиш йўлига ўтган, белгиланган тартибни бузганлик учун интизомий жазо олмаган, меҳнат ва ўқишга нисбатан виждонан муносабатда бўлаётган, тарбиявий тадбирлар ўтказишда фаол иштирок этаётган тақдирда эса, тайинланган жазонинг ўн беш йилини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин берилиши мумкин.

Умрбод озодликдан маҳрум қилиш тартибидеги жазони ўташ

Умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумлар махсус сақлаш шароитларига эга бўлган махсус тартибли колонияларда сақланадилар.

Умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумлар камераларга кўпи билан икки кишидан жойлаштирилади. Маҳкумларнинг илтимосига кўра ёки зарурат тақозо этганда улар бир кишилик камераларда сақланишлари мумкин.

Умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумлар жазони қаттиқ, одатдаги

ва енгиллаштирилган сақлаш шароитларида ўтайдилар.

Умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумлар жазонинг дастлабки ўн йилини қаттиқ сақлаш шароитларида ўтайдилар.

Жазонинг камида ўн йилини ўтаган, белгиланган тартибни бузганлик учун интизомий жазо олмаган умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумлар қаттиқ сақлаш шароитларидан одатдаги сақлаш шароитларига ўтказилишлари мумкин. Жазонинг камида ўн беш йилини ўтаган, белгиланган тартибни бузганлик учун интизомий жазо олмаган умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумлар одатдаги сақлаш шароитларидан енгиллаштирилган сақлаш шароитларига ўтказилишлари мумкин.

Махсус тартибли колония —

Махсус тартибли колониялар озодликдан маҳрум қилиниб, ўта хавфли рецидивист деб топилган эркакларни, шунингдек умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумларни сақлаш учун мўлжалланган.

Махсус тартибли колонияларда умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси афв этиш тартибида озодликдан маҳрум қилиш билан алмаштирилган эркаклар ҳам сақланади.

Умрбод озодликдан маҳрум қилиш тартиб-қасидаги жазони ўташ шартлари —

Умрбод озодликдан маҳрум қилинган битта маҳкумга тўғри келадиган яшаш майдони нормаси тўрт квадрат метрдан кам бўлиши мумкин эмас. Умрбод озодликдан маҳрум қилиниб, жазони қаттиқ сақлаш шароитларида ўтаётган маҳкумлар ўз шахсий ҳисобварағида мавжуд бўлган маблағлардан белгиланган энг кам иш ҳақи миқдорининг етмиш беш фоизигача бўлган суммага ҳар

ойда озиқ-овқат маҳсулотлари ва энг зарур нарсалар сотиб олиш, йил мобайнида бир марта қисқа муддатли учрашув, бир марта телефон орқали сўзлашув, битта посилка ёки йўқлов, битта бандерол олиш ҳуқуқига эга.

Умрбод озодликдан маҳрум қилиниб, жазони одатдаги сақлаш шароитларида ўтаётган маҳкумлар ўз шахсий ҳисобварағида мавжуд бўлган маблағлардан қонун ҳужжатларида белгиланган энг кам иш ҳақининг бир бараваригача миқдордаги суммага ҳар ойда озиқ-овқат маҳсулотлари ва энг зарур нарсалар сотиб олиш, йил мобайнида бир марта узоқ муддатли ва бир марта қисқа муддатли учрашув, икки марта телефон орқали сўзлашув, иккита посилка ёки йўқлов, иккита бандерол олиш ҳуқуқига эга.

Умрбод озодликдан маҳрум қилиниб, жазони енгиллаштирилган сақлаш шароитларида ўтаётган маҳкумлар ўз шахсий ҳисобварағида мавжуд бўлган маблағлардан белгиланган энг кам иш ҳақининг бир ярим бараваригача миқдордаги суммага ҳар ойда озиқ-овқат маҳсулотлари ва энг зарур нарсалар сотиб олиш, йил мобайнида бир марта узоқ муддатли ва икки марта қисқа муддатли учрашув, уч марта телефон орқали сўзлашув, учта посилка ёки йўқлов, учта бандерол олиш ҳуқуқига эга. Умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумлар, сақлаш шароитларидан қатъи назар, ҳар куни бир ярим соатгача сайр қилиш ҳуқуқига эга.

Умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумларнинг меҳнати одатдаги ва енгиллаштирилган сақлаш шароитларида сақланаётган шахслар учун иш камераларида ташкил этилади.

Умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумларнинг меҳнати-ни ташкил этиш

3. ЎЛИМ ЖАЗОСИНИНГ БЕКОР ҚИЛИНИШИГА ОИД ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАР

№	Халқаро ҳужжат	Халқаро ҳужжат нормаси
1.	Инсон ҳуқуқлари Умумжаҳон Декларацияси (10.12.1948 й.)	Ҳар бир инсон яшаш, эркин бўлиш ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқларига эгадир (3-модда).
2.	Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги Пакт (19.12.1966 й.)	1. Яшаш ҳуқуқи ҳар бир инсоннинг ажралмас ҳуқуқидир. Бу ҳуқуқ қонун билан ҳимояланади. Ҳеч ким ўзбошимчалик билан инсонни яшашдан маҳрум қила олмайди. 2. Ўлим жазосини бекор қилмаган мамлакатларда жиноят содир этилган вақтда амалда бўлган ва мазкур Пакт қарорларига зид бўлмаган ҳамда геноцид жиноятининг олдини олиш ва унинг учун жазолаш тўғрисидаги конвенцияга хилоф бўлмаган қонунга мувофиқ энг оғир жиноятлар учунгина ўлим ҳукми чиқарилиши мумкин. Бундай жазо фақат нуфузли суд томонидан чиқарилган қатъий ҳукмни ижро этиб амалга оширилиши мумкин. 3. Геноцид жинояти учун ҳаётдан маҳрум этилаётган бўлса шуни эътиборга олиш лозимки, ушбу моддадаги ҳеч бир нарса мазкур Пактда иштирок этувчи давлатлар учун бирор-бир йўл билан геноцид жиноятининг олдини олиш ва унинг учун жазолаш тўғрисидаги конвенция қарорларига мувофиқ қабул қилинган ҳар қандай мажбуриятлардан чекиниш ҳуқуқини бермайди. 4. Ўлим жазосига ҳукм қилинган ҳар бир киши афв этиш ҳақида ёки ҳукмни енгиллаштириш тўғрисида илтимос қилиш ҳуқуқига эга. Амнистия, афв этиш ёки ўлим ҳукмини алмаштириш ҳамма ҳолатларда тўхфа этилиши мумкин.

		5. Ўн саккиз ёшдан кичик шахслар томонидан содир этилган жиноятлар учун ўлим ҳукми чиқарилмайди ва ҳомиладор аёлларга нисбатан бу ҳукм ижро этилмайди. 6. Ушбу моддадаги ҳеч бир нарса мазкур Пактда иштирок этувчи бирор-бир давлат томонидан ўлим жазоси муддатини кечиктириш ёки уни бекор қилишга йўл қўймаслик учун асос бўла олмайди (6-модда).
3.	Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро Пактга иккинчи Факультатив Протокол (15.12.1989 й.)	1. Ушбу Протокол иштирокчиси бўлган давлат юрисдикцияси остидаги ҳеч бир шахс ўлим жазосига маҳкум этилмайди. 2. Ҳар бир иштирокчи-давлат ўз юрисдикцияси доирасида ўлим жазосини бекор қилиш учун барча зарур чораларни кўради (1-модда).
4.	Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция (20.11.1989 й.)	Иштирокчи-давлатлар қуйидагиларни таъминлайдилар: а) бирорта ҳам бола қийноқларга ёки бошқа шафқатсиз, ғайриинсоний ёхуд қадр-қимматни камситувчи муомала ёки жазога дучор этилмаслигини, на ўлим жазоси, на озодликка чиқариш имкониятини кўзда тутмаган умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси 18 ёшдан кичик бўлган шахслар томонидан содир этилган жиноятлар учун белгиланмаслигини (37-модда).
5.	БМТ Бош Ассамблеясининг 32/61-сонли Резолюцияси (8.12.1977 й.)	...Ўлим жазоси борасидаги асосий вазифа ушбу турдаги жазони бекор қилиш истагини ҳисобга олган ҳолда ўлим жазоси назарда тутилган жиноятлар сонини камайтиришдан иборатдир.
5.	БМТ ИИКнинг 1989/64-сонли Резолюцияси (24.05.1989 й.)	БМТнинг Иқтисодий ва ижтимоий кенгаши давлатларга инсон муайян максимал ёшга етиши билан ўлимга маҳкум этилиши ва бу жазо ижро этилиши мумкин эмаслигини белгилашни тавсия этади.

7.	БМТ Бош Ассамблеяси 61- сессиясининг Мурожаати (19.12.2006 й.)	БМТ Бош Ассамблеяси ўлим жазосини бекор қилмаган давлатларга мурожаат қилиб ушбу жазони бутунлай бекор қилишни ҳамда токи бекор қилгунга қадар ўлим жазосини ижро этишга нисбатан мораторий жорий этишга чақиради.
8.	Инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларини ҳимоя қилиш тўғрисидаги Европа конвенцияга қўшимча № 6 Протокол (Страсбург, 28.04.1983 й.)	Ўлим жазоси бекор қилинади. Ҳеч ким ўлим жазосига ҳукм этилиши ва қатл этилиши мумкин эмас. Давлатлар ўз қонунчилигида уруш ҳолати ёки уруш ҳолати хавфи юзага келган шароитларда содир этилган ҳаракатлар учун ўлим жазосини назарда тутиши мумкин. Ушбу турдаги жазо фақат қонунда белгиланган тартибда қўлланилади... (1, 2-моддалар).
9.	Инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларини ҳимоя қилиш тўғрисидаги Европа конвенцияга қўшимча № 13 Протокол (2002 й.)	Ҳар қандай ҳолларда, хусусан, уруш ҳолати ёки уруш ҳолати хавфи юзага келган шароитларда ҳам ўлим жазоси бекор қилинади...
10.	Инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликлари тўғрисидаги МДҲ конвенцияси (Минск, 26.05.1995 й.)	1. Ҳар бир инсоннинг яшашга бўлган ҳуқуқи қонун билан ҳимоя қилинади. Ҳеч ким ўзбошимчалик билан ҳаётдан маҳрум этилиши мумкин эмас. Ўлим жазоси, башарти у бекор қилинмаган бўлса, фақат суд ҳукми билан ўта оғир жиноятларга нисбатангина тайинланиши мумкин. 2. Ўлим жазоси, қоида тариқасида, аёлларга нисбатан тайинланиши мумкин эмас. Ўлим жазоси ҳукм чиқариш пайтида ҳомиладор бўлган аёлларга нисбатан тайинланмайди ва ҳукмни ижро этиш пайтида ҳомиладор бўлган аёлларга нисбатан ижро этилмайди. 3. Ўлим жазоси шахс томонидан 18 ёшга тўлгунга қадар содир этилган жиноятлари учун тайинланмайди (2-модда)

**4. МУСТАҚИЛ ДАВЛАТЛАР ҲАМДЎСТЛИГИГА АЪЗО
МАМЛАКАТЛАРДА ЎЛИМ ЖАЗОСИНИНГ БЕКОР
ҚИЛИНИШИГА ОИД ҚИЁСИЙ ЖАДВАЛ**

№	Давлатлар	Ўлим жазосининг бекор қилинганлиги ёки қўлланиши
1.	ЎЗБЕКИСТОН	2007 йил 11 июлдаги «Ўлим жазоси бекор қилиниши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги Қонунга мувофиқ 2008 йил 1 январдан эътиборан Ўзбекистон Республикасида ўлим жазоси бекор қилинди.
2.	РОССИЯ	Россия Жиноят кодексида беш турдаги жиноятлар учун ўлим жазоси назарда тутилган: «Оғирлаштирадиган ҳолатларда қасддан одам ўлдириш» (105-м., 2-қ.); «Давлат ёки жамоат арбоби ҳаётига тажовуз қилиш» (277-м.); «Одил судловни амалга ошираётган ёки дастлабки тергов олиб бораётган шахс ҳаётига тажовуз қилиш» (295-м.); «Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимининг ҳаётига тажовуз қилиш» (317-м.) ва «Геноцид» (357-м.). Бироқ, 1996 йилдан буён ўлим жазосига ҳукм қилиш ва ижро этишга нисбатан мораторий жорий этилган.
3.	БЕЛОРУСЬ	Белорусь Жиноят кодексида ўн тўртта турдаги жиноятлар учун ўлим жазоси назарда тутилган: 12 тинчлик вақтида ва 2 уруш даврида. Улар қуйидагилар: «Агрессив урушни бошлаш ёки олиб бориш» (122-м., 2-қ.), «Халқаро зиддиятлар ёки урушни келтириб чиқа-

		риш мақсадида хорижий давлат, халқаро ташкилотнинг вакилини қасддан ўлдириш» (124-м., 2-қ.), «Халқаро терроризм» (126-м.), «Геноцид» (127-м.), «Инсоният ҳавфсизлигига қарши жиноятлар» (128-м.), «Оғирлаштирадиган ҳолатларда қасддан одам ўлдириш» (139-м., 2-қ.), «Терроризм» (289-м., 3-қ.), «Террористик актлар» (359-м.), «Қасддан одам ўлдириш билан боғлиқ хоинлик» (356-м., 2-қ.), «Давлат ҳокимиятини қўлга киритиш мақсадида фитна уюштириш» (357-м., 3-қ.), «Қўпурувчилик» (360-м., 2-қ.), «Милиция ходимини қасддан ўлдириш» (362-м.), «Оммавий қирғин қуролини қўллаш» (134-м.) ва «Урушнинг қонун ва удувларини бузиш даврида қасддан одам ўлдириш» (135-м., 3-қ.).
4.	УКРАИНА	2000 йил 22 мартдаги Қонунга мувофиқ ўлим жазоси бекор қилинган.
5.	АРМАНИСТОН	2003 йил май ойида қабул қилинган Қонунга мувофиқ ўлим жазоси бекор қилинган.
6.	ГРУЗИЯ	2006 йил 27 декабрдаги Қонунга асосан ўлим жазоси бекор қилинган.
7.	ОЗАРБАЙЖОН	1998 йил 21 февралдаги Қонунга мувофиқ ўлим жазоси бекор қилинган.
8.	МОЛДОВА	2006 йил 29 июндаги Қонунга мувофиқ ўлим жазоси бекор қилинган.
9.	ҚОЗОҒИСТОН	2007 йил 21 майдаги «Қозоғистон Республикаси Конституциясига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида»ги Қонунга асосан ўлим жазоси

		фавқулодда жазо тури сифатида инсонларнинг ўлими билан боғлиқ бўлган террористик жиноятлар ҳамда уруш вақтида содир этилган ўта оғир жиноятларга нисбатан қўлланиши белгиланган. Қозоғистон Жиноят кодексида қуйидаги жиноятлар учун ўлим жазоси назарда тутилган: Терроризм (233-м., 4-қ.) ва уруш даври ёки ҳарбий ҳолатда содир этиладиган ўта оғир жиноятлар: Бўйсунмаслик ёки буйруқни бошқача тарзда бажармаслик (367-м., 3-қ.). 2003 йил 17 декабрда ўлим жазосини ижро этишга нисбатан мораторий жорий қилинган.
10.	ҚИРҒИЗИСТОН	2007 йил 27 июнда қабул қилинган Қонунга мувофиқ ўлим жазоси бекор қилинган.
11.	ТУРКМАНИСТОН	1999 йил 9 декабрда ўлим жазоси бекор қилинган.
12.	ТОҶИКИСТОН	Тожикистон Жиноят кодексида беш турдаги жиноятлар учун ўлим жазоси назарда тутилган: «Оғирлаштирадиган ҳолатларда қасддан одам ўлдириш» (104-м.2-қ.); «Оғирлаштирадиган ҳолатларда номусга тегиш» (138-м., 3-қ.); «Терроризм» (179-м., 4-қ.); «Геноцид» (398-м.) ва «Биоцид» (399-м.). 2004 йил 15 июлда «Ўлим жазосини қўллашни тўхтатиб туриш тўғрисида»ги Қонун қабул қилинган ва ҳозирда ушбу жазога ҳукм қилинмайди.

**5. ЎЛИМ ЖАЗОСИНИНГ БЕКОР ҚИЛИНИШИ
БЎЙИЧА ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИ
ЮЗАСИДАН ҚИЁСИЙ ЖАДВАЛЛАР**

Ўлим жазосини бекор қилган хорижий давлатлар

ДАВЛАТЛАР	БЕКОР ҚИЛИНГАН САНА
Албания	2007
Андорра	1990
Ангола	1992
Австралия	1985
Австрия	1968
Бельгия	1996
Бутан	2004
Босния-Герцеговина	2001
Болгария	1998
Венгрия	1990
Германия	1987
Греция	2004
Гвинея-Биссау	1993
Гаити	1987
Гондурас	1956
Дания	1978
Джибути	1995
Доминика	1966
Исландия	1928
Ирландия	1990
Испания	1995
Италия	1994

Камбоджа	1989
Кат-д'ивуар	2000
Канада	1998
Колумбия	1910
Коста-Рика	1877
Кипр	2002
Либерия	2005
Лихтенштейн	1987
Литва	1998
Люксембург	1979
Македония	1991
Мальта	2000
Маврикий	1995
Мексика	2005
Молдова	1995
Монако	1962
Намибия	1990
Непал	1997
Нидерландия	1982
Янги Зеландия	1989
Никарагуа	1979
Норвегия	1979
Панама	1922
Парагвай	1992
Польша	1997
Португалия	1976
Руминия	1989

Руанда	2007
Самоа	2004
Сан-Марино	1865
Сан-Томе ва Принсипи	1990
Сенегал	2004
Сербия	2002
Сейшель ороллари	1993
Словакия	1990
Словения	1989
Бирлашган қироллик	1998
Финляндия	1972
Франция	1981
Филиппин	2006
Хорватия	1990
Черногория	2002
Чехия	1990
Швеция	1972
Швейцария	1992
Эквадор	1906
Эстония	1998
Жанубий Африка Республикаси	1997

**Ўлим жазосини фақатгина умумжиноий қилмишлар
учун бекор қилган хорижий давлатлар**

*(бунда ҳарбий жиноятлар ва фавқулодда ҳодисалар
вақтида содир этилган ўта оғир жиноятлар учун ўлим
жазоси қўлланилади)*

ДАВЛАТЛАР	БЕКОР ҚИЛИНГАН САНА
Аргентина	1984
Боливия	1997
Бразилия	1979
Исроил	1954
Латвия	1999
Перу	1979
Сальвадор	1983
Фиджи	1979
Чили	2001

**Ўлим жазосини амалда қўлламайдиган
хорижий давлатлар**

*(ушбу давлатлар қонунчилигида ўлим жазоси
бекор қилинмаган)*

ДАВЛАТЛАР	ЎЛИМ ЖАЗОСИ СЎНГГИ БОР ИЖРО ЭТИЛГАН САНА
Алжир	1993
Бенин	1987
Бруней	1957
Буркино-Фасо	1988
Марказий Африка Республикаси	1981
Конго	1982

Эритрея	1989
Габон	1981
Гамбия	1981
Гана	1993
Гренада	1978
Кения	1987
Корея Республикаси	1997
Лаос	1989
Мадагаскар	1958
Малави	1992
Мальдив	1952
Мали	1980
Мавритания	1987
Марокко	1993
Мьянма	1980
Нигер	1976
Папуа-Янги Гвинея	1950
Россия Федерацияси	1999
Шри-Ланка	1976
Суринам	1982
Свазиленд	1983
Танзания	1995
Того	1978
Тонго	1982
Тунис	1991
Замбия	1997

**Ўлим жазоси бекор қилинмаган ва амалда
қўлланадиган хорижий давлатлар**

№	ДАВЛАТЛАР
1.	Антигуа ва Барбуда
2.	Афғонистон
3.	Америка Қўшма Штатлари
4.	Багама ороллари
5.	Бангладеш
6.	Барбадос
7.	Бахрайн
8.	Белиз
9.	Бирлашган Араб Амирликлари
10.	Ботсвана
11.	Вьетнам
12.	Гайана
13.	Гватемала
14.	Гвинея
15.	Замбабве
16.	Индонезия
17.	Иордания
18.	Ироқ
19.	Камерун
20.	Катар
21.	Комор ороллари
22.	Куба
23.	Кувайт

24.	Лесото
25.	Ливан
26.	Ливия
27.	Малайзия
28.	Миср
29.	Мўғилистон
30.	Нигерия
31.	Оман
32.	Покистон
33.	Саудия Арабистони
34.	Сент-Винсент ва Гренадин
35.	Сент-Китс ва Невис
36.	Сент-Лусия
37.	Сингапур
38.	Сомали
39.	Судан
40.	Сурия
41.	Сьерра-Леоне
42.	Таиланд
43.	Тайван
44.	Тринидад ва Тобаго
45.	Уганда
46.	Фаластин
47.	Филиппин
48.	Ҳиндистон
49.	Хитой
50.	Чад

51.	Корея Халқ Демократик Республикаси
52.	Экваториал Гвинея
53.	Эрон
54.	Эфиопия
55.	Ямайка
56.	Уммон
57.	Япония

Манба: <http://web.amnesty.org/pages/deathpenalty-eng>

III. ҚАМОҚҚА ОЛИШГА САНКЦИЯ БЕРИШ ҲУҚУҚИ СУДЛАРГА ЎТКАЗИЛИШИГА ОИД МИЛЛИЙ ҚОНУНЧИЛИК ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

1. «ҚАМОҚҚА ОЛИШГА САНКЦИЯ БЕРИШ ҲУҚУҚИ СУДЛАРГА ЎТКАЗИЛИШИ МУНОСАБАТИ БИЛАН ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING АЙРИМ ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИГА ЎЗГАРТИШ ВА ҚЎШИМЧАЛАР КИРИТИШ ТЎҒРИСИДА»ГИ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚОНУНИГА

Ш А Р Ҳ Л А Р *

1. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессул кодексининг 18-моддаси иккинчи қисми янги таҳрирда, яъни «ҳеч ким суд қарорига асосланмаган ҳолда ҳибсга олиниши ёки қамоқда сақланиши мумкин эмас» деб баён этилди ва шу орқали «прокурор санкциясиз ҳибсга олиниши ёки қамоқда сақланиши мумкин эмас»лиги ҳақидаги норма қонундан чиқарилди. Ўз навбатида «Судлар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 10-моддасига ҳам шундай мазмундаги ўзгартиш киритилди.

Шахснинг эркинлигини чеклаш, чунончи қамоққа олиш билан боғлиқ масалаларининг суд тартибида амалга оширилиши лозимлиги Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 19, 25 ва 44-моддаларида белгиланган бўлиб, қонунга киритилган юқоридаги ўзгартишлар ушбу конституциявий нормаларни амалиётда қўллашнинг реал механизмларидан бирини яратди. Шунингдек, ушбу ўзгартишлар Германия, Франция, Англия, АҚШ, Россия, Эстония, Арманистон, Молдова каби бир қатор хорижий давлатларнинг жиноят-процессуал қонунчилигидаги илғор тажрибага мос бўлиб, улар халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган норма ва принципларига тўла мувофиқ келади.

* Изоҳ: ушбу илмий шарҳ ю.ф.н., доц. М.М. Мамасиддиқов, ю.ф.н. С.С. Найимов, Р.Р. Ҳакимов, Н.И. Мухторов томонидан тайёрланган.

2. Ўзбекистон Республикасида суд давлат ҳокимиятининг мустақил тармоғи ҳисобланади. Судьялар мустақилдирлар ва фақат қонунга бўйсундилар. Қамоққа олишга санкция бериш жараёнида судларнинг ҳолис бўлиш имкониятлари кенг-роқ бўлиб, фақат уларгина инсоннинг конституция ва қонун билан мустаҳкамланган ҳуқуқларини чеклаши ёки улардан маҳрум қилиши мумкин. Мазкур қоида асрлар мобайнида ўзини оқлаб келмоқда. Шундан келиб чиқиб, қонунга биноан Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 29-моддаси, «Судлар тўғрисида»ги Қонуннинг 37-моддасига киритилган ўзгартишлар бўйича эндиликда суд қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаш муддатини узайтириш масалалари билан боғлиқ илтимоснома, шикоят ва протестни кўриб чиқиш ваколатига эга бўлди.

3. Қонунга биноан ЖПКнинг 36-моддаси биринчи қисмига киритилган ўзгартиш терговчининг айрим процессуал ҳаракатларини амалга ошира олмаслигини белгилайди. Хусусан, эҳтиёт чораси сифатида қамоққа олиш ҳақидаги қарор қабул қилиш ваколати шулар жумласидандир. Шунингдек, киритилган ўзгартишга мувофиқ, терговчи қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома беришга, шунингдек эҳтиёт чорасини Кодекснинг 240-моддасига мувофиқ бекор қилиш ёки ўзгартиришга ҳақли эканлиги белгилаб қўйилди. Эндиликда терговчи жиноят иши бўйича ЖПК 236, 242-моддаларида назарда тутилган ҳолатлар аниқланганда, гумон қилинувчи ёки айбланувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома қўзғатиш ҳақида қарор чиқаришга ҳақли.

4. Маълумки, ЖПКнинг 242-моддасига биноан эҳтиёт чораси сифатида қамоққа олиш учун шахснинг, Жиноят кодексида бунинг учун жазо тариқасида уч йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш назарда тутилган қасддан жиноят содир этиш ёки беш йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш назарда тутилган эҳтиётсизлик оқибат-

тида жиноят содир этишда айбланийши талаб этилади. Демак, шахсни эҳтиёт чораси сифатида қамоққа олиш учун у унча оғир бўлмаган, оғир ёки ўта оғир жиноят содир этишда гумон қилинаётган ёки айбланаётган бўлиши лозим.

Ўз навбатида ушбу қоидадан истисно мавжуд бўлиб, шахс ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятни содир этишда айбланаётган бўлса ҳам ЖПКнинг янги таҳрирдаги 242-моддасига мувофиқ, унга нисбатан қуйидаги ҳолатлардан бири мавжуд бўлганда эҳтиёт чораси сифатида қамоққа олиш қўлланиши мумкин. Чунончи:

айбланувчи, судланувчи тергов ва суддан яширинганида;

ушлаб турилган гумон қилинувчининг шахси аниқланмаганида;

илгари қўлланилган эҳтиёт чораси айбланувчи, судланувчи томонидан бузилганида;

ушлаб турилган гумон қилинувчи ёки айбланувчи, судланувчи Ўзбекистон Республикасида доимий яшаш жойига эга бўлмаганида;

жиноят қамоқ ёки озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазони ўташ даврида содир этилганида.

Мазкур ҳолатлар мавжуд бўлмаган тақдирда ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноят содир этган шахсга нисбатан эҳтиёт чораси сифатида қамоққа олишни қўллаш мумкин эмас. Демак, прокурор, терговчи қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўлламоқчи бўлса, тегишли илтимосномани қўзғатиш ҳақидаги қарорида қамоққа олиш заруратини келтириб чиқарган асослар ва бошқа эҳтиёт чорасини қўллаш мақсадга мувофиқ эмаслигини асослаш билан бир қаторда юқорида кўрсатилган ҳолатлардан бири мавжудлигини ҳам асослаб бериши шарт.

5. Жиноят-процессуал кодексининг 243-моддасига биноан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси фақат ушлаб турилган гумон қилинувчига ёки айбланувчи тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилинган шахсга нисбатан қўллани-

аниши мумкин. Лекин бу умумий норма бўлиб, ЖПКнинг 126-моддаси учинчи қисмига биноан ушлаб турилган гумон қилинувчига нисбатан суд томонидан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўллаш учун алоҳида ҳолларнинг мавжудлиги талаб қилинади. Ушлаб турилган гумон қилинувчига нисбатан қўлланилганда ушбу эҳтиёт чораси ўн кунгача муддатта қўлланилган ҳисобланади ва ушбу муддат ичида шахс жиноят ишида айбланувчи тариқасида иштирок этишга жалб қилиниши лозим. Акс ҳолда, эҳтиёт чораси бекор қилиниб гумон қилинувчи қамоқдан озод қилиниши лозим. Мазкур ҳолатда гумон қилинувчини қамоқдан озод қилиш учун қонунда прокурорнинг ёки терговчининг розилиги талаб этилмайди.

Қонунда ушлаб турилган гумон қилинувчига нисбатан суд томонидан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш учун талаб қилинадиган «алоҳида ҳоллар»нинг тушунчаси берилмаган. Алоҳида ҳолатларда ушлаб турилган гумон қилинувчига нисбатан ҳам қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўллаш зарурати шу билан изоҳланадики, бунда шахсни айбланувчи тариқасида жиноят ишига жалб этиш учун асослар етарли бўлмайди, лекин бошқа турдаги эҳтиёт чорасини танлаш, ушбу чораларни қўллаш мақсадларини таъминлай олмаслиги, жиноятни фош этиш имкониятларини камайтириши мумкин. Лекин, ҳар қандай ҳолатда ҳам ушлаб турилган гумон қилинувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома қўзғатиш ҳақида қарор ва суд ажримида «алоҳида ҳолатлар»нинг мавжудлиги чуқур асослантирилиши лозим. Шу ўринда Президентимиз И.А.Каримовнинг «Бундай ҳолатларнинг ҳар бири ортида тирик жон, бизнинг ватандошимиз, унинг алам-изтиробларини бирга тортаётган ўғил-қизлари, оиласи, қариндош-уруғлари борлигини, минг афсуски, унутамиз.

Буни қандай изоҳлаш мумкин? Бу фактлар, аввало, шундан гувоҳлик берадики, тергов органлари жиноятларнинг содир этилишига олиб келган ҳақиқий сабаб ва шарт-

шароитларни, ҳуқуқбузарнинг шахси ва уни жиноятга ундаган омилларни ҳар доим ҳам пухта ўрганмайди.

Терговни зўравонлик билан олиб бориш, яъни олдин ҳибсга олиб, жамиятдан ажратиб, кейин унинг айбини исботлашга киришишдек ўтган замондан қолган ярамас тажрибага ҳали-ҳануз барҳам берилмаган»¹ деган фикрлари алоҳида эътиборга моликдир.

6. Қонунга биноан ЖПКнинг 243-моддаси янги таҳрирда баён этилди ва қamoққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашнинг суд тартибида амалга оширилиши мустаҳкамланди. Унга кўра, қонунда назарда тутилган ҳолатлар мавжуд бўлганда ва дастлабки тергов давомида қamoққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси танланганда прокурор ёки унинг розилиги билан терговчи қamoққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома қўзғатиш ҳақида қарор чиқаради. Ушбу қарорда ЖПКнинг 240-моддасида кўрсатилган ҳолатлардан ташқари, ушлаб турилган гумон қилинувчи ёки айбланувчини қamoққа олиш заруратини келтириб чиқарган ҳолатлар тегишли асослар келтириш йўли билан исботланиши, шу билан бир қаторда бошқа эҳтиёт чорасини қўллаш мақсадга мувофиқ эмаслигини изоҳловчи сабаблар аниқ баён қилиниши лозим. Қарорга илтимосномани асословчи зарур материаллар илова қилинади.

Прокурор терговчининг қamoққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимосномасини асослилигини текшириб, унга рози бўлган тақдирда, илтимоснома қўзғатиш тўғрисидаги қарор ва зарур материалларни судга юборади.

Агар, илтимоснома ушлаб турилган гумон қилинувчи ёки айбланувчига нисбатан қўзғатилаётган бўлса, қарор ва материаллар ушлаб туриш муддати (72 соат) тугашидан камида 12 соат олдин (яъни ушланган вақтдан бошлаб 60 соат ичида) судга тақдим қилиниши керак. Ўз навбатида суд то-

¹ Каримов И.А. Хавфсизлик ва тинчлик учун курашмоқ керак. Т.10. — Т.: «Ўзбекистон», 2002. —35-б.

номидан ушлаб туриш муддати 48 соатдан кўп бўлмаган муддатга узайтириш тўғрисида ажрим чиқарилганда ҳам прокурор томонидан қўшимча материаллар ушбу узайтирилган ушлаб туриш муддати тугашидан камида 12 соат олдин (яъни 36 соат ичида) тақдим этилиши лозим.

Бундай илтимоснома ушбу муддат ўтгандан сўнг, бироқ ушлаб туриш муддати ўтгунга қадар тақдим қилинган тақдирда, суд уни кўриб чиқиш учун қабул қилади ва қонун бузилишига йўл қўйган мансабдор шахсга нисбатан хусусий ажрим чиқаради. Қонунда белгиланган ушлаб туриш муддати ўтгандан сўнг судга тақдим этилган илтимоснома кўриб чиқилмайди. Мазкур ҳолатда ушлаб турилган гумон қилинувчи ёки айбланувчи прокурор томонидан озод қилинади, уларга нисбатан бошқа эҳтиёт чорасини қўллаш маънаси ҳал қилинади.

Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимоснома жиноят содир қилинган ёки дастлабки тергов юритилаётган жойдаги жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) судининг, округ, ҳудудий ҳарбий суднинг судьяси томонидан, мазкур судларнинг судьяси бўлмаган ёхуд қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги материални кўриб чиқишда унинг иштирокини истисно этувчи ҳолатлар мавжуд бўлган тақдирда, жиноят ишлари бўйича Қорақалпоғистон Республикаси Олий суди, жиноят ишлари бўйича вилоят, Тошкент шаҳар суди, Ўзбекистон Республикаси ҳарбий суди раисининг кўрсатмасига биноан бошқа тегишли суднинг судьяси томонидан яқка тартибда ёниқ суд мажлисида, материаллар келиб тушган пайтдан эътиборан 12 соат ичида, лекин ушлаб туришнинг энг кўп муддатидан кечиктирмай кўриб чиқилади.

Илтимоснома прокурор, агар ишда қатнашаётган бўлса ҳимоячи, ушлаб турилган гумон қилинувчи ёки айбланувчи иштирокида кўриб чиқилади. Ушлаб турилган гумон қилинувчи, айбланувчи суд мажлисига олиб келинади. Фақатгина қидирув эълон қилинган айбланувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илти-

моснома айбланувчининг иштирокисиз кўриб чиқилиши мумкин. Шунингдек назарда тутиш керакки, бошқа ҳар қандай ҳолларда қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш масаласи кўриб чиқиладиганда гумон қилинувчи, айбланувчининг суд мажлисидаги иштироки таъминланиши лозим. Суд мажлисида гумон қилинувчи ёки айбланувчининг қонуний вакили, шунингдек терговчи иштирок этишга ҳақли. Зарур ҳолларда терговчи судга чақирилиши ҳам мумкин. Илтимосномани кўриб чиқиш прокурор маърузаси билан бошланади, у мазкур эҳтиёт чорасини қўллаш заруратини асослаб беради. Шундан сўнг гумон қилинувчи ёки айбланувчи, ҳимоячи, судда ҳозир бўлган бошқа шахслар эшитилади, тақдим қилинган материаллар текширилади. Шундан кейин судья ажрим чиқариш учун алоҳида хонага киради.

Судья гумон қилинувчи ёки айбланувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимосномани кўриб чиқиб, қуйидаги ажримлардан бирини чиқаради:

1) қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида;

2) қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашнинг рад қилиш тўғрисида;

3) тарафлар қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашнинг асосланганлиги ёки асосланмаганлигига доир қўшимча далилларни тақдим этишлари учун ушлаб туриш муддатини қирқ саккиз соатдан кўп бўлмаган муддатга узайтириш тўғрисида. Қонун билан ЖПКнинг 226-моддаси биринчи қисмига киритилган ўзгартиш бўйича ушлаб туриш муддати суднинг қарори билан қўшимча равишда қирқ саккиз соатга узайтирилиши мумкин. Судья томонидан ушлаб туриш муддатини қирқ саккиз соатдан кўп бўлмаган муддатга узайтириш тўғрисида ажрим чиқаришда дастлабки терговда шахсни ушлаш қонуний ва асосли бўлганлиги ҳолатига эътибор қаратилиши лозим.

ЖПКнинг 226-моддасига мувофиқ ушлаб туриш муддати ушланган милицияга ёки ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа органга келтирилган пайтдан бошлаб кўпи билан 72 соатни ташкил этади. Бунда ЖПКнинг 221-моддасида кўрсатилган асосларга кўра ушланган шахсни оқилона муддат ичида зудлик билан яқин орадаги милиция муассасасига ёки ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа органга келтириш шартлигини назарда тутиш лозим. Яъни, ушлаб туриш муддатининг ушланган милицияга ёки ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа органга келтирилган пайтдан бошлаб ҳисобланиши шахсни мазкур идораларга келтириш учун кетадиган реал вақтдан ортиқча муддат ушлаб туриш учун асос бўла олмайди. Басшарти, ЖПКнинг 221-моддасида кўрсатилган асосларга кўра ушланган шахс уни милицияга ёки ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа органга келтириш учун кетадиган реал вақтдан ортиқча муддатда ўзбошимчалик билан ушлаб турилса, бу борада айбдор шахсларнинг жавобгарлиги ҳал қилиниши лозим.

Худди шунингдек, шуни назарда тутиш лозимки, гарчи ушлаб туриш муддати ушланган милицияга ёки ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа органга келтирилган пайтдан бошлаб ҳисоблансада, бу ҳолат гумон қилинувчини қонунда белгиланган ҳуқуқлардан фойдаланишдан маҳрум қилмайди ёки уларни чекламайди. Яъни, ЖПКнинг 221-моддасида кўрсатилган асосларга кўра ушланган шахс у амалда ушланган пайтдан бошлаб гумон қилинувчи деб ҳисобланади ва ЖПКнинг 48, 49-моддаларида белгиланган ҳуқуқлардан, шу жумладан, ҳимоячи олиш ҳуқуқидан фойдаланади.

Алоҳида таъкидлаш жоизки қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома кўзғатиш ҳақидаги қарорда ва илтимосномани кўриб чиқиб, ажрим чиқаришда куйидаги ҳолатларга эътиборни қаратиш лозим бўлади:

ушлаб турилган гумон қилинувчи, айбланувчи суриштирувдан, дастлабки терговдан бўйин товлаши мумкинлигини асословчи ҳолатларнинг мавжудлиги;

бундан кейинги жиноий фаолиятини давом эттириши мумкинлиги даражасини ва уни олдини олиш заруратини изоҳловчи сабабларнинг мавжудлиги;

иш бўйича ҳақиқатни аниқлашга ҳалал бериши мумкинлиги даражаси ва бу уринишларга йўл қўймаслик заруратини изоҳловчи сабабларнинг мавжудлиги;

айбланувчининг дастлабки тергов ва суддан яшири-ниши мумкинлигини асословчи ҳолатларнинг мавжудлиги;

жиноятнинг ижтимоий хавфлилиқ даражаси;

айбланувчининг шахсига оид маълумотлар, яъни машғулоти, мансаби, иш жойи, касби, мутахассислиги, ёши, соғлиғи, оилавий аҳволи, судланганлиги, жамоа билан муносабатлари ва бошқалар;

шахснинг озодликда қолдирилиши жабрланувчи учун ёки бошқа фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатлари учун, худди шунингдек, айбланувчининг ўзи учун ҳам хавф тугдириши мумкинлиги даражаси;

бошқа турдаги эҳтиёт чорасини танлаш, эҳтиёт чораларини қўллаш мақсадларини таъминлай олмаслигини асословчи маълумотлар.

Қамоқ тарзидаги эҳтиёт чорасини танлаш учун ажримда ушбу ҳолатларнинг шунчаки келтирилиши кифоя эмас. Уларнинг ҳар бири тарафлар томонидан тақдим қилинган маълумотлар асосида чуқур асослантирилиши керак.

Судьянинг ажрими ўқиб эшиттирилган пайтдан эътиборан кучга киради ва дарҳол ижро қилиниши керак. Ажрим судья томонидан имзоланади.

Судьянинг ажрими ижро учун прокурорга, маълумот учун эса гумон қилинувчига, айбланувчига, ҳимоячига юборилади. Агар шахсга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида ажрим чиқарилса, Қонунга биноан ЖПКнинг 217-моддасига киритилган ўзгартиш бўйича суд бу ҳақда 24 соатдан кечиктирмасдан унинг оила аъзоларидан бирига, улар бўлмаган тақдирда эса қариндошла-

рига ёки яқин кишиларига хабар бериши, шунингдек бу ҳақда иш ёки ўқиш жойига маълум қилиши шарт.

Судья айбланувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида ажрим чиқарганда эҳтиёт чораси ЖПК 245-моддасида белгиланган уч ойлик муддатга қўлланилган ҳисобланади.

7. Қонуннинг 1-моддаси саккизинчи банди билан ЖПКнинг «Эҳтиёт чораси қўлланиши мумкин бўлган шахслар» номли 239-моддасининг иккинчи қисми, яъни қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилишида алоҳида мақомга эга бўлган шахслар гуруҳига оид қоидалар янги таҳрирда берилди. Унга кўра, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси депутатига, Сенатининг аъзосига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси тегишли палатаси ёки унинг Кенгаши розилиги талаб этилади.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакилига (омбудсманга) нисбатан ҳам қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг розилиги талаб этилиши белгилаб қўйилди. Ушбу қонун қабул қилингунига қадар Омбудсманга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўлланилишида муайян органнинг розилиги талаб қилиниши тўғрисидаги норма ЖПКда мавжуд эмас эди. Эндиликда мамлакатимизда Омбудсманнинг мақоми ва дахлсизлигига оид қоидалар янада мустаҳкамланди.

Бу масаладаги яна бир янгилик шундан иборатки, мазкур моддада Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси депутатига, халқ депутатлари вилоят, Тошкент шаҳар, туман ва шаҳар Кенгашининг депутатига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашда Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, тегишли халқ депу-

татлари Кенгаши ёки уларнинг раҳбарлари розилиги талаб этилиши аниқ белгилаб қўйилди.

8. Қонунга мувофиқ ЖПКнинг 245-моддасига ўзгартиришлар киритилиб, қамоқда сақлаб туришнинг 3 ойлик муддати: 5 ойгача — Қорақалпоғистон Республикаси прокурори ёки вилоят, Тошкент шаҳар прокурори ва уларга тенглаштирилган прокурорларнинг; 7 ойгача — Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ўринбосарининг; 9 ойгача — Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг; бир йилгача — алоҳида мураккаб ишлар тергов қилинаётган ҳолларда оғир ҳамда ўта оғир жиноятлар содир этганликда айбланаётган шахсларга нисбатан Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг илтимосномасига биноан узайтириш имкони суд томонидан қўриб чиқилиши белгиланди.

9. Агар айбланувчини қамоқда сақлаб туриш муддати тугаган жиноят ишини суд қўшимча терговга қайтараётган ва ишнинг ҳолатларига кўра қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини ўзгартириш мумкин бўлмаган тақдирда, жиноят ишини қўшимча терговга қайтарган суд томонидан қамоқда сақлаб туриш муддати бир ойгача узайтирилиши мумкин. Кўрсатилган муддатни узайтириш айбланувчи иш судга юборилгунига қадар қамоқда бўлган вақтни ҳисобга олган ҳолда ЖПКнинг 245-моддаси биринчи ва иккинчи қисмларида белгиланган тартиб ҳамда доирада амалга оширилади.

10. Қонунга мувофиқ, ЖПКнинг 247-моддаси ҳам янги таҳрирда баён этилди ва қамоқда сақлаб туриш муддатини суд тартибида узайтириш қондаси белгиланди. Бунда, айбланувчини қамоқда сақлаб туришнинг белгиланган муддати тугашидан камида 6 сутка олдин тегишли прокурор қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисида илтимоснома қўзғатиш ҳақида қарор чиқаради, бу қарор судга юборилади. Ушбу қарорда терговнинг чўзилиб кетганлиги сабаблари, текширилиши лозим бўлган тусмоллар ва ҳолатлар, қўшимча равишда сўралаётган муддат кўрсатилади.

Илтимоснома қонунга мувофиқ қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимосномани кўриб чиқиш ваколатига эга бўлган судья томонидан якка тартибда, илтимоснома материаллар келиб тушган пайтдан эътиборан 72 соат ичида, ёпиқ суд мажлисида прокурор, айбланувчи, агар ишда қатнашаётган бўлса, ҳимоячи иштирокида кўриб чиқилади. Фақатгина айбланувчи стационар суд-психиатрия экспертизасидан ўтказиш учун тиббий муассасага жойлаштирилган ҳоллардагина, илтимоснома суд томонидан айбланувчининг иштирокисиз кўриб чиқилиши мумкин. Бунда айбланувчининг ҳимоячиси суд мажлисида иштирок этиши шарт.

Судья қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимосномани кўриб чиқиб, қуйидаги ажримлардан бирини чиқаради:

- 1) қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисида;
- 2) қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтиришни рад қилиш тўғрисида.

Судьянинг қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш ҳақидаги ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтиришни рад қилиш тўғрисидаги ажрими ўқиб эшиттирилган пайтдан эътиборан кучга киради ва дарҳол ижро қилиниши керак. Ажрим судья томонидан имзоланади. Судьянинг ажрими ижро учун прокурорга, маълумот учун эса айбланувчига, ҳимоячига юборилади.

11. Қонунга мувофиқ ЖПКнинг 241-моддаси янги таҳрирда баён этилди. Унга кўра, эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги қарор устидан шикоят бериш ва протест билдириш тартиби батафсил баён этилди. Хусусан, эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги қарор устидан терговни назорат қилаётган, уни бекор қилишга ёки ўзгартиришга ҳақли бўлган прокурорга шикоят берилиши мумкин. Прокурор шикоятни олган пайтдан эътиборан 3 сутка ичида уни кўриб чиқиши ҳамда шикоят берган шахсни ўз қароридан хабардор этиши шарт.

Дастлабки тергов босқичида қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги ёки қамоқда сақлаш муддатини узайтириш тўғрисидаги масала бўйича суднинг ажрими устидан эса мазкур ажрим чиқарилган кундан эътиборан 72 соат ичида апелляция тартибида шикоят берилиши, протест билдирилиши мумкин.

ЖПКнинг 46, 47, 53, 55, 61, 479, 497² — моддаларига кўра, гумон қилинувчи, айбланувчи, унинг ҳимоячиси, қонуний вакили, шунингдек жабрланувчи, унинг вакили эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги қарор устидан шикоят бериш ҳуқуқига эга бўлган шахслар ҳисобланадилар.

Шикоят, протест ажрим чиқарган суд орқали берилади, мазкур суд уларни 24 соат ичида материаллар билан бирга апелляция инстанцияси судига юбориши шарт. Апелляция инстанцияси суди кўрсатилган материалларни шикоят ёки протест билан бирга улар келиб тушган пайтдан эътиборан 72 соатдан кечиктирмасдан кўриб чиқиши керак. Шикоят ёки протест берилиши эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги масала бўйича қарор ижросини тўхтатмайди.

Дастлабки тергов босқичида қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги масала бўйича суднинг ажрими устидан у чиқарилгач 72 соат ўтгандан сўнг берилган шикоят (протест) ЖПКнинг 497⁴-моддасининг учинчи қисмига асосан кўрмасдан қолдирилади, бу ҳақда уларни берган шахсларга маълум қилинади.

Апелляция инстанцияси суди апелляция шикоятини, протестини кўриб чиқиб, ўз ажрими билан:

1) судьянинг ажримини ўзгаришсиз, шикоят ёки протестни эса қаноатлантирмасдан қолдиришга;

2) судьянинг ажримини бекор қилиш ва гумон қилинувчи ёки айбланувчини қамоқдан озод қилиш ёхуд унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашга, қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш масаласи бўйича чиқарилган суд ажрими юзасидан эса ушбу ажримни бекор қилиш ва қамоқда сақлаб туриш муддатини узай-

тиришни рад этишга ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтиришга ҳақли.

Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш рад қилинган тақдирда, айнан ўша гумон қилинувчига, айбланувчига нисбатан мазкур масала бўйича такроран судга мурожаат қилишга қамоққа олишни тақозо этадиган янги ҳолатлар юзага келганда йўл қўйилади.

Қамоқда сақлаш муддати тугаб, озод этилган айбланувчига нисбатан қамоқда сақлаб туриш муддати узайтирилган тақдирда, суд унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллайди. Бунда шуни назарда тутиш керакки, биринчи инстанция суди томонидан қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтиришни рад қилиш тўғрисида ажрим чиқарилган ва қамоқда сақлаш муддати тугаган бўлса айбланувчи озод қилиниши, унга нисбатан бошқа эҳтиёт чорасини танлаш масаласи ҳал қилиниши лозим. Агар апелляция инстанцияси суди судьянинг қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтиришни рад қилиш тўғрисида ажримини бекор қилса, айбланувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллайди.

Қонунда қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш масаласи бўйича чиқарилган ажрим устидан кассация шикояти (протести), назорат тартибида шикоят (протест) билдирилиши назарда тутилмаган.

12. Қонунга биноан «Прокуратура тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг «Прокурорнинг ваколатлари» номли 28-моддаси ўзгартиш ва қўшимчалар киритилиб, прокурорга қонунларнинг жиноятчиликка қарши курашни амалга оширадиган органлар ижро этишлари устидан назорат қилиш жараёнида ўз ваколатлари доирасида суриштирув органларига суднинг қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги ажримини ижро этишни топшириш, эҳтиёт чораси сифатида қамоқда сақлаш муддатини узайтириш тўғрисида судга илтимоснома киритиш ваколатларига оид нормалар ҳам белгиланди.

2. ҚАМОҚҚА ОЛИШГА САНКЦИЯ БЕРИШ ҲУҚУҚИ СУДЛАРГА ЎТКАЗИЛИШИГА ОИД ҚОНУНЛАРДА ҚЎЛЛАНИЛГАН АСОСИЙ ТУШУНЧАЛАР ТАВСИФИ

- Санкция** — (лат. *sanctio* — қатъий қарор) жиноят процессида шахснинг ҳуқуқ ва эркинликларини чеклаш, жамият ва давлат манфаатларига дахл қилиш билан бевосита боғлиқ бўлган муайян ҳаракатларни амалга ошириш учун ваколатли мансабдор шахс (судья ёки прокурор) томонидан қонунда белгиланган тартибда бериладиган махсус рухсатнома.
- Эҳтиёт чораси сифатида қамоққа олиш** — Эҳтиёт чораси сифатида қамоққа олиш Жиноят кодексида уч йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо назарда тутилган қасддан содир этилган жиноятларга доир ҳамда эҳтиётсизлик оқибатида содир этилиб, бунинг учун Жиноят кодексида беш йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо назарда тутилган жиноятларга доир ишлар бўйича қўлланиладиган эҳтиёт чораси.
- Алоҳида ҳолларда қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш** — Алоҳида ҳолларда қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси уч йилдан ортиқ бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо назарда тутилган қасддан содир этилган жиноятларга доир, шунингдек эҳтиётсизлик оқибатида содир этилиб, бунинг учун беш йилдан ортиқ бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо назарда тутилган жиноятларга доир ишлар бўйича қуйидаги ҳолатлардан бири мавжуд бўлган тақдирда:
айбланувчи, судланувчи тергов ва суддан яширинганида;

**Қамоққа олиш тарзи-
даги эҳтиёт чораси
қўлланилиши мумкин
бўлган шахс**

**Қамоққа олиш тарзи-
даги эҳтиёт чорасини
қўллаш тўғрисида ил-
тимоснома қўзғатиш
ҳақида қарор**

**Қамоққа олиш тарзи-
даги эҳтиёт чорасини
қўллаш тўғрисидаги
илтимосноманинг
асослилигини текши-
риш**

ушлаб турилган гумон қилинувчи-
нинг шахси аниқланмаганида;

илгари қўлланилган эҳтиёт чораси
айбланувчи, судланувчи томонидан бу-
зилганида;

ушлаб турилган гумон қилинувчи
ёки айбланувчи, судланувчи Ўзбекистон
Республикасида доимий яшаш жойига
эга бўлмаганида;

жиноят қамоқ ёки озодликдан маҳрум
қилиш тариқасидаги жазони ўташ даврида
содир этилганида, қўлланилиши мумкин.

Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чо-
раси фақат ушлаб турилган гумон қили-
нувчига ёки айбланувчи тариқасида ишда
иштирок этишга жалб қилинган шахсга
нисбатан қўлланилиши мумкин.

Қонунда назарда тутилган ҳолатлар
мавжуд бўлганда ва дастлабки тергов да-
вомида қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт
чораси танланганда прокурор, прокурор-
нинг розилиги билан терговчи қамоққа
олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш
тўғрисида илтимоснома қўзғатиш ҳақида
қарор чиқаради.

Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чо-
расини қўллаш тўғрисида илтимоснома
қўзғатиш ҳақидаги қарорда ушлаб турил-
ган гумон қилинувчи ёки айбланувчини
қамоққа олиш заруратини келтириб чи-
қарган асослар ва бошқа эҳтиёт чораси-
ни қўллаб бўлмаслик асослари баён қили-
нади. Қарорга илтимосномани асословчи
зарур материаллар илова қилинади.

Прокурор қамоққа олиш тарзидаги
эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги ил-
тимосноманинг асослилигини текши-
риб, унга рози бўлган тақдирда, илти-
моснома қўзғатиш тўғрисидаги қарор ва
зарур материалларни судга юборади. Агар
илтимоснома ушлаб турилган гумон

**Қамоққа олиш тарзи-
даги эҳтиёт чорасини
қўллаш тўғрисидаги
илтимосномани кўриб
чиқиш**

**Қамоққа олиш тарзи-
даги эҳтиёт чорасини
қўллаш тўғрисидаги
илтимосномани кўриб
чиқишда иштирок
этувчи шахслар**

қилинувчи ёки айбланувчига нисбатан қўзғатилаётган бўлса, қарор ва кўрсатилган материаллар ушлаб туриш муддати тугашидан камида ўн икки соат олдин судга тақдим қилиниши керак.

Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимоснома жиноят содир қилинган ёки дастлабки тергов юритилаётган жойдаги жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) судининг, округ, ҳудудий ҳарбий суднинг судьяси томонидан, мазкур судларнинг судьяси бўлмаган ёхуд қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги материални кўриб чиқишда унинг иштирокини истисно этувчи ҳолатлар мавжуд бўлган тақдирда, жиноят ишлари бўйича Қорақалпоғистон Республикаси Олий суди, жиноят ишлари бўйича вилоят, Тошкент шаҳар суди, Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий суди раисининг кўрсатмасига биноан бошқа тегишли суднинг судьяси томонидан яқка тартибда кўриб чиқилади.

Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимоснома ёпиқ суд мажлисида, материаллар келиб тушган пайтдан эътиборан ўн икки соат ичида, лекин ушлаб туришнинг энг кўп муддатидан кечиктирмай кўриб чиқилади.

Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимоснома прокурор, агар ишда қатнашаётган бўлса ҳимоячи, ушлаб турилган гумон қилинувчи ёки айбланувчи иштирокида кўриб чиқилади. Ушлаб турилган гумон қилинувчи, айбланувчи суд мажлисига олиб келинади. Суд мажлисида гумон қилинувчи ёки айбланувчининг қонуний

Жиноятлар тергов қилинаётганда қамоқда сақлаб туриш муддати

қўшимча далилларни тақдим этишлари учун ушлаб туриш муддатини қирқ саккиз соатдан кўп бўлмаган муддатга узайтириш тўғрисида.

Судьянинг қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги ёки уни қўллашни рад қилиш тўғрисидаги ажрими ўқиб эшиттирилган пайтдан эътиборан кучга киради ва дарҳол ижро қилиниши керак. Судьянинг ажрими ижро учун прокурорга, маълумот учун эса гумон қилинувчига, айбланувчига, ҳимоячига юборилади. Судьянинг ажрими устидан ушбу Кодекс 241-моддасининг иккинчи қисмида назарда тутилган қоидаларга биноан апелляция тартибида шикоят берилиши, протест билдирилиши мумкин.

Апелляция инстанцияси суди апелляция шикоятини, протестини кўриб чиқиб, ўз ажрими билан:

1) судьянинг ажримини ўзгаришсиз, шикоят ёки протестни эса қаноатлантирмасдан қолдиришга;

2) судьянинг ажримини бекор қилиш ва гумон қилинувчи ёки айбланувчини қамоқдан озод қилиш ёхуд унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашга ҳақли.

Жиноятлар тергов қилинаётганда қамоқда сақлаб туриш муддати кўпи билан уч ойни ташкил этади.

Қамоқда сақлаб туришнинг қонун нормаларида белгиланган уч ойлик муддати:

5 ойгача — Қорақалпоғистон Республикаси прокурори ёки вилоят, Тошкент шаҳар прокурори ва уларга тенглаштирилган прокурорларнинг;

7 ойгача — Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ўринбосарининг;

9 ойгача — Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг;

бир йилгача — алоҳида мураккаб ишлар тергов қилинаётган ҳолларда оғир ҳамда ўта оғир жиноятлар содир этганликда айбланаётган шахсларга нисбатан Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг илтимосномасига биноан узайтириш имкони суд томонидан кўриб чиқилади. Муддатни яна узайтиришга йўл қўйилмайди. Кўрсатилган барча илтимосномаларни кўриб чиқишда суд тақдим этилган материалларнинг асослилигини, шунингдек процессуал нормалар ва талабларга риоя этилганлигини инобатга олади.

Қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тартиби —

Айбланувчини қамоқда сақлаб туришнинг белгиланган муддати тугашидан камида олти сутка олдин тегишли прокурор қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисида илтимоснома қўзғатиш ҳақида қарор чиқаради, бу қарор судга юборилади.

Қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисида илтимоснома қўзғатиш ҳақидаги қарорда терговнинг чўзилиб кетганлиги сабаблари, текширилиши лозим бўлган тусмоллар ва ҳолатлар, қўшимча равишда сўралаётган муддат кўрсатилиши керак.

Қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимоснома —

Қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимоснома жиноят содир этилган ёки дастлабки тергов юритилаётган жойдаги жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) судининг, округ, ҳудудий ҳарбий суднинг судьяси томонидан, мазкур судларнинг судьяси

бўлмаган ёхуд қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги материални кўриб чиқишда унинг иштирокини истисно этувчи ҳолатлар мавжуд бўлган тақдирда, жиноят ишлари бўйича Қорақалпоғистон Республикаси Олий суди, жиноят ишлари бўйича вилоят, Тошкент шаҳар суди, Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий суди раисининг кўрсатмасига биноан бошқа тегишли суднинг судьяси томонидан якка тартибда кўриб чиқилади.

Қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимоснома материаллар келиб тушган пайтдан эътиборан етмиш икки соат ичида ёпиқ суд мажлисида кўриб чиқилади.

Қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимоснома прокурор, айбланувчи, агар ишда қатнашаётган бўлса, ҳимоячи иштирокида кўриб чиқилади. Зарур ҳолларда терговчи судга чақирилиши мумкин.

Айбланувчи стационар суд-психиатрия экспертизасидан ўтказиш учун тиббий муассасага жойлаштирилган тақдирда, қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимоснома суд томонидан айбланувчининг иштирокисиз кўриб чиқилиши мумкин. Бунда айбланувчининг ҳимоячиси суд мажлисида иштирок этиши шарт.

Судьянинг қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимосномани кўриб чиқиш натижаси юзасидан ажрим

Судья қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимосномани кўриб чиқиб, қуйидаги ажримлардан бирини чиқаради:

1) қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисида;

2) қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтиришни рад қилиш тўғрисида.

Судьянинг қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш ҳақидаги ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтиришни рад қилиш тўғрисидаги ажрими ўқиб эшиттирилган пайтдан эътиборан кучга киради ва дарҳол ижро қилиниши керак. Судьянинг ажрими ижро учун прокурорга, маълумот учун эса айбланувчига, ҳимоячига юборилади. Судьянинг ажрими устидан ушбу Кодекс 241-моддасининг иккинчи қисмида назарда тутилган қоидаларга биноан етмиш икки соат ичида апелляция тартибида шикоят берилиши, протест билдирилиши мумкин.

Апелляция инстанцияси суди апелляция шикоятини, протестини кўриб чиқиб, ўз ажрими билан:

1) судьянинг ажримини ўзгаришсиз, шикоят ёки протестни эса қаноатлантирмасдан қолдиришга;

2) судьянинг ажримини бекор қилиш ва қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтиришни рад этишга ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтиришга ҳақли. Қамоқда сақлаш муддати тугаб, озод этилган айбланувчига нисбатан қамоқда сақлаб туриш муддати узайтирилган тақдирда, суд унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаши керак.

Вояга етмаган шахсга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома қўзғатиш

Вояга етмаган шахсга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома қўзғатиш ҳақидаги масалани кўриб чиқишда прокурор иш материаллари билан шахсан танишиб чиқиши, илтимосноманинг асослилигини текшириши, ҳодисанинг фавқулоддалигига ишонч ҳосил қилиши ва айбланувчини ушбу эҳтиёт чорасини қўллаш билан боғлиқ ҳолатлар бўйича сўроқ қилиши шарт.

3. ДАСТЛАБКИ ТЕРГОВДА ҚАМОҚҚА ОЛИШ ТАРЗИДАГИ ЭҲТИЁТ ЧОРАСИНИ ҚўЛЛАШНИНГ ПРОЦЕССУАЛ ТАРТИБИ



**Қамоққа олиш тарзидаги
эҳтиёт чорасини қўллаш
тўғрисидаги илтимосноманинг
судлар томонидан кўриб
чиқилиши
(ЖПК 243-м.)**

Илтимоснома жиноят содир қилинган ёки дастлабки тергов юритилаётган жойдаги жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) судининг, округ, ҳудудий ҳарбий суднинг судьяси томонидан якка тартибда прокурор, агар ишда қатнашаётган бўлса ҳимоячи, ушлаб турилган гумон қилинувчи ёки айбланувчи иштирокида ёпиқ суд мажлисида, материаллар келиб тушган пайтдан эътиборан 12 соат ичида, лекин ушлаб туришнинг энг кўп муддатидан кечиктирмай кўриб чиқилади.

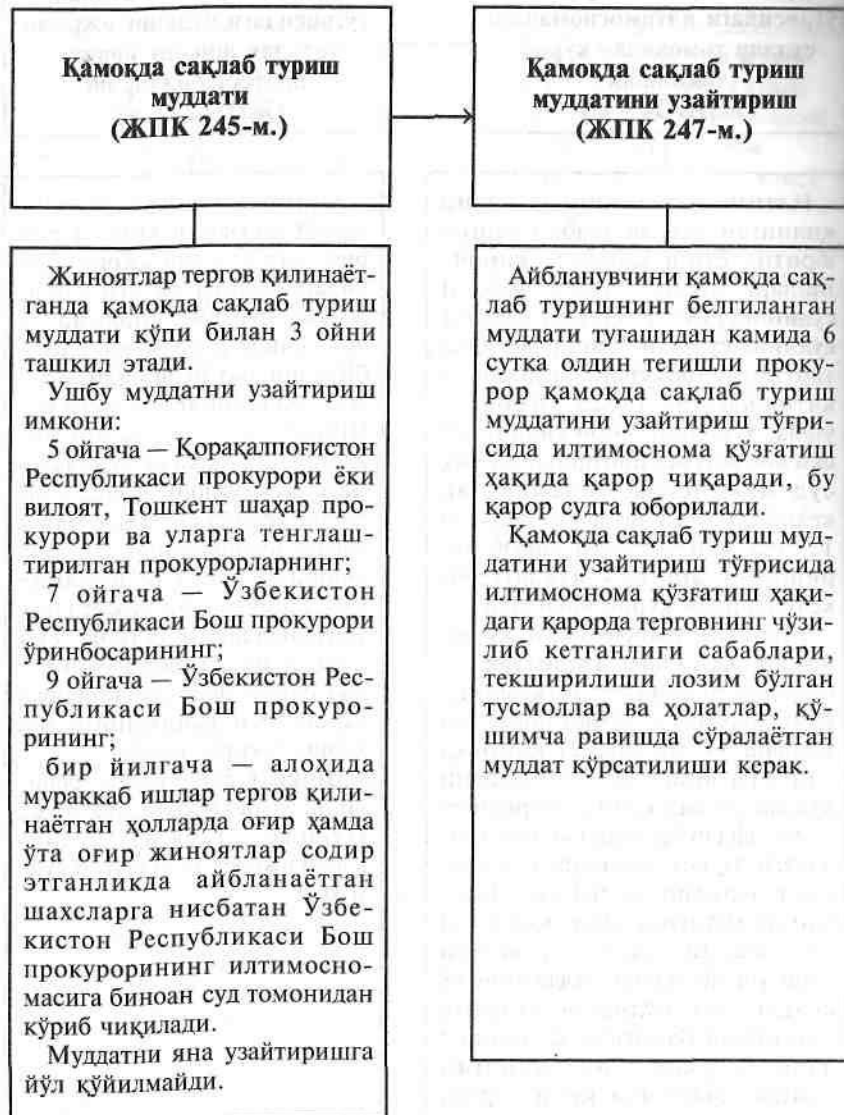
Судья илтимосномани кўриб чиқиб, қуйидаги ажримлардан бирини чиқаради: 1) қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида; 2) қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашни рад қилиш тўғрисида; 3) тарафлар қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашнинг асосланганлиги ёки асосланмаганлигига доир қўшимча далилларни тақдим этишлари учун ушлаб туриш муддатини 48 соатдан кўп бўлмаган муддатга узайтириш тўғрисида. Судьянинг ажрими ўқиб эшиттирилган пайтдан эътиборан кучга киради ва дарҳол ижро қилиниши керак.

**Қамоққа олиш тарзидаги
эҳтиёт чорасини қўллаш
тўғрисидаги суднинг ажрими
устидан шикоят бериш,
протест билдириш
(ЖПК 241-м.)**

Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги суднинг ажрими устидан мазкур ажрим чиқарилган кундан эътиборан 72 соат ичида апелляция тартибда шикоят берилиши, протест билдирилиши мумкин. Шикоят, протест ажрим чиқарган суд орқали берилади, мазкур суд уларни 24 соат ичида материаллар билан бирга апелляция инстанцияси судига юбориши шарт. Апелляция инстанцияси суди кўрсатилган материалларни шикоят ёки протест билан бирга улар келиб тушган пайтдан эътиборан 72 соатдан кечиктирмасдан кўриб чиқиши керак.

Шикоят ёки протест берилиши эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги масала бўйича қарор ижросини тўхтатиб қўймайди.

4. ДАСТЛАВКИ ТЕРГОВДА ҚАМОҚДА САҚЛАБ ТУРИШ МУДДАТИНИ УЗАЙТИРИШНИНГ ПРОЦЕССУАЛ ТАРТИБИ



(Давоми)



**5. ДАСТЛАБКИ ТЕРГОВДА ҚАМОҚҚА ОЛИШ ТАРЗИДАГИ
ЭҲТИЁТ ЧОРАСИНИ ҚЎЛЛАШ ҲАҚИДАГИ СУДНИНГ
АЖРИМИ УСТИДАН АПЕЛЛЯЦИЯ ТАРТИБИДА
БЕРИЛГАН ШИКОЯТ, ПРОТЕСТНИ КЎРИБ
ЧИҚИШНИНГ ПРОЦЕССУАЛ ТАРТИБИ**

Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги масала бўйича суднинг ажрими устидан шикоят бериш ва протест билдириш (ЖПК 241-м.)	Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги суднинг ажрими устидан берилган шикоят, протестни кўриб чиқиш (ЖПК 241-м.)	Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги суднинг ажрими устидан берилган шикоят, протестни кўриб чиқиш натижалари (ЖПК 241-м.)
Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги масала бўйича суднинг ажрими устидан мазкур ажрим чиқарилган кундан эътиборан 72 соат ичида апелляция тартибида шикоят берилиши, протест билдирилиши мумкин. Шикоят, протест ажрим чиқарган суд орқали берилади, мазкур суд уларни 24 соат ичида материаллар билан бирга апелляция инстанцияси судига юбориши шарт. Шикоят ёки протест берилиши эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги масала бўйича қарор ижросини тўхтатиб қўймайди.	Апелляция инстанцияси суди кўрсатилган материалларни шикоят ёки протест билан бирга улар келиб тушган пайдан эътиборан 72 соатдан кечиктирмасдан кўриб чиқиши керак.	Апелляция инстанцияси суди апелляция шикоятини, протестини кўриб чиқиб, ўз ажрими билан: 1) судьянинг ажримини ўзгаришсиз, шикоят ёки протестни эса қаноатлантирмасдан қолдиришга; 2) судьянинг ажримини бекор қилиш ва гумон қилинувчи ёки айбланувчини қамоқдан озод қилиш ёхуд унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашга ҳақли. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш рад қилинган тақдирда, айнан ўша гумон қилинувчига, айбланувчига нисбатан мазкур масала бўйича такроран судга мурожаат қилишга қамоққа олишни тақозо этадиган янги ҳолатлар юзага келганда йўл қўйилади.

**6. ДАСТЛАБКИ ТЕРГОВДА ҚАМОҚДА САҚЛАШ
МУДДАТИНИ УЗАЙТИРИШ ТЎҒРИСИДАГИ СУДНИНГ
АЖРИМИ УСТИДАН АПЕЛЛЯЦИЯ ТАРТИБИДА БЕРИЛГАН
ШИКОЯТ, ПРОТЕСТНИ КЎРИБ ЧИҚИШНИНГ
ПРОЦЕССУАЛ ТАРТИБИ**

Қамоқда сақлаш муддатини узайтириш тўғрисидаги масала бўйича суднинг аж- рими устидан ши- коят бериш ва про- тест билдириш (ЖПК 241-м.)	Қамоқда сақлаш муд- датини узайтириш тўғрисидаги масала бўйича суднинг аж- рими устидан берил- ган шикоят протест- ни кўриб чиқиш (ЖПК 241-м.)	Қамоқда сақлаш муд- датини узайтириш тўғ- рисидаги масала бў- йича суднинг ажри- ми устидан берилган шикоят протестни кўриб чиқиш натижа- лари (ЖПК 247-м.)
Қамоқда сақлаш муддатини узайтириш тўғрисидаги масала бўйича суднинг ажримини устидан мазкур ажрим чиқарилган кундан эътиборан 72 соат ичида апелляция тартибида шикоят берилиши, протест билдирилиши мумкин. Шикоят, протест ажрим чиқарган суд орқали берилади, мазкур суд уларни 24 соат ичида материаллар билан бирга апелляция инстанцияси судига юбориши шарт. Шикоят ёки протест берилиши эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги масала бўйича қарор ижросини тўхтатиб қўймайди.	Апелляция инстанцияси суди кўрсатилган материалларни шикоят ёки протест билан бирга улар келиб тушган пайтдан эътиборан 72 соатдан кечиктирмасдан кўриб чиқиши керак.	Апелляция инстанцияси суди апелляция шикоятини, протестини кўриб чиқиб, ўз ажрими билан: 1) судьянинг ажримини ўзгаришсиз, шикоят ёки протестни эса қаноатлантирмасдан қолдиришга; 2) судьянинг ажримини бекор қилиш ва қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтиришни рад этишга ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтиришга ҳақли. Қамоқда сақлаш муддати тугаб, озод этилган айбланувчига нисбатан қамоқда сақлаб туриш муддати узайтирилган тақдирда, суд унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаши керак.

**7. ҚАМОҚҚА ОЛИШГА САНКЦИЯ БЕРИШ ҲУҚУҚИНИНГ
СУДЛАР ТОМОНИДАН АМАЛГА ОШИРИЛИШИГА ОИД
ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАР**

№	Халқаро ҳужжат	Халқаро ҳужжат нормаси
1.	Инсон ҳуқуқлари Умумжаҳон Декларацияси (10.12.1948 й.)	Ҳеч ким асоссиз ҳибсга олинмиши, ушланиши ёки қувғин қилиниши мумкин эмас. Ҳар бир инсон ҳуқуқ ва бурчларини белгилаш ва унга қўйилган жиноий айбнинг қанчалик даражада асосли эканлигини аниқлаши учун тўлиқ тенглик асосида унинг иши ошкора ва адолат талабларига риоя қилинган ҳолда мустақил ва ҳолис суд томонидан кўриб чиқилиши ҳуқуқига эга (9, 10-моддалар).
2.	Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро Пакт (19.12.1966 й.)	1. Ҳар бир инсон эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқига эга. Ҳеч ким ўзбошимчалик билан ҳибсга олинмиши ёки қамоқда сақланиши мумкин эмас. Ҳеч ким қонун билан белгиланганидан бошқача асос ва тартибда озодликдан маҳрум этилиши мумкин эмас. 2. Ҳибсга олинаётган ҳар бир кишига ҳибсга олиш вақтида ҳибсга олиш сабаблари айтилади ва зудлик билан унга қўйилган айблов маълум қилинади. 3. Жиноий айблов билан ҳибсга олинган ёки ушланган ҳар бир шахс зудлик билан судья ёки қонун бўйича суд ҳокимиятини амалга ошириш ҳуқуқи бўлган бошқа мансабдор шахс ҳузурига келтирилади ва оқиллона муддат ичида иши судда кўрилиши ёки озод бўлиш ҳуқуқига эга. Иши судда ҳал этилиши кутилаётган шахсларни ҳибсда сақлаб туриш умумий қоида бўлмаслиги лозим, бироқ озод қилиш судга келиш, судда иш кўриб чиқиляётганда унинг ҳар

	қандай босқичига келиш кафолатларини беришга, зарур ҳолларда ҳукми ижро этиш учун келишга боғлиқ қилиб қўйилиши мумкин. 4. Қамоққа олиниши ёки ҳибсда ушлаб турилиши туфайли озодликдан маҳрум этилган ҳар бир шахс ўз ишининг судда кўриб чиқилиши ҳуқуқига эга, чунончи суд дарҳол унинг ушланиши қанчалик қонуний эканлиги борасида қарор чиқара олсин ва агар унинг ушланиши ноқонуний бўлса озод қилиш ҳақида фармоёниш бера олсин. 5. Ноқонуний равишда қамалган ёки ҳибсда ушлаб турилган ҳар бир шахс даъво кучига эга бўлган компенсация талаб қилиш ҳуқуқига эгадир (9-модда). 1. Барча шахслар судлар ва трибуналлар олдида тенгдир. Ҳар бир киши унга қўйилаётган ҳар қандай жиноий айблов кўриб чиқиладиганда ёки бирор-бир фуқаролик жараёнида унинг ҳуқуқ ва бурчлари аниқланаётганида қонунга мувофиқ тузилган нуфузли, мустақил ва холис суд томонидан мазкур иш адолатли ҳамда очиқ ҳолда кўриб чиқилиши ҳуқуқига эга. Демократик жамиятда ахлоқ юзасидан, жамият тартиби ёки давлат хавфсизлиги нуқтаи назаридан ёки буни томонларнинг шахсий ҳаёти манфаатлари талаб этганида ёки суд фикрига кўра бу қандайдир даражада қатъиян зарур деб топилганида, яъни омма кўз ўнгида бўладиган жараён судлов манфаатларига ҳалал берадиган алоҳида ҳолларда матбуот ходимлари ва омма барча мажлисларга ёки шу мажлисларнинг бир қисмига киритилмаслиги мумкин; бироқ жиноий ёки фуқаролик иши бўйича чиқарилган ҳар қандай суд қарори ошкора бўлиши керак. Вояга етганларнинг манфаатлари бошқача талаб этганда ёки никоҳ борасидаги низоларга ёки болаларга васийлик қилишга алоқадор ишлар бундан мустасно.
--	--

	2. Жиноят содир этганликда айбланаётган ҳар бир шахс қонунга мувофиқ айби исботланмагунча айбсиз деб ҳисобланиш ҳуқуқига эга. 3. Ҳар бир шахс унга қўйилган ҳар қандай жиноят айблови кўриб чиқиладиганда тўлиқ тенглик асосида қуйидаги кафолатлардан фойдаланиш ҳуқуқига эгадир: а) унга қўйилган айблов характери ва асослари ҳақида у тушунадиган тилда дарҳол ва батафсил хабардор этилиш; б) ўз ҳимоясини тайёрлаш ва ўзи танлаган ҳимоячи билан мулоқотда бўлиш учун етарлича вақт ва имкониятларга эга бўлиш; с) асоссиз ҳолда тўхтатиб турилмасдан ўз ишининг судда кўриб чиқилиши; д) ўзининг иштирокида суд қилиниши ва ўзи ёки танлаб олинган ҳимоячи воситасида ҳимоя қилиниши; агар ҳимоячиси бўлмаса, унга эга бўлиш ҳуқуқи борлиги ҳақида хабардор қилиниши; одил суд манфаатлари талаб этган ҳар қандай ҳолларда унга тайинланган ҳимоячига эга бўлиш, ушбу ҳимоячига ҳақ тўлаш учун етарли маблағи бўлмаган барча ҳолларда ҳимоячини бепул олиш; е) унга қарши кўрсатмалар бераётган гувоҳларни сўроқ қилиш ёки ана шу гувоҳлар сўроқ қилиниши ҳуқуқига эга бўлиш ва унга қарши кўрсатма бераётган гувоҳлар учун мавжуд шартларда унинг ўзи танлаган гувоҳларни терговга чақириш ва сўроқ қилиш ҳуқуқига эга бўлиш; ф) агар судда қўлланиладиган тилни у тушунмаса ёки бу тилда гапира олмаса бепул тарзда таржимон кўмагидан фойдаланиш; г) ўзига ўзи қарши гувоҳлик беришга ёки ўзини айбдор деб тан олишга мажбур қилинмаслик.
--	--

	4. Вояга етмаганларга нисбатан суд жараёни шундай бўлиши керакки, бунда уларнинг ёши ва уларни қайта тарбиялашга кўмаклашиш истаги инобатга олинishi лозим. 5. Бирор-бир жиноят учун судланган ҳар бир шахс унинг судланиши ва ҳукм чиқарилиши юқори суд инстанцияси томонидан қонун асосида кўриб чиқилиши ҳуқуқига эга. 6. Агар бирор-бир шахс жинояти учун узил-кесил қарор билан судланган бўлса ва агар бирор-бир янги ёки янгидан топилган ҳолатга асосан суд ишида хато борлиги шубҳасиз исботланиши туфайли ҳукм бекор қилинса ёки ўша шахс афв этилса, шундай судлов хатоси сабабли жазоланган шахс, башарти, ушбу қайд номаълум ҳолат фақат унинг айби ёки қисман айби билан ўз вақтида топилмаган бўлса, қонунга мувофиқ компенсация олади. 7. Ҳар бир мамлакатнинг қонуни ва жиноят-процессуал ҳуқуқига мувофиқ жиноят учун узил-кесил судланган ёки оқланган ҳар бир шахс ўша жиноят учун иккинчи бор судланиши ёки жазоланиши мумкин эмас (14-модда).
3.	Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги Конвенция (20.11.1989 й.) 1. Иштирокчи-давлатлар жиноят қонунчилигини бузган деб топилган, қонунни бузишда айбланаётган ёки айбдор деб топилётган ҳар бир боланинг унда қадр-қиммат ва аҳамиятга моликлик ҳис-туйғусини тарбиялайдиган, болада инсон ҳуқуқларига ва бошқаларнинг асосий эркинликларига ҳурматни мустаҳкамлайдиган ҳамда бунда боланинг ёши ва ўзини ўнглаб олиши, жамиятда фойдали ўрин тутишига кўмаклашиш истаги ҳисобга олинadиган ҳуқуқини эътироф этадилар.

	ларда бўлмасин тўғридан-тўғри ёки билвосита тазйиқ ёки аралашувлар, босимлар ўтказиш, ундаш, ҳуқуққа хилоф таъсирлар ва ҳар қандай чекловлардан холи равишда мавжуд фактлар ва қонунга мувофиқ, холис ҳал қиладилар. 3. Суд органлари судга оид барча масалалар бўйича ваколатга эгадирлар ҳамда ўзларига тақдим этилган иш ваколатларига кириш-кирмаслигини узил-кесил ҳал қилиш ҳуқуқига эга. 4. Одил судлов жараёнига қонунга хилоф тарзда ва тегишли ижозатсиз аралаштириш ҳоллари бўлмаслиги лозим ва судлар томонидан чиқарилган суд қарорлари қайта кўриб чиқилмайди. Мазкур принцип судлар чиқарган ҳукмларни суд йўли билан қонунга мувофиқ қайта кўриб чиқиш ва енгиллаштиришга тўсқинлик қилмайди. 5. Ҳар бир инсон белгиланган тартибда юридик процедуралар қўлланадиган умумий судларда ёки трибуналларда суд муҳокамаси ҳуқуқига эгадир. Умумий судлар ёки суд органлари ваколатини ўзлаштириш мақсадида тегишли тартибда ўрнатилган юридик процедураларни қўлламайдиган трибуналлар ташкил этилмаслиги лозим. 6. Суд органларининг мустақиллиги принципи суд органларига суд муҳокамасини одилона юритиш ҳуқуқини беради ҳамда тарафлар ҳуқуқларига риоя этишни талаб этади. 7. Ҳар бир иштирокчи-давлат суд органлари томонидан ўз функцияларини маъромида амалга оширишлари учун тегишли воситаларни яратиб беришга мажбур.
--	--

6. БМТ Бош Ассамблеясининг Судьялар хулқига оид Бангалор принциплари (15.02.2006 й.)	1.1. Судья ўз функциясини ҳар қандай тарафдан ва ҳар қандай мақсадларда бўлмасин тўғридан-тўғри ёки билвосита ташқи таъйиқ, ундаш, босим ўтказиш, қўрқитиш ёки аралашувлардан холи равишда фақатгина фактларни баҳолашдан келиб чиқиб, ҳуқуқни онгли равишда тушунган ҳолда амалга ошириши лозим. 1.2. Судья ўзи қарор қилиши лозим бўлган иш юзасидан бутун жамият ва суд жараёнининг муайян иштирокчиларига нисбатан мустақил позицияда бўлади. 1.3. Судья нафақат ўз мансабига номувофиқ бўлган муносабатлар ёки ижро этувчи ва қонун чиқарувчи ҳокимият тармоқлари тарафидан бўладиган таъсирларни инкор этади, балки буни шундай қиладики, токи бу четдан туриб қузатувчига ҳам яққол билинади. 1.4. Иш бўйича қарор чиқариш судья томонидан мустақил амалга оширилиши лозим бўлса, у суд таркибидаги бошқа судьялар фикридан холи равишда иш тутди. 1.5. Судья судьялар томонидан ўз мажбуриятлари бажарилишини ва судьяларнинг институционал ҳамда оператив мустақиллиги ошишини ҳимоя қилади ва қўллаб-қувватлайди. 1.6. Судья суд органлари мустақиллигини таъминлашда биринчи даражали аҳамиятта эга ҳисобланмиш суд хулқининг юксак стандартларини судьяларга нисбатан ижтимоий ишончнинг ошишини таъминлаш мақсадида намоён этади ва рағбатлантиради.
--	---

**8. МУСТАҚИЛ ДАВЛАТЛАР ҲАМДЎСТЛИГИГА АЪЗО АЙ-
РИМ МАМЛАКАТЛАРДА ҚАМОҚҚА ОЛИШГА САНКЦИЯ
БЕРИШ ҲУҚУҚИНИНГ СУДЛАР ТОМОНИДАН АМАЛГА
ОШИРИЛИШИГА ОИД ҚИЁСИЙ ЖАДВАЛЛАР**

**Дастлабки терговда қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт
чорасини қўллайдиган суд органи ваколатлари**

Давлатлар	Жиноят-процессуал кодекси нормалари
ЎЗБЕКИСТОН	ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (1994 йил 22 сентябрдаги қонун билан тасдиқланган) 18-модда. Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза қилиш (2-қисм) Ҳеч ким суд қарорига асосланмаган ҳолда ҳибсга олиниши ёки қамоқда сақланиши мумкин эмас. 29-модда. Суднинг ваколатлари (1-қисм) Суднинг ваколатларига: қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш масалалари билан боғлиқ илтимоснома, шикоят ва протестни эҳтиёт чоралари тўғрисида қарор чиқарган судни албатта хабардор қилган ҳолда кўриб чиқиш; жиноят ишини суд муҳокамасига тайёрлаш; ишни муҳокама қилиш ва ҳукм чиқариш ёки бошқа қарор қабул қилиш; ишни апелляция, кассация, назорат тартибида кўриб чиқиш; ҳукми ижро эттириш киради.
РОССИЯ	РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (2001 йил 18 декабрда қабул қилинган) 29-модда. Суднинг ваколатлари (2-қисм) фақат суд, шунингдек судга қадар иш юритиш давомида қарор қабул қилишга ваколатли: 1) қамоққа олиш, уй қамоғи тарзидаги эҳтиёт чорасини танлаш тўғрисида;

АРМАНИСТОН	АРМАНИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (1998 йил 1 июлда қабул қилинган) 11-модда. Шахс дахлсизлиги (3-қисм) Ҳибсга олиш, қамоққа олиш, шахс-ни мажбурий равишда тиббий ёки тарбия муас-сасасига жойлаштириш фақат суд қарорига асосан амалга оширилади. 136-модда. Эҳтиёт чорасини қўллаш тартиби (2-қисм) Қамоқ, гаров фақат суд қарорига асосан — терговчи ёки прокурор ташаббуси ёки судда жиноят ишини кўриш жараёнида суд ташаббусига кўра амалга оширилади.
МОЛДОВА	МОЛДОВА РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (2003 йил 14 мартдаги Қонун билан тасдиқланган) 41-модда. Жиноий таъқиб бўйича судьянинг ваколатлари Жиноий таъқиб давомида судья суд назоратини қуйидагича таъминлайди: 10) шахсни дастлабки ёки уй қамоғига олиш, шунингдек, ушбу эҳтиёт чораларини ўзгартириш, тўхтатиб туриш ёки бекор қилиш.

**Дастлабки терговда қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт
чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома кўзгатувчи
давлат органи**

Давлатлар	Жиноят-процессуал кодекси нормалари
ЎЗБЕКИСТОН	ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (1994 йил 22 сентябрдаги Қонун билан тасдиқланган) 243-модда. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тартиби (2-қисм) Қонунда назарда тутилган ҳолатлар мавжуд бўлганда ва дастлабки тергов давомида қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси танлан- ганда прокурор, прокурорнинг розилиги билан терговчи қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чора- сини қўллаш тўғрисида илтимоснома кўзгатиш ҳақида қарор чиқаради.
РОССИЯ	РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСИ ЖИНОЯТ- ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (2001 йил 18 декабрда қабул қилинган) 108-модда. Қамоққа олиш (3-қисм) Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини танлаш зарурияти туғилганда про- курор, шунингдек суриштирувчи ва терговчи прокурор розилиги билан судга тегишли илти- моснома кўзгатади.
АРМАНИСТОН	АРМАНИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (1998 йил 1 июлда қабул қилинган) 55-модда. Терговчи (4-қисм) Терговчи судга айбланувчига нисба- тан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини

	танлаш тўғрисида илтимоснома билан ҳамда қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш, хат-хабар, почта, телеграф ва бошқа хабарлар, телефон сўзлашувларини эшитиб туриш, уй-жойни тинтув қилиш тўғрисида илтимоснома билан мурожаат этиш ваколатига эга;
МОЛДОВА	МОЛДОВА РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (2003 йил 14 мартдаги Қонун билан тасдиқланган) 52-модда. Жиноий таъқиб иш юритувида прокурор ваколатлари (1-қисм) Жиноий таъқиб иш юритувида прокурор: 16) суд инстанциясига қамоққа олишга санкция олиш учун, қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш, ушлаб турилган ёки қамоққа олинган шахсни вақтинчалик озод этиш, жўнатмаларни хатлаб қўйиш ва уни олиб қўйиш, телефон сўзлашувларини эшитиб туриш, айбланувчини вақтинчалик лавозимидан четлаштириш ва бошқалар тўғрисида илтимоснома билан мурожаат этади.

**Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш
бўйича терговчининг ваколатлари**

Давлатлар	Жиноят-процессуал кодекси нормалари
ЎЗБЕКИСТОН	ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (1994 йил 22 сентябрдаги Қонун билан тасдиқланган) 36-модда. Терговчи ваколатлари (4-қисм) Терговчи: жиноят ишини қўзғатишга ва тугатишга, ишни қўзғатишни рад этишга; жиноятни содир этишда гумон қилинаётган шахсларни ушлаш ва сўроқ қилишга; ушбу Кодексда назарда тутилган тергов ҳаракатларини олиб боришга; шахсни ишда айбланувчи тариқасида иштирок қилиш учун жалб этиш тўғрисида ва унга нисбатан эҳтиёт чорасини танлаш ҳақида қарор қабул қилишга, қамоққа олиш бундан мустасно; ўз юритувига қабул қилган ишлар бўйича суриштирув органларига қидирув ва тергов ҳаракатларини бажариш тўғрисида ёзма топшириқлар беришга; суриштирув органларидан айрим тергов ҳаракатларини юритишда қўмаклашишни талаб қилишга; қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома беришга, шунингдек эҳтиёт чорасини ушбу Кодекснинг 240-моддасига мувофиқ бекор қилиш ёки ўзгартиришга ҳақлидир.
РОССИЯ	РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (2001 йил 18 декабрда қабул қилинган) 38-модда. Терговчи 2. Терговчи: 3) тергов боришини мустақил йўналтиришга, тергов ва бошқа процессуал ҳаракатлар юритиш тўғрисида қарор қабул қилишга ваколатли, ушбу Кодекс бўйича суд қарори ёки прокурор санкциясини олиш назарда тутилган ҳоллар бундан мустасно.

	108-модда. Қамоққа олиш 3. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини танлаш зарурати бўлса, суриштирувчи ва терговчи прокурор розилиги билан судга тегишли илтимоснома қўзғатади.
АРМАНИСТОН	АРМАНИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (1998 йил 1 июлда қабул қилинган) 55-модда. Терговчи 4. Терговчи, жумладан: 22) эҳтиёт чораларини танлаш, ўзгартириш, бекор қилиш ва бошқа процессуал мажбурлов чораларни қўллаш тўғрисида қарор қабул қилиш, қамоққа олиш бундан мустасно; 24) судга: айбланувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини танлаш ва айбланувчини қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисида илтимоснома билан мурожаат қилиш ваколатига эга.
МОЛДОВА	МОЛДОВА РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (2003 йил 14 мартдаги Қонун билан тасдиқланган) 57-модда. Жиноий таъқиб бўйича офицер ва унинг ваколатлари (2) Жиноий таъқиб бўйича офицер қуйидаги ваколатларга эга: 17) эҳтиёт чорасини танлашни, унинг амал қилиш муддатини узайтиришни, уни ўзгартириш ёки бекор қилишни, ушланган гумон қилинувчини қамоққа олишни, суд инстанцияси санкция бергунга қадар озод қилишни тақлиф этади.

**Дастлабки терговда қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт
чорасини қўллаш бўйича процессуал ҳужжат**

Давлатлар	Жиноят-процессуал кодекси нормалари
ЎЗБЕКИСТОН	ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (1994 йил 22 сентябрдаги Қонун билан тасдиқланган) 243-модда. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тартиби Судья гумон қилинувчи ёки айбланувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимосномани кўриб чиқиб, қуйидаги ажримлардан бирини чиқаради: 1) қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида; 2) қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашни рад қилиш тўғрисида; 3) тарафлар қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашнинг асосланганлиги ёки асосланмаганлигига доир қўшимча далилларни тақдим этишлари учун ушлаб туриш муддатини қирқ саккиз соатдан кўп бўлмаган муддатга узайтириш тўғрисида.
РОССИЯ	РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (2001 йил 18 декабрда қабул қилинган) 108-модда. Қамоққа олиш 7. Судья илтимосномани кўриб чиқиб, қуйидаги қарорлардан бирини чиқаради: 1) гумон қилинувчи ёки айбланувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини танлаш тўғрисида; 2) илтимосномани қаноатлантиришни рад этиш тўғрисида; 3) ушлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисида. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси

	танланганининг асослилиги ёки асосли эмаслигига қўшимча далиллар тақдим этиш учун тарафлардан бирининг илтимосномаси бўйича суд қарори чиқарилган пайтдан бошлаб 72 соатдан кечиктирмай суд томонидан ушлаб туришнинг қонунийлиги ва асослилиги тан олинган тақдирда ушлаб туриш муддатини узайтиришга йўл қўйилади. Ушлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги қарорда ушлаб туриш муддатини узайтириш вақти ва куни кўрсатилади.
АРМАНИСТОН	АРМАНИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (1998 йил 1 июлда қабул қилинган) 285-модда. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимосномани кўриб чиқиш 1. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини танлаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш зарурати бўлса, прокурор ёки терговчи судга қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини танлаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисида илтимоснома қўзғатади. 5. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини танлаш тўғрисидаги терговчи илтимосномасини суд кўриб чиқиб, қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини танлаш ёки илтимосномани рад этиш тўғрисида қарор қабул қилади.
МОЛДОВА	МОЛДОВА РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (2003 йил 14 мартдаги Қонун билан тасдиқланган) 11-модда. Шахс дахлсизлиги 3) Озодликдан маҳрум қилиш, қамоққа олиш, шахсни мажбурий равишда тиббий муассасага жойлаштириш ва тарбия муассасасига жўнатишга фақат қамоққа олишга ордер ёки суд қарори асосида йўл қўйилади.

**Дастлабки терговда қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт
чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимосномани кўриб чиқиш**

Давлатлар	Жиноят-процессуал кодекси нормалари
ЎЗБЕКИСТОН	ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (1994 йил 22 сентябрдаги Қонун билан тасдиқланган)
	243-модда. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тартиби
	(5-қисм) Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимоснома жиноят содир қилинган ёки дастлабки тергов юритилаётган жойдаги жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) судининг, округ, ҳудудий ҳарбий суднинг судьяси томонидан, мазкур судларнинг судьяси бўлмаган ёхуд қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги материални кўриб чиқишда унинг иштирокини истисно этувчи ҳолатлар мавжуд бўлган тақдирда, жиноят ишлари бўйича Қорақалпоғистон Республикаси Олий суди, жиноят ишлари бўйича вилоят, Тошкент шаҳар суди, Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий суди раисининг кўрсатмасига биноан бошқа тегишли суднинг судьяси томонидан яқка тартибда кўриб чиқилади.
	(6-қисм) Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимоснома ёпиқ суд мажлисида, материаллар келиб тушган пайтдан эътиборан ўн икки соат ичида, лекин ушлаб туришнинг энг кўп муддатидан кечиктирмай кўриб чиқилади.
	(7-қисм) Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимоснома прокурор, агар ишда қатнашаётган бўлса ҳимоячи, ушлаб турилган гумон қилинувчи ёки айбланувчи иштирокида кўриб чиқилади. Уш-

	лаб турилган гумон қилинувчи, айбланувчи суд мажлисига олиб келинади. Суд мажлисида гумон қилинувчи ёки айбланувчининг қонуний вакили, шунингдек терговчи иштирок этишга ҳақли. Зарур ҳолларда терговчи судга чақирилиши мумкин. (8-қисм) Суд мажлисининг жойи, санаси ва вақти ҳақида лозим даражада хабардор қилинган шахсларнинг келмаганлиги қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимосномани кўриб чиқиш учун монелик қилмайди, айбланувчининг келмаганлиги ҳоллари бундан мустасно. Қидирув эълон қилинган айбланувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимоснома айбланувчининг иштирокисиз кўриб чиқилади.
РОССИЯ	РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (2001 йил 18 декабрда қабул қилинган) 108-модда. Қамоққа олиш 4. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимоснома кўзғатиш тўғрисида қарор гумон қилинувчи, айбланувчи, прокурор, ҳимоячи иштирокида, тегишли бўлиндаги суднинг судьяси томонидан материаллар судга келиб тушган пайтдан эътиборан саккиз соат ичида якка тартибда кўриб чиқилади. Ушланган гумон қилинувчи суд мажлисига олиб келинади. Суд мажлисида, шунингдек, вояга етмаган гумон қилинувчи ёки айбланувчининг қонуний вакили, терговчи, суриштирувчи ҳам қатнашишга ҳақли. Суд мажлиси тўғрисида ўз вақтида хабардор қилинган тарафларнинг узрсиз сабабларга кўра келмаслиги илтимосномани кўриб чиқишга монелик қилмайди, айбланувчининг келмаслиги бундан мустасно.

АРМАНИСТОН	АРМАНИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (1998 йил 1 июлда қабул қилинган)
	285-модда. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимосномани кўриб чиқиш
	2. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини танлаш тўғрисида илтимоснома қўзғатиш ҳақидаги қарор судья томонидан илтимоснома берган шахс, ҳимоячи иштирокида, башарти у ишда, дастлабки тергов иши юритиш жойи ёки ушлаш жойи бўйича судда иштирок этаётган бўлса, якка тартибда зудлик билан кўрилиши керак. Хабардор қилинган ҳимоячининг ўз вақтида келмаслиги судда илтимосноманинг кўриб чиқилишига тўсқинлик қилмайди.
	3. Суд мажлисида, қоида бўйича, қамоқда бўлган айбланувчи иштирок этиши шарт. Суд жабрланувчи ва унинг вакили, айбланувчи ва унинг қонуний вакилини суд мажлисига чақиришга ҳақли.
	4. Илтимосномани кўриб чиқишда судья илтимосномани асослайдиган қўшимча материаллар, тушунтиришлар талаб қилишга ҳақли.
	5. Судья илтимосномани кўриб чиқиб, айбланувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини танлаш тўғрисида ёки илтимосномани рад қилиш тўғрисида қарор чиқаради. Судьянинг қарори ушбу эҳтиёт чорасини танлаш тўғрисида илтимоснома қўзғатган шахсга топширилади, айбланувчи, жабрланувчига юборилади ва дарҳол ижро этилиши лозим.
	6. Суд томонидан илтимосномани рад қилиш тўғрисида қарор чиқарилгандан кейин айнан шу жиноят иши бўйича айнан бир шахсни қамоққа олиш тўғрисида илтимоснома билан судга қайта мурожаат қилишга фақат қамоққа олиш заруриятини асослайдиган янги ҳолатлар вужудга келган тақдирда йўл қўйилади.

**Дастлабки терговда қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт
чорасини қўллашнинг алоҳида ҳолатлари**

Давлатлар	Жиноят-процессуал кодекси нормалари
ЎЗБЕКИСТОН	ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (1994 йил 22 сентябрдаги Қонун билан тасдиқланган)
	242-модда. Қамоққа олиш (1-қисм) Эҳтиёт чораси сифатида қамоққа олиш Жиноят кодексида уч йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо назарда тутилган қасддан содир этилган жиноятларга доир ҳамда эҳтиётсизлик оқибатида содир этилиб, бунинг учун Жиноят кодексида беш йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо назарда тутилган жиноятларга доир ишлар бўйича қўлланилади. (2-қисм) Алоҳида ҳолларда қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси уч йилдан ортиқ бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо назарда тутилган қасддан содир этилган жиноятларга доир, шунингдек эҳтиётсизлик оқибатида содир этилиб, бунинг учун беш йилдан ортиқ бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо назарда тутилган жиноятларга доир ишлар бўйича қўйидаги ҳолатлардан бири мавжуд бўлган тақдирда: - айбланувчи, судланувчи тергов ва суддан яширинганида; - ушлаб турилган гумон қилинувчининг шахси аниқланмаганида; - илгари қўлланилган эҳтиёт чораси айбланувчи, судланувчи томонидан бузилганида; - ушлаб турилган гумон қилинувчи ёки айбланувчи, судланувчи Ўзбекистон Республикасида доимий яшаш жойига эга бўлмаганида; - жиноят қамоқ ёки озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазони ўташ даврида содир этилганида қўлланилиши мумкин.

РОССИЯ	РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (2001 йил 18 декабрда қабул қилинган) 108-модда. Қамоққа олиш 1. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси жиноят қонунида икки йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо назарда тутилган жиноят содир этишда гумон қилинаётган ёки айбланаётган шахсга нисбатан бошқа, енгилроқ эҳтиёт чорасини қўллаш имкони бўлмаган тақдирда суд қарорига кўра қўлланилади. Алоҳида ҳолларда бу эҳтиёт чораси икки йилгача озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазоси назарда тутилган жиноят содир этишда гумон қилинувчи ёки айбланувчига нисбатан қуйидаги ҳолатлардан бири бўлганда танланиши мумкин: 1) гумон қилинувчи ёки айбланувчи Россия Федерациясида доимий яшаш жойига эга бўлмаганида; 2) унинг шахси аниқланмаганда; 3) илгари қўлланилган эҳтиёт чораси улар томонидан бузилганида; 4) агар дастлабки тергов ёки суд органларидан яширинганда.
ҚОЗОҒИСТОН	ҚОЗОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (1997 йил 13 декабрдаги Қонун билан тасдиқланган) 150-модда. Қамоқ 1. Қамоқ тарзидаги эҳтиёт чораси прокурор санкцияси билан ёки суд қарори бўйича ва фақат қонунда икки йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо назарда тутилган қасддан содир этилган жиноятлар ва эҳтиётсизлик оқибатида содир этилиб, қонунда уч йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо на-

	зарда тутилган жиноятларни содир этишда гумон қилинаётган ёки айбланаётганларга нисбатан қўлланилади. Алоҳида ҳолларда бу эҳтиёт чораси қонунда икки йилдан ортиқ бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо назарда тутилган жиноятлар тўғрисидаги ишлар бўйича айбланувчи (гумон қилинувчи)га нисбатан қўлланилади, агар: 1) Қозоғистон Республикасида доимий яшаш жойига эга бўлмаганида; 2) унинг шахси аниқланмаганда; 3) илгари танланган эҳтиёт чораси улар томонидан бузилганида; 4) жиноий таъқиб ёки суд органларидан яширинса ёки яширинишга уринса.
--	---

**Дастлабки терговда қамокда сақлаб туриш муддатини
узайтириш тўғрисидаги масалани кўриб чиқишда
судьянинг ваколатлари**

Давлатлар	Жиноят-процессуал кодекси нормалари
ЎЗБЕКИСТОН	ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (1994 йил 22 сентябрдаги Қонун билан тасдиқланган) 245-модда. Қамокда сақлаб туриш муддати (1-қисм) Жиноятлар тергов қилинаётганда қамокда сақлаб туриш муддати кўпи билан уч ойни ташкил этади. (2-қисм) Қамокда сақлаб туришнинг қонун нормаларида белгиланган уч ойлик муддатини: 5 ойгача — Қорақалпоғистон Республикаси прокурори ёки вилоят, Тошкент шаҳар прокурори ва уларга тенглаштирилган прокурорларнинг; 7 ойгача — Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ўринбосарининг; 9 ойгача — Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг; бир йилгача — алоҳида мураккаб ишлар тергов қилинаётган ҳолларда оғир ҳамда ўта оғир жиноятлар содир этганликда айбланаётган шахсларга нисбатан Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг илтимосномасига биноан узайтириш имкони суд томонидан кўриб чиқилади. Муддатни яна узайтиришга йўл қўйилмайди. Кўрсатилган барча илтимосномаларни кўриб чиқишда суд тақдим этилган материалларнинг асослилигини, шунингдек процессуал нормалар ва талабларга риоя этилганлигини инобатга олади.

РОССИЯ	РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (2001 йил 18 декабрда қабул қилинган) 109-модда. Қамоқда сақлаб туриш муддати 2. Дастлабки терговни 2 ойгача муддатда тугатиш имкони бўлмаган ва эҳтиёт чорасини ўзгартириш ёки бекор қилиш учун асослар бўлмаган тақдирда бу муддат туман суди ёки тегишли бўғиндаги ҳарбий суд судьяси томонидан 6 ойгача узайтирилиши мумкин. Муддатни яна узайтириш Россия Федерацияси субъекти прокурори ёки унга тенглаштирилган прокурорнинг розилиги билан 12 ойгача терговчи томонидан киритилган илтимоснома бўйича амалга оширилади. 3. Қамоқда сақлаб туришни 12 ойдан ортиқ муддатга узайтириш Россия Федерацияси Бош прокурори ёки унинг ўринбосари розилиги билан терговчи томонидан киритилган илтимоснома бўйича тегишли бўғиндаги суднинг судьяси томонидан фақат алоҳида ҳолларда 18 ойгача йўл қўйилади. 8. Қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисида илтимоснома белгиланган муддат тугашидан камида 7 сутка олдин судга тақдим этилади. Судья илтимосномани олган кундан бошлаб камида 5 суткадан кейин қуйидаги қарорлардан бирини чиқаради: 1) қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисида; 2) илтимосномани қаноатлантиришни рад қилиш ва айбланувчини қамоқдан озод қилиш тўғрисида.
АРМАНИСТОН	АРМАНИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (1998 йил 1 июлда қабул қилинган) 138-модда. Қамоқда сақлаб туриш муддати 3. Қамоқда сақлаб туриш муддати жиноят иши бўйича судга қадар иш юритишда 2 ойдан ошиши мумкин эмас.

	4. Айбланувчини қамоқда сақлаб туриш муддати жиноят иши бўйича судга қадар иш юритишда, ишнинг алоҳида мураккаблигини инобатга олган ҳолда, суд томонидан 1 йилгача узайтирилиши мумкин. 139-модда. Қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш 1. Айбланувчини қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш зарур бўлганда терговчи, прокурор қамоқда сақлаб туриш муддати тугашидан камида 10 сутка олдин судга асосланган илтимоснома киритиши лозим. Суд қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш заруриятига розилик билдириб, суд томонидан белгиланган қамоқда сақлаб туриш муддати тугашидан камида 5 сутка олдин тегишли қарор чиқаради.
МОЛДОВА	МОЛДОВА РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (2003 йил 14 мартдаги Қонун билан тасдиқланган) 186-модда. Қамоқда сақлаб туриш муддати ва уни узайтириш (3) Айбланувчини қамоқда сақлаб туриш муддати жиноий таъқиб босқичида узайтирилиши мумкин: (1) 6 ойгача, агар шахс 15 йилгача муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо назарда тутилган жиноятлар содир этишда айбланса; (2) 12 ойгача, агар шахс 25 йилгача муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо ёки умрбод қамоқ жазоси назарда тутилган жиноятлар содир этишда айбланса; (6) айбланувчининг дастлабки қамоқ муддатини узайтириш зарурияти бўлган тақдирда прокурор белгиланган муддат тугашидан камида 5 кун олдин уни узайтириш тўғрисида илтимоснома билан жиноий таъқиб бўйича судьяга мурожаат қилади.

	9) Дастлабки қамоқ муддатини 6 ойгача узайтириш тегишли прокурор илтимосномаси асосида судья томонидан амалга оширилади, бироқ дастлабки қамоқ муддатини кўрсатилганидан ортиқ муддатга узайтириш зарурияти бўлган тақдирда — Бош прокурор ёки унинг ўринбосари розилиги билан айнан шу прокурорнинг илтимосномаси асосида.
--	---

Дастлабки терговда қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимоснома устидан шикоят бериш ва протест билдириш

Давлатлар	Жиноят-процессуал кодекси нормалари
ЎЗБЕКИСТОН	ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (1994 йил 22 сентябрдаги Қонун билан тасдиқланган) 241-модда. Эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги қарор устидан шикоят бериш ва протест билдириш (1-қисм) Эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги қарор устидан терговни назорат қилаётган, уни бекор қилишга ёки ўзгартиришга ҳақли бўлган прокурорга шикоят берилиши мумкин. Прокурор шикоятни олган пайтдан эътиборан уч сутка ичида уни кўриб чиқиши ҳамда шикоят берган шахсни ўз қароридан хабардор этиши шарт. (2-қисм) Дастлабки тергов босқичида қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги ёки қамоқда сақлаш муддатини узайтириш тўғрисидаги масала бўйича суднинг ажрими устидан мазкур ажрим чиқарилган кундан эътиборан етмиш икки соат ичида апелляция тартибида шикоят берилиши, протест билдирилиши мумкин. Шикоят, протест ажрим чиқарган суд орқали берилади, мазкур суд уларни

	йигирма тўрт соат ичида материаллар билан бирга апелляция инстанцияси судига юбориши шарт. Апелляция инстанцияси суди кўрсатилган материалларни шикоят ёки протест билан бирга улар келиб тушган пайтдан эътиборан етмиш икки соатдан кечиктирмасдан кўриб чиқиши керак. (3-қисм) Шикоят ёки протест берилиши эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги масала бўйича қарор ижросини тўхтатиб қўймайди.
РОССИЯ	РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (2001 йил 18 декабрда қабул қилинган) 108-модда. Қамоққа олиш 11. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини танлаш тўғрисидаги ёки уни рад этиш тўғрисидаги суд қарори устидан мазкур қарор чиқарилган кундан эътиборан 3 сутка ичида юқори турувчи судга кассация тартибида шикоят берилиши мумкин. Кассация инстанцияси суди шикоят ёки тақдимнома бўйича улар келиб тушган пайтдан эътиборан 3 суткадан кечиктирмасдан қарор қабул қилади. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини танлаш тўғрисида судьянинг қарорини бекор қилиш ҳақида кассация инстанцияси суди қарори дарҳол ижро этилиши лозим. Кассация инстанцияси суди қарори устидан ушбу Кодекснинг 48-бобида назарда тутилган қоидалар бўйича назорат тартибида шикоят берилиши мумкин.
АРМАНИСТОН	АРМАНИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (1998 йил 1 июлда қабул қилинган) 287-модда. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини танлаш ёки танламаслик тўғрисидаги суд қарори устидан протест билдириш 1. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини танлаш, шунингдек уни узайтириш ёки

	қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтиришни рад этиш тўғрисидаги суд қарори устидан прокурор, айбланувчи, унинг ҳимоячиси ёки қонуний вакили апелляция судига протест билдириши мумкин.
МОЛДОВА	МОЛДОВА РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (2003 йил 14 мартдаги Қонун билан тасдиқланган) 185-модда. Дастлабки қамоқ (4) Дастлабки қамоқ тўғрисидаги ажрим устидан юқори турувчи судга кассация тартибида шикоят берилиши мумкин. 186-модда. Шахсни қамоқда сақлаб туриш муддати ва уни узайтириш (10) Дастлабки қамоқ муддатини узайтириш тўғрисидаги қарор устидан юқори турувчи суд инстанциясига кассация тартибида шикоят берилиши мумкин. 196-модда. Эҳтиёт чораси тўғрисидаги қарорлар устидан шикоят бериш (1) Эҳтиёт чорасини танлаш, ўзгартириш ёки амал қилиш муддатини узайтириш тўғрисидаги прокурор қарори устидан гумон қилинувчи, айбланувчи, унинг ҳимоячиси ёки қонуний вакили томонидан жиноий таъқиб бўйича судга шикоят қилиниши мумкин. (2) Жиноий таъқиб бўйича суднинг эҳтиёт чорасини танлаш, ўзгартириш ёки амал қилиш муддатини узайтириш тўғрисидаги қарори устидан юқори турувчи суд инстанциясига кассация тартибида шикоят берилиши мумкин.

**Дастлабки терговда қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт
чорасини ўзгартириш ёки бекор қилиш тартиби**

Давлатлар	Жиноят-процессуал кодекси нормалари
ЎЗБЕКИСТОН	ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (1994 йил 22 сентябрдаги Қонун билан тасдиқланган) 240-модда. Эҳтиёт чорасини қўллаш, бекор қилиш, ўзгартириш тўғрисидаги қарор ёки ажрим Эҳтиёт чораси суриштирувчи, терговчи, прокурорнинг қарори ва суднинг ажрими билан қўлланилиши, бекор қилиниши ва ўзгартирилиши мумкин. Ишни судга қадар юритиш босқичида қўлланилган қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси шахсни бундан кейин қамоқда сақлаш учун асослар мавжуд бўлмаганда прокурор томонидан, шунингдек прокурорнинг розилиги билан терговчи томонидан эҳтиёт чоралари тўғрисида қарор чиқарган судни, албатта хабардор этган ҳолда бекор қилиниши ёки ўзгартирилиши мумкин. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасининг бекор қилиниши ёки ўзгартирилиши ушбу эҳтиёт чорасини айнан ўша шахсга нисбатан қўллаш тўғрисидаги илтимоснома билан судга такроран мурожаат этишга монелик қилмайди. Эҳтиёт чорасини қўллаш, бекор қилиш, ўзгартириш тўғрисидаги қарорда ёки ажримда: шахснинг қандай жиноятни содир этишда айбланаётганлиги; эҳтиёт чораси қандай қонуний асосларга таяниб қўлланганлиги ёхуд тегишли далиллар келтириш йўли билан бу асослар йўқлиги ёки ўзгаргани; эҳтиёт чорасини танлашга таъсир қилувчи, қонун билан белгиланган ҳолатларни ҳисобга олиб, эҳтиёт чораларини қўллаш, бекор қилиш

	ёки ўзгартириш заруратини изоҳловчи сабаблар кўрсатилган бўлиши лозим. Қарор ёки ажрим кимга нисбатан чиқарилган бўлса, шу шахсга дарҳол эълон қилинади, шахснинг оғир касаллиги ёки унинг қочиб кетганлиги туфайли эълон қилиниши мумкин бўлмаган ҳоллар бундан мустасно. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси бекор қилинган ёхуд ўзгартирилган тақдирда, қамоқда сақланаётган шахс дарҳол озод қилиниши керак.
РОССИЯ	РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (2001 йил 18 декабрда қабул қилинган) 110-модда. Эҳтиёт чорасини бекор қилиш ёки ўзгартириш 2. Эҳтиёт чорасини бекор қилиш ёки ўзгартириш суриштирувчи, терговчи, прокурор ёки судья қарори ёки суд ажримиға биноан амалга оширилади. 3. Ишни судга қадар юритиш давомида танланган эҳтиёт чораси прокурор томонидан, шунингдек фақат прокурор розилиги билан терговчи, суриштирувчининг ёзма кўрсатмасига кўра бекор қилиниши ёки ўзгартирилиши мумкин.
АРМАНИСТОН	АРМАНИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (1998 йил 1 июлда қабул қилинган) 151-модда. Эҳтиёт чорасини ўзгартириш ва бекор қилиш (3-қисм) Суд томонидан танланган қамоққа олиш ёки гаров тарзидаги эҳтиёт чораси суд томонидан, жиноят иши бўйича судга қадар иш юритишда — шунингдек жиноий таъқиб органи томонидан ўзгартирилиши мумкин.

МОЛДОВА РЕСПУБЛИКАСИ
ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ
(2003 йил 14 мартдаги Қонун билан
тасдиқланган)

МОЛДОВА

**195-модда. Эҳтиёт чорасининг ҳуқуқий асос-
лари бўйича амал қилишини ўзгартириш бекор
қилиш ва тугатиш**

Дастлабки қамоқ, уй қамоғи, суд назорати
остида вақтинчалик озод этиш ёки гаров остида
вақтинчалик озод қилиш тарзидаги эҳтиёт чо-
раси жиноий таъқиб бўйича судья томонидан
ёки ҳолатларга кўра суд инстанцияси томони-
дан ўзгартирилиши ёки бекор қилиниши мум-
кин.

**Жиноят ишлари бўйича иш юртишнинг алоҳида тартиби
қўлланиладиган шахслар тоифаси**

Давлатлар	Жиноят-процессуал кодекси нормалари
ЎЗБЕКИСТОН	ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (1994 йил 22 сентябрдаги Қонун билан тасдиқланган) 239-модда. Эҳтиёт чораси қўлланилиши мумкин бўлган шахслар (2-қисм) Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси: 1) Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг қонунчилик палатаси депутати ва Сенати аъзосига нисбатан — Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тегишли палатаси ёки унинг Кенгаши розилиги билан; 2) Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакилига (омбудсманга) нисбатан — Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг розилиги билан; 3) Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси депутати, халқ депутатлари вилоят, Тошкент шаҳар, туман ва шаҳар Кенгашининг депутати нисбатан — Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, тегишли халқ депутатлари Кенгаши ёки уларнинг раҳбарлари розилиги билан; 4) Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судининг судьясига нисбатан — Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судининг розилиги билан, Ўзбекистон Республикасининг бошқа судлари судьяларига нисбатан — тегишинча Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг ёки Ўзбекистон Республикаси Олий хўжалик суди Пленумининг розилиги билан; 5) прокурор ва прокуратура терговчисига нисбатан — Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг розилиги билан қўлланилиши мумкин;

РОССИЯ	РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (2001 йил 18 декабрда қабул қилинган)
	448-модда. Жиноят иши қўзғатиш 1. Агар таркибида жиноят белгилари мавжуд қилмиш содир этиш факти бўйича ёки бошқа шахсларга нисбатан жиноят иши қўзғатилган бўлса, қуйидаги шахсларга нисбатан жиноят иши қўзғатиш тўғрисида ёки айбланувчи тариқасида ишга жалб қилиш тўғрисидаги қарор: 1) Давлат Думаси депутати ва Федерация Кенгаши аъзосига нисбатан — Россия Федерацияси Олий суди 3 нафар судьясидан иборат таркибдаги ҳайъат қарори асосида Россия Федерацияси Бош прокурори томонидан Давлат Думаси депутати ва Федерация Кенгаши аъзоси ҳаракатларида жиноят белгилари тўғрисида қарор тегишлича Давлат Думаси ёки Федерация Кенгаши розилиги билан; 5) судьяларга нисбатан — Россия Федерацияси Бош прокурори томонидан республика Олий суди, ўлка ёки вилоят, федерал аҳамиятга эга шаҳар суди, автоном вилоят суди, автоном округ судининг 3 нафар судьясидан иборат таркибдаги ҳайъат қарори асосида; 9) Россия Федерацияси субъекти давлат ҳокимияти қонунчилиқ (вакиллик) органи депутатига нисбатан — Россия Федерацияси субъекти прокурори томонидан республика Олий суди, ўлка ёки вилоят, федерал аҳамиятга эга шаҳар суди, автоном вилоят суди, автоном округ судининг 3 нафар судьясидан иборат таркибдаги ҳайъат қарори асосида; 10) терговчи, адвокатга нисбатан — прокурор томонидан туман суди судьяси ҳулосаси асосида, прокурорга нисбатан — юқори турувчи прокурор томонидан қилмиш содир қилиш жойи бўйича туман суди судьяси ҳулосаси асосида.

МОЛДОВА	МОЛДОВА РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ (2003 йил 14 мартдаги Қонун билан тасдиқланган)
	270-модда. Жиноий таъқибни амалга оширишда прокурорнинг алоҳида ваколати (1) Прокурор алоҳида жиноий таъқибни амалга оширади; 1) агар жиноят қуйидаги шахслар томонидан содир этилса: b) депутатлар; c) ҳукумат аъзолари; d) судьялар; e) прокурорлар; f) генераллар;

**9. ДАСТЛАВКИ ТЕРГОВДА ҚАМОҚҚА ОЛИШ ТАРЗИДАГИ ЭХТИЁТ
ЧОРАСИНИ ҚўЛЛАШ Бўйича айрим ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР
ТАЖРИБАСИ ЮЗАСИДАН ҚИЁСИЙ ЖАДВАЛ**

№	Давлатлар	Санкция бериш ваколатига эга орган	Процес- суал хужжат	Илтимос- нома киритувчи орган	Қарор қабул қилиш муддати	Қамоқда сақлаш муддати
1.	ГЕРМАНИЯ	Суд	Судьянинг ёзма буйруғи	Полиция ташаббуси асосида прокурор	Ушланган пайтдан бошлаб 24 соат	6 ой, алоҳида ҳолларда 6 ойдан ортиқ
2.	ФРАНЦИЯ	Тергов судьяси	Судьянинг қарори	Тергов органлари	Ушланган пайтдан бошлаб 72 соат	4 ой, мураккаб ишлар бўйича муддат узайти- рилиши мумкин
3.	БРИТАНИЯ	Магис- тра- тик суди	Қамоққа олиш ҳақида суд буйруғи	Полиция	Ушланган пайтдан бошлаб 24 соат, терро- ристтик тусдаги ишлар бўйича 7 сутка	70 кун, алоҳида ҳолларда 112 кун

4.	НОРВЕГИЯ	Суд	Судьянинг ордери	Тергов органлари	—	4 ҳафта, яна шунча муддатга узайтирилиши мумкин
5.	АЛБАНИЯ	Суд	Судьянинг ордери	Суд поли- цияси та- шабуси асосида прокурор	Судга келтирилган пайтдан бош- лаб 48 соат	—
6.	ЭСТОНИЯ	Суд	Судьянинг ажрими	Прокурор илтимосно- ма кири- тиш ҳақида қарор чиқаради	Ушланган пайтдан бошлаб 48 соат	6 ой, мураккаб ишлар бўйича 1 йилгача
7.	ГРЕЦИЯ	Суд	Тергов судья- сининг ордери	Тергов органлари	Судга келтирилган пайтдан бош- лаб 48 соат	—
8.	АМЕРИКА ҚЎШМА ШТАТЛАРИ	Суд	Судьянинг ордери	Полиция	—	30 кун, оғир жиноятлар бўйи- ча яна 30 кунга узайтириш мумкин.

**10. ҚАМОҚ ТАРЗИДАГИ ЭҲТИЁТ ЧОРАСИНИ
ҚЎЛЛАШГА ОИД ПРОЦЕССУАЛ ҲУЖЖАТЛАР
НАМУНАЛАРИ**

(Розиман, рози эмасман)
Тошкент шаҳар Юнусобод
туман прокурори
адлия маслаҳатчиси
_____ Б.Адизов
2008 йил «__» январь

Қ А Р О Р

**қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш
тўғрисида илтимоснома қўзғатиш ҳақида**

2008 йил 26 январь

Тошкент шаҳри

Тошкент шаҳар Юнусобод туман прокуратураси тергов-
чиси 3-даражали юрист Н.Ўразов, 2334-сонли жиноят иши
материалларини ўрганиб чиқиб,

АНИҚЛАДИМ:

2008 йил 23 январь куни соат 22.30 ларда фуқаро Б.Салимов ўзи истиқомат қилиб келаётган Тошкент шаҳар, Юнусобод тумани, 25-даҳа, 67-уй, 145-хонадонда фуқаро Н.Усмонов билан спиртли ичимлик истеъмол қилиб, келиб чиққан ўзаро жанжал натижасида Н.Усмоновнинг кўкрак қисмига пичоқ билан бир маротаба уриб, ўлдирган.

Мазкур ҳолат юзасидан 2008 йил 24 январда Юнусобод туман прокурори томонидан Б.Салимовга нисбатан Ўзбекистон Республикаси ЖК 97-моддасининг 1-қисми билан жиноят иши қўзғатилиб, шу куни Б.Салимов ЖПКнинг 221-моддаси тартибида ушланган. 2008 йил 26 январда Б.Сали-

мов жиноят ишида ЖК 97-моддасининг 1-қисми билан айбланувчи тариқасида иштирок этишга жалб қилинган.

Б.Салимов содир этган қилмишнинг хавфлилиги ва ўта оғир жиноятлар турига кириши, унинг муқаддам ҳам ўта оғир жиноят учун судланганлиги ҳамда оиласи йўқлиги ва ҳеч қаерда ишламаётганлиги туфайли озодликка бўлган ҳуқуқини чеклаш билан боғлиқ бўлмаган бошқа турдаги эҳтиёт чорасини қўллаган тақдирда дастлабки терговдан яшириниши эҳтимоли борлигини инобатга олиб, унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш мақсадга мувофиқ.

Юқоридагиларга кўра ва Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 36, 236-240, 242, 243-моддаларига қўлланиб,

ҚАРОР ҚИЛДИМ:

1. 1960 йил 25 февралда Тошкент шаҳрида тугилган, Ўзбекистон Республикаси фуқароси, ҳеч қаерда ишламайдиган, оиласиз, муқаддам Тошкент шаҳар судининг 15.12.1998 йилдаги ҳукмига асосан Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 164-моддаси 3-қисми «а» банди билан 10 йилга озодликдан маҳрум қилинган, Тошкент шаҳар, Юнусобод тумани, 25-даҳа, 67-уй, 145-хонадонда яшовчи Салимов Баҳром Аҳроровичга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома қўзғатилсин.

2. Мазкур қарор кўриб чиқиш учун жиноят ишлари бўйича Юнусобод туман судига юборилсин.

Юнусобод туман прокуратураси

терговчиси

3-даражали юрист

Н.Ўразов

*Илтимоснома ва унга илова қилинган материаллар билан 2008 йил «__» январь куни танишдим.

Айбланувчи

Б.Салимов

Ҳимоячи (агар қатнашаётган бўлса)

*Изоҳ. Қонунда гумон қилинувчи, айбланувчи, ҳимоячининг (агар қатнашаётган бўлса) илтимоснома ва унга илова қилинган материаллар билан танишиш ҳуқуқи назарда тутилмаган. Бироқ, улар бу тўғрисида мурожаат этишган тақдирда, Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг 2007 йил 20 ноябрдаги 69-сонли буйруғининг 8-банди ҳамда Олий суди Пленумининг 2007 йил 14 ноябрдаги 16-сонли қарорининг 15-бандига мувофиқ, суд мажлиси бошлангунга қадар таништирилишлари лозим.

Тошкент шаҳар прокурори
адлия катта маслаҳатчиси
А.Вохидовга

ТАҚДИМНОМА

айбланувчини қамокда сақлаб туриш муддатини 5 ойгача
узайтириш тўғрисида илтимоснома киритиш ҳақида

2008 йил 15 апрель

Тошкент шаҳри

Тошкент шаҳар Юнусобод туман прокуратураси тергов-
чиси 3-даражали юрист Н.Ўразов, 2552-сонли жиноят иши
материалларини ўрганиб чиқиб,

АНИҚЛАДИМ:

2008 йил 23 январь куни соат 22.30 ларда фуқаро Аббор
Усмоновнинг ўзи истиқомат қилиб келган Тошкент шаҳар,
Юнусобод тумани, 25-даҳа, 17-уй олдида кўкрак қисмига
ўткир кесувчи жисм билан жароҳатланган жасади топилган.
Мазкур ҳолат юзасидан 2008 йил 24 январда Юнусобод ту-
ман прокурори томонидан ЖК 97-моддасининг 1-қисми би-
лан жиноят иши қўзғатилган.

Олиб борилган тергов ва тезкор-қидирув ҳаракатлари
натижасида 2008 йил 26 январь куни мазкур жиноятни со-
дир этишда 1970 йилда туғилган Салим Анваров гумон қили-
нувчи тариқасида ЖПКнинг 221-моддаси тартибида ушла-
ниб, 2007 йил 28 январда жиноят ишида ЖК 97-моддаси-
нинг 1-қисми билан айбланувчи тариқасида иштирок этишга
жалб қилинган ва жиноят ишлари бўйича Юнусобод туман
судининг шу кунги ажрими билан унга нисбатан қамокқа
олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилган. С.Анваровнинг
айби гувоҳлар С.Раззоков, К.Мўминов, Ю.Тешаев ва М.Жи-
яновларнинг кўрсатувлари, иш бўйича олинган ашёвий да-
лиллар, экспертиза хулосалари ва жиноят ишининг бошқа
материаллари билан ўз тасдиғини топган.

Жиноят иши юзасидан 2008 йил 4 апрелда амбулатор тартибда суд-психиатрия экспертизаси ўтказилиб, С.Анваровнинг 2005 йил давомида Тошкент шаҳар руҳий асаб касалликлари шифохонасида даволанганлиги сабабли экспертлар комиссияси айбланувчини суд-психиатрия экспертизасидан стационар тартибда ўтказиш лозимлиги тўғрисида хулосага келган.

Шу муносабат билан 2008 йил 5 апрель куни жиноят иши бўйича С.Анваровга нисбатан стационар суд-психиатрия экспертизаси тайинланиб, уни ўтказиш Тошкент шаҳар 1-сонли руҳий асаб касалликлари шифохонаси мутахассисларига топширилган. Ҳозирда айбланувчи С.Анваровга нисбатан суд-психиатрия экспертизаси стационар тартибда ўтказилмоқда, натижасига кўра яна бир қатор тергов ҳаракатларини бажариш зарурияти мавжуд.

Жиноят иши бўйича С.Анваровни қамоқда сақлашнинг уч ойлик муддати 2008 йил 26 апрель куни тугаши ва мазкур муддатда экспертиза ва дастлабки терговни тамомлашнинг имконияти йўқлиги, шу билан бирга ушбу эҳтиёт чорасини ўзгартириш учун асослар мавжуд эмаслиги сабабли, С.Анваровни қамоқда сақлаб туриш муддатини беш ойгача, яъни 2008 йил 26 июнга қадар узайтириш лозим бўлади.

Юқоридагиларга кўра ва Ўзбекистон Республикаси ЖПК-нинг 36, 245, 247-моддаларига қўлланиб: 1960 йил 25 февралда Тошкент шаҳрида туғилган, Ўзбекистон Республикаси фуқароси, ҳеч қаерда ишламайдиган, oilасиз, муқаддам судланмаган, Тошкент шаҳар, Юнусобод тумани, 25-даҳа, 66-уй, 145-хонадонда яшовчи Салим Абдусаматович Анваровни қамоқда сақлаб туриш муддатини беш ойгача, яъни 2008 йил 26 июнга қадар узайтириш тўғрисида жиноят ишлари бўйича Юнусобод туман судига илтимоснома киритишингизни

СЎРАЙМАН

**Юнусобод туман прокуратураси
терговчиси 3-даражали юрист**

Н.Ўразов

«ҚУВВАТЛАЙМАН»

**Юнусобод туман прокурори
адлия маслаҳатчиси**

Б.Адизов

Қ А Р О Р

**айбланувчини қамоқда сақлаб туриш муддатини 5 ойгача
узайтириш тўғрисида илтимоснома қўзғатиш ҳақида**

2008 йил 18 апрель

Тошкент шаҳри

Тошкент шаҳар прокурори адлия катта маслаҳатчиси
А.Вохидов, 2552-сонли жиноят иши материалларини ўрга-
ниб чиқиб,

АНИҚЛАДИМ:

2008 йил 23 январь куни соат 22.30 ларда фуқаро Абдор
Усмоновнинг ўзи истиқомат қилиб келган Тошкент шаҳар,
Юнусобод тумани, 25-даҳа, 17-уй олдида кўкрак қисмига
ўткир кесувчи жисм билан жароҳатланган жасади топилган.

Мазкур ҳолат юзасидан 2008 йил 24 январда Юнусобод
туман прокурори томонидан ЖК 97-моддасининг 1-қисми
билан жиноят иши қўзғатилган.

Олиб борилган тергов ва тезкор-қидирув ҳаракатлари
натижасида 2008 йил 26 январь куни мазкур жиноятни со-
дир этишда 1970 йилда туғилган Салим Анваров гумон қили-
нувчи тариқасида ЖПКнинг 221-моддаси тартибида ушла-
ниб, 2007 йил 28 январда жиноят ишида ЖК 97-моддаси-
нинг 1-қисми билан айбланувчи тариқасида иштирок этишга
жалб қилинган ва жиноят ишлари бўйича Юнусобод туман
судининг шу кунги ажрими билан унга нисбатан қамоққа
олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилган.

С.Анваровнинг айби гувоҳлар С.Раззоқов, К.Мўминов,
Ю.Тешаев ва М.Жияновларнинг кўрсатувлари, иш бўйича
олинган ашёвий далиллар, экспертиза хулосалари ва жиноят
ишининг бошқа материаллари билан ўз тасдиғини топган.

Жиноят иши юзасидан 2008 йил 4 апрелда амбулатор
тартибидаги суд-психиатрия экспертизаси ўзказилиб, С.Ан-
варовнинг 2005 йил давомида Тошкент шаҳар руҳий асаб
касалликлари шифохонасида даволанганлиги сабабли экс-

пертлар комиссияси айбланувчини суд-психиатрия экспертизасидан стационар тартибда ўтказиш лозимлиги тўғрисида хулосага келган. Шу муносабат билан 2008 йил 5 апрель куни жиноят иши бўйича С.Анваровга нисбатан стационар суд-психиатрия экспертизаси тайинланиб, уни ўтказиш Тошкент шаҳар 1-сонли руҳий асаб касалликлари шифохонаси мутахассисларига топширилган. Ҳозирда айбланувчи С.Анваровга нисбатан суд-психиатрия экспертизаси стационар тартибда ўтказилмоқда, унинг натижасига кўра яна бир қатор тергов ҳаракатларини бажариш зарурияти мавжуд.

Жиноят иши бўйича С.Анваровни қамоқда сақлашнинг уч ойлик муддати 2008 йил 26 апрель куни тугаши ва мазкур муддатда экспертиза ва дастлабки терговни тамомлашнинг имконияти йўқлиги, шу билан бирга ушбу эҳтиёт чорасини ўзгартиришга асослар мавжуд эмаслиги сабабли, С.Анваровни қамоқда сақлаб туриш муддатини беш ойгача, яъни 2008 йил 26 июнга қадар узайтириш лозим.

Юқоридагиларга кўра ва Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 245, 247 ва 382-моддаларига қўлланиб,

ҚАРОР ҚИЛДИМ:

1. 1960 йил 25 февралда Тошкент шаҳрида туғилган, Ўзбекистон Республикаси фуқароси, ҳеч қаерда ишламайдиган, оиласиз, муқаддам судланмаган, Тошкент шаҳар, Юнусобод тумани, 25-даҳа, 66-уй, 145-хонадонда яшовчи Салим Абдусаматович Анваровни қамоқда сақлаб туриш муддатини беш ойгача, яъни 2008 йил 26 июнга қадар узайтириш тўғрисида илтимоснома қўзғатилсин.

2. Мазкур қарор кўриб чиқиш учун жиноят ишлари бўйича Юнусобод туман судига юборилсин.

**Тошкент шаҳар прокурори
адлия катта маслаҳатчиси**

А.Воҳидов

*Илтимоснома билан 2008 йил «__» апрель куни танишдим.

**Изоҳ. Қонунда гумон қилинувчи, айбланувчи, ҳимоячининг (агар қатнашаётган бўлса) илтимоснома билан танишиши ҳуқуқи назарда тутилмаган. Бироқ, улар бу тўғрисида мурожаат этишган тақдирда, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2007 йил 14 ноябрдаги 16-сонли қарорининг 15-бандига мувофиқ, суд мажлиси бошлангунга қадар таништирилишлари лозим.*

(Розиман, рози эмасман)
Тошкент шаҳар Юнусобод
туман прокурори
адлия маслаҳатчиси

Б.Адизов

2008 йил «__» июнь

Қ А Р О Р

**қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини
ўзгартириш тўғрисида**

2008 йил 20 июнь

Тошкент шаҳри

Тошкент шаҳар Юнусобод туман прокуратураси тергов-
чиси 3-даражали юрист Н.Ўразов, 1661-сонли жиноят иши
материалларини ўрганиб чиқиб,

АНИҚЛАДИМ:

2007 йил 5 декабрь куни Тошкент шаҳар хўжалик суди
томонидан «АБВ» хусусий фирмаси билан «Зайтунмой» ОАЖ
ўртасидаги низоли ишни кўришда «Зайтунмой» ОАЖ ман-
сабдор шахсларига нисбатан жамиятнинг жуда кўп миқдор-
даги товар-моддий бойликлари талон-торож қилинганлиги
ҳолати юзасидан ЖКнинг 167-моддаси 3-қисми «а» банди
билан жиноят иши қўзғатилган.

Мазкур жиноят иши юзасидан олиб борилган дастлабки
тергов давомида «Зайтунмой» ОАЖ директори Б.Салимов
уюшган гуруҳ манфаатларини кўзлаб, 2007 йилнинг январь-
июнь ойлари давомида ўзининг ихтиёрида бўлган жамият-
нинг 97000000 сўмлик товар-моддий бойликларини ўзлаш-
тириш ва растрата қилиш йўли билан талон-торож қилиб
яширинганлиги аниқланган. 2008 йил 20 февраль куни Б.Са-
лимов жиноят ишида ЖКнинг 167-моддаси 3-қисми «а»,
«в» бандлари билан сиртдан айбланувчи тариқасида ишти-
рок этишга жалб қилинган.

Жиноят ишлари бўйича Юнусобод тумани судининг 2008 йил 22 февралдаги ажрими билан Б.Салимовга нисбатан оғир жиноят содир этиб, дастлабки терговдан яширинганлиги ва етказилган жуда кўп миқдордаги моддий зарар қопланмаганлиги сабабли қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилган.

Б.Салимовга нисбатан эълон қилинган қидирув натижасида у 2008 йил 1 июнь куни ушланиб, қамоққа олинган.

Дастлабки тергов давомида Б.Салимов чин кўнгилдан пушаймон бўлиб, жиноятни очиш ва уюшган гуруҳ аъзоларини аниқлаш учун фаол ёрдам берганлиги, етказилган моддий зарар ўрнини тўлиқ қоплаганлиги сабабли уни бундан буён қамоқда сақлаб туриш зарурати йўқолганлиги ҳамда унинг қариндошлари томонидан гаров тариқасида кўчмас мулк топширилганлигини инобатга олиб, унга нисбатан танланган қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини гаровга ўзгартириш мақсадга мувофиқ.

Юқоридагиларга кўра ва Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 36, 236-240, 249-моддаларига қўлланиб,

ҚАРОР ҚИЛДИМ:

1. 1960 йил 25 февралда Тошкент шаҳрида туғилган, Ўзбекистон Республикаси фуқароси, ҳеч қаерда ишламайдиган, оиласиз, муқаддам судланмаган, Тошкент шаҳар, Юнусобод тумани, 25-даҳа, 67-уй, 145-хонадонда яшовчи Салимов Баҳром Аҳроровичга нисбатан жиноят ишлари бўйича Юнусобод туман судининг 2008 йил 22 февралдаги ажримига асосан қўлланилган қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси гаров тариқасидаги эҳтиёт чорасига ўзгартирилсин.

2. Мазкур қарор туман прокурорига тақдим қилинсин.

**Юнусобод туман прокуратураси
терговчиси**

3-даражали юрист

Н.Ўразов

*Ушбу қарор менга 2008 йил «__» июнь куни эълон қилинди.

Айбланувчи

Б.Салимов

Ҳимоячи (агар қатнашаётган бўлса)

**Изоҳ. Ушбу қарор айбланувчи, ҳимоячига (агар қатнашаётган бўлса) прокурорнинг имзоси қўйилганидан сўнг эълон қилинади.*

Қ А Р О Р

қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома қўзғатиш ҳақида

2008 йил 4 январь

Тошкент шаҳри

Тошкент шаҳар Чилонзор туман прокурори адлия катта
маслаҳатчиси А.Уртаков, 4664-сонли жиноят иши матери-
алларини ўрганиб чиқиб,

АНИҚЛАДИМ:

2008 йил 1 январь куни соат 23.00 ларда Тошкент
шаҳар, Чилонзор тумани, 35-даҳа, 67-уй олдида фуқаро
Ғ.Гузаров ўзаро келиб чиққан жанжал натижасида фуқаро
А.Алимовни қорин қисмига пичоқ билан бир неча маротаба
уриб, қасддан ўлдирган.

Мазкур ҳолат юзасидан Тошкент шаҳар прокурори то-
монидан 2008 йил 2 январь куни Ғ.Гузаровга нисбатан ЖК
97-моддасининг 1-қисми билан жиноят иши қўзғатилиб,
менинг иш юритувимга қабул қилинган.

Жиноят иши юзасидан Ғ.Гузаров 2008 йил 2 январь куни
ЖПКнинг 221-моддаси тартибида ушланган ва 4 январь куни
ЖК 97-моддасининг 1-қисми билан айбланувчи тариқасида
иштирок этишга жалб қилинган.

Ғ.Гузаров ўта оғир жиноят содир этганлиги ҳамда аниқ
яшаш жойига эга эмаслиги туфайли озодликка бўлган ҳуку-
қини чеклаш билан боғлиқ бўлмаган бошқа турдаги эҳтиёт
чорасини қўллаган тақдирда дастлабки терговдан яшири-
ниши эҳтимоли борлигини инобатга олиб, унга нисбатан
қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш мақсадга
мувофиқ.

Юқоридагиларга кўра ва Ўзбекистон Республикаси
ЖПКнинг 236-240, 242, 243, 382-моддаларига қўлланиб,

ҚАРОР ҚИЛДИМ:

1. 1980 йил 10 май куни Нукус шаҳрида туғилган, Ўзбекистон фуқароси, ҳеч қаерда ишламайдиган, оиласиз, муқаддам судланмаган, аниқ яшаш жойига эга бўлмаган Гузаров Фиёс Темировичга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома қўзғатилсин.

2. Мазкур қарор кўриб чиқиш учун жиноят ишлари бўйича Чилонзор туман судига юборилсин.

**Чилонзор туман прокурори
адлия катта маслаҳатчиси**

А.Уртаков

*Илтимоснома ва унга илова қилинган материаллар билан 2008 йил «__» январь куни танишдим.

Айбланувчи
Ҳимоячи (агар қатнашаётган бўлса)

Ғ.Гузаров

**Изоҳ. Қонунда гумон қилинувчи, айбланувчи, ҳимоячининг (агар қатнашаётган бўлса) илтимоснома ва унга илова қилинган материаллар билан танишиш ҳуқуқи назарда тутилмаган. Бироқ, улар бу тўғрисида мурожаат этишган тақдирда, Бош прокурорнинг 2007 йил 20 ноябрдаги 69-сонли буйруғининг 8-банди ҳамда Олий суд Пленумининг 2007 йил 14 ноябрдаги 16-сонли қарорининг 15-бандига мувофиқ, суд мажлиси бошлангунга қадар таништирилишлари лозим.*

Ўзбекистон Республикаси Бosh
прокурорининг ўринбосари
3-даражали Давлат адлия
маслаҳатчиси
А.Ахмедовга

ТАҚДИМНОМА

айбланувчини қамокда сақлаб туриш муддатини 7 ойгача
узайтириш тўғрисида илтимоснома киритиш ҳақида

2008 йил 10 июнь

Тошкент шаҳри

Тошкент шаҳар Юнусобод туман прокуратураси тергов-
чиси 3-даражали юрист Н.Ўразов, 2552-сонли жиноят иши
материалларини ўрганиб чиқиб,

АНИҚЛАДИМ:

2008 йил 23 январь куни соат 22.30 ларда фуқаро Абдор
Усмоновнинг ўзи истиқомат қилиб келган Тошкент шаҳар,
Юнусобод тумани, 25-даҳа, 17-уй олдида кўкрак қисмига ўткир
кесувчи жисм билан жароҳатланган ҳолда жасади топилган.

Мазкур ҳолат юзасидан 2008 йил 24 январда Юнусобод
туман прокурори томонидан ЖК 97-моддасининг 1-қисми
билан жиноят иши қўзғатилган.

Олиб борилган тергов-тезкор ҳаракатлари натижа-
сида 2008 йил 26 январда мазкур жиноятни содир этишда
1970 йилда туғилган Салим Анваров гумон қилинувчи
тариқасида ЖПКнинг 221-моддаси тартибида ушланиб,
2007 йил 28 январда жиноят ишида ЖК 97-моддасининг
1-қисми билан айбланувчи тариқасида иштирок этишга жалб
қилинган ва жиноят ишлари бўйича Юнусобод туман суди-
нинг шу кунги ажрими билан унга нисбатан қамокқа олиш
тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилган.

С.Анваровнинг айби гувоҳлар С.Раззоқов, К.Мўминов,
Ю.Тешаев ва М.Жияновларнинг кўрсатувлари, иш бўйича

олинган ашёвий далиллар, экспертиза хулосалари ва жиноят ишининг бошқа материаллари билан ўз тасдиғини топган.

Жиноят иши юзасидан 2008 йил 4 апрелда амбулатор тартибидаги суд-психиатрия экспертизаси ўтказилиб, С.Анваровнинг 2005 йил давомида Тошкент шаҳар асаб-руҳий касалликлари шифохонасида даволанганлиги сабабли экспертлар комиссияси айбланувчини стационар тартибда суд-психиатрия экспертизасидан ўтказиш лозимлиги тўғрисида хулосага келган. Шу муносабат билан 2008 йил 5 апрелда жиноят иши бўйича С.Анваровга нисбатан стационар суд-психиатрия экспертизаси тайинланиб, уни ўтказиш Тошкент шаҳар 1-сонли руҳий асаб касалликлари шифохонаси мутахассисларига топширилган.

Жиноят иши бўйича С.Анваровни қамоқда сақлашнинг уч ойлик муддати 2008 йил 26 апрелда тугаши, мазкур муддатда экспертиза ва дастлабки терговни тамомлашнинг имконияти йўқлиги, иш юзасидан айбланувчининг иштирокида қўшимча тергов ҳаракатлари ўтказиш зарурияти борлиги, шу билан бирга ушбу эҳтиёт чорасини ўзгартириш учун асослар мавжуд эмаслиги сабабли, Тошкент шаҳар прокурори томонидан қўзғатилган илтимосномага асосан жиноят ишлари бўйича Юнусобод туман судининг 2008 йил 21 апрелдаги ажрими билан С.Анваровни қамоқда сақлаб туриш муддати беш ойгача, яъни 2008 йил 26 июнга қадар узайтирилган. Стационар суд-психиатрия экспертизаси якунланганидан сўнг С.Анваровнинг иштирокида қатор тергов ҳаракатлари ўтказилиб, 2008 йил 28 майда жиноят иши материаллари унга танишиш учун тақдим қилинган. Жиноят иши материаллари билан танишиш жараёнида С.Анваров А.Усмоновга нисбатан содир этган жиноятидан ташқари, 2006 йил 20 ноябрда Тошкент вилоят Янгийўл туманида истиқомат қилган «Шуҳрат» исмли танишини заҳарлаб ўлдирганлигини баён қилган.

Қўшимча сўроқ давомида С.Анваров 2006 йил 20 ноябрда Янгийўл туманида истиқомат қилувчи «Шуҳрат» исмли таниши олдиға илгари унга берган қарзини қайтариб олиш

учун борганлигини, «Шухрат» қарзни қайтариб бера олмаслигини айтганидан сўнг, унда «Шухрат»ни ўлдириб, уйдаги пулни олиб кетиш ҳақида фикр пайдо бўлганлигини, сўнг танишининг бошқа хонага чиқиб кетганлигидан фойдаланиб, дераза ёнида турган шиша идишдаги қандайдир суюқликни унинг овқатига қўшиб қўйганлигини, «Шухрат» овқатни еб бўлганидан сўнг ҳушидан кетиб вафот этганлигини кўриб, ҳеч нарса олмасдан, кетиб қолганлигини, шиша идишни эса ўзи билан олиб кетиб, ўз уйининг ертўласига яшириб қўйганлигини баён қилган.

С.Анваровнинг кўрсатувларини текшириш мақсадида унинг яшаш уйида ўтказилган тинтувда ертўладан суюқлик модда қолдиқлари билан шиша идиш топилган.

Бундан ташқари, олиб борилган тергов-тезкор ҳаракатлари натижасида ҳақиқатан ҳам 2006 йил 25 ноябрда Тошкент вилояти, Янгийўл тумани, Зокиров кўчаси, 15-уйда истиқомат қилган 1965 йилда туғилган Фозилов Шухратнинг жасади ўз уйидан топилганлиги, мазкур ҳолат юзасидан Янгийўл туман прокуратураси томонидан терговолди текширув ўтказилиб, Ш.Фозиловнинг узоқ вақтдан буён ўтқир юрак етишмовчилиги ташхиси билан тиббий ҳисобда турганлиги ҳамда суд-тиббиёт экспертизасининг «Ш.Фозиловнинг ўлими юракнинг ишемик касаллиги натижасида келиб чиққанлиги» тўғрисидаги хулосасига асосланиб, 2006 йил 4 декабрда жиноят иши қўзғатишни рад этиш тўғрисида қарор қабул қилинганлиги аниқланган.

Ўтказилган суд-кимёвий экспертизасининг 2008 йил 1 июндаги хулосасига кўра, топилган ампула ичида рангсиз суюқлик модда кучли заҳарловчи модда эканлиги тасдиқланган. 2008 йил 2 июнда Ш.Фозиловнинг мурдаси эксгумация қилиниб, жиноят иши бўйича комиссиявий экспертиза тайинланган ва уни ўтказиш Тошкент шаҳар СТЭ Бош бюросига топширилган.

С.Анваровни қамоқда сақлашнинг беш ойлик муддати 2008 йил 26 июнь куни тугаши ва мазкур муддатда экспертиза ва дастлабки терговни тамомлашнинг имконияти йўқ-

лиги, Ш.Фозиловнинг ўлимида жиноий ҳодиса юз берганлиги тасдиқланган тақдирда С.Анваровнинг жиноий қилмиши ЖК 97-моддасининг 2-қисмига қайта квалификация қилиниши лозимлиги, иш юзасидан яна бир қатор тергов ҳаракатлари ўтказиш зарурияти борлиги, шу билан бирга айбланувчига нисбатан танланган эҳтиёт чорасини ўзгартириш учун асослар мавжуд эмаслиги сабабли, С.Анваровни қamoқда сақлаб туриш муддатини олти ойгача, яъни 2008 йил 26 июлга қадар узайтириш лозим деб ҳисоблайман.

Юқоридагиларга кўра ва Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 36, 245, 247-моддаларига қўлланиб:

1960 йил 25 февралда Тошкент шаҳрида туғилган, Ўзбекистон Республикаси фуқароси, ҳеч қаерда ишламайдиган, оиласиз, муқаддам судланмаган, Тошкент шаҳар, Юнусобод тумани, 25-даҳа, 66-уй, 145-хонадонда яшовчи Салим Абдусаматович Анваровни қamoқда сақлаб туриш муддатини олти ойгача, яъни 2008 йил 26 июлга қадар узайтириш тўғрисида жиноят ишлари бўйича Юнусобод туман судига илтимоснома киритишингизни

СЎРАЙМАН.

**Юнусобод туман прокуратураси
терговчиси 3-даражали юрист**

Н.Ўразов

«ҚУВВАТЛАЙМАН»

**Юнусобод туман прокурори
адлия маслаҳатчиси**

Б.Адизов

«ҚУВВАТЛАЙМАН»

**Тошкент шаҳар прокурори
адлия катта маслаҳатчиси**

А.Воҳидов

2008 йил «__» июнь

СУДЛАР ТОМОНИДАН ҚАМОҚ ТАРЗИДАГИ ЭҲТИЁТ ЧОРАСИНИ ҚЎЛЛАШГА ОИД ПРОЦЕССУАЛ ҲУЖЖАТЛАР НАМУНАЛАРИ

АЖРИМ

(қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида)

2008 йил январь ойининг 5 куни, соат 14.00 да, жиноят ишлари бўйича Мирзо Улуғбек туман судининг биносида, ёпиқ суд мажлисида, туман судининг судьяси Ф.Набиевнинг раислигида, М.Саматованинг котиблигида, туман прокурори А.Эргашев, терговчи С.Назаров, ҳимоячи Д.Саидов, гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқовнинг иштирокида, туман прокурорининг Ўзбекистон Республикаси ЖК 97-моддасининг 1-қисми билан гумон қилинувчи (айбланувчи) Раззоқов Умид Тўйчиевичга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимосномасини тақдим этилган ҳужжатлар билан кўриб чиқиб, қуйидагиларни

АНИҚЛАДИ:

Гумон қилинувчи (айбланувчи): Раззоқов Умид Тўйчиевич, 1969 йил 10 январда Тошкент шаҳар, Миробод туманида туғилган, Ўзбекистон фуқароси, ўзбек, оилали, маълумоти ўрта, судланмаган (судланган бўлса судланганлигини кўрсатиш лозим), ишламайди, Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Ясси кўчаси, 46-уйда яшайди, ЖПКнинг 221-моддасига асосан, 2008 йил январь ойининг 4 куни соат 14.00 дан бошлаб, терговчи С.Назаровнинг қарорига асосан ушланган.

Дастлабки тергов органи томонидан У.Раззоқов 2007 йил 25 декабрь куни, соат 23.00 ларда, олдиндан таниши бўлган, Н.Хидиров билан унинг яшаш уйида спиртли ичимлик истеъмол қилишиб, ўзаро жанжалашиб, У.Раззоқов Н.Хиди-

ровни қасддан ўлдириш мақсадида, ёнида бўлган пичоқ билан унинг кўкрак қисмига урганликда гумон қилиниб (айбланиб), ЖК 97-моддасининг 1-қисми билан гумон қилинувчи (айбланувчи) тариқасида жиноят ишида иштирок этишга жалб қилинган. Прокурор А.Эргашев, гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқов ЖК 97-моддасининг 1-қисмида кўрсатилган жиноятни содир этганликда гумон қилинган (айбланган)ини, ушбу жиноят ўта оғир жиноятлар туркумига киришини, унинг суриштирув, дастлабки тергов ва суддан бўйин товлашининг олдини олиш, иш бўйича ҳақиқатни аниқлашга ҳалал берадиган уринишларига йўл қўймаслик мақсадида унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақида илтимоснома киритган.

Суд, илтимосномани қўллаган прокурорнинг маърузасини, гумон қилинувчи (айбланувчи), ҳимоячининг фикрларини эшитиб, У.Раззоқов содир этганликда гумон қилинаётган (айбланаётган) жиноий қилмиш ЖК 15-моддасининг 5-қисмида назарда тутилган ижтимоий хавфли жиноятлар туркумига киришини, унинг дастлабки тергов ва суддан бўйин товлашини олдини олиш, иш бўйича ҳақиқатни аниқлашга ҳалал бериши мумкин бўлган уринишларига йўл қўймаслик мақсадида ҳамда унинг шахси салбий тавсифланганлигини эътиборга олиб, унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашни лозим топди.

Юқоридагиларга кўра, Ўзбекистон Республикаси ЖПК-нинг 240, 242, 243-моддаларини қўллаб, суд

АЖРИМ ҚИЛАДИ:

Прокурорнинг илтимосномаси қаноатлантирилсин.

Гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқовга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилиб, қамоққа олинсин. Ажрим ижро учун туман прокурорига, маълумот учун гумон қилинувчи (айбланувчи)га ва унинг ҳимоячисига юборилсин.

Ажрим устидан 72 соат ичида прокурор протест, гумон қилинувчи (айбланувчи), ҳимоячи, қонуний вакиллар эса шу суд орқали жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар судига апелляция тартибида шикоят келтиришлари мумкин.

Раислик этувчи:

Ф.Набиев

АЖРИМ

(қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашни
рад қилиш тўғрисида)

2008 йил январь ойининг 5 куни, соат 14.00 да, жиноят ишлари бўйича Мирзо Улуғбек туман судининг биносида, ёпиқ суд мажлисида, туман судининг судьяси Ф.Набиевнинг раислигида, М.Саматованинг котиблигида, туман прокурори А.Эргашев, терговчи С.Назаров, ҳимоячи Д.Саидов, гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқовнинг иштирокида, туман прокурорининг ЖК 104-моддасининг 1-қисми билан гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқовга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимосномасини тақдим этилган ҳужжатлар билан кўриб чиқиб, қуйидагиларни

АНИҚЛАДИ:

Гумон қилинувчи (айбланувчи): Раззоқов Умид Тўйчиевич, 1969 йил 10 январда Тошкент шаҳар, Миробод туманида туғилган, Ўзбекистон фуқароси, ўзбек, оилали, маълумоти ўрта, судланмаган (судланган бўлса судланганлигини кўрсатиш лозим), ишламайди, Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Ясси кўчаси, 46-уйда яшайди, Ўзбекистон Республикаси ЖПК 221-моддасига асосан 2008 йил январь ойининг 4 куни, соат 14.00 дан бошлаб, терговчи С.Назаровнинг қарорига асосан ушланган.

Дастлабки тергов органи томонидан У.Раззоқов 2007 йил 22 декабрь куни, соат 23.00 ларда, ўз уйида, турмуш ўртоғи М.Раззоқованинг гапларидан аччиқланиб, пиёла билан унинг бошига қасддан уриб, М.Раззоқованинг баданига оғир тан жароҳати етказганликда айбланиб (гумон қилиниб), ЖК 104-моддасининг 1-қисми билан гумон қилинувчи (айбланувчи) тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилинган.

Прокурор А.Эргашев, У.Раззоқовнинг ЖК 104-моддасининг 1-қисмида кўрсатилган жиноятни содир этганликда гумон қилинаётган (айбланаётган)лигини, ушбу жиноят унча оғир бўлмаган жиноятлар туркумига киришини, лекин У.Раззоқовнинг суриштирувдан, терговдан ва суддан бўйин товлашнинг олдини олиш, иш бўйича ҳақиқатни аниқлашга ҳалал берадиган уринишларга йўл қўймаслик, келгусида чиқарилиши мумкин бўлган ҳукм ижросини таъминлаш мақсадида унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақида илтимоснома киритган.

Суд, илтимосномани қувватлаган прокурор маърузасини, ҳимоячи ва гумон қилинувчи (айбланувчи)нинг қамоққа олиш тўғрисидаги қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги илтимосномани рад қилиш ҳақидаги фикрларини эшитиб, қуйидагиларга асосан прокурорнинг илтимосномасини рад қилишни лозим топди.

У.Раззоқов содир этганликда гумон қилинаётган (айбланаётган) жиноят унча оғир бўлмаган жиноятлар туркумига кириб, унинг муқим, аниқ яшаш жойи мавжуд, суриштирув, дастлабки тергов ва суддан бўйин товлаб яширинмаслигини, жабрланувчи билан бир оилада яшаб, жабрланувчининг унга нисбатан ҳеч қандай даъвоси йўқлигини, муқаддам судланмаганлигини, яшаш жойидан ижобий тавсифланганлигини эътиборга олиб, прокурорнинг илтимосномасини рад қилишни ва уни дарҳол қамоқдан озод қилишни лозим деб топди.

Юқоридагиларга кўра, Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 240, 242, 243-моддаларини қўллаб, суд

АЖРИМ ҚИЛАДИ:

Гумон қилинувчи (айбланувчи) Раззоқов Умид Тўйчиевичга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги прокурорнинг илтимосномаси рад қилинсин. Ажрим ижро учун прокурорга, маълумот учун гумон қилинувчи (айбланувчига)га ва унинг ҳимоячисига юборил-

син. Ажрим устидан 72 соат ичида прокурор протест, гумон қилинувчи (айбланувчи), ҳимоячи эса шу суд орқали жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар судига апелляция тартибида шикоят келтиришлари мумкин.

Раислик этувчи:

Ф.Набиев

АЖРИМ

(қўшимча далиллар тўплаш учун қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги илтимосномани кўришни бошқа кунга қолдириш ва ушлаб туриш муддатини 48 соатга узайтириш тўғрисида)

2008 йил январь ойининг 5 куни, соат 14.00 да, жиноят ишлари бўйича Мирзо Улуғбек туман судининг биносидан, ёниқ суд мажлисида, туман судининг судьяси Ф.Набиевнинг раислигида, М.Саматованинг котиблигида, туман прокурори А.Эргашев, терговчи С.Назаров, ҳимоячи Д.Саидова, гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқовнинг иштирокида, туман прокурорининг Ўзбекистон Республикаси ЖК 97-моддасининг 1-қисми билан гумон қилинувчи (айбланувчи) Раззоқов Умид Тўйчиевичга нисбатан қўшимча далиллар тўплаш учун қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашни бошқа кунга қолдириш ва ушлаб туриш муддатини 48 соатга узайтириш ҳақидаги (гумон қилинувчи (айбланувчи), ҳимоячи, қонуний вакиллар) илтимосномасини иш ҳужжатлари билан кўриб чиқиб, қуйидагиларни

АНИҚЛАДИ:

Гумон қилинувчи (айбланувчи): Раззоқов Умид Тўйчиевич, 1969 йил 10 январда Тошкент шаҳар, Миробод туманида туғилган, Ўзбекистон фуқароси, ўзбек, оилали, маълумоти ўрта, муқаддам судланмаган (судланган бўлса судланганлигини кўрсатиш лозим), ишламайди, Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Ясси кўчаси, 46-уйда яшайди, ЖПК 221-моддасига асосан, 2008 йил январь ойининг 4 куни, соат 14.00 дан бошлаб, терговчи С.Назаровнинг қарорига асосан ушланган. Дастлабки тергов органи томонидан У.Раззоқов 2007 йил 25 декабрь куни, соат 23.00 ларда, олдиндан таниши бўлган Н.Хидиров билан, унинг яшаш уйида

спиртли ичимлик истеъмол қилишиб, ўзаро жанжалашиб, У.Раззоқов ёнида бўлган пичоқ билан Н.Хидировни қасддан ўлдириш мақсадида, унинг кўкрак қисмига уриб ўлдирганликда гумон қилиниб (айбланиб), ЖК 97-моддасининг 1-қисми билан гумон қилинувчи (айбланувчи) тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилинган.

Прокурор, гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқов ЖК 97-моддасининг 1-қисмида кўрсатилган жиноятни содир этганини, ушбу иш бўйича унинг шахсига ва жабрланувчини шахсига доир ҳамда эҳтиёт чорасини қўллашнинг асослилиги ёки асосsizлиги ҳақидаги ва бошқа ҳужжатларни тақдим этиш учун ушлаб туриш муддатини 48 соатга узайтириш, унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги ишни кўришни бошқа кунга қолдириш тўғрисида илтимоснома киритган (гумон қилинувчи (айбланувчи), ҳимоячи, қонуний вакиллар ҳам илтимоснома киритишлари мумкин).

Суд, илтимосномани қувватлаган прокурорнинг маърузасини, ҳимоячи, гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқовни қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашнинг асосланганлигига ёки асосланмаганлигига доир, гумон қилинувчи (айбланувчи), жабрланувчининг шахсига оид маълумотларни ҳамда ҳимоячининг ордери ёки ҳимоядан воз кечганлиги ҳақидаги баённома ва бошқа қўшимча ҳужжатларни тақдим этишни прокурорга ҳавола этишни ва қўшимча ҳужжатлар тақдим этилгунга қадар қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги илтимосномани бошқа кунга қолдириб, ушлаб туриш муддатини 48 соат муддатга узайтиришни лозим топди.

Юқоридагиларга кўра, Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 240, 242, 243-моддаларини қўллаб, суд

АЖРИМ ҚИЛАДИ:

Гумон қилинувчи (айбланувчи) Раззоқов Умид Тўйчиевичга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўллаш ҳақидаги илтимосномани судда кўриш 2008 йил январь ойининг 8 куни, соат 14.00 гача қолдирилсин.

Гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқовни ушлаб туриш муддати 48 соатга, яъни 2008 йил январь ойининг 7 кунини соат 14.00 га қадар узайтирилсин.

Ажрим ижро учун прокурорга, маълумот учун гумон қилинувчи (айбланувчи) ва унинг ҳимоячисига юборилсин.

Раислик этувчи:

Ф.Набиев

АЖРИМ

(қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги илтимосномани кўрмасдан қолдириш тўғрисида)

2008 йил январь ойининг 5 куни, соат 14.00 да, жиноят ишлари бўйича Мирзо Улуғбек туман судининг биносида, ёпиқ суд мажлисида, туман судининг судьяси Ф.Набиевнинг раислигида, М.Саматованинг котиблигида, туман прокурори А.Эргашев, терговчи С.Назаров, ҳимоячи Д.Саидова, гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқовнинг иштирокида, туман прокурорининг Ўзбекистон Республикаси ЖК 97-моддасининг 1-қисми билан гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқовга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимосномасини тақдим этилган ҳужжатлар билан кўриб чиқиб, қуйидагиларни

АНИҚЛАДИ:

Гумон қилинувчи (айбланувчи): Раззоқов Умид Тўйчиевич, 1969 йил 10 январда Тошкент шаҳар, Миробод туманида туғилган, Ўзбекистон фуқароси, ўзбек, оилали, маълумоти ўрта, муқаддам судланмаган (судланган бўлса судланганлигини кўрсатиш лозим), ишламайди, Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Ясси кўчаси, 46-уйда яшайди, ЖПК 221-моддасига асосан, 2008 йил январь ойининг 4 куни, соат 14.00 дан бошлаб, терговчи С.Назаровнинг қарорига асосан ушланган.

Дастлабки тергов органи томонидан У.Раззоқов 2007 йил 25 декабрь куни, соат 23.00 ларда, олдиндан таниши бўлган, Н.Хидиров билан унинг яшаш уйида спиртли ичимлик истеъмол қилишиб, ўзаро жанжалашиб, У.Раззоқов ёнида бўлган пичоқ билан Н.Хидировни қасддан ўлдириш мақсадида, унинг кўкрак қисмига уриб ўлдирганликда айбланиб

(гумон қилиниб), ЖК 97-моддасининг 1-қисми билан гумон қилинувчи (айбланувчи) тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилинган.

Прокурор, гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқов ЖК 97-моддасининг 1-қисмида кўрсатилган жиноятни содир этганликда гумон қилинаётган (айбланаётган) жиноят ўта оғир жиноятлар туркумига киришини, унинг терговдан ва суддан бўйин товлашининг олдини олиш, иш бўйича ҳақиқатни аниқлашга халал берадиган уринишларига йўл қўймаслик мақсадида унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақида илтимоснома киритган.

Суд, прокурор А.Эргашевнинг гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқовга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги илтимосномани, суддан чақириб олиб кўрмасдан қолдириш ҳақидаги маърузасини эшитиб, гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқовга нисбатан юритилаётган илтимосномани кўрмасдан қолдиришни лозим топди.

Юқоридагиларга кўра, Ўзбекистон Республикаси ЖПК-нинг 243-моддасини қўллаб, суд

АЖРИМ ҚИЛАДИ:

Гумон қилинувчи (айбланувчи) Раззоқов Умид Тўйчиевичга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги илтимоснома кўрилмасдан қолдирилсин.

Раислик этувчи:

Ф.Набиев

АЖРИМ

(рад қилиш ҳақида)

2008 йил январь ойининг 5 куни, соат 14.00 да, жиноят ишлари бўйича Мирзо Улуғбек туман судининг биносида, ёпиқ суд мажлисида, туман судининг судьяси Ф.Набиевнинг раислигида, М.Саматованинг котиблигида, туман прокурори А.Эргашев, терговчи С.Назаров, ҳимоячи Д.Саидованинг иштирокида, туман прокурорининг Ўзбекистон Республикаси ЖК 97-моддасининг 1-қисми билан гумон қилинувчи (айбланувчи) Раззоқов Умид Тўйчиевичга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимосномасини тақдим этилган ҳужжатлар билан кўриб чиқиб, қуйидагиларни

АНИҚЛАДИ:

Гумон қилинувчи (айбланувчи): Раззоқов Умид Тўйчиевич, 1969 йил 10 январда Тошкент шаҳар, Миробод туманида туғилган, Ўзбекистон фуқароси, ўзбек, оилали, маълумоти ўрта, муқаддам судланмаган (судланган бўлса судланганлигини кўрсатиш лозим), ишламайди, Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Ясси кўчаси, 46-уйда яшайди, ЖПК 221-моддасига асосан, 2008 йил январь ойининг 4 куни, соат 14.00 дан бошлаб, терговчи С.Назаровнинг қарорига асосан ушланган.

Дастлабки тергов органи томонидан У.Раззоқов 2007 йил 25 декабрь куни, соат 23.00 ларда, олдиндан таниши бўлган Н.Хидиров билан, унинг яшаш уйида спиртли ичимлик истеъмол қилишиб, ўзаро жанжалашиб, У.Раззоқов ёнида бўлган пичоқ билан Н.Хидировни қасддан ўлдириш мақсадида, унинг кўкрак қисмига уриб ўлдирганликда гумон қилиниб (айбланиб), ЖК 97-моддасининг 1-қисми билан гумон қилинувчи (айбланувчи) тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилинган.

Прокурор, гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқов ЖК 97-моддасининг 1-қисмида кўрсатилган жиноятни содир этганликда гумон қилинувчи (айбланувчи) тариқасида жазб этилганлигини, ушбу жиноят ўта оғир жиноятлар туркумига киришлигини, унинг суриштирувдан, терговдан ва суддан бўйин товлашининг олдини олиш, иш бўйича ҳақиқатни аниқлашга ҳалал берадиган уринишларига йўл қўймаслик мақсадида унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақида илтимоснома киритган.

Судда гумон қилинувчи (айбланувчи) У. Раззоқов, судья Ф.Набиев жабрланувчини яқин қариндоши эканлиги учун унга ишонч билдирмай уни рад қилишни сўраган.

Ҳимоячи Д.Саидова гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқовнинг судья Ф.Набиевни рад қилиш ҳақидаги илтимосини қаноатлантиришни, прокурор А.Эргашев судья Ф.Набиевга нисбатан рад қилиш ҳақидаги гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқовнинг илтимосини қаноатлантириш ҳақидаги маърузасини эшитиб, суд қўйидагиларга асосан қаноатлантиришни лозим топди.

Судья Ф.Набиев ҳақиқатан ҳам жабрланувчи А.Хидировнинг қариндоши бўлганлиги сабабли, ЖПКнинг 76-моддасининг 2-бандига асосан, судья Ф.Набиевга нисбатан рад қилиш ҳақидаги талабини қаноатлантирилиши лозим.

Юқоридагиларга кўра, Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 76-моддасининг 2-қисми, 80, 243-моддаларини қўллаб, суд

АЖРИМ ҚИЛАДИ:

Гумон қилинувчи (айбланувчи) Раззоқов Умид Тўйчиевичнинг судья Ф.Набиевга нисбатан рад қилиш ҳақидаги илтимосномаси қаноатлантирилсин.

Гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқовга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини кўриш ҳақидаги илтимосномани бошқа судья (суд)га олиб бериш учун (туман (шаҳар) судининг раиси), жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар судининг раисига юборилсин.

Ўзбекистон Республикаси ЖПК 241-моддасининг 2-қисмига асосан, 72 соат ичида прокурор протест, гумон қилинувчи (айбланувчи), ҳимоячи, эса шу суд орқали жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар судига апелляция тартибида шикоят келтиришлари мумкин.

Раислик этувчи:

Ф.Набиев

АЖРИМ

(қидирув эълон қилиниши муносабати билан айбланувчининг иштирокисиз қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақида)

2008 йил январь ойининг 5 куни, соат 14.00 да, жиноят ишлари бўйича Мирзо Улуғбек туман судининг биносига, ёпиқ суд мажлисида, туман судининг судьяси Ф.Набиевнинг раислигида, М.Саматованинг котиблигида, туман прокурори А.Эргашев, терговчи С.Назаров, ҳимоячи Д.Саидованинг иштирокида, туман прокурорининг Ўзбекистон Республикаси ЖК 97-моддасининг 1-қисми билан айбланувчи Раззоқов Умид Тўйчиевичга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимосномасини тақдим этилган ҳужжатлар билан кўриб чиқиб, қуйидагиларни

АНИҚЛАДИ:

Айбланувчи: Раззоқов Умид Тўйчиевич, 1969 йил 10 январда Тошкент шаҳар, Миробод туманида туғилган, Ўзбекистон фуқароси, ўзбек, оилали, маълумоти ўрта, муқаддам судланмаган (судланган бўлса судланганлигини кўрсатиш лозим), ишламайди, Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Ясси кўчаси, 46-уйда яшайди, ЖПК 221-моддасига асосан, тергов органидан яшириниб, номаълум томонга кетганлиги сабабли терговчининг 2008 йил 4 январдаги қарори асосида унга нисбатан қидирув эълон қилинган.

Дастлабки тергов органи томонидан У.Раззоқов 2007 йил 25 декабрь куни, соат 23.00 ларда, олдиндан таниши бўлган Н.Хидиров билан унинг яшаш уйида спиртли ичимлик истеъмол қилишиб, ўзаро жанжаллашиб, У.Раззоқов ёнида бўлган пичоқ билан Н.Хидировни қасддан ўлдириш мақсадида, унинг кўкрак қисмига уриб ўлдирганликда, ЖК 97-моддасининг 1-қисми билан айбланувчи тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилинган.

Прокурор А.Эргашев, судга айбланувчи У.Раззоқов ЖК 97-моддасининг 1-қисмида кўрсатилган жиноятни содир этганлиги айбланаётган жиноят ижтимоий хавфлилик хусусиятига кўра, ўта оғир жиноятлар туркумига кириши, ҳозирда у суриштирувдан, терговдан ва суддан бўйин товлаб яширинганлигини эътиборга олиб, унга нисбатан қидирув эълон қилинганлигини, шу сабабли унинг иштирокисиз илтимосномани судда кўриб, унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақида илтимоснома киритган.

Суд, илтимосномани қўллаган прокурор маърузасини, ҳимоячининг фикрини эшитиб, айбланувчи У.Раззоқов содир этганликда айбланаётган жиноят ЖК 15-моддасининг 5-қисмида назарда тутилган ижтимоий хавфли жиноят сифатида тавсифланишини, унинг суриштирув, дастлабки тергов ва суддан бўйин товлаб, яширинганлигини эътиборга олиб, унга нисбатан қидирув эълон қилинганлиги сабабли, илтимосномани унинг иштирокисиз судда кўриб, қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашни лозим топди.

Юқоридагиларга кўра, Ўзбекистон Республикаси ЖПК 240, 242, 243-моддаларини қўллаб, суд

АЖРИМ ҚИЛАДИ:

Прокурорнинг илтимосномаси қаноатлантирилсин.

Айбланувчи Раззоқов Умид Тўйчиевичга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилсин.

Ажрим ижро учун прокурорга, маълумот учун айбланувчи ва унинг ҳимоячисига юборилсин.

Ўзбекистон Республикаси ЖПК 241-моддасининг 2-қисмига асосан, 72 соат ичида шу суд орқали жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар судига апелляция тартибида прокурор протест, айбланувчи, ҳимоячи эса шикоят келтиришлари мумкин.

Раислик этувчи:

Ф.Набиев

Жиноят ишлари бўйича
туман (шаҳар)
судининг судьяси _____

Жиноят ишлари бўйича
вилоят судининг судьяси
(маърузачи) _____

АЖРИМ №

Жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар суди апелляция инстанциясининг ёпиқ суд мажлиси шу суд биносидан, 2008 йил январь ойининг 8 кунда.

Раислик этувчи: А.Ахмедов, ҳайъат аъзолари: К.Шукуров, И.Хасановлар таркибида, А.Собировнинг котиблигида, шаҳар прокурорининг катта ёрдамчиси И.Умрзоқов, гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқов, ҳимоячи Д.Саидовларнинг (Миробод туманидаги «Лочин» фирмаси томонидан 2008 йил 5 январда берилган 15-сонли ордер) иштирокида, жиноят ишлари бўйича Мирзо Улуғбек туман судининг 2008 йил 5 январдаги гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқовга нисбатан қamoққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги ажрим юзасидан, гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқов ва ҳимоячи Д.Саидовларнинг суд ажримини бекор қилиш ҳақида апелляция тартибидаги келтирган шикоятларини илтимоснома ва унга илова этилган ҳужжатлар билан бирга кўриб чиқиб, қуйидагиларни

АНИҚЛАДИ:

Суднинг ажримига кўра, гумон қилинувчи (айбланувчи):

Раззоқов Умид Тўйчиевич, 1969 йил 10 январда, Тошкент шаҳар Миробод туманида туғилган, Ўзбекистон фуқароси, ўзбек, oilали, маълумоти ўрта, судланмаган (судланган бўлса судланганлигини кўрсатиш лозим) ишламайди, Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Ясси кўчаси, 46-уйда яшайди, ЖПКнинг 221-моддасига асосан, 2008 йил январь ойининг 4 кун, соат 14.00 дан бошлаб, терговчи С.Назаровнинг қарорига асосан ушланган, жиноят ишлари

бўйича Мирзо Улуғбек туман судининг 2008 йил 5 январдаги ажримига асосан, У.Раззоқовга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилган.

Дастлабки тергов органи томонидан, У.Раззоқов 2007 йил 22 декабрь куни, соат 23.00 ларда, ўз уйида турмуш ўртоғи М.Раззоқованинг гапларидан аччиқланиб, пиёла билан унинг бошига қасддан уриб, М.Раззоқованинг баданига оғир тан жароҳати етказганликда айбланиб (гумон қилиниб), ЖК 104-моддасининг 1-қисми билан гумон қилинувчи (айбланувчи) тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилинган.

Гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқов ва унинг ҳимоячиси Д.Саидовалар суднинг ажримидан норози бўлиб келтирган апелляция шикоятларида, суд қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини асоссиз қўллаганлигини кўрсатиб, суднинг бу ҳақдаги ажримини бекор қилишни ва У.Раззоқовни қамоқдан озод қилишни сўраганлар.

Судлов ҳайъати, шаҳар прокурорининг катта ёрдамчиси И.Умрзоқовнинг гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқов ва ҳимоячи Д.Саидоваларнинг апелляция шикоятларини қаноатлантирмасдан, суднинг ажримини ўзгаришсиз қолдириш ҳақидаги маърузасини, гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқов ва ҳимоячи Д.Саидоваларнинг юқоридаги мазмундаги шикоятларини қувватлаган фикрларини тинглаб, шикоятни қуйидагиларга асосан қаноатлантирмасдан қолдиришни лозим топди.

Суд томонидан У.Раззоқовга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашда ЖПКнинг 236-моддаси талабига риоя қилинган, бу тарздаги эҳтиёт чораси гумон қилинувчи (айбланувчи)нинг дастлабки тергов ва суддан бўйин товлашини олдини олиш, унинг иш бўйича ҳақиқатни аниқлашга тўсқинлик қилишига қаратилган уринишига йўл қўймаслик мақсадида тўғри танланган ва қонуний тўхтамга келинган. Шикоятдаги, суд ажримини бекор қилиш, эҳтиёт чорасини ўзгартириш ҳақида келтирилган важлар билан судлов ҳайъати келишмади, чунки суд У.Раз-

юқовга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини ЖПК нормаларига асосланган ҳолда ва гумон қилинувчининг (айбланувчининг) шахсини эътиборга олиб тўғри қўлаган. Юқоридагиларга кўра, Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 243, 497¹³-моддаларини қўллаб, апелляция судлов ҳайъати

АЖРИМ ҚИЛАДИ:

Жиноят ишлари бўйича Мирзо Улуғбек туман судининг 2008 йил 5 январдаги гумон қилинувчи (айбланувчи) Раззоқов Умид Тўйчиевичга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги ажрими ўзгаришсиз қолдирилсин.

Гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқов ва ҳимоячи Д.Саидоваларнинг апелляция шикоятлари қаноатлантирилмасдан қолдирилсин.

Раислик этувчи:

А.Ахмедов

Ҳайъат аъзолари:

К.Шукуров

И.Хасанов

Жиноят ишлари бўйича
туман (шаҳар)
судининг судьяси _____

Жиноят ишлари бўйича
вилоят судининг судьяси
(маърузачи) _____

АЖРИМ №

Жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар судининг биносида, апелляция ҳайъатининг 2008 йил январь ойининг 8 кундаги ёпиқ суд мажлисида.

Жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар суди апелляция ҳайъати қуйидаги таркибда:

Раислик этувчи: А.Ахмедов, ҳайъат аъзолари: К.Шукуров, И.Хасановлар, А.Собировнинг котиблигида, шаҳар прокурорининг катта ёрдамчиси И.Умрзоқов, (гумон қилинувчи) айбланувчи У.Раззоқов, унинг ҳимоячиси Д.Саидоваларнинг (Миробод туманидаги «Лочин» фирмаси томонидан 2008 йил 5 январда берилган 15-сонли ордер) иштирокида жиноят ишлари бўйича Мирзо Улуғбек туман судининг 2008 йил 5 январдаги айбланувчи У.Раззоқовга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги ажрими устидан, (гумон қилинувчи) айбланувчи У.Раззоқов ва ҳимоячи Д.Саидоваларнинг суд ажримини бекор қилиш ҳақида апелляция тартибидаги келтирган шикоятларини кўриб чиқиб, қуйидагиларни

АНИҚЛАДИ:

Суднинг 2008 йил 5 январдаги ажримига кўра, айбланувчи: Раззоқов Умид Тўйчиевич, 1969 йил 10 январда Тошкент шаҳар, Миробод туманида туғилган, Ўзбекистон фуқароси, ўзбек, оилали, маълумоти ўрта, муқаддам судланмаган (судланган бўлса судланганлигини кўрсатиш лозим), ишламайди, Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Ясси кўчаси, 46-уйда яшайди, ЖПК 221-моддасига асосан, 2008 йил январь ойининг 4 куни, соат 14.00 дан бошлаб,

терговчи С.Назаровнинг қарорига асосан ушланган, унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилган.

Дастлабки тергов органи томонидан, У.Раззоқов 2007 йил 22 декабрь куни, соат 23.00 ларда ўз уйида турмуш ўртоғи М.Раззоқованинг гапларидан аччиқланиб, пиёла билан унинг бошига қасддан уриб, М.Раззоқованинг баданига оғир тан жароҳати етказганликда айбланиб, ЖК 104-моддасининг 1-қисми билан айбланувчи тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилинган. Айбланувчи У.Раззоқов ва ҳимоячи Д.Саидовалар апелляция шикоятда У.Раззоқовга қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини суд етарли асосларсиз қўллаганлиги учун бекор қилишни сўраганлар.

Судлов ҳайъати, прокурор ёрдамчиси И.Умрзоқовнинг айбланувчи У.Раззоқов ва ҳимоячи Д.Саидоваларнинг апелляция шикоятларини қаноатлантирмасдан, суд ажримини ўзгаришсиз қолдириш ҳақидаги маърузасини, айбланувчи У.Раззоқов ва ҳимоячи Д.Саидоваларнинг шикоятларини қувватлаб берган фикрларини эшитиб, шикоятларни қуйидагиларга асосан қаноатлантиришни лозим топди.

Судлов ҳайъати, суд томонидан, У.Раззоқовга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида ЖПКнинг 236-моддаси талабига риоя этилмаган, айбланувчининг суриштирувдан, терговдан ва суддан бўйин товлаши, унинг иш бўйича ҳақиқатни аниқлашга тўсқинлик қилишга қаратилган қанақа ҳаракатлар қилганлиги каби ҳолатларни аниқламасдан, унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини асоссиз қўллаган.

Шунингдек, унинг муқим яшаш ва ишлаш жойи мавжудлиги, яшаш жойидан ижобий тавсифланганлиги, суриштирув, дастлабки тергов ва суддан бўйин товлашга, ҳақиқатни аниқлашга, ҳукм ижросини таъминлашга қаршилиги кўринмаганлиги сабабли, У.Раззоқовга нисбатан қўлланилган қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини бекор қилиб, уни қамоқдан озод қилишни, апелляция шикоятини қаноатлантиришни лозим топди. Юқоридагиларга кўра, Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 243, 497¹³-моддаларини қўллаб, апелляция судлов ҳайъати

АЖРИМ ҚИЛАДИ:

Жиноят ишлари бўйича Мирзо Улуғбек туман судининг 2008 йил 5 январдаги айбланувчи Раззоқов Умид Тўйчиевичга нисбатан қamoққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги ажрим бекор қилинсин.

Айбланувчи У.Раззоқов суд залидан дарҳол қamoқдан озод қилинсин.

Айбланувчи У.Раззоқов ва ҳимоячи Д.Саидоваларнинг апелляция шикоятлари қаноатлантирилсин.

Раислик этувчи:

А.Ахмедов

Ҳайъат аъзолари:

К.Шукуров

И.Хасанов

Жиноят ишлари бўйича
туман (шаҳар)
судининг судьяси _____

Жиноят ишлари бўйича
вилоят судининг судьяси
(маърузачи) _____

АЖРИМ №

Жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар судининг биносида, апелляция судлов ҳайъатининг 2008 йил январь ойининг 8 кундаги ёпиқ суд мажлисида.

Жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар суди апелляция судлов ҳайъати қуйидаги таркибда:

Раислик этувчи: А.Ахмедов, ҳайъат аъзолари: К.Шукуров, И.Хасановлар, А.Собировнинг котиблигида, шаҳар прокурорининг катта ёрдамчиси И.Умрзоқов, гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқов, унинг ҳимоячиси Д.Саидоваларнинг (Миробод туманидаги «Лочин» фирмаси томонидан 2008 йил 5 январда берилган 15-сонли ордер) иштирокида жиноят ишлари бўйича Мирзо Улуғбек туман судининг 2008 йил 5 январдаги гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқовга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашни рад қилиш ҳақидаги ажрим устидан, туман прокурорининг апелляция тартибидаги келтирилган протестини кўриб чиқиб, қуйидагиларни

АНИҚЛАДИ:

Суднинг ажримига кўра, гумон қилинувчи (айбланувчи):

Раззоқов Умид Тўйчиевич, 1969 йил 10 январда Тошкент шаҳар, Миробод туманида туғилган, Ўзбекистон фуқароси, ўзбек, оилали, маълумоти ўрта, муқаддам судланмаган (судланган бўлса судланганлигини кўрсатиш лозим), ишламайди, Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Ясси кўчаси, 46-уйда яшайди, ЖПК 221-моддасига асосан, 2008 йил январь ойининг 4 кuni, соат 14.00 дан бошлаб, терговчи С.Назаровнинг қарорига асосан ушланган, қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш рад қилинган.

Дастлабки тергов органи томонидан, У.Раззоқов 2007 йил 22 декабрь куні, соат 23.00 ларда ўз уйида турмуш ўртоғи М.Раззоқованинг гапларидан аччиқланиб, пиёла билан унинг бошига қасддан уриб, баданига оғир тан жароҳати етказганликда айбланиб (гумон қилиниб), ЖК 104-моддасининг 1-қисми билан гумон қилинувчи (айбланувчи) тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилинган.

Протестда суд У.Раззоқовга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги илтимосномани рад қилишда ЖПКнинг 236-моддасида келтирилган ҳолатларни инобатга олмаганлигини, унинг жиноят иши бўйича ҳақиқатни аниқлашга тўсқинлик қилиши, суриштирувдан, терговдан ҳамда суддан бўйин товлаши, яшириниши мумкинлигини эътиборга олмаганлигини кўрсатиб, суд ажримини бекор қилиш ва У.Раззоқовга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашни сўраган.

Судлов ҳайъати, прокурор И.Умрзоқовнинг протестни қаноатлантириш ҳақидаги маърузасини, гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқов ва унинг ҳимоячиси Д.Саидованинг протестни қаноатлантирмасдан қолдириш ҳақидаги фикрларини эшитиб, протестдаги важларни илтимоснома материалларига кўшиб кўриб чиқиб, протестни қаноатлантиришни лозим топди.

Суд, У.Раззоқовга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашни рад қилишда, ЖПКнинг 236-моддаси талабига риоя қилмаган, гумон қилинувчи (айбланувчи)нинг суриштирувдан, терговдан ва суддан бўйин товлашини, унинг иш бўйича ҳақиқатни аниқлашга тўсқинлик қилишга қаратилган уринишига йўл қўймасликни таъминлаш лозимлигини эътиборга олмай, барвақт хулосага келган.

Илтимосномага илова этилган ҳужжатларга қараганда М.Раззоқова яшаш жойидан салбий тавсифланган, муқим яшаш манзилига эга эмас. Шу сабабли, судлов ҳайъати суд ажримини бекор қилиб, У.Раззоқовга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашни ва уни қамоққа олишни лозим деб топди. Юқоридагиларга кўра, Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 243, 49713-моддаларини қўллаб, судлов ҳайъати

АЖРИМ ҚИЛАДИ:

Жиноят ишлари бўйича Мирзо Улугбек туман судининг 2008 йил 5 январдаги гумон қилинувчи (айбланувчи) Раззоқов Умид Тўйчиевичга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашни рад қилиш ҳақидаги ажрими бекор қилинсин. Гумон қилинувчи (айбланувчи) Раззоқов Умид Тўйчиевичга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилсин. Ажрим ижро учун прокурорга, маълумот учун гумон қилинувчи (айбланувчи) У.Раззоқовга ва ҳимоячи Д.Саидовага юборилсин.

Прокурорнинг апелляция протести қаноатлантирилсин.

Раислик этувчи:

А.Ахмедов

Ҳайъат аъзолари:

К.Шукуров

И.Хасанов

АЖРИМ

(қамоқда сақлаш муддатини узайтириш тўғрисида)

2008 йил февраль ойининг 5 куни, соат 14.00 да, жиноят ишлари бўйича Мирзо Улуғбек туман судининг биносида, ёпиқ суд мажлисида, туман судининг судьяси Ф.Набиевнинг раислигида, М.Саматованинг котиблигида, туман прокурори А.Эргашев, терговчи С.Назаров, ҳимоячи Д.Саидова, айбланувчи У.Раззоқовнинг иштирокида, Тошкент вилояти прокурорининг Ўзбекистон Республикаси ЖК 97-моддасининг 1-қисми билан айбланувчи Раззоқов Умид Тўйчиевични қамоқда сақлаш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимосномасини, тақдим этилган ҳужжатлар билан кўриб чиқиб, қуйидагиларни

АНИҚЛАДИ:

Айбланувчи: Раззоқов Умид Тўйчиевич, 1969 йил 10 январда Тошкент шаҳар, Миробод туманида туғилган, Ўзбекистон фуқароси, ўзбек, oilали, маълумоти ўрта, судланмаган (судланган бўлса судланганлигини кўрсатиш лозим), ишламайди, Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Ясси кўчаси, 46-уйда яшайди, ЖПК 221-моддасига асосан, 2008 йил январь ойининг 4 куни, соат 14.00 да терговчи С.Назаровнинг қарорига асосан ушланган, жиноят ишлари бўйича Мирзо Улуғбек туман судининг 2008 йил 5 январдаги ажримига асосан, қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланиб, 2008 йил 4 январдан қамоқда сақланмоқда.

Дастлабки тергов органи томонидан У.Раззоқов 2007 йил 25 декабрь куни, соат 23.00 ларда, олдиндан таниши бўлган Н.Хидиров билан, унинг яшаш уйида спиртли ичимлик истеъмол қилишиб, ўзаро жанжалашиб, У.Раззоқов ёнида бўлган пичоқ билан Н.Хидировни ўлдириш мақсадида, унинг

кўрак қисмига уриб қасдан ўлдирганликда айбланиб, ЖК 97-моддасининг I-қисми билан айбланувчи тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилинган.

Прокурор, У.Раззоқов ЖК 97-моддасининг I-қисмида кўрсатилган жиноятни содир этганликда айбланаётганлигини, 2008 йил 4 январдан буён қамоқда сақланаётганлиги, ҳозирда қуйидаги тергов ҳаракатларини, яъни У.Раззоқовни воқеа юзасидан қўшимча сўроқ қилиш, жабрланувчи ва гувоҳлар билан юзлаштириш, воқеа ҳолатини воқеа жойига чиқиб қайта тиклаш, суд-биологик, тиббий экспертиза хулосаларини олиш ва бошқа тергов ҳаракатларини ўтказиш лозимлиги ҳамда тергов муддати ваколатли прокурор томонидан уч ойга узайтирилганлиги сабабли уни қамоқда сақлаш муддатини ҳам 2008 йил март ойининг 5 куни, соат 14.00 гача узайтириш ҳақида илтимоснома киритган.

Суд, илтимосномани қўллаган прокурор маърузасини, айбланувчи ва ҳимоячининг фикрларини эшитиб, айбланувчи У.Раззоқовга нисбатан олиб борилаётган тергов ҳаракатларини тўлиқ текширилиши учун уни сўроқ қилиш, жабрланувчи, гувоҳлар билан юзлаштириш ўтказиш ва экспертиза хулосасини олиш зарурлигини кўрсатилиб юқори турувчи ваколатли прокурор томонидан тергов муддати уч ойга узайтирилганлигини, суднинг 2008 йил 5 январдаги ажримда кўрсатилган қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш асослари ҳозир ҳам мавжудлигини инобатга олиб, ушбу илтимосномани қаноатлантиришни ва У. Раззоқовни қамоқда сақлаш муддатини 2008 йил март ойининг 5 куни, соат 14.00 гача узайтиришни лозим топди.

Юқоридагиларга кўра, Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 245, 247-моддаларини қўллаб, суд

АЖРИМ ҚИЛАДИ:

Прокурорнинг илтимосномаси қаноатлантирилсин.

Айбланувчи Раззоқов Умид Тўйчиевични қамоқда сақлаш муддати 2008 йил март ойининг 5 куни, соат 14.00 гача

узайтирилсин. Ажрим ижро учун прокурорга, маълумот учун айбланувчи ва ҳимоячига юборилсин.

Ажрим устидан 72 соат ичида шу суд орқали жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар судига апелляция тартибида прокурор протест, айбланувчи ва ҳимоячи эса шикоят келтиришлари мумкин.

Раислик этувчи:

Ф.Набиев

АЖРИМ

(қамоқда сақлаш муддатини узайтиришни
рад қилиш тўғрисида)

2008 йил февраль ойининг 5 куни, соат 14.00 да, жиноят ишлари бўйича Мирзо Улуғбек туман судининг биносида, ёпиқ суд мажлисида туман судининг судьяси Ф.Набиевнинг раислигида, М.Саматованинг котиблигида, туман прокурори А.Эргашев, терговчи С.Назаров, ҳимоячи Д.Саидова, айбланувчи У.Раззоқовнинг иштирокида Тошкент шаҳар прокурорининг Ўзбекистон Республикаси ЖК 97-моддасининг 1-қисми билан айбланувчи Раззоқов Умид Тўйчиевичга нисбатан қамоқда сақлаш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимосномасини тақдим этилган ҳужжатлар билан кўриб чиқиб, қуйидагиларни

АНИҚЛАДИ:

Айбланувчи: Раззоқов Умид Тўйчиевич, 1969 йил 10 январда Тошкент шаҳар, Миробод туманида туғилган, Ўзбекистон фуқароси, ўзбек, оилали, маълумоти ўрта, муқаддам судланмаган (судланган бўлса судланганлигини кўрсатиш лозим), ишламайди, Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани, Ясси кўчаси, 46-уйда яшайди, ЖПК 221-моддасига асосан, 2008 йил январь ойининг 4 куни, соат 14.00 дан бошлаб, терговчи С.Назаровнинг қарорига асосан ушланган, жиноят ишлари бўйича Мирзо Улуғбек туман судининг 2008 йил 5 январдаги ажримига асосан, қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилиб, 2008 йил 4 январдан қамоқда сақланмоқда,

Дастлабки тергов органи томонидан Раззоқов Умид Тўйчиевич 2007 йил 25 декабр куни, соат 23.30 ларда, олдиндан таниши бўлган, Н.Хидиров билан ўз уйида спиртли ичимлик истеъмол қилишиб, Н.Хидиров билан ўзаро жанжаллашиб, унинг бошига бутилка билан қасддан уриб, унинг

ҳаёти учун хавфли бўлган оғир тан жароҳати етказганликда айбланиб, ЖК 104-моддасининг 1-қисми билан айбланувчи тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилинган.

Прокурор, айбланувчи У.Раззоқов ЖК 104-моддасининг 1-қисмида кўрсатилган жиноятни содир этганлиги, суд аж-римига асосан 2008 йил 4 январдан буён қамоқда сақлаш эҳтиёт чораси қўлланилганлиги, унга нисбатан қуйидаги тергов ҳаракатларини, яъни У.Раззоқов билан жабрланувчи ва гувоҳларни юзлаштириш, иш бўйича ўтказилган суд-био-логик, тиббий экспертиза хулосаларини олиш ва бошқа тер-гов ҳаракатларини ўтказиш лозимлиги учун тергов муддати юқори турувчи ваколатли прокурор томонидан уч ойга узайтирилганлиги сабабли уни қамоқда сақлаш мудда-тини 2008 йил июнь ойининг 5 куни, соат 14.00 гача узай-тириш ҳақида илтимоснома киритган.

Суд, илтимосномани қўллаган прокурор маърузасини, айбланувчи ва ҳимоячининг фикрларини эшитиб, айбланув-чи У.Раззоқовга нисбатан қамоқда сақлаш муддатини узай-тириш тўғрисидаги прокурорнинг илтимосномасини, айбла-нувчи У.Раззоқовнинг суриштирув, дастлабки тергов ва суд-дан бўйин товлаши, яшириниши, иш бўйича ҳақиқатни аниқлашга тўсқинлик қилиши каби уни қамоқда сақлашга асос бўладиган ҳаракатлари мавжудлиги ҳозирда кўринмайди.

Шунингдек, У.Раззоқовнинг муқим яшаш жойи мав-жуд бўлиб, у томонидан содир этилган жиноят ЖК 15-мод-дасига кўра, унга оғир бўлмаган жиноят турига киришини эътиборга олиб, илтимосномани қаноатлантирмасдан рад қилишни лозим деб топди.

Юқоридагиларга кўра, Ўзбекистон Республикаси ЖПК-нинг 247-моддасини қўллаб, суд

АЖРИМ ҚИЛАДИ:

Айбланувчи Раззоқов Умид Тўйчиевични қамоқда сақ-лаш муддатини узайтириш ҳақидаги Тошкент шаҳар проку-рорининг илтимосномаси рад қилинсин.

Ажрим ижро учун прокурорга, маълумот учун айбланувчи ва ҳимоячига юборилсин.

Ажрим устидан 72 соат ичида шу суд орқали жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар судига апелляция тартибида прокурор протест, айбланувчи ва ҳимоячи эса шикоят келтиришлари мумкин.

Раислик этувчи:

Ф.Набиев

Жиноят ишлари бўйича
туман (шаҳар)
судининг судьяси _____

Жиноят ишлари бўйича
вилоят судининг судьяси
(маърузачи) _____

АЖРИМ №

Жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар судининг суд биносида апелляция судлов ҳайъатининг 2008 йил апрель ойининг 6 кундаги ёпиқ суд мажлисида.

Раислик этувчи: А.Ахмедов, ҳайъат аъзолари К.Шукуров, И.Хасановлар таркибида, шаҳар прокурори И.Умрзоқов, айбланувчи У.Раззоқов, ҳимоячи Д.Саидова (Миробод туманидаги «Лочин» фирмаси томонидан 2008 йил 5 январда берилган 15 сонли ордери) иштирокида, А.Собиров котиблигида жиноят ишлари бўйича Мирзо Улуғбек туман судининг 2008 йил 4 апрелдаги айбланувчи У.Раззоқовни қamoқда сақлаш муддатини узайтириш ҳақидаги ажрим юзасидан, айбланувчи У.Раззоқов ва ҳимоячи Д.Саидоваларни суд ажримини бекор қилиш ҳақида апелляция тартибидаги келтирган шикоятларини кўриб чиқиб қуйидагиларни

АНИҚЛАДИ:

Суднинг ажримига кўра, айбланувчи: Раззоқов Умид Тўйчиевич 1969 йил 10 январда Тошкент шаҳри Миробод туманида туғилган, Ўзбекистон фуқароси, миллати ўзбек, oilали, маълумоти ўрта, муқаддам судланмаган (судланган бўлса судланганлигини кўрсатиш лозим), ишламайди, Тошкент шаҳар, Мирзо Улуғбек тумани Ясси кўчаси 46-уйда яшаган. Иш бўйича эҳтиёт чораси 2008 йил январ ойининг 4 кuni соат 14.00 да қamoқда; қamoқда сақлаш муддати 2008 йил июнь ойининг 5 кuni соат 14.00 гача узайтирилган.

Дастлабки тергов органи томонидан, У.Раззоқов 2007 йил 25 декабр куни, соат 23.30 ларда, олдиндан таниши бўлган, Н.Хидиров билан яшаш уйида спиртли ичимлик истеъмол қилиб, ўзаро жанжалашиб, ёнида бўлган пичоқ билан қасддан ўлдириш мақсадида кўкрак қисмига уриб ўлдирганлиги учун ЖК 97-моддаси 1-қисми билан айбланувчи тариқасида иштирақ этишга жалб қилинган.

Айбланувчи У.Раззоқов ва ҳимоячи Д.Саидовалар суд ажримидан норози бўлиб келтирган апелляция шикоятларида У.Раззоқовга нисбатан асоссиз равишда қамоқда сақлаш муддатини узайтирганлиги учун бекор қилишни сўраганлар.

Судлов ҳайъати, прокурор И.Умрзоқовнинг шикоятни қаноатлантирмаслик ҳақидаги фикрини, айбланувчи У.Раззоқов ва ҳимоячи Д.Саидоваларнинг апелляция шикоятларини қаноатлантиришни сўраб берган баёнотларини тинглаб, ҳозирда бир қатор тергов ҳаракатлари ўтказилишини, тергов муддати ваколатли прокурор томонидан уч ойга узайтирилганлигини, суднинг 2008 йил 5 январдаги ажримида кўрсатилган қамоқда сақлаш асослари ҳозир ҳам мавжудлигини инобатга олиб, айбланувчининг иш бўйича ҳақиқатни аниқлашга тўсқинлик қилишига қаратилган уринишига йўл қўймаслик, тергов ва суддан бўйин товлашини олдини олиш чораларини кўриб, унга нисбатан қамоқда сақлаш муддати қонун талаблари асосида узайтирилганлиги сабабли, судлов ҳайъати шикоятда келтирилган вазлар билан келишмади.

Юқоридагиларга кўра, Ўзбекистон Республикаси ЖПК 247, 497-моддаларига асосланиб, апелляция судлов ҳайъати

АЖРИМ ҚИЛАДИ:

Жиноят ишлари бўйича Мирзо Улугбек туман судининг 2008 йил 4 апрелдаги айбланувчи Раззоқов Умид Тўйчиевични қамоқда сақлаш муддатини узайтириш ҳақидаги ажрими ўзгаришсиз қолдирилсин.

Айбланувчи У.Раззоқов ва ҳимоячи Д.Саидовани апелляция шикоятлари қаноатлангирмасдан қолдирилсин.

Ажрим ижро учун прокурорга, маълумот учун айбланувчи ва ҳимоячига юборилсин.

Раислик этувчи:

А.Ахмедов

Ҳайъат аъзолари:

К.Шукуров

И.Хасанов

Жиноят ишлари бўйича
туман (шаҳар)
судининг судьяси _____

Жиноят ишлари бўйича
вилоят судининг судьяси
(маърузачи) _____

АЖРИМ №

Жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар судининг суд биносида апелляция ҳайъатининг 2008 йил апрель ойининг 6 кундаги ёпиқ суд мажлисида.

Раислик этувчи: А.Ахмедов, ҳайъат аъзолари К.Шукуров, И.Хасановлар таркибида, шаҳар прокурори И.Умрзоқов, айбланувчи У.Раззоқов, ҳимоячи Д.Саидова (Миробод туманидаги «Лочин» фирмаси томонидан 2008 йил 4 апрелда берилган 15 сонли ордери) иштирокида А.Собиров котиблигида жиноят ишлари бўйича Мирзо Улугбек туман судининг 2008 йил 4 апрелдаги айбланувчи У.Раззоқовни қамоқда сақлаш муддатини узайтиришни рад қилиш ҳақидаги ажрими юзасидан, Тошкент шаҳар прокурорининг апелляция тартибидаги келтирган протестини кўриб чиқиб қуйидагиларни

АНИҚЛАДИ:

Суднинг ажримига кўра, айбланувчи: Раззоқов Умид Тўйчиевич 1969 йил 10 январда Ўзбекистон Республикаси Тошкент шаҳри Миробод туманида туғилган, Ўзбекистон фуқароси, миллати ўзбек, оилалик, маълумоти ўрта, муқаддам судланмаган (судланган бўлса судланганлигини кўрсатиш лозим), ишламайди, Тошкент шаҳар, Мирзо Улугбек тумани Ясси кўчаси 46-уйда яшаган. Унга нисбатан қамоқда сақлаш муддатини узайтириш рад қилинган. Эҳтиёт чораси суд ажрими асосида 2008 йил 4 январдан қамоқда.

Дастлабки тергов органи томонидан У.Раззоқов 2007 йил 22 декабр куни соат 23.30 ларда ўз уйида оиласи М.Раззоқовани гапларидан аччиқланиб, пиёла билан унинг бошига

қасддан уриб, М.Раззоқовнинг баданига огир тан жароҳати етказганлиги учун ЖК 104-моддасининг 1-қисми билан айбланувчи тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилинган.

Прокурор протестида суднинг У.Раззоқовга нисбатан қамоқда сақлаш муддатини узайтиришни рад қилишда ЖПКнинг 236-моддасида кўрсатилган ҳолатлар мавжудлигини инобатга олмасдан, унинг жиноят иши бўйича ҳақиқатни аниқлашга тўсқинлик қилиши, суриштирув, дастлабки тергов ва суддан бўйин товлаб яшириниши мумкинлигини эътиборга олмаганлиги сабабли, суд ажримини бекор қилиш ва У.Раззоқовни қамоқда сақлаш муддатини 2008 йил 4 июнга қадар узайтиришни сўраган.

Судлов ҳайъати, прокурор И.Умрзоқовнинг протестни қаноатлантириш ҳақидаги маърузасини, айбланувчи У.Раззоқов ва унинг ҳимоячиси Д.Саидоваларнинг протестни қаноатлантирмасдан қолдириш ҳақидаги баёнотларини эшитиб, протестдаги вазҳарни иш материалларига қўшиб кўриб чиқиб, уни қуйидаги асосларга кўра қаноатлантиришни лозим топди.

Судлов ҳайъати, суд томонидан У.Раззоқовга нисбатан қамоқда сақлаш муддатини узайтиришни рад қилиш тўғрисида ҳулосага келишда ЖПК 236-моддасининг талабига риоя қилмаган, юқори турувчи ваколатли прокурор томонидан тергов ҳаракатлари ўтказиш муддати уч ойга қадар узайтирилганлиги ҳисобга олинмаган, У.Раззоқовнинг тергов ҳаракатлари ўтказилишида, дастлабки тергов ва суддан бўйин товлаши, унинг иш бўйича ҳақиқатни аниқлашга тўсқинлик қилиши мумкинлигини эътиборга олинмай барвақт ҳулосага келинганлиги сабабли, суд ажримини бекор қилиб, У.Раззоқовни қамоқда сақлаш муддатини 2008 йил 4 июнга қадар узайтиришни лозим деб топди.

Юқоридагиларга кўра, Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 247 497¹³-моддаларига асосланиб, апелляция судлов ҳайъати

АЖРИМ ҚИЛАДИ:

Жиноят ишлари бўйича Мирзо Улуғбек туман судининг 2008 йил 4 апрелдаги айбланувчи Раззоқов Умид Тўйчиевични қамокда сақлаш муддатини узайтиришни рад қилиш ҳақидаги ажрими бекор қилинсин.

Айбланувчи Раззоқовни қамокда сақлаш муддати 2008 йил 4 июнга қадар узайтирилсин.

Ажрим ижро учун прокурорга, маълумот учун айбланувчи ҳимоячига юборилсин.

Раислик этувчи:

А.Ахмедов

Ҳайъат аъзолари:

К.Шукуров

И.Хасанов

Жиноят ишлари бўйича
туман (шаҳар)
судининг судьяси _____

Жиноят ишлари бўйича
вилоят судининг судьяси
(маърузачи) _____

АЖРИМ №

Жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар судининг суд биносидан, апелляция ҳайъатининг 2008 йил апрель ойининг 6 кундаги ёпиқ суд мажлисида.

Жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар суди апелляция ҳайъати қуйидаги тартибда:

Раислик этувчи: А.Ахмедов, ҳайъат аъзолари К.Шукуров, И.Хасановлар таркибида, шаҳар прокурорининг катта ёрдамчиси И.Умрзоқов, айбланувчи У.Раззоқов, ҳимоячи Д.Саидова (Миробод туманидаги «Лочин» фирмаси томонидан 2008 йил 4 апрелда берилган 15 сонли ордери) иштирокида, А.Собиров котиблигида, жиноят ишлари бўйича Мирзо Улугбек туман судининг 2008 йил 4 апрелдаги айбланувчи У.Раззоқовни қамоқда сақлаш муддатини узайтириш ҳақидаги ажримни юзасидан, айбланувчи У.Раззоқов ва ҳимоячи Д.Саидовалар суд ажримини бекор қилиш ҳақида апелляция тартибидаги келтирган шикоятларини кўриб чиқиб, қуйидагиларни

АНИҚЛАДИ:

Суднинг ажримига кўра, айбланувчи: Раззоқов Умид Тўйчиевич 1969 йил 10 январда Тошкент шаҳар, Миробод туманида туғилган, Ўзбекистон фуқароси, миллати ўзбек, оилали, маълумоти ўрта, муқаддам судланмаган (судланган бўлса судланганлигини кўрсатиш лозим), «Фотон» заводида ишчи бўлиб ишлайди, Тошкент шаҳар, Мирзо Улугбек тумани Ясси кўчаси 46-уйда яшаган. Унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси Мирзо Улугбек туман судининг 2008 йил 5 январдаги ажрими билан белгиланган ва

2008 йил 4 апрелдаги ажрим билан қамоқда сақлаш муддати 2008 йил июнь ойинининг 4 куни соат 14.00 гача узайтирилган.

Дастлабки тергов органи томонидан Раззоқов Умид Тўйчиевич 2007 йил 22 декабр куни, соат 23.30 ларда ўз уйида, турмуш ўртоғи М.Раззоқованинг гапларидан аччиқланиб, пиёла билан унинг бошига қасддан уриб, М.Раззоқованинг баданига оғир жароҳат етказганлиги учун ЖК 104-моддасининг 1-қисми билан айбланувчи тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилинган.

Айбланувчи У.Раззоқов ва ҳимоячи Д.Саидовалар апелляция шикоятда У.Раззоқовга нисбатан қамоқда сақлаш муддатини суд етарли асосларсиз узайтирганлигини кўрсатиб, суд ажримини бекор қилишни сўраганлар.

Судлов ҳайъати, прокурорнинг катта ёрдамчиси И.Умрзоқовнинг айбланувчи У.Раззоқов ва ҳимоячи Д.Саидоваларнинг апелляция шикоятларини қаноатлантирмасдан суд ажримини ўзгаришсиз қолдириш ҳақидаги маърузасини, айбланувчи У.Раззоқов ва ҳимоячи Д.Саидоваларни шикоятларини қувватлаган фикрларини эшитиб, шикоятларни қуйидагиларга асосан қаноатлантиришни лозим топди.

Судлов ҳайъати, суд томонидан, У.Раззоқовга нисбатан қамоқда сақлаш муддатини узайтиришда ЖПК 236-моддасининг талабига риоя этмаган, айбланувчининг суриштирув, тергов ва суддан бўйин товлаши, унинг иш бўйича ҳақиқатни аниқлашга тўсқинлик қилиши каби ҳаракатлари бўлмаганлигини, суднинг 2008 йил 5 январдаги ажримида кўрсатилган қамоқда сақлаш асослари ҳозирда қолмаганлигини эътиборга олмасдан, унга нисбатан қамоқда сақлаш муддатини узайтириш ҳақида барвақт хулосага келган. Судлов ҳайъати, У.Раззоқовнинг муқим яшаш жойи мавжудлиги, ишлаш жойидан ижобий тавсифланиши, суриштирув, тергов ва суддан бўйин товлашга ва ҳақиқатни аниқлашга қаршилиги мавжуд эмаслигини эътиборга олиб, уни қамоқда сақлаш муддатини узайтиришни бекор қилишни, айбланувчи У.Раззоқов ва ҳимоячи Д.Саидоваларнинг апелляция шикоятларини қаноатлантиришни лозим топди.

Юқоридагиларга кўра, Ўзбекистон Республикаси ЖПК-нинг 247, 497-моддаларига асосланиб, апелляция судлов ҳайъати

АЖРИМ ҚИЛАДИ:

Жиноят ишлари бўйича Мирзо Улугбек туман судининг 2008 йил 4 апрелдаги айбланувчи Раззоқов Умид Тўйчиевични қамоқда сақлаш муддатини узайтириш ҳақидаги ажрими бекор қилинсин.

Айбланувчи Раззоқов Умид Тўйчиевич суд залидан дарҳол қамоқдан озод қилинсин.

Айбланувчи У.Раззоқов ва ҳимоячи Д.Саидоваларнинг апелляция шикоятлари қаноатлантирилсин.

Раислик этувчи:

А.Ахмедов

Ҳайъат аъзолари:

К.Шукуров

И.Хасанов

IV. ЎЛИМ ЖАЗОСИНИ БЕКОР ҚИЛИШ ҲАМДА ҚАМОҚҚА ОЛИШГА САНКЦИЯ БЕРИШ ҲУҚУҚИНИ СУДЛАРГА ЎТКАЗИШГА ОИД НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАР

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ КОНСТИТУЦИЯСИ

(Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1994 йил, 1-сон, 5-модда; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2003 йил, 3—4-сон, 27-модда; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2007 йил, 4-сон, 162-модда)

[Кўчирма]

ИККИНЧИ БЎЛИМ. ИНСОН ВА ФУҚАРОЛАРНИНГ АСОСИЙ ҲУҚУҚЛАРИ, ЭРКИНЛИКЛАРИ ВА БУРЧЛАРИ

V боб. Умумий қоидалар

19-модда.

Ўзбекистон Республикаси фуқароси ва давлат бир-бирига нисбатан бўлган ҳуқуқлари ва бурчлари билан ўзаро боғлиқдирлар. Фуқароларнинг Конституция ва қонунларда мустақкамлаб қўйилган ҳуқуқ ва эркинликлари дахлсиздир, улардан суд қарорисиз маҳрум этишга ёки уларни чеклаб қўйишга ҳеч ким ҳақли эмас.

VII боб. Шахсий ҳуқуқ ва эркинликлар

24-модда.

Яшаш ҳуқуқи ҳар бир инсоннинг узвий ҳуқуқидир. Инсон ҳаётига суиқасд қилиш энг оғир жиноятдир.

25-модда.

Ҳар ким эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқига эга. Ҳеч ким қонунга асосланмаган ҳолда ҳибсга олинishi ёки қамоқда сақланиши мумкин эмас.

26-модда.

Жиноят содир этганликда айбланаётган ҳар бир шахснинг иши судда қонуний тартибда, ошкора кўриб чиқилиб, унинг айби аниқланмагунча у айбдор ҳисобланмайди. Судда айбланаётган шахсга ўзини ҳимоя қилиш учун барча шароитлар таъминлаб берилади.

Ҳеч ким қийноққа солиниши, зўравонликка, шафқатсиз ёки инсон қадр-қимматини камситувчи бошқа тарздаги тазйиққа дучор этилиши мумкин эмас.

Ҳеч кимда унинг розилигисиз тиббий ёки илмий тажрибалар ўтказилиши мумкин эмас.

Х боб. Инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг кафолатлари**44-модда.**

Ҳар бир шахсга ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмаларининг ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари устидан судга шикоят қилиш ҳуқуқи кафолатланади.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ҚОНУНИ

Ўлим жазоси бекор қилиниши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида

(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг
Ахборотномаси, 2007 йил, 6-сон, 248-модда)

Қонунчилик палатаси томонидан
2007 йил 15 июнда қабул қилинган.
Сенат томонидан 2007 йил 29 июнда
маъқулланган.

1-модда. Ўзбекистон Республикасининг 1994 йил 22 сентябрда қабул қилинган 2012-ХП-сонли Қонуни билан тасдиқланган **Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига** (Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1995 йил, № 1, 3-модда; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1996 йил, № 9, 144-модда; 1997 йил, № 2, 56-модда, № 9, 241-модда; 1998 йил, № 5—6, 102-модда, № 9, 181-модда; 1999 йил, № 1, 20-модда, № 5, 124-модда, № 9, 229-модда; 2000 йил, № 5—6, 153-модда; 2001 йил, № 1—2, 23-модда, № 9—10, 165-модда; 2002 йил, № 9, 165-модда; 2003 йил, № 1, 8-модда, № 9—10, 149-модда; 2004 йил, № 1—2, 18-модда, № 9, 171-модда; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2005 йил, № 9, 314-модда, № 12, 417, 418-моддалар; 2006 йил, № 6, 261-модда, № 12, 656-модда; 2007 йил, № 4, 158, 166-моддалар) қуйидаги ўзгартиш ва қўшимчалар киритилсин:

1) **15-модданинг бешинчи қисмидаги** «ёки ўлим» деган сўзлар «ёхуд умрбод озодликдан маҳрум қилиш» деган сўзлар билан алмаштирилсин;

2) **43-модда биринчи қисмининг «з» бандидаги** «ўлим жазоси» деган сўзлар «умрбод озодликдан маҳрум қилиш» деган сўзлар билан алмаштирилсин;

3) 50-модда:

иккинчи қисми «ушбу модданинг учинчи қисмида назарда тутилган ҳоллар бундан мустасно» деган сўзлар билан тўлдирилсин;

қуйидаги мазмундаги **учинчи** ва **тўртинчи қисмлар** билан тўлдирилсин:

«Узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш йигирма йилдан ортиқ, лекин йигирма беш йилдан кўп бўлмаган муддатга белгиланади ва фақат жавобгарликни оғирлаштирадиган ҳолатларда қасддан одам ўлдириш (97-модданинг иккинчи қисми) ва терроризм (155-модданинг учинчи қисми) учун тайинланиши мумкин. Узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси аёлга, ўн саккиз ёшга тўлмасдан жиноят содир этган шахсга ва олтмиш ёшдан ошган эркакка нисбатан тайинланиши мумкин эмас»;

учинчи-тўққизинчи қисмлари тегишинча **бешинчи — ўн биринчи қисмлар** деб ҳисоблансин;

еттинчи қисми «г» бандидаги «Афв этилиб, ўлим жазоси» деган сўзлар «Умрбод озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилганлар, шунингдек афв этиш тартибида умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси» деган сўзлар билан алмаштирилсин;

4) 51-модда қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«51-модда. Умрбод озодликдан маҳрум қилиш

Умрбод озодликдан маҳрум қилиш фавқулодда жазо чораси бўлиб, маҳкумни махсус тартибли жазони ижро этиш колониясига жойлаштириш орқали жамиятдан муддатсиз ажратиб қўйишдан иборатдир.

Умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси фақат жавобгарликни оғирлаштирадиган ҳолатларда қасддан одам ўлдириш (97-модданинг иккинчи қисми) ва терроризм (155-модданинг учинчи қисми) учун белгиланади.

Умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси аёлга, ўн саккиз ёшга тўлмасдан жиноят содир этган шахсга ва олтмиш ёшдан ошган эркакка нисбатан тайинланиши мумкин эмас»;

5) **58-модда:**

қуйидаги мазмундаги **иккинчи қисм** билан тўлдирилсин:
«Тамом бўлмаган жиноятлар учун умрбод озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо тайинланиши мумкин эмас»;
иккинчи қисми учинчи қисм деб ҳисоблансин;

6) **59-модда:**

қуйидаги мазмундаги **тўртинчи** ва **бешинчи қисмлар** билан тўлдирилсин:

«Содир этилган жиноятлардан биттаси учун умрбод озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо тайинланганда енгилроқ турдаги жазони умрбод озодликдан маҳрум қилиш билан қоплаш орқали жазо узил-кесил тайинланади.

Содир этилган жиноятлардан биттаси учун узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланганда жазоларни тўла ёки қисман қўшиш ёхуд енгилроқ жазони оғирроғи билан қоплаш орқали жазо узил-кесил тайинланади»;

тўртинчи, бешинчи ва **олтинчи қисмлари** тегишинча **олтинчи, еттинчи** ва **саккизинчи қисмлар** деб ҳисоблансин;

7) **60-модда:**

қуйидаги мазмундаги **учинчи** ва **тўртинчи қисмлар** билан тўлдирилсин:

«Агар ҳукмлардан бири билан умрбод озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо тайинланган бўлса, бир неча ҳукмлар юзасидан жазоларни қўшишда енгилроқ жазо турини умрбод озодликдан маҳрум қилиш билан қоплаш орқали жазо узил-кесил тайинланади.

Агар ҳукмлардан бири билан узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланган бўлса, бир неча ҳукмлар юзасидан жазоларни қўшишда енгилроқ жазони оғирроғи билан қоплаш ёхуд жазоларни тўла ёки қисман қўшиш йўли билан жазо узил-кесил тайинланади»;

учинчи ва **тўртинчи қисмлари** тегишинча **бешинчи** ва **олтинчи қисмлар** деб ҳисоблансин;

8) **64-модданинг олтинчи қисми** қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«Ушбу Кодекс Махсус қисмининг моддасида умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазосини тайинлаш назарда тутилган жиноятни содир этган шахсга нисбатан, жавобгарликка тортиш муддатларини қўллаш масаласи суд томонидан ҳал қилинади. Агар суд жавобгарликка тортиш муддатини қўллашни лозим топмаса, умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси ўрнига озодликдан маҳрум қилиш тайинланади»;

9) **69-модданинг бешинчи қисми** қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«Умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазосига ҳукм этилган шахсга нисбатан муддатлар ўтишини қўллаш масаласи суд томонидан ҳал қилинади. Агар суд муддатлар ўтишини қўллашни лозим топмаса, умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси озодликдан маҳрум қилиш билан алмаштирилади»;

10) **73-модда тўртинчи қисмининг:**

«а» **банди** қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«а) умрбод ёки узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилган шахсга»;

«г» **бандидаги** «гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни» ва «шунингдек гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни кўп миқдорда қонунга ҳилоф равишда сотиш» деган сўзлар чиқариб ташлансин;

11) **76-модда** қуйидаги мазмундаги **учинчи** ва **тўртинчи қисмлар** билан тўлдирилсин:

«Афв этиш тўғрисидаги илтимоснома умрбод озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилган шахс томонидан у тайинланган жазонинг йигирма беш йилини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин, агар жазони ўташ даврида маҳкум қатъий тузалиш йўлига ўтган, белгиланган тартибни бузганлик учун интизомий жазо олмаган, меҳнат ва ўқишга нисбатан виждонан муносабатда бўлаётган, тарбиявий тадбирлар ўтказишда фаол иштирок этаётган тақдирда эса, тайинланган жазонинг йигирма йилини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин берилиши мумкин.

Афв этиш тўғрисидаги илтимоснома узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилган шахс томонидан у тайинланган жазо муддатининг йигирма йилини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин, агар жазони ўташ даврида маҳкум қатъий тузалиш йўлига ўтган, белгиланган тартибни бузганлик учун интизомий жазо олмаган, меҳнат ва ўқишга нисбатан виждонан муносабатда бўлаётган, тарбиявий тадбирлар ўтказишда фаол иштирок этаётган тақдирда эса, тайинланган жазонинг ўн беш йилини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин берилиши мумкин»;

12) **97-модда иккинчи қисмининг санкциясидаги** «йигирма йилгача озодликдан маҳрум қилиш ёки ўлим жазоси» деган сўзлар «йигирма беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш ёки умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси» деган сўзлар билан алмаштирилсин;

13) **155-модда учинчи қисмининг санкциясидаги** «йигирма йилгача озодликдан маҳрум қилиш ёки ўлим жазоси» деган сўзлар «йигирма беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш ёки умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси» деган сўзлар билан алмаштирилсин.

2-модда. Ўзбекистон Республикасининг 1994 йил 22 сентябрда қабул қилинган 2013-ХП-сонли Қонуни билан тасдиқланган **Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодексига** (Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1995 йил, № 2, 5-модда; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1995 йил, № 12, 269-модда; 1997 йил, № 2, 56-модда, № 9, 241-модда; 1998 йил, № 5-6, 102-модда, № 9, 181-модда; 1999 йил, № 1, 20-модда, № 5, 124-модда, № 9, 229-модда; 2000 йил, № 5—6, 153-модда, № 7—8, 217-модда; 2001 йил, № 1—2, 11, 23-моддалар, № 9—10, 165, 182-моддалар; 2002 йил, № 9, 165-модда; 2003 йил, № 5, 67-модда; 2004 йил, № 1—2, 18-модда, № 9, 171-модда; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2005 йил, № 12, 418-модда; 2006 йил, № 6, 261-модда; 2007 йил, № 4, 166-модда) қуйидаги ўзгартишлар киритилсин:

1) **51-модда биринчи қисмининг 4-бандидаги** «ўлим жазоси тайинланиши» деган сўзлар «умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланиши» деган сўзлар билан алмаштирилсин;

2) **473-модданинг тўртинчи қисмидаги** «ўлим жазосига» деган сўзлар «умрбод озодликдан маҳрум қилишга» деган сўзлар билан алмаштирилсин.

3-модда. Ўзбекистон Республикасининг 1997 йил 25 апрелда қабул қилинган 409-I-сонли қонуни билан тасдиқланган **Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-ижроия кодексига** (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997 йил, № 6, 175-модда; 2003 йил, № 5, 67-модда, № 9—10, 149-модда; 2004 йил, № 1—2, 18-модда) қуйидаги ўзгартишлар киритилсин:

1) **12-модданинг учинчи қисми** чиқариб ташлансин;

2) **14-модданинг иккинчи қисмидаги** «ўлим жазоси» деган сўзлар «умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси» деган сўзлар билан алмаштирилсин;

3) **49-модданинг матни** қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«Махсус тартибли колониялар озодликдан маҳрум қилиниб, ўта хавфли рецидивист деб топилган эркакларни, шунингдек умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумларни сақлаш учун мўлжалланган.

Махсус тартибли колонияларда умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси афв этиш тартибида озодликдан маҳрум қилиш билан алмаштирилган эркаклар ҳам сақланади»;

4) **58-модда иккинчи қисмининг учинчи хатбошиси** қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси афв этиш тартибида озодликдан маҳрум қилиш билан алмаштирилган маҳкумлар»;

5) **82-модда учинчи қисмининг учинчи хатбошиси** қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«умрбод озодликдан маҳрум қилинганлар, шунингдек умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси афв этиш тартибида озодликдан маҳрум қилиш билан алмаштирилган шахслар»;

6) **113-модда учинчи қисмининг учинчи хатбошиси** қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилинганлар, шунингдек умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси афв этиш тартибида озодликдан маҳрум қилиш билан алмаштирилган шахслар»;

7) **120-модда биринчи қисмининг учинчи хатбошиси** қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«умрбод озодликдан маҳрум қилинганлар, шунингдек умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси афв этиш тартибида озодликдан маҳрум қилиш билан алмаштирилган шахслар»;

8) **V бўлим** қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

**«V Бўлим. Умрбод озодликдан маҳрум қилиш
тариқасидаги жазони ижро этиш**

**24-боб. Умрбод озодликдан маҳрум қилиш
тариқасидаги жазони ижро этиш тартиби ва
шартлари**

**136-модда. Умрбод озодликдан маҳрум қилиш
тариқасидаги жазони ўташ тартиби**

Умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумлар махсус сақлаш шароитларига эга бўлган махсус тартибли колонияларда сақланадилар. Уларга нисбатан ушбу бобда назарда тутилган хусусиятлар ҳисобга олинган ҳолда махсус тартибли колониялар тартиби татбиқ этилади.

Умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумлар камераларга кўпи билан икки кишидан жойлаштириладилар. Маҳкумларнинг илтимосига кўра ёки зарурат тақозо этганда улар бир кишилик камераларда сақланишлари мумкин.

Умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумлар жазони қаттиқ, одатдаги ва енгиллаштирилган сақлаш шароитларида ўтайдилар.

Умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумлар жазонинг дастлабки ўн йилини қаттиқ сақлаш шароитларида ўтайдилар.

Жазонинг камида ўн йилини ўтаган, белгиланган тартибни бузганлик учун интизомий жазо олмаган умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумлар қаттиқ сақлаш шароитларидан одатдаги сақлаш шароитларига ўтказилишлари мумкин.

Жазонинг камида ўн беш йилини ўтаган, белгиланган тартибни бузганлик учун интизомий жазо олмаган умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумлар одатдаги сақлаш шароитларидан енгиллаштирилган сақлаш шароитларига ўтказилишлари мумкин.

137-модда. Умрбод озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазони ўташ шартлари

Умрбод озодликдан маҳрум қилинган битта маҳкумга тўғри келадиган яшаш майдони нормаси тўрт квадрат метрдан кам бўлиши мумкин эмас.

Умрбод озодликдан маҳрум қилиниб, жазони қаттиқ сақлаш шароитларида ўтаётган маҳкумлар ўз шахсий ҳисобварағида мавжуд бўлган маблағлардан белгиланган энг кам иш ҳақи миқдорининг етмиш беш фоизигача бўлган суммага ҳар ойда озиқ-овқат маҳсулотлари ва энг зарур нарсалар сотиб олиш, йил мобайнида бир марта қисқа муддатли учрашув, бир марта телефон орқали сўзлашув, битта посылка ёки йўқлов, битта бандерол олиш ҳуқуқига эга.

Умрбод озодликдан маҳрум қилиниб, жазони одатдаги сақлаш шароитларида ўтаётган маҳкумлар ўз шахсий ҳисобварағида мавжуд бўлган маблағлардан қонун ҳужжатларида белгиланган энг кам иш ҳақининг бир бараваригача миқдордаги суммага ҳар ойда озиқ-овқат маҳсулотлари ва энг зарур нарсалар сотиб олиш, йил мобайнида бир марта

узоқ муддатли ва бир марта қисқа муддатли учрашув, икки марта телефон орқали сўзлашув, иккита посилка ёки йўқлов, иккита бандерол олиш ҳуқуқига эга.

Умрбод озодликдан маҳрум қилиниб, жазони енгиллаштирилган сақлаш шароитларида ўтаётган маҳкумлар ўз шахсий ҳисобварағида мавжуд бўлган маблағлардан белгиланган энг кам иш ҳақининг бир ярим бараваригача миқдордаги суммага ҳар ойда озиқ-овқат маҳсулотлари ва энг зарур нарсалар сотиб олиш, йил мобайнида бир марта узоқ муддатли ва икки марта қисқа муддатли учрашув, уч марта телефон орқали сўзлашув, учта посилка ёки йўқлов, учта бандерол олиш ҳуқуқига эга. Умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумлар, сақлаш шароитларидан қатъи назар, ҳар куни бир ярим соатгача сайр қилиш ҳуқуқига эга.

138-модда. Умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумларнинг меҳнатини ташкил этиш

Умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумларнинг меҳнати одатдаги ва енгиллаштирилган сақлаш шароитларида сақланаётган шахслар учун иш камраларида ташкил этилади.

139-модда. Рағбатлантириш ва интизомий жазо чоралари

Умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумларга нисбатан ушбу Кодекс 102-моддаси биринчи қисмининг иккинчи-бешинчи хатбошиларида назарда тутилган рағбатлантириш чоралари қўлланилади. Жазони ўташнинг енгиллаштирилган шароитларига белгиланган тартибда ўтказилган маҳкумларга нисбатан рағбатлантириш тартибида қўшимча учрашиш ёки телефон орқали сўзлашиш имконияти ҳам берилиши мумкин.

Умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумларга нисбатан ушбу Кодекс 105-моддаси биринчи қисмининг иккинчи, учинчи ва бешинчи хатбошиларида назарда тутилган интизомий жазо чоралари қўлланилади. Умрбод озодликдан маҳрум қилиниб, одатдаги ва енгиллаштирилган сақлаш шароитларида белгиланган тартибни ашаддий бузувчи деб топилган маҳкумлар қуйидаги тартибда:

енгиллаштирилган сақлаш шароитларидан одатдаги ёки қаттиқ сақлаш шароитларига;

одатдаги сақлаш шароитларидан қаттиқ сақлаш шароитларига ўтказилишлари мумкин.

140-модда. Афв этиш тўғрисида илтимоснома бериш

Афв этиш тўғрисида илтимоснома бериш ва уни кўриб чиқиш тартиби қонун ҳужжатларида белгиланади.

Афв этиш тўғрисидаги илтимоснома умрбод озодликдан маҳрум қилинган шахс томонидан у тайинланган жазонинг йигирма беш йилини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин, агар жазони ўташ даврида маҳкум қатъий тузалиш йўлига ўтган, белгиланган тартибни бузганлик учун интизомий жазо олмаган, меҳнат ва ўқишга нисбатан виждонан муносабатда бўлаётган, тарбиявий тадбирлар ўтказишда фаол иштирок этаётган тақдирда эса, тайинланган жазонинг йигирма йилини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин берилиши мумкин.

Афв этиш тўғрисидаги илтимоснома узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилинган шахс томонидан у тайинланган жазо муддатининг йигирма йилини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин, агар жазони ўташ даврида маҳкум қатъий тузалиш йўлига ўтган, белгиланган тартибни бузганлик учун интизомий жазо олмаган, меҳнат ва ўқишга нисбатан виждонан муносабатда бўлаётган, тарбиявий тадбирлар ўтказишда фаол иштирок этаётган тақдирда эса, тайинланган жазонинг ўн беш йилини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин берилиши мумкин».

4-модда. Ушбу қонун 2008 йилнинг 1 январидан эътиборан кучга киради.

**Ўзбекистон Республикасининг
Президенти**

И. Каримов

Тошкент шаҳри,
2007 йил 11 июль,
ЎРҚ-99-сон

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ҚОНУНИ

Қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқи судларга ўтказилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида

*(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг
Ахборотномаси, 2007 йил, 6-сон, 249-модда)*

Қонунчилик палатаси томонидан
2007 йил 15 июнда қабул қилинган.
Сенат томонидан 2007 йил 29 июнда
маъқулланган.

1-модда. Ўзбекистон Республикасининг 1994 йил 22 сентябрда қабул қилинган 2013-ХП-сонли Қонуни билан тасдиқланган **Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодексига** (Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1995 йил, № 2, 5-модда; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1995 йил, № 12, 269-модда; 1997 йил, № 2, 56-модда, № 9, 241-модда; 1998 йил, № 5—6, 102-модда, № 9, 181-модда; 1999 йил, № 1, 20-модда, № 5, 124-модда, № 9, 229-модда; 2000 йил, № 5—6, 153-модда, № 7—8, 217-модда; 2001 йил, № 1—2, 11, 23-моддалар, № 9—10, 165, 182-моддалар; 2002 йил, № 9, 165-модда; 2003 йил, № 5, 67-модда; 2004 йил, № 1—2, 18-модда, № 9, 171-модда; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2005 йил, № 12, 418-модда; 2006 йил, № 6, 261-модда; 2007 йил, № 4, 166-модда) қуйидаги ўзгартиш ва қўшимчалар киритилсин:

1) **18-модданинг иккинчи қисми** қуйидаги таҳрирда баён этилсин: «Ҳеч ким суд қарорига асосланмаган ҳолда ҳибсга олиниши ёки қамоқда сақланиши мумкин эмас»;

2) **29-модданинг биринчи қисми** қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«Суднинг ваколатларига: қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаш муддатини узайтириш масалалари билан боғлиқ илтимоснома, шикоят ва протестни эҳтиёт чоралари тўғрисида қарор чиқарган судни албатта хабардор қилган ҳолда кўриб чиқиш; жиноят ишини суд муҳокамасига тайёрлаш; ишни муҳокама қилиш ва ҳукм чиқариш ёки бошқа қарор қабул қилиш; ишни апелляция, кассация, назорат тартибида кўриб чиқиш; ҳукмни ижро эттириш киради»;

3) **36-модданинг:**

биринчи қисми қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«Терговчи: жиноят ишини кўзғатишга ва тугатишга, ишни кўзғатишни рад этишга; жиноятни содир этишда гумон қилинаётган шахсларни ушлаш ва сўроқ қилишга; ушбу Кодексда назарда тутилган тергов ҳаракатларини олиб боришга; шахсни ишда айбланувчи тариқасида иштирок қилиш учун жалб этиш тўғрисида ва унга нисбатан эҳтиёт чорасини танлаш ҳақида қарор қабул қилишга, қамоққа олиш бундан мустасно; ўз юритувига қабул қилган ишлар бўйича суриштирув органларига қидирув ва тергов ҳаракатларини бажариш тўғрисида ёзма топшириқлар беришга; суриштирув органларидан айрим тергов ҳаракатларини юритишда кўмаклашишни талаб қилишга; қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома беришга, шунингдек эҳтиёт чорасини ушбу Кодекснинг 240-моддасига мувофиқ бекор қилиш ёки ўзгартиришга ҳақлидир»;

учинчи қисмидаги «эҳтиёт чораси сифатида қамоққа олиш ҳақидаги» деган сўзлар «қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома кўзғатиш ҳақидаги» деган сўзлар билан алмаштирилсин;

4) **217-модданинг биринчи қисми** қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«Суриштирувчи, терговчи, прокурор гумон қилинувчига, айбланувчига нисбатан ушлаб туриш ёхуд экспертиза ўтказиш учун тиббий муассасага жойлаштириш тарзида процессуал мажбурлов чораси қўллаганида (қамоққа олинган тақдирда эса суд) бу ҳақда йигирма тўрт соатдан кечиктирмасдан унинг оила аъзоларидан бирига, улар бўлмаган тақдирда эса қариндошларига ёки яқин кишиларига хабар бериши, шунингдек бу ҳақда иш ёки ўқиш жойига маълум қилиши шарт»;

5) 226-модда:

биринчи қисми қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«Ушлаб туриш муддати ушланган милицияга ёки ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа органга келтирилган пайтдан бошлаб кўпи билан етмиш икки соатни ташкил этади. Терговчи ёки прокурор томонидан зарур ва етарли асослар тақдим этилганда ушлаб туриш суднинг қарори билан қўшимча равишда қирқ саккиз соатга узайтирилиши мумкин»;

учинчи қисмининг биринчи жумласи қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«Алоҳида ҳолларда ушлаб турилган гумон қилинувчига нисбатан суд томонидан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилиши мумкин»;

6) 227-модданинг иккинчи қисми чиқариб ташлансин;

7) 234-модданинг:

номидаги «Ушлаб турилганларни» деган сўзлар «Ушлаб турилганни» деган сўзлар билан алмаштирилсин;

биринчи қисми қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«Жиноят содир этишда гумон қилиниб ушлаб турилган шахс, агар:

1) жиноят содир этганлиги ҳақидаги гумон тасдиқланмаса;

2) ушлаб турилганга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш зарурати бўлмаса ёки уни қўллаш суд томонидан рад этилса;

3) ушлаб туришнинг белгиланган муддати тугаган бўлса ва ушлаб турилганга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилмаган ёхуд ушбу Кодекс 243-моддаси ўнинчи қисмининг 3-бандига мувофиқ ушлаб туриш муддати узайтирилмаган бўлса, озод қилинади»;

тўртинчи қисмидаги «ёхуд унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги қарори» деган сўзлар «қарори ёхуд суднинг уни ушлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги ёки унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги ажрими» деган сўзлар билан алмаштирилсин;

8) **239-модданинг иккинчи қисми** қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси:

1) Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг қонунчилик палатаси депутати ва Сенати аъзосига нисбатан — Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тегишли палатаси ёки унинг Кенгаши розилиги билан;

2) Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакилига (омбудсманга) нисбатан — Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг розилиги билан;

3) Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси депутати, халқ депутатлари вилоят, Тошкент шаҳар, туман ва шаҳар Кенгашининг депутати нисбатан — Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, тегишли халқ депутатлари Кенгаши ёки уларнинг раҳбарлари розилиги билан;

4) Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судининг судьясига нисбатан — Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судининг розилиги билан, Ўзбекистон Республикасининг бошқа судлари судьяларига нисбатан — тегишинча Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг ёки Ўзбекистон Республикаси Олий хўжалик суди Пленумининг розилиги билан;

5) прокурор ва прокуратура терговчисига нисбатан — Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг розилиги билан қўлланилиши мумкин»;

9) 240-модда:

қуйидаги мазмундаги **иккинчи қисм** билан тўлдирилсин:

«Ишни судга қадар юритиш босқичида қўлланилган қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси шахсни бундан кейин қамоқда сақлаш учун асослар мавжуд бўлмаганда прокурор томонидан, шунингдек прокурорнинг розилиги билан терговчи томонидан эҳтиёт чоралари тўғрисида қарор чиқарган судни албатта хабардор этган ҳолда бекор қилиниши ёки ўзгартирилиши мумкин. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасининг бекор қилиниши ёки ўзгартирилиши ушбу эҳтиёт чорасини айнан ўша шахсга нисбатан қўллаш тўғрисидаги илтимоснома билан судга такроран мурожаат этишга монелик қилмайди»;

иккинчи қисми учинчи қисм деб ҳисоблансин; қуйидаги мазмундаги **тўртинчи қисм** билан тўлдирилсин:

«Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси бекор қилинган ёхуд ўзгартирилган тақдирда, қамоқда сақланаётган шахс дарҳол озод қилиниши керак»;

10) 241—243-моддалар қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«241-модда. Эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги қарор устидан шикоят бериш ва протест билдириш

Эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги қарор устидан терговни назорат қилаётган, уни бекор қилишга ёки ўзгартиришга ҳақли бўлган прокурорга шикоят берилиши мумкин. Прокурор шикоятни олган пайтдан эътиборан уч сутка ичида уни кўриб чиқиши ҳамда шикоят берган шахсни ўз қароридан хабардор этиши шарт.

Дастлабки тергов босқичида қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги ёки қамоқда сақлаш муддатини узайтириш тўғрисидаги масала бўйича суднинг аж-

рими устидан мазкур ажрим чиқарилган кундан эътиборан етмиш икки соат ичида апелляция тартибида шикоят берилиши, протест билдирилиши мумкин. Шикоят, протест ажрим чиқарган суд орқали берилади, мазкур суд уларни йигирма тўрт соат ичида материаллар билан бирга апелляция инстанцияси судига юбориши шарт. Апелляция инстанцияси суди кўрсатилган материалларни шикоят ёки протест билан бирга улар келиб тушган пайтдан эътиборан етмиш икки соатдан кечиктирмасдан кўриб чиқиши керак. Шикоят ёки протест берилиши эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги масала бўйича қарор ижросини тўхтатиб қўймайди.

242-модда. Қамоққа олиш

Эҳтиёт чораси сифатида қамоққа олиш Жиноят кодексида уч йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо назарда тутилган қасддан содир этилган жиноятларга доир ҳамда эҳтиётсизлик оқибатида содир этилиб, бунинг учун Жиноят кодексида беш йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо назарда тутилган жиноятларга доир ишлар бўйича қўлланилади.

Алоҳида ҳолларда қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси уч йилдан ортиқ бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо назарда тутилган қасддан содир этилган жиноятларга доир, шунингдек эҳтиётсизлик оқибатида содир этилиб, бунинг учун беш йилдан ортиқ бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо назарда тутилган жиноятларга доир ишлар бўйича қуйидаги ҳолатлардан бири мавжуд бўлган тақдирда:

айбланувчи, судланувчи тергов ва суддан яширинганида;
ушлаб турилган гумон қилинувчининг шахси аниқланмаганида;

илгари қўлланилган эҳтиёт чораси айбланувчи, судланувчи томонидан бузилганида;

ушлаб турилган гумон қилинувчи ёки айбланувчи, судланувчи Ўзбекистон Республикасида доимий яшаш жойига эга бўлмаганида;

жиноят қamoқ ёки озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазони ўташ даврида содир этилганида, қўлланилиши мумкин.

243-модда. Қamoққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тартиби

Қamoққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси фақат ушлаб турилган гумон қилинувчига ёки айбланувчи тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилинган шахсга нисбатан қўлланилиши мумкин. Қонунда назарда тутилган ҳолатлар мавжуд бўлганда ва дастлабки тергов давомида қamoққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси танланганда прокурор, прокурорнинг розилиги билан терговчи қamoққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома қўзғатиш ҳақида қарор чиқаради.

Қamoққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома қўзғатиш ҳақидаги қарорда ушлаб турилган гумон қилинувчи ёки айбланувчини қamoққа олиш заруратини келтириб чиқарган асослар ва бошқа эҳтиёт чорасини қўллаб бўлмаслик асослари баён қилинади. Қарорга илтимосномани асословчи зарур материаллар илова қилинади. Прокурор қamoққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимосноманинг асослилигини текшириб, унга рози бўлган тақдирда, илтимоснома қўзғатиш тўғрисидаги қарор ва зарур материалларни судга юборади. Агар илтимоснома ушлаб турилган гумон қилинувчи ёки айбланувчига нисбатан қўзғатилаётган бўлса, қарор ва кўрсатилган материаллар ушлаб туриш муддати тугашидан камида ўн икки соат олдин судга тақдим қилиниши керак.

Қamoққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимоснома жиноят содир қилинган ёки даст-

лабки тергов юритилаётган жойдаги жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) судининг, округ, ҳудудий ҳарбий суднинг судьяси томонидан, мазкур судларнинг судьяси бўлмаган ёхуд қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги материални кўриб чиқишда унинг иштирокини истисно этувчи ҳолатлар мавжуд бўлган тақдирда, жиноят ишлари бўйича Қорақалпоғистон Республикаси Олий суди, жиноят ишлари бўйича вилоят, Тошкент шаҳар суди, Ўзбекистон Республикаси ҳарбий суди раисининг кўрсатмасига биноан бошқа тегишли суднинг судьяси томонидан якка тартибда кўриб чиқилади.

Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимоснома ёпиқ суд мажлисида, материаллар келиб тушган пайтдан эътиборан ўн икки соат ичида, лекин ушлаб туришнинг энг кўп муддатидан кечиктирмай кўриб чиқилади. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимоснома прокурор, агар ишда қатнашаётган бўлса ҳимоячи, ушлаб турилган гумон қилинувчи ёки айбланувчи иштирокида кўриб чиқилади. Ушлаб турилган гумон қилинувчи, айбланувчи суд мажлисига олиб келинади. Суд мажлисида гумон қилинувчи ёки айбланувчининг қонуний вакили, шунингдек терговчи иштирок этишга ҳақли. Зарур ҳолларда терговчи судга чақирилиши мумкин.

Суд мажлисининг жойи, санаси ва вақти ҳақида лозим даражада хабардор қилинган шахсларнинг келмаганлиги қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимосномани кўриб чиқиш учун монелик қилмайди, айбланувчининг келмаганлиги ҳоллари бундан мустасно. Қидирув эълон қилинган айбланувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимоснома айбланувчининг иштирокисиз кўриб чиқилади. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимосномани кўриб чиқиш прокурор маърузаси билан бошланади, у мазкур эҳтиёт чорасини қўллаш зару-

ратини асослаб беради. Шундан сўнг гумон қилинувчи ёки айбланувчи, ҳимоячи, судда ҳозир бўлган бошқа шахслар эшитилади, тақдим қилинган материаллар текширилади. Шундан кейин судья ажрим чиқариш учун алоҳида хонага киради.

Судья гумон қилинувчи ёки айбланувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимосномани кўриб чиқиб, қуйидаги ажримлардан бирини чиқаради:

1) қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида;

2) қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашни рад қилиш тўғрисида;

3) тарафлар қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашнинг асосланганлиги ёки асосланмаганлигига доир қўшимча далилларни тақдим этишлари учун ушлаб туриш муддатини қирқ саккиз соатдан кўп бўлмаган муддатга узайтириш тўғрисида.

Судьянинг қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги ёки уни қўллашни рад қилиш тўғрисидаги ажрими ўқиб эшиттирилган пайтдан эътиборан кучга киради ва дарҳол ижро қилиниши керак. Судьянинг ажрими ижро учун прокурорга, маълумот учун эса гумон қилинувчига, айбланувчига, ҳимоячига юборилади. Судьянинг ажрими устидан ушбу Кодекс 241-моддасининг иккинчи қисмида назарда тутилган қоидаларга биноан апелляция тартибида шикоят берилиши, протест билдирилиши мумкин.

Апелляция инстанцияси суди апелляция шикоятини, протестини кўриб чиқиб, ўз ажрими билан:

1) судьянинг ажримини ўзгаришсиз, шикоят ёки протестни эса қаноатлантирмасдан қолдиришга;

2) судьянинг ажримини бекор қилиш ва гумон қилинувчи ёки айбланувчини қамоқдан озод қилиш ёхуд унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашга ҳақли.

Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш рад қилинган тақдирда, айнан ўша гумон қилинувчига, айбланувчига нисбатан мазкур масала бўйича такроран судга муурожаат қилишга қамоққа олишни тақозо этадиган янги ҳолатлар юзага келганда йўл қўйилади»;

11) 245-модданинг:

биринчи, иккинчи ва учинчи қисмлари қуйидаги мазмундаги **биринчи** ва **иккинчи қисмлар** билан алмаштирилсин:

«Жиноятлар тергов қилинаётганда қамоқда сақлаб туриш муддати кўпи билан уч ойни ташкил этади.

Қамоқда сақлаб туришнинг қонун нормаларида белгиланган уч ойлик муддатини:

5 ойгача — Қорақалпоғистон Республикаси прокурори ёки вилоят, Тошкент шаҳар прокурори ва уларга тенглаштирилган прокурорларнинг;

7 ойгача — Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ўринбосарининг;

9 ойгача — Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг;

бир йилгача — алоҳида мураккаб ишлар тергов қилинаётган ҳолларда оғир ҳамда ўта оғир жиноятлар содир этганликда айбланаётган шахсларга нисбатан Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг илтимосномасига биноан узайтириш имкони суд томонидан кўриб чиқилади. Муддатни яна узайтиришга йўл қўйилмайди. Кўрсатилган барча илтимосномаларни кўриб чиқишда суд тақдим этилган материалларнинг асослилигини, шунингдек процессуал нормалар ва талабларга риоя этилганлигини инобатга олади»;

тўртинчи ва **бешинчи** қисмлари тегишинча **учинчи** ва **тўртинчи** қисмлар деб ҳисоблансин;

12) 246-модданинг матни қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«Айбланувчини қамоқда сақлаб туриш муддати тугаган жиноят ишини суд қўшимча терговга қайтарган ва ишнинг ҳолатларига кўра қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини ўзгартириш мумкин бўлмаган тақдирда, жиноят ишини

қўшимча терговга қайтарган суд томонидан қамоқда сақлаб туриш муддати бир ойгача узайтирилади, бу муддат иш прокурорга келиб тушган пайдан бошлаб ҳисобланиб, прокурор жиноят ишини уч суткадан кечиктирмай терговчига юбориши шарт. Кўрсатилган муддатни узайтириш айбланувчи иш судга юборилгунига қадар қамоқда бўлган вақтни ҳисобга олган ҳолда ушбу Кодекс 245-моддасининг биринчи ва иккинчи қисмларида белгиланган тартиб ҳамда доирада амалга оширилади»;

13) 247-модда қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«247-модда. Қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тартиби

Айбланувчини қамоқда сақлаб туришнинг белгиланган муддати туганидан камида олти сутка олдин тегишли прокурор қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисида илтимоснома қўзғатиш ҳақида қарор чиқаради, бу қарор судга юборилади. Қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисида илтимоснома қўзғатиш ҳақидаги қарорда терговнинг чўзилиб кетганлиги сабаблари, текширилиши лозим бўлган тусмоллар ва ҳолатлар, қўшимча равишда сўралаётган муддат кўрсатилиши керак.

Қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимоснома жиноят содир этилган ёки дастлабки тергов юритилаётган жойдаги жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) судининг, округ, ҳудудий ҳарбий суднинг судьяси томонидан, мазкур судларнинг судьяси бўлмаган ёхуд қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги материални кўриб чиқишда унинг иштирокини истисно этувчи ҳолатлар мавжуд бўлган тақдирда, жиноят ишлари бўйича Қорақалпоғистон Республикаси Олий суди, жиноят ишлари бўйича вилоят, Тошкент шаҳар суди, Ўзбекистон Республикаси ҳарбий суди раисининг кўрсатмасига биноан бошқа тегишли суднинг судьяси томонидан якка тартибда кўриб чиқилади. Қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғриси-

даги илтимоснома материаллар келиб тушган пайтдан эътиборан етмиш икки соат ичида ёпиқ суд мажлисида кўриб чиқилади.

Қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимоснома прокурор, айбланувчи, агар ишда қатнашаётган бўлса, ҳимоячи иштирокида кўриб чиқилади. Зарур ҳолларда терговчи судга чақирилиши мумкин.

Айбланувчи стационар суд-психиатрия экспертизасидан ўтказиш учун тиббий муассасага жойлаштирилган тақдирда, қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимоснома суд томонидан айбланувчининг иштирокисиз кўриб чиқилиши мумкин. Бунда айбланувчининг ҳимоячиси суд мажлисида иштирок этиши шарт. Судья қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимосномани кўриб чиқиб, қуйидаги ажримлардан бирини чиқаради:

- 1) қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисида;
- 2) қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтиришни рад қилиш тўғрисида.

Судьянинг қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш ҳақидаги ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтиришни рад қилиш тўғрисидаги ажрими ўқиб эшиттирилган пайтдан эътиборан кучга киради ва дарҳол ижро қилиниши керак. Судьянинг ажрими ижро учун прокурорга, маълумот учун эса айбланувчига, ҳимоячига юборилади. Судьянинг ажрими устидан ушбу Кодекс 241-моддасининг иккинчи қисмида назарда тутилган қоидаларга биноан етмиш икки соат ичида апелляция тартибида шикоят берилиши, протест билдирилиши мумкин. Апелляция инстанцияси суди апелляция шикоятини, протестини кўриб чиқиб, ўз ажрими билан:

- 1) судьянинг ажримини ўзгаришсиз, шикоят ёки протестни эса қаноатлантирмасдан қолдиришга;
- 2) судьянинг ажримини бекор қилиш ва қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтиришни рад этишга ёки қамоқда

сақлаб туриш муддатини узайтиришга ҳақли. Қамоқда сақлаш муддати тугаб, озод этилган айбланувчига нисбатан қамоқда сақлаб туриш муддати узайтирилган тақдирда, суд унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаши керак»;

14) **342-модда иккинчи қисмининг 2-банди** қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«2) гумон қилинувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки муайян шахсни айбланувчи тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилиш учун асослар аниқланган бўлса»;

15) **355-модда иккинчи қисмининг 3-банди** «қамоққа олиш» деган сўзлардан кейин «тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимосномалар қўзғатиш» деган сўзлар билан тўлдирилсин;

16) **365-модданинг тўртинчи қисми** қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«Ушбу Кодекснинг 242 ва 243-моддаларида назарда тутилган асослар мавжуд бўлганда қидирилаётган айбланувчи топилган тақдирда, суднинг ажрими билан унга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилиши мумкин»;

17) **382-модданинг учинчи қисми:**

қуйидаги мазмундаги **бешинчи хатбоши** билан тўлдирилсин:

«қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида судга илтимоснома киритади ёки илтимосномага розилик беради ёхуд қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисида судга илтимоснома киритади»;

бешинчи — ўн иккинчи хатбошилари тегишинча **олтинчи — ўн учинчи хатбошилар** деб ҳисоблансин;

олтинчи хатбошиси қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«суриштирув органларига шахсларни ушлаш, мажбурий келтириш, қидириш, тинтув ўтказиш, олиб қўйиш тўғрисидаги қарорларни, суднинг қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги ажримини ижро этишни,

бошқа тергов ҳаракатларини бажаришни топширади, шунингдек прокурор ёки прокуратура терговчиси юритувидаги ишлар юзасидан жиноятларни очиш ва жиноят содир этган шахсларни аниқлаш учун зарур чоралар кўриш тўғрисида кўрсатмалар беради»;

тўққизинчи хатбошиси қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«дастлабки тергов муддатларини ушбу Кодексда белгиланган ҳолларда ва тартибда узайтиради»;

18) **558-модданинг иккинчи қисми** қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

«Вояга етмаган шахсга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома кўзгатиш ҳақидаги масалани кўриб чиқишда прокурор иш материаллари билан шахсан танишиб чиқиши, илтимосноманинг асослилигини текшириши, ҳодисанинг фавқулоддалигига ишонч ҳосил қилиши ва айбланувчини ушбу эҳтиёт чорасини қўллаш билан боғлиқ ҳолатлар бўйича сўроқ қилиши шарт».

2-модда. Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 2 сентябрда қабул қилинган «Судлар тўғрисида»ги 924-ХП-сонли Қонунига (Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 14 декабрда қабул қилинган 162-П-сонли Қонуни билан тасдиқланган таҳририда) (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2001 йил, № 1—2, 10-модда; 2002 йил, № 1, 20-модда; 2004 йил, № 1—2, 18-модда; 2005 йил, № 1, 18-модда) қуйидаги ўзгартиш ва қўшимчалар киритилсин:

1) **10-модда: биринчи қисмидаги** «Айбланувчи» деган сўз «Гумон қилинувчи, айбланувчи» деган сўзлар билан алмаштирилсин; қуйидаги мазмундаги **учинчи қисм** билан тўлдирилсин: «Ҳеч ким суд қарорига асосланмаган ҳолда қамоққа олинishi мумкин эмас»; **учинчи қисми тўртинчи қисм** деб ҳисоблансин;

2) **37-модданинг иккинчи қисми** қуйидаги таҳрирда баён этилсин: «Жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) суди қонун

билан унинг ваколатлари доирасига берилган жиноят ишларини ҳамда маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни, шунингдек қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимосномаларни кўриб чиқади».

3-модда. Ўзбекистон Республикасининг 1992 йил 9 декабрда қабул қилинган «Прокуратура тўғрисида»ги 746-ХП-сонли Қонуни (Ўзбекистон Республикасининг 2001 йил 29 августда қабул қилинган 257-П-сонли Қонуни билан тасдиқланган таҳририда) (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2001 йил, № 9—10, 168-модда; 2003 йил, № 5, 67-модда; 2005 йил, № 1, 18-модда) **28-моддасининг биринчи қисмига** қуйидаги ўзгартиш ва қўшимчалар киритилсин:

олтинчи хатбоши қуйидаги таҳрирда баён этилсин: «суриштирув органларига ушлаш, мажбурий келтириш, қидириш, тинтув ўтказиш, олиб қўйиш тўғрисидаги қарорларни ва суднинг қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги ажримини ижро этишни, бошқа тергов ҳаракатларини, шу жумладан прокурор ёки прокуратура терговчиси иш юритувида бўлган ишлар юзасидан тергов ҳаракатларини бажаришни топширади, жиноятларни очиш ва жиноят содир этган шахсларни топиш учун зарур чоралар кўриш тўғрисида кўрсатмалар беради»;

саккизинчи хатбоши қуйидаги таҳрирда баён этилсин: «дастлабки тергов муддатини узайтиради, эҳтиёт чораси сифатида қамоқда сақлаш муддатини узайтириш тўғрисида судга илтимоснома киритади»;

ўн иккинчи хатбоши қуйидаги таҳрирда баён этилсин: «қонунда назарда тутилган ҳолларда, тергов ҳаракатлари олиб борилишига санкция беради, қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида судга илтимоснома киритади ёки илтимосномага розилик беради».

4-модда. Ушбу қонун 2008 йилнинг 1 январидан эътиборан кучга киради.

**Ўзбекистон Республикасининг
Президенти**

И. Каримов

Тошкент шаҳри,
2007 йил 11 июль,
ЎРҚ-100-сон

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ

Ўзбекистон Республикасида ўлим жазосини бекор қилиш тўғрисида

*(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг
Ахборотномаси, 2005 йил, 8-сон, 292-модда)*

Ўзбекистон Республикаси суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилишнинг энг муҳим вазифаси жиноят, жиноят-процессуал қонун ҳужжатлари, жиноий жазо тизимини изчиллик билан босқичма-босқич либераллаштириш ҳисобланади.

Сўнгги йилларда қабул қилинган «Жиноий жазоларнинг либераллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят, Жиноят-процессуал кодексларига ҳамда Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодексига ўзгаришлар ва қўшимчалар киритиш ҳақида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунига, судлар тўғрисидаги, прокуратура тўғрисидаги қонунларга, бошқа бир қанча қонун ҳужжатларига мувофиқ жиноятларнинг таснифланиши ўзгартирилди, ўта оғир жиноятлар жумласига киритилган жиноятлар рўйхати камайтирилди, содир этилган жиноятлар учун озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган муқобил жазо турлари, ярашув институти жорий этилди. Жиноий жазолар тизимини либераллаштиришга қаратилган бошқа бир қанча дастурий чора-тадбирлар қабул қилинди. Жиноятга оид сиёсатда, ҳуқуқни қўллаш амалиётидаги туб ўзгаришлар мамлакатда ижтимоий-сиёсий, криминоген вазиятга ижобий таъсир кўрсатмоқда.

Ўлим жазосини қўллаш соҳасининг босқичма-босқич камайиб бораётганлиги Ўзбекистон Республикасида суд-ҳуқуқ тизимини, жиноий жазоларни либераллаштириш борасида амалга оширилаётган жараёнларнинг муҳим йўналиши бўлди. Мамлакат мустақилликка эришган пайтда жиноят тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ўлим жазосини назарда

тутувчи 30 дан ортиқ моддалардан иборат эди. Ўзбекистон Республикасининг 1994 йилги Жиноят кодексига бундай моддалар сони 13, 1998 йилда — 8, 2001 йилда эса 4 тагача камайтирилди.

Ҳозирги вақтда, 2003 йилда жиноят қонунчилигини либераллаштириш бўйича комплекс чора-тадбирлар амалга оширилгандан сўнг, фақат икки турдаги жиноят — жавобгарликни оғирлаштирадиган ҳолатларда қасддан одам ўлдириш ва терроризм жиноятларини содир этганлик учун ўлим жазоси назарда тутилади. Жиноят тўғрисидаги қонун ҳужжатларида ўлим жазоси тайинланиши мумкин бўлган жиноятлар сони жиноий жазога тортиладиган қилмишлар умумий сонининг бир фоизидан камроғини ташкил этади. Содир этилган жиноятнинг оғирлигидан қатъи назар қонун ҳужжатларида вояга етмаганларга, хотин-қизларга ва 60 ёшдан ошган шахсларга нисбатан ушбу турдаги жазони қўллаш тақиқланган. Давлатимизнинг жиноятга оид сиёсати ўлим жазосини қўллашга нисбатан жаҳон тенденцияларига тўла мос келади ҳамда Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида эълон қилинган инсонпарварлик ва одиллик тамойилларини изчил ифода этади.

Айни вақтда, мамлакатда амалга оширилаётган жамият ва давлат ҳаётини демократик жиҳатдан янада янгилаш, мамлакатни модернизация қилиш борасидаги ислохотларнинг моҳияти ва мазмуни, суд-ҳуқуқ тизимини либераллаштириш бўйича олиб борилаётган ишларнинг натижалари жазо тури сифатида ўлим жазоси бекор қилинишини ҳамда уни умрбод ёки узоқ муддатга озодликдан маҳрум этиш жазоси билан алмаштирилиши зарурлигини тақозо этмоқда.

Шу билан бирга, ушбу муҳим соҳадаги ислохотлар, ижтимоий муносабатларнинг ривожланиши ва инсонпарварлик руҳида олиб борилишини ҳамда инсонлар онгида демократик қадриятлар тобора мустаҳкамланишини инobatга олган ҳолда изчиллик билан амалга ошириб борилиши лозим.

Ўлим жазосининг бекор қилиниши аҳоли орасида кенг тушунтириш ишлари олиб боришни, биринчи навбатда, мамлакатимизнинг ҳуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамиятини шакллантириш йўлидаги изчил ҳаракатларини асослаб беришни, жиноий жазони янада либераллаштириш, шу жумладан ўлим жазосини бекор қилиш заруратининг англаб етилишини кишилар онгида мустаҳкамлашни тақозо этади. Ўлим жазоси умрбод ёки узоқ муддатга озодликдан маҳрум этиш билан алмаштирилган шахсларни сақлаш учун мажмуа ва иншоотлар куриш, зарур шарт-шароитларни яратиш, ана шу муассасаларда ишлаш учун ходимларни тайёрлаш билан боғлиқ бир қатор ташкилий-тайёргарлик тадбирларини амалга ошириш лозим.

Жиноят, жиноят-процессуал, жиноят-ижроия қонун ҳужжатларини пухта ишлаб чиқиш ҳамда ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ушбу соҳадаги халқаро-ҳуқуқий ҳужжатларни, ўлим жазосини бекор қилган ва ўлим жазоси ўрнига умрбод ёки узоқ муддатга озодликдан маҳрум этиш жазосига ҳукм қилинган шахсларнинг жазолари ижро этилишини ташкил қилиш тажрибасига эга бўлган хорижий мамлакатларнинг тегишли қонун ҳужжатларини чуқур ўрганиб чиқишни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилиши муҳим вазифа ҳисобланади. Инсоннинг яшаш ҳуқуқини эълон қилувчи ва мустаҳкамловчи халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган принциплари ва нормаларидан, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қоидаларидан келиб чиққан ҳолда, шунингдек жиноий жазоларни янада либераллаштириш борасида аниқ чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадида:

1. Ўзбекистон Республикасида 2008 йилнинг 1 январидан жиноий жазо тури сифатида ўлим жазоси бекор қилинсин ва унинг ўрнига умрбод ёки узоқ муддатга озодликдан маҳрум этиш жазоси жорий этилсин. Қуйидагилар белгилансин: умрбод ёки узоқ муддатга озодликдан маҳрум этиш жазоси Ўзбекистон Республикаси Олий суди, жиноят иш-

лари бўйича Қорақалпоғистон Республикаси Олий суди, вилоятлар, Тошкент шаҳар судлари, Ўзбекистон Республикаси ҳарбий суди томонидан тайинланиши мумкин; жиноят содир этганлик учун умрбод ёки узоқ муддатга озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган шахслар жазони махсус тартибли жазо ижро этиладиган ихтисослаштирилган муассасаларда ўтайдилар.

2. Адлия вазирлиги, Олий суд, Бош прокуратура, Ички ишлар вазирлиги, Миллий хавфсизлик хизмати 2006 йилнинг 1 январигача Ўзбекистон Республикасининг Жиноят, Жиноят-процессуал ва Жиноят-ижроия кодексларига ўлим жазосини жиноий жазолар тизимидан чиқариб ташлаш ҳамда уни умрбод ёки узоқ муддатга озодликдан маҳрум этиш билан алмаштиришга алоқадор ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида таклифлар тайёрласинлар, бунда қуйидагиларни назарда тутсинлар: ҳозирги вақтда ўлим жазоси тайинлашга йўл қўядиган жиноятлар содир этган шахслар учун озодликдан маҳрум этишнинг аниқ муддатларини белгилаш ва асослаш; бундай жиноятлар учун жазо тайинлаш, озодликдан маҳрум этиш муддатларини ҳисоблаш тартиби, шунингдек ўлим жазоси ўрнига жорий этиладиган жазоларни ижро этиш тартиби ва шартлари.

3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси икки ой муддатда умрбод ёки узоқ муддатга озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган маҳкумларни сақлаш учун зарур ихтисослаштирилган муассасалар иншоотлари мажмуасини қуриш ва фойдаланишга тайёрлаш чоралари, шунингдек ушбу муассасаларни молиялаштириш тартиби, уларда ишлаш учун кадрлар тайёрлаш тўғрисида қарор қабул қилсин.

4. Адлия вазирлиги, Олий суд, Бош прокуратура, Ички ишлар вазирлиги Миллий ахборот агентлиги, Ўзбекистон Телерадиокомпанияси, Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги билан биргаликда ўлим жазосини бекор қилиш масаласи бўйича аҳоли ўртасида кенг тушунтириш ишларини

ташқил этишга қаратилган комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқсин ва амалга оширсин.

5. Мазкур Фармон Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси муҳокамасига киритилсин.

6. Ушбу Фармоннинг ижросини назорат қилиш Ўзбекистон Республикасининг Бош вазири Ш.М.Мирзиёев ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат маслаҳатчиси Т.А. Худайбергенов зиммаларига юклатилсин.

**Ўзбекистон Республикасининг
Президенти**

И. Каримов

Тошкент шаҳри,
2005 йил 1 август,
ПФ-3641-сон

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ

Қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқини судларга ўтказиш тўғрисида

*(Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг
Ахборотномаси, 2005 йил, 8-сон, 294-модда)*

Ўзбекистонда амалга оширилаётган суд-ҳуқуқ тизими ислохотининг энг муҳим вазифаси инсоннинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари, аввало, асоссиз жиноий таъқиб ва хусусий ҳаётга аралашшдан ҳимояланиш, шахсий дахлсизлик ҳуқуқлари ҳамда адолатли суд муҳокамасига бўлган ҳуқуқи самарали муҳофаза этилишини таъминлаш ҳисобланади.

Сўнгги йилларда ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари фаолиятида қонунийликни таъминлаш, инсон ҳуқуқларини самарали ҳимоя қилишнинг энг муҳим кафолати сифатида суд ҳокимиятининг нуфузини мустаҳкамлаш, судларнинг чинакам мустақиллигини таъминлаш, уларнинг демократик ҳуқуқий давлат, кучли фуқаролик жамиятини барпо этишдаги ролини кучайтириш борасида муҳим ишлар амалга оширилди. Судларнинг жиноят, фуқаролик ва ҳўжалик ишлари бўйича ихтисослаштирилиши қонунан мустаҳкамлаб қўйилди, бу эса ишларни кўриб чиқиш сифати ошишини таъминлади, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтирди. Ишларни кўриб чиқишнинг апелляция тартиби жорий этилиши суд хатоларини ўз вақтида тузатиш, суд ишларини юритишда сансалорликка йўл қўймасликнинг муҳим кафолати бўлиб хизмат қилмоқда. Кассация инстанцияси ислоҳ қилинди: фуқаролар қонуний кучга кирган суд қароридан норози бўлган тақдирда ўз ҳуқуқларини мазкур инстанцияда шахсан ва бевосита ҳимоя қилиш имкониятига эга бўлдилар. Суд процессида айблов билан ҳимоянинг ҳуқуқий жиҳатдан тенглигини, уларнинг тортишув принципини амалга оширишни таъминлайдиган

ҳуқуқий механизмлар яратилди. Дастлабки тергов муддатлари икки йилдан бир йилгача ҳамда айбланувчиларни қамоқда сақлаш муддатлари бир ярим йилдан 9 ойгача, алоҳида ҳолларда эса 1 йилгача қонун йўли билан қисқартирилди. Шунингдек, ушбу эҳтиёт чорасини қўллаш доираси чекланди.

Қонунчиликни, ҳуқуқни қўллаш амалиётини либераллаштириш бўйича юқоридаги чора-тадбирларнинг амалга оширилиши судгача тергов, одил судловнинг тезкорлиги ва сифати ошишини, суд процесси иштирокчилари ҳуқуқларига риоя этилишининг процессуал кафолатлари кенгайишини таъминлади. Мамлакатда рўй бераётган судгача терговни либераллаштириш далолати сифатида фуқароларни қамоққа олиш тариқасидаги эҳтиёт чорасидан фойдаланиш сўнгги 4 йилнинг ўзида икки баравардан кўпроққа қисқарди.

Суд-ҳуқуқ тизимини янада либераллаштиришнинг энг муҳим вазифаси судгача тергов босқичида фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқларини самарали ҳимоя қилиш бўйича суд ваколатларини кенгайтириш, энг аввало, қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқини прокуратура органларидан судларга ўтказишдан иборатдир. Ушбу чора фуқароларнинг эркинлик ва шахсий дахлсизлик борасидаги конституциявий ҳуқуқлари ҳимоя қилиниши самарадорлигини сезиларли даражада ошириш имконини беради. Шу билан бирга бу шахснинг ҳуқуқ ва эркинликлари дахлсизлиги ҳамда улардан суд қарорисиз маҳрум этишга ёки уларни чеклаб қўйишга ҳеч ким ҳақли эмаслиги белгиланган Ўзбекистон Республикаси Конституциясига, халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган принцип ва нормаларига ҳам тўла мос келади.

Айни вақтда қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқини судлар ваколатига ўтказиш Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал, Жиноят-ижроия кодекслари ва бошқа қонун ҳужжатларига пухта ишлаб чиқилган тегишли ўзгартиш ҳамда қўшимчалар киритилганидан; бу соҳадаги хорижий тажриба ўрганилганидан; судлар томонидан қамоққа

олишга санкция бериш ҳуқуқини амалга оширишнинг ташкилий-ҳуқуқий, процессуал механизмлари ишлаб чиқилганидан; суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари тизими кадрларини тегишлича тайёрлаш ва қайта тайёрлаш ҳамда бошқа тайёргарлик тадбирлари ўтказилганидан кейин изчиллик билан амалга оширилиши лозим.

Суд-ҳуқуқ тизимини янада либераллаштириш, инсоннинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини чеклаш билан боғлиқ процессуал мажбурлов чораларини қўллашга санкция бериш ҳуқуқи судларга босқичма-босқич ва изчил ўтказилишини таъминлаш мақсадида, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг фуқароларни суд орқали ҳимоя қилиш ҳуқуқини белгиловчи 19, 25 ва 44-моддаларига мувофиқ:

1. Жиноят содир этишда гумон қилинаётган ёки айбланаётган шахсларни қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқи 2008 йил 1 январдан эътиборан судлар ваколатига ўтказилсин.

Белгилансинки, эҳтиёт чораси сифатида қамоққа олиш қонунда белгиланган бошқа эҳтиёт чораларини қўллаш самарасиз бўлган алоҳида ҳолатларда ва фақат жиноят ишлари бўйича судлар ёки ҳарбий судлар ваколатига мувофиқ уларнинг қарори бўйича амалга оширилиши лозим.

2. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, Олий суди, Бош прокуратураси, Ички ишлар вазирлиги, Миллий хавфсизлик хизмати уч ой муддатда Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал, Жиноят-ижроия кодексларига, Ўзбекистон Республикасининг «Судлар тўғрисида», «Прокуратура тўғрисида»ги қонунларига қамоққа олишга санкция бериш, қамоқда сақлаш муддатларини узайтириш тартиби ва жараёнларини белгиловчи, шунингдек судгача иш юритиш босқичида инсоннинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларига риоя этиш, унинг дахлсизлигини таъминлаш борасида қўшимча кафолатларни белгиловчи ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида таклифлар тайёрласин. Шу билан бирга мазкур Фармоннинг 1-бандига мувофиқ

нафақат қонунлар ва қонун ости ҳужжатлари, балки идоравий ҳуқуқий ҳужжатларда назарда тутилган норма ва нормативлар ҳам қайта кўриб чиқиши зарур.

3. Ўзбекистон Республикаси Олий суди, молия, иқтисодиёт, адлия, ички ишлар вазирликлари, Бош прокуратураси, Миллий хавфсизлик хизмати ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Судьяларни танлаш ва лавозимларга тавсия этиш бўйича олий малака комиссияси икки ой муддатда қamoққа олишга санкция бериш бўйича прокуратура органларининг ваколатлари судларга ўтказилишини ҳисобга олиб, умумий юрисдикция судларини ташкилий-кадрлар жиҳатдан таъминлаш тизимини такомиллаштиришга оид таклифлар тайёрласин.

4. Ўзбекистон Республикаси адлия, ички ишлар вазирликлари, Олий суди, Бош прокуратураси, Миллий хавфсизлик хизмати суд қарорига биноан қamoққа олиш тартиби жорий этилиши муносабати билан судьялар ҳамда прокуратура органлари, ИИБ ва МХХ тергов бўлинмалари ходимларини тайёрлаш ва қайта тайёрлаш бўйича комплекс чоратадбирлар ишлаб чиқсин ва амалга оширсин.

5. Ушбу Фармон Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг муҳокамасига киритилсин.

6. Мазкур Фармоннинг ижросини назорат қилиш Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат маслаҳатчиси Т.Худайбергенов зиммасига юклатилсин.

**Ўзбекистон Республикаси
Президенти**

И. Каримов

Тошкент шаҳри,
2005 йил 8 август,
ПФ-3644-сон

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ СУДИ ПЛЕНУМИНИНГ ҚАРОРИ

Умрбод озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазони қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида

Ўзбекистон Республикаси Конституциясига мувофиқ яшаш ҳуқуқи ҳар бир инсоннинг узвий ҳуқуқи бўлиб, у давлат томонидан қўриқланади.

«Ўлим жазоси бекор қилиниши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида» қабул қилинган қонун билан умрбод озодликдан маҳрум қилиш, шунингдек узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш жазосининг киритилиши бу ҳуқуқ ҳимоясининг реал кафолати бўлди.

Мазкур қонуннинг тўғри ва бир хилда қўлланилишини таъминлаш мақсадида, «Судлар тўғрисида»ги қонуннинг 17-моддасига асосан Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми

қ а р о р қ и л а д и :

1. Судларнинг эътибори шунга қаратилсинки, умрбод озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо ўлим жазоси бекор қилиниши муносабати билан киритилган фавқулодда жазо чораси бўлиб, маҳкумни муддат белгиланмаган ҳолда жамиятдан ажратишни назарда тутди.

Қонунда умрбод озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо фақат жавобгарликни оғирлаштирадиган ҳолатларда қасдан одам ўлдириш (ЖК 97-моддаси иккинчи қисми) ва одам ўлишига ёки бошқа оғир оқибатлар келиб чиқишига сабаб бўлган терроризм (ЖК 155-моддаси учинчи қисми) содир этган шахсларга нисбатан қўлланилишига йўл қўйилади.

2. Судларга тушунтирилсинки, ЖК 50-моддаси учинчи қисмида назарда тутилган йигирма йилдан ортиқ, бироқ

Йигирма беш йилдан кўп бўлмаган муддатга тайинланадиган узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш жазоси озодликдан маҳрум қилиш жазосининг бир кўриниши бўлиб, у фақат жавобгарликни оғирлаштирадиган ҳолатларда қасддан одам ўлдириш ва одам ўлишига ёки бошқа оғир оқибатлар келиб чиқишига сабаб бўлган терроризм содир этган шахсларга нисбатан тайинланиши мумкин.

Узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш жазоси суд томонидан ушбу жиноятларга нисбатан қонунда умрбод озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо тайинланиши истисно этилган (масалан, тугалланмаган жиноят учун), шунингдек иш ҳолатларига кўра суд айбдорга нисбатан узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш жазоси ёки ўн беш йилдан йигирма йил муддатгача озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланиши мақсадга мувофиқ эмаслиги ҳақидаги ҳулосага келган ҳолларда тайинланиши мумкин.

3. Умрбод озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо қўллаш масаласини ҳал этишда суд мазкур жазо, фақат иш бўйича айбдор томонидан ғайриинсоний ҳатти-ҳаракатларга йўл қўйилганлигидан, шунингдек жиноятни содир этган шахс жамият учун мутлақ хавфли эканлигидан далолат берувчи ва унга нисбатан бошқа жазо тайинланиши имкониятини истисно этувчи алоҳида ҳолатлар бўлганда, тайинланиши мумкинлигини инобатга олиши керак. Шунинг учун умрбод озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо тайинланаётганда суд ҳукмининг тавсиф қисмида бундай қарор қабул қилиниши сабабларини кўрсатиб ўтиши лозим.

4. Судлар шунинг назарда тутишлари керакки, умрбод озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо тугалланмаган жиноят учун тайинланиши мумкин эмас.

Қонунга кўра, умрбод озодликдан маҳрум қилиш ва узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш жазолари аёлга, ўн саккиз ёшга тўлмасдан жиноят содир этган шахсга ва олтмиш ёшдан ошган эркакка нисбатан ҳам тайинланиши мумкин.

эмас. Бунда олтмиш ёшдан ошган эркакка нисбатан бундай жазолар тайинланиши мумкин эмаслиги тўғрисидаги қоида биринчи инстанция суди томонидан айбдорнинг ҳукм чиқариш кунига қадар, апелляция шикояти (протести) берилган ҳолда иш апелляция инстанциясида кўрилган кунга қадар бўлган ёшидан келиб чиқиб қўлланилади.

5. Жиноятлар мажмуи бўйича жазо тайинлашда: жиноятлардан ҳеч бўлмаганда биттаси учун умрбод озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо тайинланганда узил-кесил жазо ЖК 59-моддаси тўртинчи қисми қоидасига мувофиқ енгилроқ турдаги жазони умрбод озодликдан маҳрум қилиш билан қоплаш орқали тайинланади; жиноятлардан ҳеч бўлмаганда биттаси учун узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланганда узил-кесил жазо ЖК 59-моддаси бешинчи қисми қоидасига мувофиқ жазоларни тўла ёки қисман қўшиш ёхуд енгилроқ жазони оғирроғи билан қоплаш орқали, бироқ йигирма беш йилдан ортиқ бўлмаган муддатга тайинланади.

Агар жиноятлар мажмуига кирувчи ЖК 97-моддаси иккинчи қисми ёки 155-моддаси учинчи қисмида назарда тутилган жиноятлардан бирортаси бўйича ҳам узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланмаган бўлса, узил-кесил жазо жазолар тўла ёки қисман қўшилганда ҳам, енгилроқ жазо оғирроғи билан қопланган ҳолда ҳам озодликдан маҳрум қилиш жазоси муддати йигирма йилдан ошмаслиги керак.

6. Шунинг назарда тутиш лозимки, шахс қонунда умрбод озодликдан маҳрум қилиш ёки узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш жазоси назарда тутилган бир неча жиноят содир этган бўлиб, улардан айримлари у вояга етмаган, бошқалари вояга етган ёшда содир этилган бўлса, вояга етмаган ёшда содир этилган жиноятлар учун жазо ЖК 82—86-моддалари қоидалари бўйича, вояга етган ёшда содир этилган жиноятлар учун ЖК 59-моддаси тўртинчи ва бешинчи қисмлари қоидалари бўйича тайинланади.

7. Ҳукмлар жами бўйича жазо тайинлашда: ҳукмлардан ҳеч бўлмаганда биттаси бўйича умрбод озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо тайинланганда узил-кесил жазо ЖК 60-моддаси учинчи қисми қоидасига мувофиқ енгилроқ турдаги жазони умрбод озодликдан маҳрум қилиш билан қоплаш орқали тайинланади; ҳукмлардан ҳеч бўлмаганда биттаси учун узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланганда узил-кесил жазо ЖК 60-моддаси тўртинчи қисми қоидасига мувофиқ жазоларни тўла ёки қисман қўшиш ёхуд енгилроқ жазони оғирроғи билан қоплаш орқали, бироқ йигирма беш йилдан ортиқ бўлмаган муддатга тайинланади.

8. ЖК 64-моддаси олтинчи қисмига мувофиқ умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланиши мумкин бўлган жиноятни содир этган шахсга нисбатан жавобгарликка тортиш муддатларини қўллаш масаласи суд томонидан ҳал қилинади. Агар суд жавобгарликка тортиш муддатини қўллашни лозим топмаса, умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси ўрнига озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо тайинланади. Ҳукм билан умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланган маҳкумга нисбатан жазони ижро этиш муддатини қўллашни лозим топмаган ҳолларда ҳам суд умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазосини озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазога алмаштириши керак (ЖК 69-моддаси бешинчи қисми).

Бунда шуни эътиборга олиш лозимки, қонунга кўра (ЖК 64-моддаси еттинчи қисми, 69-моддаси олтинчи қисми), жавобгарликка тортиш муддати, шунингдек жазони ижро этиш муддати тинчлик ва инсоният хавфсизлигига қарши жиноят содир этган шахсга нисбатан қўлланилмайди. Шунинг учун ҳам суд терроризм жиноятини содир этган шахсга нисбатан, жиноят содир этилган вақтдан қатъи назар, умрбод озодликдан маҳрум қилиш ёки узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинлашга ҳақли.

9. Ҳукм эълон қилингандан сўнг раислик этувчи умрбод озодликдан маҳрум қилиш ёки узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланган маҳкумга ЖПК 473-мод-

даси тўртинчи қисмида назарда тутилган афв тўғрисидаги илтимоснома билан мурожаат қилиш ҳуқуқи ва муддатларини тушунтириши шарт бўлиб, бу ҳақда суд мажлиси баённомасида қайд этилади.

10. Умрбод озодликдан маҳрум қилиш ёки узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланган маҳкумнинг афв этиш тўғрисидаги илтимосномаси ЖК 76-моддаси учинчи ва тўртинчи қисмларида назарда тутилган қоидаларга мувофиқ кўриб чиқилади.

Бунда судларнинг эътибори шунга қаратилиши керакки, афв этиш тўғрисидаги илтимоснома қонунда белгиланган ва жазонинг амалда ўталган қисми инобатга олинган ҳолда саналадиган муддатлар ўтгандан сўнг берилиши мумкин.

11. ЖК 50-моддасига мувофиқ умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланган маҳкумлар жазони махсус тартибли колонияларда ўтайдилар.

Махсус тартибли колонияларда, шунингдек умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси афв этиш тартибида озодликдан маҳрум қилиш жазосига алмаштирилган эркаклар ҳам сақланади.

12. Узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланган шахсга нисбатан колония тури, содир этилган жиноят оғирлиги ва маҳкумнинг шахсидан келиб чиққан ҳолда, ЖК 50-моддасининг бешинчи қисми «б,в,г» бандларига мувофиқ белгиланади.

13. Умрбод озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазони ижро этиш тартиби ва шартлари Жиноят-ижроия кодексининг бешинчи бўлимида белгиланган.

14. Шунини таъкидлаш лозимки, умрбод озодликдан маҳрум қилиш ёки узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланган маҳкумга, шунингдек умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси афв этиш тартибида озодликдан маҳрум қилиш жазосига алмаштирилган шахсларга нисбатан қонунда жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод

қилиш, жазони енгилроғи билан алмаштириш, жазони ижро этиш муассасаси доирасидан четга чиқиш, бир турдаги колониядан бошқа турдаги колонияга ўтказиш масалалари бўйича алоҳида жиҳатлар белгиланган.

15. Ўлим жазосига маҳкум этилган шахсга нисбатан 2008 йил 1 январга қадар ижро этилмаган ҳукм ЖК 13-моддаси талабига мувофиқ қонунда белгиланган тартибда қайта кўриб чиқиши шарт.

16. Мазкур қарор 2008 йил 1 январдан бошлаб қўлланилади.

Олий суд раиси

Б.Мустафаев

**Пленум котиби,
Олий суд судьяси**

М.Ҳасанов

Тошкент шаҳри,
2007 йил 14 ноябрь,
15-сон

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ СУДИ ПЛЕНУМИНИНГ ҚАРОРИ

Судга қадар иш юритиш босқичида қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасининг судлар томонидан қўлланилиши тўғрисида

«Қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқи судларга ўтказилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг қабул қилиниши инсон ҳуқуқлари ҳимояси таъминланишининг муҳим омилларидан бири бўлиб, суд-ҳуқуқ тизимини янада демократлаштиришга йўналтирилган.

Мазкур Қонуннинг суриштирув, дастлабки тергов органлари ва судлар томонидан тўғри қўлланилишини таъминлаш мақсадида, «Судлар тўғрисида»ги қонуннинг 17-моддасига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми

қ а р о р қ и л а д и :

1. Тушунтирилсинки, қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқининг судларга ўтказилиши Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 19, 25-моддаларида, халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган нормаларида мустаҳкамланган қоидаларга мос бўлиб, жиноят ишида гумон қилинувчи, айбланувчи тариқасида иштирок этишга жалб қилинган шахс ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ҳимояси самарали бўлишига эришишга қаратилган.

2. Судларнинг эътибори шунга қаратилсинки, қонунга кўра, судлар ваколатига фақат ишни судга қадар юритиш босқичида қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳамда қамоқда сақлаб туриш мудлатини узайтириш юзасидан қарор қабул қилиш ҳуқуқи ўтказилаётган бўлиб, жиноят-процессуал қонунда назарда тутилган бошқа процессуал мажбурлов чораларини қўллаш бундан мустасно.

3. Жиноят-процессуал кодекси 236-моддасининг биринчи қисмига мувофиқ, эҳтиёт чоралари гумон қилинувчи, айбланувчининг суриштирув, дастлабки тергов ва суддан бўйинтовлашининг олдини олиш, унинг жиноий фаолиятига барҳам бериш, иш бўйича ҳақиқатни аниқлашга тўсқинлик қилишга қаратилган уринишларига йўл қўймаслик, ҳукм ижросини таъминлаш мақсадида қўлланилади.

Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси шахснинг озодликка бўлган ҳуқуқини чеклаши сабабли уни қўллаш учун асослар қонунда қатъий белгиланган.

Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси:

қасддан содир этилган ва Жиноят кодексида уч йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо назарда тутилган жиноятларга;

эҳтиётсизлик оқибатида содир этилган ва Жиноят кодексида беш йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси назарда тутилган жиноятларга доир ишлар бўйича қўлланилади.

Судлар қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш масаласини ҳал этишда ЖПК 236-моддасининг 2, 3-қисмларида назарда тутилган ҳолатларни ҳам инобатга олишлари зарур.

4. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси ЖПК 242-моддасининг иккинчи қисмида назарда тутилган алоҳида ҳолларда қасддан содир этилган ва Жиноят кодексида уч йилдан ортиқ бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо назарда тутилган жиноятларга доир, шунингдек эҳтиётсизлик оқибатида содир этилган ва Жиноят кодексида беш йилдан ортиқ бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо назарда тутилган жиноятларга доир ишлар бўйича ҳам, агар қуйидаги ҳолатлардан бири мавжуд бўлса:

гумон қилинувчи, айбланувчи тергов ва суддан яширинган;

ушлаб турилган гумон қилинувчининг шахси аниқланмаган;

илгари қўлланилган эҳтиёт чораси айбланувчи томонидан бузилган;

ушлаб турилган гумон қилинувчи, айбланувчи Ўзбекистон Республикасида доимий яшаш жойига эга бўлмаган;

жиноят қамоқ ёки озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазони ўташ даврида содир этилган ҳолларда қўлланилиши мумкин.

5. Судларнинг эътибори шунга қаратилсинки, ЖПК 558-моддасининг биринчи қисмига мувофиқ, вояга етмаган айбланувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси, фақат қасддан содир этилган ва Жиноят кодексида беш йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси назарда тутилган жиноятларга доир ишлар бўйича ва бошқа эҳтиёт чоралари айбланувчининг тегишли хулқ-атворда бўлишини таъминлай олмаган тақдирдагина қўлланилиши мумкин. Шунинг учун эҳтиётсизлик оқибатида жиноят содир этган, шунингдек ЖПК 242-моддасининг иккинчи қисмида назарда тутилган асосларга кўра вояга етмаган шахсга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашга йўл қўйилмайди.

Вояга етмаган шахсга нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақида илтимоснома қўзғатиш тўғрисидаги масалани кўриб чиқишда, прокурор иш материаллари билан шахсан танишиб чиқиши, бу турдаги эҳтиёт чораси танланиши асослилигини текшириши, фавқулодда ҳолат мавжудлигига ишонч ҳосил қилиши, бу турдаги эҳтиёт чорасини қўллаш билан боғлиқ ҳолатлар юзасидан айбланувчини сўроқ қилиши шарт.

6. Қонунда кўрсатилган асослар мавжуд бўлганда, қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси жиноят ишида айбланувчи тариқасида иштирок этишга жалб қилинган шахсга нисбатан қўлланилади. Бундай ҳолда эҳтиёт чораси ЖПК 245-моддасининг биринчи қисмида назарда тутилган уч ойлик муддатга (ушлаб туриш вақти ҳисобга олинган ҳолда) қўлланилган ҳисобланади.

Алоҳида ҳолларда, ЖПК 226-моддасининг учинчи қисмига мувофиқ, бу турдаги эҳтиёт чораси гумон қилинувчи сифатида ЖПК 221-моддасига асосан ушланган шахсга нисбатан ҳам қўлланилиши мумкин. Бундай ҳолларда эҳтиёт чораси ўн кунгача муддатга (ушлаб туриш вақти ҳисобга олинган ҳолда) қўлланилган ҳисобланиб, шу муддат ичида гумон қилинувчи жиноят ишида айбланувчи тариқасида иштирок этишга жалб қилиниши шарт. Акс ҳолда, прокурор ёки прокурорнинг розилиги билан терговчи гумон қилинувчини қамоқдан озод қилиши лозим.

Ўн кунлик муддат ичида айб эълон қилинган тақдирда эҳтиёт чораси уч ой муддатга (ушлаб туриш вақти ҳисобга олинган ҳолда) қўлланилган ҳисобланади. Ушлаб туриш вақти ЖПК 226-моддасининг биринчи қисмига мувофиқ шахс милицияга ёки ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа органга келтирилган вақтдан бошлаб ҳисобланиши керак.

7. ЖПК 240-моддасининг иккинчи қисмига мувофиқ, ишни судга қадар юритиш босқичида қўлланилган қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси шахсни қамоқда сақлаб туриш учун асослар қолмаганда прокурорнинг ёки прокурорнинг розилиги билан терговчининг қарорига биноан бекор қилиниши ёки ўзгартирилиши мумкин. Бунда шахсни қамоқдан дарҳол озод этилишини таъминлаш ушбу қарорни қабул қилган орган зиммасига юклатилади.

Прокурор ёки терговчининг қарорида эҳтиёт чорасини қўллаш юзасидан чиқарилган суд қарорининг қонунийлиги ва асослилиги муҳокама қилинишига йўл қўйилмайди.

Прокурор ажрим чиқарган судни қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси ўзгартирилганлиги ёки бекор қилинганлиги ҳақида ёзма равишда хабардор қилиши лозим.

8. Прокурор ёки прокурорнинг розилиги билан терговчи жиноят иши бўйича ЖПК 236, 242-моддаларида назарда тутилган ҳолатлар аниқланганда, гумон қилинувчи ёки айбланувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома кўзгатиш ҳақида қарор

чиқаришга ҳақли. Агар суриштирув юритиш жараёнида гумон қилинувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш учун асослар борлиги аниқланса, суриштирувчи ЖПК 342-моддасига мувофиқ, суриштирув юритиш муддати ўтишини кутмасдан, ишни дарҳол терговчига ўтказиши шарт.

9. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги илтимоснома қўзғатиш тўғрисидаги қарорда, шахс гумон қилинаётган ёки айбланаётган жиноят, қилмиш квалификацияси, гумон қилинувчи, айбланувчини қамоққа олиш заруратини келтириб чиқарган асослар, шунингдек шахсга нисбатан бошқа турдаги эҳтиёт чорасини қўллаш мақсадга мувофиқ эмаслиги ҳақидаги хулосалар баён этилиши лозим.

Бундай қарорга илтимосномани асослантирувчи зарур материаллар, жумладан, жиноят иши қўзғатиш тўғрисидаги қарорнинг, жиноят ишида гумон қилинувчи, айбланувчи тариқасида иштирок этишга жалб қилиш тўғрисидаги қарорнинг, ЖПК 221,225-моддалари тартибида тузилган ушлаб туриш баённомасининг, гумон қилинувчи, айбланувчининг шахсига оид маълумотларга доир ҳужжатларнинг, ҳимоячи ордерининг ёхуд ҳимоячидан воз кечиш ҳақидаги баённоманинг, ЖПК 239-моддаси талабларига риоя этилганлигини тасдиқловчи ҳужжатларнинг нусхалари илова қилинади. Зарурат бўлганда, прокурор томонидан судга қўздан кечирish учун мазкур ҳужжатларнинг асли, шунингдек бошқа ҳужжатлар тақдим қилиниши мумкин. Илтимоснома ва материаллар судга ушлаб туриш муддати тугашидан камида ўн икки соат олдин, ҳар бир гумон қилинувчи, айбланувчига нисбатан алоҳида (шу жумладан жиноят иштирокчиликлда содир этилганда ҳам) тақдим қилинади. Материалга қўшилган ҳужжатлар нусхаси прокурор ёки терговчи томонидан тасдиқланган ва муҳрланган бўлиши зарур.

10. Қонунда белгиланган ушлаб туриш ёки қамоқда сақлаб туриш муддати ўтгандан сўнг судга тақдим этилган

қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимоснома суд томонидан кўриб чиқилмайди. Бундай ҳолларда, ушлаб турилган ёки қамоқда сақланаётган шахсни озод қилиш масаласи ЖПК 234-моддаси ва 240-моддасининг иккинчи қисмига мувофиқ ҳал этилади. Шу билан бирга, бундай илтимоснома судга қонунда белгиланган муддат ўтгандан сўнг, бироқ ушлаб туриш ёки қамоқда сақлаб туриш муддати ўтгунга қадар тақдим қилинган тақдирда, суд уни кўриб чиқиш учун қабул қилиши лозим. Бундай ҳолда, суд қонун бузилишига йўл қўйган мансабдор шахсга нисбатан хусусий ажрим чиқаради.

11. Қонунда қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимоснома жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) судининг, округ, ҳудудий ҳарбий суднинг судьяси томонидан якка тартибда кўриб чиқирилиши белгиланган.

Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимоснома жиноят содир қилинган ёки жиноят иши тергов қилинаётган жойдаги суд томонидан кўрилиши керак. Материални судловга тегишлилиги хусусида ЖПК 243-моддасига таянган ҳолда тортишувга йўл қўйилмайди.

Судья бўлмаганда ёки илтимосномани кўриб чиқишда судьянинг иштирокини истисно этувчи ҳолатлар мавжуд бўлганда, илтимоснома киритган прокурор ёзма равишда мазкур суд раисига, суд бир таркибли бўлганда эса, юқори турувчи суд раисига мурожаат қилади. Юқори турувчи суд раиси мазкур мурожаатни дарҳол кўриб чиқади ва илтимосномани кўриб чиқишни бошқа тегишли суд судьясига топширади.

12. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимоснома материал келиб тушган пайтдан эътиборан ўн икки соат ичида, лекин ЖПК 226-моддасининг биринчи қисмида назарда тутилган ушлаб туриш муд-

дати охиридан кечиктирмай кўриб чиқилади. Ушлаб туриш тариқасидаги процессуал мажбурлов чораси қўлланилмаган айбланувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги илтимоснома ҳам ўн икки соат ичида кўриб чиқилиши лозим.

Қамоқда сақлаш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимоснома материаллар судга келиб тушган пайтдан эътиборан етмиш икки соат ичида ЖПК 247-моддасида белгиланган қоидаларга мувофиқ кўриб чиқилади. Суд қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимоснома кўриб чиқилишини материаллар тақдим этилган кун ва вақтдан қатъи назар (дам олиш ёки байрам кунлари, иш вақти тугагандан сўнг) таъминлаши шарт.

13. Судлар шунини эътиборга олишлари лозимки, қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимосномани кўришда қатнашадиган суд мажлиси иштирокчилари таркиби қонунда қатъий белгиланган бўлиб, жиноят ишини мазмунан кўришда қатнашадиган суд мажлиси иштирокчилари таркибидан бирмунча фарқ қилади.

Қонунга кўра қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимоснома прокурор, гумон қилинувчи ёки айбланувчи, ҳимоячи (агар у ишда қатнашаётган бўлса) иштирокида кўриб чиқилади. Бундай илтимосномани суд мажлисида кўришда гумон қилинувчи ёки айбланувчининг қонуний вакили (агар у ишда қатнашаётган бўлса) ва терговчи иштирок этиши мумкин. Зарурат туғилганда суд мажлисига терговчи таклиф қилиниши мумкин.

Қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимоснома прокурор, айбланувчи ва ҳимоячи (агар у ишда қатнашаётган бўлса) иштирокида кўрилади. Бундай илтимосномани суд мажлисида кўришда терговчи ҳам иштирок этиши мумкин. Зарурат туғилганда суд мажлисига терговчи таклиф қилиниши мумкин.

ЖПК 20,51-моддаларида назарда тутилган ҳолларда суд мажлисида таржимон ва ҳимоячининг иштироки таъминланиши шарт. Илтимосномани кўришда бошқа шахсларнинг иштирок этишига йўл қўйилмайди.

14. Суд қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимосномани кўриш жойи, санаси ва вақтини белгилайди ҳамда бу ҳақда илтимоснома киритган прокурорни хабардор қилади. Прокурор ёки терговчи суд мажлиси иштирокчиларини, шу жумладан гумон қилинувчи ёки айбланувчини судга келишларини таъминлайди.

Суд мажлисининг жойи, санаси ва вақти ҳақида лозим даражада хабардор қилинган шахсларнинг (гумон қилинувчи, айбланувчи бундан мустасно), суд мажлисига келмаганлиги қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимосномани кўриш учун монелик қилмайди.

Қонунга мувофиқ, қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимосномани айбланувчининг иштирокисиз кўришга, фақат унга нисбатан қидирув эълон қилинган ҳолдагина йўл қўйилади (ЖПК 243-моддасининг саккизинчи қисми). Қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимоснома айбланувчи стационар тартибдаги суд-психиатрия экспертизаси ўтказиш учун тиббий муассасага жойлаштирилган ҳолда унинг иштирокисиз кўриб чиқилиши мумкин. Бунда айбланувчининг ҳимоячиси суд мажлисида иштирок этиши шарт (ЖПК 247-моддасининг олтинчи қисми).

15. Судлар шуни назарда тутишлари лозимки, қонунда қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимоснома, шунингдек унга илова қилинган материаллар билан суд мажлиси иштирокчиларини таништириш назарда тутилмаган. Бироқ, ҳимояга нисбатан ҳуқуқ тўғрисидаги конституциявий принципдан келиб чиққан ҳолда, гу-

мон қилинувчи, айбланувчи, унинг ҳимоячиси ва қонуний вакили илтимоснома ва унга илова қилинган материаллар билан, башарти улар бу ҳақда мурожаат этишган тақдирда, прокурор томонидан суд мажлиси бошлангунга қадар таништирилишлари лозим.

16. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимоснома суднинг биносидан, ёпиқ суд мажлисида ҳар бир гумон қилинувчи, айбланувчига нисбатан алоҳида қўрилади.

Суд мажлиси судья томонидан қандай илтимоснома қўриб чиқирилишини эълон қилишдан бошланади. Сўнгра судья ўзининг, прокурор, ҳимоячи, қонуний вакил, гумон қилинувчи ёки айбланувчи, котиб, таржимон, терговчининг фамилияси, исми, шарифини эълон қилади, гумон қилинувчи, айбланувчининг шахсини аниқлайди ҳамда уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини тушунтиради, рад этиш ҳақидаги арзлари бор-йўқлигини аниқлайди. Бундай арзлар мавжуд бўлса, улар юзасидан ЖПК 76,80-моддаларига мувофиқ қарор қабул қилади.

Илтимосномани қўриб чиқиш прокурор маърузаси билан бошланади, у қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаш муддатини узайтиришнинг заруратини асослаб беради. Сўнгра гумон қилинувчи ёки айбланувчи, унинг ҳимоячиси, қонуний вакили, шунингдек терговчи эшитилади, тақдим этилган материаллар текширилади. Сўнгра судья ажрим чиқариш учун алоҳида хонага киради.

17. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимосномани қўришда ЖПК 426-моддасида назарда тутилган қоидаларга мувофиқ суд мажлиси баённомаси юритилади ва у ажрим чиқарилган куннинг эртасидан кечиктирмай имзоланади. Тарафлар суд мажлиси баённомаси билан у имзоланган пайтдан бошлаб танишишлари

мумкин. Суд мажлиси баённомасига берилган мулоҳазалар дарҳол ЖПК 427-моддасида назарда тутилган тартибда кўриб чиқилади.

18. Судларнинг эътибори шунга қаратилсинки, ишни мазмунан кўришдан фарқли ўлароқ, қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимосномани кўришда суд тергови ўтказилмайди, процесс иштирокчилари эшитилади, лекин сўроқ қилинмайди.

Бунда шунинг назарда тутиш лозимки, илтимосномани асослаб бериш мажбурияти қонун бўйича судга эмас, балки прокурорга юклатилган ва прокурор процесснинг исталган босқичида, суд алоҳида хонага киргунига қадар илтимосномани чақириб олишга ҳақли. Суд гумон қилинувчи, айбланувчининг айблилиги ёки айбсизлиги масаласи муҳокамасига кирмаган ҳолда қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги масалани ҳал қилади.

19. ЖПК 243-моддасининг ўнинчи қисмига кўра, тўшланган материаллар етарли бўлмаган тақдирда, суд тарафлар қўшимча далиллар тақдим этишлари учун уларнинг илтимосномасига асосан ушлаб туриш муддатини қирқ саккиз соатгача узайтириши мумкин.

Агар белгиланган муддатда тарафлар томонидан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш асослилиги ёки асоссизлигига доир қўшимча далиллар тақдим этилмаса, суд мавжуд материалларга асосланган ҳолда қарор қабул қилади.

Илтимоснома прокурор томонидан чақириб олинган тақдирда у суд томонидан кўрилмасдан қолдирилади ва бу ҳақда ажрим чиқарилади.

20. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимоснома қаноатлантирилганда ажримнинг қарор қисмида мазкур эҳтиёт чораси қандай муддатга қўлла-нилаётганлиги кўрсатилмайди.

Айни пайтда, қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимоснома қаноатлантирилганда, суд ушбу эҳтиёт чораси қайси санагача амал қилишини ажримда кўрсатиши шарт. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш масаласи тақдим қилинган илтимоснома бўйича қарор қабул қилиш имконияти бўлмаганлиги ва қўшимча далиллар тақдим қилиниши зарурлиги сабабли бошқа вақтга қолдирилганда, суднинг ажримда илтимосномани қайта кўриб чиқиш жойи, вақти ва санаси кўрсатилиши шарт.

21. Судьянинг қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёхуд қўллашни рад этиш ҳақидаги ажрими у эълон қилинган пайтдан кучга киради ва дарҳол ижро этилиши шарт. Судьянинг ажрими суд залида прокурорга ижро қилиш учун, гумон қилинувчи, айбланувчи, ҳимоячига маълумот учун топширилади.

22. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги илтимосномани кўриб чиқиш жараёнида қонун бузилганлиги, жумладан қийноққа солиш ва бошқа шафқатсиз, ғайриинсоний ёки қадр-қимматни камситувчи муомала қўлланилганлиги ҳақида мурожаат қилинган тақдирда, бу ҳақда суд мажлиси баённомасида қайд этилади ва дастлабки тергов давомида назоратни амалга оширувчи прокурор томонидан текширилиб, натижаси ҳақида судга хабар қилинади.

23. Илтимоснома қаноатлантирилмай қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш рад қилинганда, гумон қилинувчи, айбланувчи (ушлаб туриш охириги муддати тугаган ёки тугамаганлигидан қатъи назар) суд залида қамоқдан озод қилинади. Бундай ҳолда бошқа турдаги эҳтиёт чорасини қўллаш масаласи дастлабки тергов органи томонидан умумий асосларда ҳал этилади.

24. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилган тақдирда, суд бу ҳақда йигирма тўрт соатдан кечиктирмас-

дан гумон қилинувчи, айбланувчининг оила-аъзоларидан бирига, улар бўлмаган тақдирда қариндошларига ёки яқин кишиларига ёзма равишда хабар бериши, шунингдек, бу ҳақда иш ёки ўқиш жойига маълум қилиши шарт.

Агар қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилган шахс бошқа давлатнинг фуқароси бўлса, хабар Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигига юборилади.

Хабар юборилганлиги ҳақидаги маълумот судда мавжуд бўлган материалга қўшиб қўйилади.

25. Судларга тушунтирилсинки, қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш рад қилиниши, эҳтиёт чорасининг бекор қилиниши ёки ўзгартирилиши, айнан ўша шахсга нисбатан бундай эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисида илтимоснома билан судга такроран мурожаат қилишга, башарти ишни тергов қилиш жараёнида уни қамоққа олиш заруратини тақозо этувчи янги ҳолатлар юзага келган бўлса, тўсқинлик қилмайди.

Янги ҳолатлар деганда, жумладан:

- қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги илтимоснома суд томонидан рад этилгандан сўнг гумон қилинувчи, айбланувчининг дастлабки терговдан бўйин товлаши, жиноий фаолиятни давом эттириши;

- гумон қилинувчи, айбланувчининг жиноят иши бўйича ҳақиқатни аниқлашга тўсқинлик қилиши;

- гумон қилинувчи, айбланувчига бошқа ёки оғирроқ жиноят содир этганликда айб эълон қилиниши тушунилиши лозим.

26. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ҳақидаги илтимосномани рад этиш тўғрисида қарор қабул қилган судьянинг айнан ўша гумон қилинувчи, айбланувчига нисбатан шундай илтимоснома билан такроран мурожаат қилинганда иштирок этиши қонунда тақиқланмаган.

Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисида ма-

сала бўйича ажрим чиқарган судья, шунингдек бундай илтимосномани киритган прокурор, шу шахсга нисбатан жиноят ишини мазмунан кўриб чиқишда ҳам иштирок этиши мумкин, ЖПК 76-моддасида назарда тутилган ҳоллар бундан мустасно.

27. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги масала бўйича судьянинг ажрими устидан, у чиқарилган кундан бошлаб, етмиш икки соат ичида гумон қилинувчи, айбланувчи, унинг ҳимоячиси ва қонуний вакили томонидан апелляция тартибида шикоят берилиши, прокурор томонидан протест билдирилиши мумкин.

Апелляция шикояти (протести) берилиши эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги масала бўйича қабул қилинган қарорнинг ижросини тўхтатмайди.

Апелляция шикояти (протести) ажрим чиқарган суд орқали берилади. Шикоят (протест) бериш муддати ўтгандан сўнг, тегишли суд раиси ЖПК 479-моддасида назарда тутилган талабларни бажариб, материални шикоят (протест) билан бирга йигирма тўрт соат ичида апелляция инстанцияси судига юборади.

Қонунда қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш масаласи бўйича чиқарилган ажрим устидан кассация шикояти (протести), назорат тартибида шикоят (протест) билдирилиши назарда тутилмаган.

28. Суднинг қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги масала бўйича чиқарилган ажрими устидан етмиш икки соат ўтгандан сўнг берилган шикоят (протест) кўрмасдан қолдирилади, бу ҳақда уларни берган шахсларга маълум қилинади (ЖПК 4974-моддаси).

29. Суднинг қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги масала бўйича чиқарилган ажрими устидан бе-

рилган шикоят (протест), апелляция инстанцияси суди томонидан учта судьядан иборат таркибда, суднинг биносига, ёпиқ суд мажлисида келиб тушган вақтидан бошлаб, етмиш икки соатдан кечиктирмасдан кўриб чиқилади.

30. Суд мажлиси раислик этувчи томонидан қандай шикоят (протест) кўриб чиқилишини эълон қилиши билан бошланади. Сўнгра раислик этувчи судьялар, прокурор, ҳимоячи, қонуний вакил, гумон қилинувчи ёки айбланувчи, котиб, таржимон, терговчининг фамилияси, исми, шарифини эълон қилади, гумон қилинувчи, айбланувчининг шахсини аниқлайди ҳамда уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини тушунтиради, рад этиш ҳақидаги арзлар бор-йўқлигини аниқлайди. Бундай арзлар мавжуд бўлса, суд ҳайъати улар бўйича ЖПК 76,80-моддаларига мувофиқ қарор қабул қилади.

Шикоят (протест)ни кўриб чиқиш судьялардан бирининг маърузаси билан бошланади, у кўрилаётган масаланинг моҳияти, шикоят (протест) важдари ҳамда уларга қарши билдирилган эътирозлар моҳиятини баён қилади. Сўнгра шикоят (протест) берган шахс эшитилади. Ҳам шикоят, ҳам протест берилган тақдирда, биринчи бўлиб прокурор сўзга чиқади. Суд зарурат юзага келса, терговчини эшитади, тақдим этилган материалларни текширади. Шундан кейин суд ажрим чиқариш учун маслаҳатхонага киради.

Шикоят (протест)ни апелляция инстанцияси судида кўришда ЖПК 426-моддасида назарда тутилган қоидаларга мувофиқ суд мажлиси баённомаси юритилади.

31. Апелляция инстанцияси суди қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги масала бўйича чиқарилган ажрим устидан берилган шикоят (протест)ни кўриб чиқиб, ўзининг ажрими билан:

- а) судьянинг ажримини ўзгаришсиз, шикоят ёки протестни қаноатлантирмасдан қолдиришга;
- б) судьянинг ажримини бекор қилиш ва:

қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашни рад этиш ҳамда гумон қилинувчи, айбланувчини қамоқдан озод қилишга;

гумон қилинувчи, айбланувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашга;

айбланувчига нисбатан қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтиришга;

айбланувчига нисбатан қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтиришни рад этишга ва агар қонунда белгиланган қамоқда сақлаб туриш муддатлари тугаган бўлса, уни қамоқдан озод этишга ҳақли.

Апелляция инстанцияси судининг ажрими прокурорга ижро қилиш учун суд мажлисининг бошқа иштирокчиларига маълумот учун тақдим этилади.

32. Апелляция инстанцияси судининг қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги масала бўйича чиқарилган ажрими ўқиб эшиттирилган пайтдан эътиборан кучга киради ва дарҳол ижро қилиниши лозим.

Апелляция инстанцияси судининг қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги масала бўйича чиқарилган ажрими узил-кесил ҳисобланиб, унинг устидан назорат тартибида шикоят (протест) берилишига йўл қўйилмайди.

33. Апелляция инстанцияси судида қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги масалага оид материални кўришда қатнашган судья, шунингдек прокурор, айнан шу шахсга нисбатан жиноят ишини мазмунан биринчи, апелляция, кассация инстанцияларида ёхуд назорат тартибида кўришда иштирок этишга ҳақли, ЖПК 76-моддасида назарда тутилган ҳоллар бундан мустасно.

34. ЖПК 3-моддасига кўра, жиноят ишини юритиш процессуал ҳаракат амалга оширилаётган ёки процессуал қарор

қабул қилинаётган пайтда амалда бўлган қонун ҳужжатларига мувофиқ олиб борилади. Шу муносабат билан «Қамоққа олишга санкция бериш ҳукуқи судларга ўтказилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги Қонун нормалари фақат қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги масала юзасидан 2008 йил 1 январдан бошлаб чиқарилган қарорларга тааллуқлидир.

Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ёки қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисида 2008 йил 1 январга қадар чиқарилган қарорлар янги қонун бўйича қайта кўриб чиқилмайди.

35. Мазкур қарор 2008 йил 1 январдан бошлаб қўлланилади.

Олий суд раиси

Б.Мустафаев

**Пленум котиби,
Олий суд судьяси**

М.Ҳасанов

Тошкент шаҳри,
2007 йил 14 ноябрь,
16-сон

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ СУДИ
ПЛЕНУМИНИНГ ҚАРОРИ**

**Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми
айрим қарорларига ўзгартиш ва қўшимчалар
киритиш тўғрисида**

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг айрим қарорларига «Ўлим жазоси бекор қилиниши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги, «Қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқи судларга ўтказилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунларидан келиб чиқиб ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш зарурати юзага келганлиги, ушбу масалалар бўйича Пленум томонидан тегишли тушунтиришлар берилганлиги муносабати билан, «Судлар тўғрисида»ги қонуннинг 17-моддасига асосан, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми

қ а р о р қ и л а д и :

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг қуйидаги қарорларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритилсин:

1. Олий суд Пленумининг 1997 йил 2 майдаги «Суд ҳукми тўғрисида»ги қарори:

а) преамбуланинг **тўртинчи хатбошисидаги «қоралов»** деган сўз «айблов» деган сўз билан алмаштирилсин;

б) **14-банди** чиқарилсин.

2. Олий суд Пленумининг 1997 йил 22 августдаги «Суд томонидан жиноят ишларини биринчи босқич судида муҳокама этиш жараёнида процессуал қонунчиликка риоя қилиниши тўғрисида»ги қарори:

а) **14-банднинг биринчи хатбошисидаги «ўлим»** деган сўзлар «умрбод озодликдан маҳрум қилиш ёки узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш» деган сўзлар билан алмаштирилсин.

3. Олий суд Пленумининг 2000 йил 15 сентябрдаги **«Вояга етмаганларнинг жиноятлари ҳақидаги ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида»ги қарори:**

а) **2-банди биринчи хатбошиси «ЖПКнинг 242, 243-моддаларига»** деган сўзлардан кейин «ва Олий суд Пленумининг 2007 йил 14 ноябрдаги «Судга қадар иш юритиш босқичида қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасининг судлар томонидан қўлланилиши тўғрисида»ги қарорида кўрсатилган тушунтиришларга» деган сўзлар билан тўлдирилсин.

4. Олий суд Пленумининг 2001 йил 2 ноябрдаги **«Жиноий жазоларнинг либераллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикаси Жиноят, Жиноят-процессуал кодекслари ҳамда Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш ҳақида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонунини суд амалиётида қўллаш ҳақида»ги қарори:**

а) **4-бандидаги «Ҳукм ижро қилингунга қадар маҳкум 60 ёшга тўлган бўлса, ўлим жазоси қонунда белгиланган тартибда озодликдан маҳрум қилиш жазосига ўзгартирилади»** деган жумла чиқарилсин.

б) **10-банднинг биринчи хатбошисидаги «182, 184, 188, 189-моддалари»** деган сўзлар «182, 184, 188, 189, 190-моддалари» деган сўзлар билан алмаштирилсин.

5. Олий суд Пленумининг 2003 йил 19 декабрдаги **«Гумон қилинувчи ва айбланувчини ҳимоя ҳуқуқи билан таъминлашга оид қонунларни қўллаш бўйича суд амалиёти тўғрисида»ги қарори:**

а) **9-банди «қонуний вакилига»** деган сўзларидан кейин «ЖПК 217-моддасининг 1-қисмида белгиланган тартиб ва муддатда» деган сўзлар билан тўлдирилсин; ~~1-қисмида қайд~~

б) **14-банднинг тўртинчи хатбошисидаги «ўлим»** деган сўз «умрбод озодликдан маҳрум қилиш» деган сўзлар билан алмаштирилсин;

в) **16-банди иккинчи хатбошиси «сўроқ қилинаётганда»** деган сўзларидан кейин «қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш масаласи ҳал қилинаётган», деган сўзлар билан тўлдирилсин;

г) **16-банднинг учинчи хатбошисидаги «қарор»** деган сўз «қарор (ажрим)» деган сўзлар билан алмаштирилсин;

д) **24-банднинг иккинчи хатбошисидаги «ўлим»** деган сўз «умрбод озодликдан маҳрум қилиш ёки узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш» деган сўзлар билан алмаштирилсин.

6. Олий суд Пленумининг 2004 йил 24 сентябрдаги «**Қасддан одам ўлдиришга онд ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида»**ги қарори:

а) **преамбуланинг иккинчи хатбошисидаги «ўлим»** деган сўз «умрбод озодликдан маҳрум қилиш» деган сўзлар билан алмаштирилсин;

б) **28-банди** чиқарилсин.

7. Олий суд Пленумининг 2006 йил 22 декабрдаги «**Судлар томонидан амнистия актларини қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида»**ги қарори:

а) **30-банднинг биринчи хатбошисидаги «назорат»** деган сўз чиқарилсин.

б) **30-банд** қуйидаги мазмундаги **иккинчи хатбоши** билан тўлдирилсин.

«Назорат инстанцияси суди эса суд раиси ёки прокурорнинг протести асосида суд қарорларининг жазо тайинлаш қисмини бекор қилиб, жиноят ишини янгидан судда кўриб чиқиш учун юбориши мумкин».

в) **30-банднинг иккинчи ва учинчи хатбошилари** тегишлича **учинчи ва тўртинчи хатбошилар** деб ҳисоблансин;

г) ўзбек тилидаги матнининг **30-банди учинчи хатбошиси «апелляция»** сўзидан кейин «**кассация, назорат**» деган сўзлар билан тўлдирилсин.

8. Олий суд Пленумининг 1998 йил 11 сентябрдаги «Жиноий ҳаракатлар оқибатида етказилган моддий зарарни қоплаш масаласига доир суд амалиёти тўғрисида»ги қарори:

а) 19-бандидаги «(ЖКнинг 167-моддаси)» деган сўзлар «(ЖК 233-моддаси)» деган сўзлар билан алмаштирилсин.

9. Олий суд Пленумининг 2002 йил 25 октябрдаги «Тадбиркорлик фаолияти билан боғлиқ жиноят ва маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишлар бўйича суд амалиётининг айрим масалалари ҳақида»ги қарори:

а) 9-бандидаги «МЖТК 186¹-моддаси ва» деган сўзлар чиқарилсин;

б) 15-бандидаги «(МЖТКнинг 186¹-моддасида назарда тутилган ҳоллар бундан мустасно)» деган сўзлар чиқарилсин.

Олий суд раиси

Б.Мустафаев

Пленум котиби,
Олий суд судьяси

М.Ҳасанов

Тошкент шаҳри,
2007 йил 14 ноябрь,
17-сон

9. Дастлабки терговда қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш бўйича айрим хорижий давлатлар тажрибаси юзасидан қиёсий жадваллар	170
--	-----

10. Қамоқ тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашга оид процессуал ҳужжатлар намуналари	172
--	-----

IV. Ўлим жазосини бекор қилиш ҳамда қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқини судларга ўтказишга оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар	229
--	------------

МАМАСИДДИҚОВ МУЗАФФАР МУСАЖОНОВИЧ
НАЙИМОВ СУРЪАТ САДИЕВИЧ
ХАКИМОВ РАХИМ РАСУЛЖОНОВИЧ
МУХТОРОВ НОДИР ИЛХОМЖОНОВИЧ

**ЯШАШ ҲУҚУҚИ
ВА ШАХС ДАХЛСИЗЛИГИ
КАФОЛАТИ**

(илмий-амалий қўлланма)

Техник муҳаррир Ш.Х. Раҳимов
Корректор ва компьютерда
саҳифаловчи: С.С. Арипов
Дизайнер А.С. Инатов

2008-йил 10-апрелда чоп этишга рухсат берилди.
Бичими 60x84¹/₁₆. «Таймс» ҳарфида теришиб, офсет
усулида чоп этилди. Босма табағи 18,5. Нашр
табағи 18,5. 10 000 нусха. Буюртма №181
Баҳоси шартнома асосида.

АХБАРОТ-МАТБОО МАРКАЗИ

8000

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
амалдаги қонун ҳужжатлари мониторинги институти
Тошкент шаҳри, Мустақиллик майдони, 6.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг
Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйида
чоп этилди. Тошкент, Шайхонтоҳур кўчаси, 86-уй.

